

REVISTA ROMÂNĂ DE STUDII DE INTELLIGENCE

Nr. 12/decembrie 2014

București

Siria, de la dictatură la noul Califat

Afganistan: câteva tendințe perene, majore și în mod clar îngrijorătoare

Cum operează teroriștii. Cazul Tigrilor Tamil

Dezvoltarea unor componente ale inteligenței emoționale, ca parte a politicilor de integrare a refugiaților afgani în statele central-asiatice

(Auto)radicalizarea islamică în mediul virtual: proces global cu reflectare națională

Purificarea limbii ca instrument de succes în promovarea naționalismului iranian

China în 2030: un secol chinezesc sau o eră a „regatelor” combătute

Rolul intelligence în evitarea surprizei. Studiu de caz: tenduri în mișcarea militantistă din România

Organizațiile de intelligence la granița dintre haos și complexitate

Utilizarea social media: Rețelele sociale online – o nouă provocare de securitate

Etica în intelligence și cazul scandalului de spionaj împotriva Germaniei

Intelligence pentru competitivitate și securitate națională în societatea cunoașterii. O scurtă analiză de benchmarking cu privire la crearea unui sistem național de intelligence

Activitatea de informații a Armatei Române în timpul Războiului de Independență (1877-1878)

Ana-Maria GAJDO

Florin DIACONU

Mirela-Adriana VIZIRU

Veronica MIHALACHE,
Mihaela NEGRESCU

Sorin-Gabriel COZMA

Irina ERHAN

Remus RACOLTA,
Costinel ANUȚA

Iuliana UDROIU

Cristian IANCU

Alina MILCOMETE,
Elena-Adelina ANDREI

Valentin STOIAN

Marian SEBE

Ioan Codruț
LUCINESCU

O publicație
a Institutului Național de Studii de Intelligence
al Academiei Naționale de Informații
„Mihai Viteazul”

ISSN 2067 - 3353

REVISTA ROMÂNĂ DE STUDII DE INTELLIGENCE

**Nr. 12
Decembrie
2014**

Revistă cu prestigiu științific recunoscut
de *Consiliul Național de Atestare a Titlurilor, Diplomelor și Certificatelor Universitare (CNADTCU)*,
indexată în bazele de date internaționale CEEOL și EBSCO

**București
- 2014 -**

Colegiul Editorial

George Cristian MAIOR, director al Serviciului Român de Informații, prof. univ. dr., Academia Națională de Informații „Mihai Viteazul” și Școala Națională de Studii Politice și Administrative

Christopher DONNELLY, senior fellow, Defence Academy din Regatul Unit și director al Institute for Statecraft and Governance, Oxford

Ioan Mircea PAȘCU, Membru al Parlamentului European, prof. univ. dr., Școala Națională de Studii Politice și Administrative

Vasile DÂNCU, prof. univ. dr., Universitatea din București, Universitatea Babeș-Bolyai și Academia Națională de Informații „Mihai Viteazul”

Michael ANDREGG, professor, PhD, St. Thomas University, USA

Elaine PRESSMAN, senior fellow, Paterson School of International Affairs, Carleton University, Ottawa, Canada

Jan GOLDMAN, professor, PhD, Georgetown University, USA

Gheorghe TOMA, prof. univ. dr., Academia Națională de Informații „Mihai Viteazul”

Sergiu MEDAR, prof. univ. dr., Universitatea „Lucian Blaga”, Sibiu

Niculae IANCU, conf. univ. dr., Academia Națională de Informații „Mihai Viteazul”

Cristiana MATEI, lecturer, Center for Civil-Military Relations din Monterey, SUA

Iulian CHIFU, conf. univ. dr., Școala Națională de Studii Politice și Administrative

Iulian FOTA, conf. univ. dr., Academia Națională de Informații „Mihai Viteazul”

Marian SEBE, prof. univ. dr., Academia Națională de Informații „Mihai Viteazul”

Irena DUMITRU, prof. univ. dr., Academia Națională de Informații „Mihai Viteazul”

Valentin FILIP, dr., Academia Națională de Informații „Mihai Viteazul”

Colegiul Referenților Științifici

Sergiu MEDAR, prof. univ. dr., Universitatea „Lucian Blaga”, Sibiu

Marian SEBE, prof. univ. dr., Academia Națională de Informații „Mihai Viteazul”

Irena DUMITRU, prof. univ. dr., Academia Națională de Informații „Mihai Viteazul”

Cristian BARNA, prof. univ. dr., Academia Națională de Informații „Mihai Viteazul”

Ella CIUPERCĂ, conf. univ. dr., Academia Națională de Informații „Mihai Viteazul”

Veronica MIHALACHE, conf. univ. dr., Academia Națională de Informații „Mihai Viteazul”

Karin MEGHEȘAN, conf. univ. dr., Academia Națională de Informații „Mihai Viteazul”

Ligia LEAUA, conf. univ. dr., Academia Națională de Informații „Mihai Viteazul”

Gabriel NEDELA, lect. univ. dr., Academia Națională de Informații „Mihai Viteazul”

Valentin FILIP, dr., Academia Națională de Informații „Mihai Viteazul”

Alina PĂUN, expert, Academia Națională de Informații „Mihai Viteazul”

Colectivul de redacție

Redactor-șef: *dr. Cristian NIȚĂ*

Redactori: *drd. Aitana BOGDAN*

dr. Valentin STOIAN

Tehnoredactor: *Alina-Rodica PETRA*

Anca BUTCOVAN

Coperta: *Valentin Ionuț NICULA*

Cuprins

Ana-Maria GAJDO	Siria, de la dictatura la noul Califat.....	5
Florin DIACONU	Afganistan: câteva tendințe perene, majore și în mod clar îngrijorătoare.....	27
Mirela-Adriana VIZIRU	Cum operează teroriștii. Cazul Tigrilor Tamili.....	53
Veronica MIHALACHE, Mihaela NEGRESCU	Dezvoltarea unor componente ale inteligenței emoționale, ca parte a politicilor de integrare a refugiaților afgani în statele central-asiatice.....	65
Sorin-Gabriel COZMA	(Auto)radicalizarea islamică în mediul virtual: proces global cu reflectare națională.....	75
Irina ERHAN	Purificarea limbii ca instrument de succes în promovarea naționalismului iranian.....	87
Remus RACOLȚA, Costinel ANUȚA	China în 2030: un secol chinezesc sau o eră a „regatelor”combatante.....	99
Iuliana UDROIU	Rolul <i>intelligence</i> în evitarea surprizei. Studiu de caz: trenduri în mișcarea militantistă din România.....	113
Cristian IANCU	Organizațiile de <i>intelligence</i> la granița dintre haos și complexitate.....	127
Alina MÎLCOMETE, Elena-Adelina ANDREI	Utilizarea social media: Rețelele sociale online – o nouă provocare de securitate.....	145
Valentin STOIAN	Etica în <i>intelligence</i> și cazul scandalului de spionaj împotriva Germaniei.....	157

Marian SEBE	Intelligence pentru competitivitate și securitate națională în societatea cunoașterii. O scurtă analiză de benchmarking cu privire la crearea unui sistem national de intelligence.....	173
Ioan Codruț LUCINESCU	Activitatea de informații a Armatei Române în timpul Războiului de Independență (1877-1878)...	185

Siria, de la dictatură la noul Califat

drd. Ana-Maria GAJDO

Facoltà di Scienze Politiche, Sociologia, Comunicazione (Dipartimento di Scienze Politiche, Corso Storia dell'Europa), Sapienza Università di Roma (Italia)

ana-maria.gajdo@uniroma1.it

Abstract

The outbreak of the Arab revolts¹ of 2010 – 2011, in MENA², brought an unprecedented protest movement on March 15, 2011, in Syria. While in other countries the Arab Spring meant the beginning of democratization process, Syria has been caught in a bloody civil war, with unexpected effects even for the international policy analysts. President Bashar Al-Assad manages to control a part of the country, while the rest of it is „split” between „rebel forces”. Arab Spring meant also an Islamic Awakening, including the proclamation of the Caliphate, on the current territory of Syria and Iraq. In this context, Europe has to face new security challenges.

Keywords: Arab Spring, Civil War, Islamic Awakening, Terror, Dictatorship.

1. Primăvara Arabă – cauze generale și contextul izbucnirii revoluțiilor.

După anul 2010, o mare parte a țărilor din MENA a început un proces de transformare politică, socială, economică, schimbări care au

¹ Researchers have not reached a consensus: the Arab Spring events are defined as popular uprisings and sometimes as revolutions. The distinction is important when we talk about the structure of Muslim society.

² MENA is the term for the Middle East and North Africa (see World Bank definition at: <http://www.worldbank.org/en/region/mena/overview#1>), an acronym used in academia, military planning, economic literature. The countries included in MENA are, in alphabetical order: Algeria, Bahrain, Egypt, UAE, Jordan, Iraq, Iran, Kuwait, Lebanon, Libya, Morocco, Oman, Palestine, Qatar, Saudi Arabia, Syria, Tunisia, Yemen.

provocat Europa ca și alți actori politici internaționali în a formula răspunsuri geopolitice, mai mult sau mai puțin adecvate. MENA a fost cuprinsă de un val de revoluții, pe care media occidentală ca și mediul academic le-a denumit generic Primăvara Arabă. Patru regimuri autoritare au căzut în urma valului revoluționar: al lui Ben Ali în Tunisia (17 decembrie 2010), al lui Hosni Mubarak, în Egipt (11 februarie 2011), Gaddafi, Libia (23 august 2011) și Saleh, Yemen (23 noiembrie 2011). Primăvara Arabă a atins și alte țări: Maroc, Algeria, Arabia Saudită, Emiratele Arabe Unite, Regatul Hașemit al Iordaniei, teritoriile palestiniene, Bahrain, Irak, Kuweit, Liban și Oman. În acestea, liderii fie au adoptat urgent reforme cerute de cetățeni (Maroc, Iordania) și protestele au luat, astfel, sfârșit, fie revoluțiile au fost reprimare violent (Bahrain). Siria însă, este un caz aparte: Primăvara Arabă a fost violent reprimată și s-a transformat în război civil, populația este prinsă între un regim dictatorial și amenințarea unor grupări mai degrabă teroriste decât politice, de opoziție, și nici marii actori politici internaționali nu au o soluție de stabilizare sau normalizare a situației prea curând. Siria a cunoscut o divizare teritorială în interiorul granițelor, mai mult sau mai puțin recunoscută de autorități. Situația s-a complicat și mai mult în vara anului 2014, când gruparea extremistă ISIL- Statul Islamic în Levant și Irak, cunoscută și ca ISIS – Statul Islamic în Irak și Siria (în titulatura apare Siria sau al-Sham, veche denumire a unei provincii siriene) a cucerit părți importante din teritoriile celor două țări, controlează resurse importante și a declarat reinstaurarea Califatului.

Deși se consideră că au existat cauze generale, comune, ale revoluțiilor arabe, cum ar fi: șomajul în rândul tinerilor, încălcarea unor drepturi fundamentale, corupție, etc., Andrea Margelletti³ arată că în fiecare țară Primăvara Arabă a avut un element central: în Tunisia a prevalat caracterul social creat de criza economică; în Egipt revoltele au avut caracter politic și s-au îndreptat în mod direct asupra regimului Mubarak; în Libia a fost o revoltă tribală și separatistă contra regimului Gaddafi. De asemenea, într-un articol din iunie 2011, apărut la câteva luni de la declanșarea revoluțiilor arabe, Giordano Altarozzi afirma că „în ciuda

³ Andrea Margelletti, „Introduzione” la *Atlante Geopolitico del Mediterraneo 2013*, Francesco Anghelone, Andrea Ungari (coord.), Istituto di Studi Politici S. Pio V, Roma, 2012, pp. 8-9.

*impactului evident asupra evoluției sistemului internațional, cauzele noului proces revoluționar, care include aceste regiuni, sunt predominant interne*⁴. Primăvara Arabă, însă, a coagulat toate forțele în jurul unui singur țel: acela de a pune capăt dictaturilor, fără a afirma neapărat și dorința de democratizare.

În ceea ce privește răspunsul comunității internaționale la criza creată de Primăvara Arabă, acesta a fost nuanțat de la o țară la alta, chiar și în interiorul Uniunii Europene, în funcție de interesele proprii fiecărei țări. De exemplu, Franța lui Sarkozy și Italia lui Berlusconi, aveau relații privilegiate cu Gaddafi, existând chiar și o viziune separată de cea a UE a țărilor europene mediteraneene în problema MENA: Franța a propus încă din 2007 o Uniune pentru Mediterana, „o formă de cooperare instituționalizată și structurată”⁵, un program de dezvoltare economică, culturală, socială, asistență și solidaritate în cazul producerii unor catastrofe naturale. „De fapt, Franța, Italia, Spania, și Marea Britanie fac parte dintr-un grup de țări din UE cele mai implicate în evoluția Primăverii Arabe. Aceste patru țări susțin interesele SUA și politicile acestora în Primăvara Arabă, dar interesele lor naționale în Mediterana, precum și capacitățile lor au fost și sunt foarte diferite”⁶.

Analizii politicii externe a SUA pentru Orientul Mijlociu arată dublul discurs american: pe de-o parte sunt invocate drepturile omului, democrația, pe de altă parte sunt tolerate acțiunile unor guverne, îndreptate împotriva propriilor popoare. Dacă SUA au susținut „tendențele de democratizare” din Egipt și Libia, în schimb „au închis ochii” atunci când Revoluția Perlelor din Bahrain a fost violent reprimată. Bahrainul „este excepția cea mai flagrantă a poziției în general binevoitoare a lui Obama

⁴ Giordano Altarozzi, „Analisi di due processi rivoluzionari: dalle rivoluzioni del 1989 alla Rivoluzione dei Gelsomini”, *Focus- Rivista di Studi Politici*, S. Pio V. N. 2/2011 - Anno XXIII - Aprile/Giugno, Roma, p. 9.

⁵ Cf. Alessandra Mignolli, Daniela Vitiello, „L’Unione Europea, il sistema Schengen e le migrazioni via mare”. Considerazioni in merito al recente „Caso Lampedusa” în *Atlante (...)2013 cit.* p. 43.

⁶ Roberto Aliboni, „A Transatlantic Perspective on the European Union and the United States in North Africa Strategic Transitions, Perceptions, and Policy Responses”, în *Mediterranean Paper Series 2012*, The German Marshall Fund of the United States, IAI - Istituto Affari Internazionali, Roma, 2012, p. 9.

cu privire la demonstrații Primăverii Arabe”⁷. Kenneth Roth consideră că administrația SUA valorizează mai degrabă relația cu Arabia Saudită ca și menținerea bazei din Bahrain pentru a cincea flotă navală americană, decât drepturile cetățenilor din Bahrain.

Încă din 2012 au existat semnale privind „incapacitatea sau refuzul marilor puteri de a-și asuma noi riscuri pentru a ajuta la gestionarea zonelor fierbinți” care „va duce la tulburări și mai puternice în Orientul Mijlociu (...) După Primăvara Arabă, SUA se află în fața unei lipse de influență fără precedent în Orientul Mijlociu”⁸. În strânsă relație cu SUA, alți doi actori politici importanți au avut un rol important în derularea evenimentelor premergătoare și ulterioare Primăverii Arabe: Arabia Saudită și Qatarul. Deși cele două monarhii nu susțin mișcările de democratizare „acasă” s-au implicat activ în țările cuprinse de revoluții, în 2011. În afara investițiilor făcute de Qatar în țările cuprinse de revoluții, puternicul post de televiziune Al Jazeera este considerat „o armă majoră în politica externă din Qatar”⁹, reporterii acestei televiziuni fiind cei care au transmis atât imaginile revoluțiilor cât și chemările la proteste. Postul TV susține prin politica sa editorială grupări politice islamiste, cum este Frăția Musulmană.

2. Siria, profil de țară. Scurtă incursiune în istorie.

Republica Arabă Siriană este o republică semi-prezidențială. Bashar Al-Assad este președintele republicii din anul 2000. A candidat din nou în vara anului 2014, într-un proces electoral catalogat de principalii săi opozanți ca și de media occidentală drept o „caricatură”. Cei peste 21 de milioane de locuitori sunt de etnii diferite (arabi-82%, kurzi-7,3%, armeni-

⁷ Kenneth Roth, director executiv al Human Rights Watch, „Renunțați la acești opt aliați indezirabili!”, *Foreign Policy România*, ianuarie-februarie 2013, p. 16.

⁸ ***, „Cele mai mari 10 RISCURI care amenință lumea în 2012”, *raport al Institutului Pentru Cercetări Politice*, disponibil la: <http://www.icp.org.ro/stiri/cele-mai-mari-10-riscuri-care-ameninta-lumea-2012.htm>, accesat la 15 septembrie 2014.

⁹ Patrick Schulze-Heil, „Qatar: An Economic and Religious Offensive”, *Monde Arabe*, 28.06.2012, disponibil la: <http://monde-arabe.arte.tv/en/qatar-an-economic-and-religious-offensive/>, accesat la 1 octombrie 2014.

2,7%, alte etnii- 3,8%), confesiuni diferite (musulmani sunniți¹⁰-74%, musulmani șiiți- 12%, creștini-5,5%, druzi¹¹-3% ca și alte confesiuni - 5,5%) și vorbesc o multitudine de limbi și dialecte (arabă- limba oficială, aramaică, armeană, cercheză și kurdă)¹². Acest mozaic de etnii și confesiuni joacă un rol important în evoluția evenimentelor din Siria, după cum vom vedea.

De asemenea, derularea evenimentelor actuale își are rădăcini în istorie, puterile europene pe de-o parte și puterile din regiune, pe de altă parte, revendicând roluri importante în viața politică, economică, socială și culturală a Siriei.

2.1. Siria, o veche dispută între puterile europene

Încă din 1516 Siria a fost guvernată de Imperiul Otoman, dar contactele directe cu autoritățile centrale au fost limitate. Puterile europene, precum Franța și Rusia au cerut în secolele XVI, respectiv XVIII, dreptul de a proteja creștinii catolici/ortodocși din acest areal. Crearea Libanului în 1861 are astfel legătură cu intervenția puterilor europene care au cerut Imperiului Otoman desprinderea acestuia din Siria, în urma reprimării unor revolte ale maroniților. În aceste condiții, Franța a acaparat treptat administrația Libanului. Primul Război Mondial a făcut din Siria, din nou, teatrul de confruntări ale marilor puteri europene. Marea Britanie susținea mișcarea naționalistă arabă pentru a slăbi puterea Imperiului Otoman. Hussein, „*sharif al Meccăi (...) apărător al Locurilor Sfinte și descendent al Profetului*”¹³, capul familiei hașemite, susținut de britanici, a declanșat o

¹⁰ Șiiismul a apărut încă de la începuturile Islamului și se referă la Partizanii (Shia) ginerelui Profetului, Ali. Șiiți consideră că imami legitimi sunt doar descendenții lui Ali. Contrar sunnismului, există un cler însărcinat cu interpretarea doctrinei. Sunnismul reunește credincioșii care se recunosc în sunna- ansamblul tradițiilor coranice, cf. Francois Massoulie, *Conflictele din Orientul Mijlociu*, Colecția Secolul XX, Editura BIC ALL, București, 2003, p. 41.

¹¹ Druzi sunt adepți ai unei religii sincretice cu o componentă preponderent musulmană. Sunt considerați mai apropiați de alawiți și ca atare s-au bucurat de protecția regimului Assad, cf. Gianmarco Volpe, „La Siria oggi”, în *Atlante Geopolitico del Mediterraneo 2014*, Francesco Anghelone, Andrea Ungari (coord.), Istituto di Studi Politici S. Pio V, Danews Editrice, Roma, 2014, p. 306.

¹² Cf. *Atlante (...)2014 cit.*, p. 286.

¹³ cf. Francois Massoulie, *op.cit.*, p. 23.

revoltă anti-otomană în 1916. Fiul său, Faysal a intrat triumfător în Damasc în octombrie 1918 și în calitate de Guvernator militar și-a asumat conducerea Siriei, cu excepția zonelor controlate de francezi. În iulie 1919 Congresul General Sirian a declarat Siria liberă și suverană, iar Faysal a devenit în 1920 Rege al Siriei. Puterile europene, respectiv Franța și Marea Britanie, dar și evreii din Palestina, nu doreau o Siria independentă. În aceste condiții, cele două puteri aliate au semnat celebrul acord secret Sykes-Picot: Franța controla Siria și Libanul, iar Marea Britanie, Transiordania și Irakul, deși britanicii promiseseră crearea unui regat arab. Cele două puteri au tranșat în acest acord și problema Palestinei. Nici sub mandatul francez, Siria nu a avut liniște: în încercarea de a slăbi naționalismul arab, Franța a gândit o serie de divizări teritorial-etnice. Revoltele naționaliștilor sirieni și ripostele francezilor au continuat până în preajma celui de-al Doilea Război Mondial. Franța lui Charles de Gaulle a permis în 1943 alegerea unui Parlament sirian, iar în 1944 Uniunea Sovietică a recunoscut suveranitatea Siriei, urmată de Statele Unite și Marea Britanie. Siria a devenit membru fondator al Națiunilor Unite în 1945 și al Ligii Arabe. Abia după un an Franța a abandonat orice pretenție în Siria, care a devenit independentă în 17 aprilie 1946. Conflictele cu recent creatul stat Israel (1948), loviturile de stat succesive, a făcut în anii '50 și '60 din Siria o țară instabilă și au apropiat-o ideologic de Uniunea Sovietică, afirmându-se pe scena politică internă Partidul pan-arab Ba'ath. În acest context militarul Hafez Al-Assad, membru moderat ba'athist a ajuns la putere, în urma unor lovituri de stat și a condus Siria din anii '70 și până în 2000.

Odată cu preluarea puterii, Hafez Al-Assad a realizat faptul că un conglomerat de religii și etnii necesită menținerea unei balanțe, a unui echilibru care să îi permită să guverneze Siria. Astfel încât, conform Constituției din 1973, Islamul nu a fost menționat ca religie de stat, în ciuda faptului că exista o majoritate sunnită. *„Partidul Ba'ath, fondat de un musulman sunnit și un creștin ortodox grec, considera Islamul mai mult „o credință culturală împărtășită decât o forță conducătoare (...) Constituția mai prevedea că economia este „socialistă, planificată”*¹⁴

După moartea lui Hafez, funcția a fost preluată de fiul acestuia,

¹⁴ Lin Nouheihed, Alex Warren, *The Battle for Arab Spring- Revolution, Counter-Revolution and the Making of a New Era*, update edition, Yale University Press, New Haven and London, 2013, p. 216.

Bashar Al-Assad. Este importantă afilierea familiei Assad la ramura alawită¹⁵ și crearea unei axe šiite Iran-Damasc- Hezbollahul libanez, fapt care a făcut din Siria „o țară extremistă” în ochii Occidentului și declararea acesteia de către administrația lui George W. Bush ca făcând parte din „axa răului”¹⁶. Hafez Al-Assad a folosit trei elemente pentru a se menține la putere, elemente „moștenite” și de Bashar: „*un complex de securitate militară, aparatul de partid ba’athist și o nouă elită, alawită*”¹⁷.

Bashar a preluat un stat autoritarist de la tatăl său, cu o economie stagnantă, o corupție persistentă și opresiune politică – un stat *mukhabarat*¹⁸, adică dominat de aparatul securității și militari. Oferta lui Assad era „*mai multă stabilitate cu prețul mai puținei libertăți*”, mai ales că la granițe erau mereu războaie. Bashar a moștenit de la tatăl său – este ceea ce numim ca și în cazul Coreei de Nord și trebuia să devină și în Egipt și Libia, „președinție dinastică”, o modalitate prin care foști dictatori își pregătesc fiii pentru a prelua puterea, aparent prin mijloace legale – o politică externă care să îi permită să își mențină puterea. Cercetătorii spun că este o politică externă a „*răscrucilor*”¹⁹: Siria era aproape de Iran, dar nu întorcea spatele Europei; păstra speranțele de pace cu Israelul, fără a avea un tratat, dar încuraja Hezbollahul šiit libanez și anumite grupări palestiniene; făcea schimburi de informații cu Washingtonul în ceea ce privea militanții islamiști, dar facilita și insurgența post Saddam în Irak. Poate tocmai de aceea marile puteri nu au știut ce carte să joace odată cu declanșarea Primăverii siriene.

Pentru că am menționat că istoria a jucat mereu un rol important în această zonă pentru modelarea prezentului, este momentul să amintim că

¹⁵ Alawiții sau alaiții sunt o comunitate šiită răspândită în Siria și Liban. Secta alawită a apărut în secolul al IX-lea, când clericul šiit Ibn Nussair s-a declarat Bab, adică Poarta spre Adevăr, titulatură-cheie šiită. În locul formulei de credință „nu există alt Dumnezeu decât Allah, iar Mohammad este Profetul Său”, alawiții susțin că „nu există altă divinitate decât Allah, iar Salman este Poarta spre Adevăr”. Sunt considerați schismatici. Cf. Dumitru Chican, *Mic lexicon al Orientului Mijlociu –Istorie, conflicte, politică, religii, valori și concepte*, Editura Proema, Colecția Arabă, Baia-Mare, 2011, p. 19.

¹⁶ Cf. Francesco Anghelone, „Siria-La Storia”, în *Atlante(...)2014 cit.*, p.296.

¹⁷ Lin Nouheihed, Alex Warren, *op.cit.*, p. 215.

¹⁸ Cf. David W. Lesch, *Syria -The fall of the House of Assad*, New Update Edition, Yale University Press, New Haven and London, 2012/2013, p. 5.

¹⁹ Lin Nouheihed, Alex Warren, *op.cit.*, p. 223.

Siria nu are nici acum un tratat de pace cu Israelul, deși au semnat un acord de încetare a focului după războiul pentru recucerirea înălțimilor Golan, în 1973. De asemenea, Siria a considerat tot timpul Libanul „o provincie a sa”²⁰ și ca atare a desfășurat trupe în 1976, în timpul războiului civil din Liban, unde au rămas pentru aproape trei decenii. În acest timp, regimul sirian a cultivat Hezbollahul pentru a lupta împotriva Israelului, ca și pentru a nu permite crearea unui stat islamic (sunnit) libanez.

După preluarea puterii, Bashar Al-Assad a adus o deschidere economică, culturală și socială: a permis mai multă libertate politică și a media și a ridicat starea de urgență instaurată încă din 1963. În 2000 a permis accesul la Internet. Dar chiar și cu aceste măsuri, libertatea de exprimare era aproape inexistentă: „Siria ocupa mizerabilul loc 173 din cele 178 de țări, în Press Freedom Index, în 2010, realizat de Reporteri Fără Frontiere”²¹. Se spune că în timpul regimului lui Hafez Al-Assad nu exista nici măcar un ATM în Siria, dar Bashar a deschis băncile, turismul a înflorit – 8,5 milioane de străini au vizitat Siria în 2010²². În ciuda reformelor adoptate, regimul său a rămas una din cele mai autoritare dictaturi din Orientul Mijlociu.

3. Primăvara siriană

O mișcare de protest fără precedent a început în 15 martie 2011 în Siria, precedată de un apel lansat pe o pagina de Facebook, „Revoluția siriană împotriva lui Bashar Al-Assad 2011”²³, în care se încurajau manifestările pentru „o Sirie fără tiranie, fără lege de urgență și fără tribunale excepționale”²⁴. Daraa, oraș reședință de district de lângă granița cu Regatul Hașemit al Iordaniei a fost primul cuprins de febra revoluției. Manifestările în stradă s-au extins și au cuprins întreaga țară, dar au fost violent reprimite de autorități. Chiar dacă cei care au scris primele mesaje anti-Assad pe zidurile școlilor au fost copii, securitatea siriană nu a avut nici

²⁰ *Ibidem*, p. 217.

²¹ *Ibidem*, p. 219.

²² *Ibidem*, p. 220.

²³ <https://ar-ar.facebook.com/Syrian.Revolution>

²⁴ Rodica Binder, „Siria în stare de asediu”, *Deutsche Welle*, 25.04.2011, disponibil la: <http://www.dw.de/siria-%C3%AEn-stare-de-asediu/a-15028273>, accesat la 10 septembrie 2014.

o reținere în a-i aresta și tortura. La sfârșitul lunii martie 2011, revoluția a cuprins Damascul și până la sfârșitul aceluiași an mai multe orașe siriene erau în plină revoltă.

Din nou, ne întorcem la istorie și la mozaicul de etnii: kurzii din Siria au fost marginalizați în timpul dictaturii casei Assad, mulți kurzi refugiați din Turcia neavând cetățenie siriană și fiind, practic, „stateless”²⁵. Kurzii din Siria nu aveau drepturi culturale sau lingvistice și autoritățile siriene au predat turcilor mai mulți lideri importanți ai PKK. Ca atare, în 2012, kurzii au ales să se revolte împotriva regimului Assad. De asemenea, islamismul sunnit a văzut în Primăvara Arabă momentul oportun pentru a se afirma. Creștinii au trăit în armonie cu celelalte confesiuni, cu o relativă protecție a guvernului, astfel încât nu erau foarte hotărâți în a se alătura, inițial, protestelor.

Bashar Al-Assad a început din anul 2012 o campanie de „pedepsire” în masă a populației cu bombardamente aeriene. În 2013 au fost folosite rachete balistice pentru a ataca districte rezidențiale din Aleppo, atacuri clasificate de comunitatea internațională drept crime de război. „*La aceste concluzii au ajuns și cancelariile străine după ce în august 2013 în Damasc au fost folosite arme chimice*”²⁶.

Nu există un număr real al celor morți, dar în 2014 sunt estimați la peste 150.000 și 9 milioane de sirieni sunt refugiați (3 milioane în alte țări) sau strămutați în alte zone din Siria, conform datelor Agenției pentru Refugiați a Națiunilor Unite - UNHCR²⁷. Înaltul Comisar al ONU pentru Refugiați, Antonio Guterres, a numit situația din Siria „*cea mai gravă urgență umanitară a erei noastre*”²⁸.

Principalele cauze ale izbucnirii revoluției în Siria au fost o combinație de factori: șomaj în rândul tinerilor, criză economică, echilibru politic precar, „dictatura” militarilor alawiți apropiați ai regimului lui Bashar Al-Assad asupra vieții politice și controlul asupra principalelor

²⁵ Lin Nouheihed, Alex Warren, *op.cit.*, p. 232.

²⁶ Georg Meyr, *Siria, un inverno arabo*, Panozzi Editore Rimini, Italia, 2013, p. 33.

²⁷ ***, „Syria Regional Refugee Response”, *raport UNHCR*, disponibil la: <http://data.unhcr.org/syrianrefugees/regional.php>, accesat la 2 octombrie 2014.

²⁸ Citat în articolul „Siria: allarme dell’ONU, “oltre tre milioni di rifugiati”, *MediArabe.info*, 29 august 2014, diponibil la: <http://www.mediarabe.info/spip.php?breve25230>, accesat la 1 octombrie 2014.

resurse economice. „Teoretic, Siria este o republică parlamentară care recunoaște principiul separării puterilor în stat. Puterea executivă este exercitată de Președintele Republicii, care poate iniția propuneri legislative, dă decrete, poate amenda Constituția, numește Cabinetul și funcționarii din armată, armată care poate decreta „starea de urgență” și suspenda astfel toate garanțiile constituționale și drepturile”²⁹.

Regimul dictatorial sirian nu recunoaște multipartidismul și nici competiția electorală liberă. „Conform Constituției, unicul partid permis este partidul Ba'ath”³⁰. În acest fel, familia Assad a controlat direct accesul în, respectiv funcționarea, aparatului birocratic al partidului-stat.

3.1. Un nou Război Rece? Poziția actorilor politici internaționali

Siria a devenit, imediat după înăbușirea primelor proteste subsumate Primăverii Arabe, teatrul unui război civil între forțe religioase diferite, în primul rând. Minoritatea alawită susținută de Iranul șiiit și de Hezbollah se confruntă cu o majoritate sunnită. Teheranul vede în Siria un aliat vital în a-și menține influența în Orientul Mijlociu, în comunicarea cu Hezbollah și Hamasul palestinian. De cealaltă parte, Arabia Saudită și Qatarul susțin „forțele rebele” sunnite fără însă a susține ideile lor de democratizare, care le-ar putea aduce probleme „acasă”. Arabia Saudită și Qatarul sunt exact contraponderea la influența Teheranului. În Doha (Qatar) s-a constituit în noiembrie 2012 Coaliția Națională Siriană a forțelor de opoziție și revoluționare. Coaliția este recunoscută de multe țări europene și din MENA drept „*reprezentantă legitimă a poporului sirian*”. Cu toate acestea, Coaliția este contestată datorită ineficienței sale, chiar din interiorul forțelor rebele siriene. Încă din 2011 Qatarul și-a retras ambasada din Damasc, urmat de Arabia Saudită, Bahrain și Kuweit astfel încât „*mai multe state arabe au devenit vocale și au cerut o intervenție străină în Siria*”³¹. Forțele rebele siriene, atât de des citate de media, dar foarte rar identificate, sunt reunite sub egida Free Syrian Army și adună luptători din toate țările arabomusulmane, cărora li s-au alăturat vest-europeni și cetățeni americani. Este partea armată a Coaliției. Încă de la începutul Primăverii Siriene au apărut și

²⁹ Cf. Gianmarco Volpe, *op.cit.*, p.297.

³⁰ *Ibidem*, p.298.

³¹ Lin Nouheihed, Alex Warren, *op.cit.*, p. 236.

forțe extremiste cum ar fi Frontul Al-Nusra, considerat parte a filialei irakiene a Al Qaeda. „Rebelii” au reușit în 2013 să preia controlul în Aleppo, „inima economică a țării”³²

În conflictul sirian s-au conturat deja două „tabere” ale actorilor politici: monarhiile arabe sunt aliatele Statelor Unite, în timp ce Rusia lui Putin și-a declarat clar susținerea față de regimul lui Bashar Al-Assad și față de Iran. Este, probabil, un nou Război Rece având în vedere și criza din Ucraina care a polarizat Europa pe de-o parte și țările MENA, pe de alta. În termenii unui Război Rece doar al lumii arabo-musulmane (asta pentru că Iranul nu este o țară arabă, dar este o țară musulmană, șiiită) apare relația Arabia Saudită-Iran. „*Ca și Washingtonul și Moscova în zilele Războiului Rece, Iran, și Arabia Saudită nu s-au confruntat niciodată direct. Dar, ca și confruntarea ideologică între SUA și URSS, conflictul religios dintre șiiți și sunniți, care se află la conducerea celor două țări a dus la confruntări sângeroase în altă parte: Liban, Irak, Siria, Yemen, Bahrain*”³³.

În ceea ce privește atitudinea SUA față de criza din Siria, David Rothkopf³⁴ susține că administrația Obama a avut, dincolo de un discurs dur, reacții întârziate – nu se dorea repetarea greșelilor administrației Bush în Irak - sau chiar a dat dovadă de indecizie, la care se adaugă „greșeli diplomatice”, cum ar fi spionarea aliaților europeni (Germania) și care, astfel, au devenit reticenți față de cererile SUA. Acum SUA se confruntă cu o deficiență majoră: „*Statele Unite au orice tip de putere în cantități mari, cu excepția uneia: legitimitatea (...) care permite stabilirea agendei*”³⁵. Nu este de ajuns doar sprijinul umanitar acordat civililor din Siria, susținerea opoziției regimului Assad, cererile ca Siria să renunțe la arsenalul chimic sau raidurile aeriene împotriva ISIS. Ezitățile sunt explicabile însă: mai multă susținere față de opoziția lui Assad ar fi putut însemna încurajarea

³² Cf. Gianmarco Volpe, *op.cit.*, p. 300.

³³ Ugo Tramballi, „Le periferie della grande guerra contro il califfato”, *Affari Internazionali - Rivista online di politica, strategia ed economia*, 7 octombrie 2014, disponibil la: <http://www.affarinternazionali.it/articolo.asp?ID=2827>, accesat la: 10 octombrie 2014.

³⁴ David Rothkopf este CEO și editor Foreign Policy Group. Articolul „Încă sunteți o superputere”, publicat de Foreign Policy România, în numărul din octombrie-noiembrie 2014, pp.60-65, constituie un preambul al cărții sale *National Insecurity: American Leadership in an Age of Fear*, volum care urmează să apară în acest an.

³⁵ Fareed Zakaria, *Lumea Postamericană*, Editura Polirom, Iași, București, 2009, p. 215.

mișcărilor jihadiștilor.

Primăvara Siriană transformată acum în războiul dintre regimul Assad și „rebeli”, la care se adaugă conflictul „Irak plus Siria” împotriva ISIS afectează însă și alte țări considerate „pe marginea prăpăstiei: Turcia, Iranul și Israelul”³⁶

Turcia, membră NATO, dar care pare departe acum de a deveni membră UE, are aproape 900 de km de graniță comună cu Siria și se confruntă cu noi vulnerabilități care îi amenință securitatea: crearea unui stat kurd, încurajat și de politica de înarmare a acestora de către puterile europene (Germania)³⁷ pentru a face față ISIS. În plus, pe teritoriul Turciei se află peste 1 milion de refugiați sirieni, cf. datelor UNHCR³⁸ din septembrie 2014. Turcia a devenit, de-a lungul celor trei ani de la izbucnirea Primăverii siriene, dintr-un aliat, un adversar al Siriei.

Francois Masoullie susține că „*existența Israelului în inima Orientului Mijlociu polarizează cea mai mare parte a conflictelor din regiune*”³⁹. În cazul Primăverii Siriene, poziția Israelului este complicată și privește mai degrabă problemele de securitate: intervențiile diplomatice sunt marginale, dar începând cu 2013 forțele armate israeliene au executat trei raiduri aeriene în Siria și au avut ca țintă „*un centru de cercetări militare din Damasc unde suspectau că se produc și depozitează arme chimice; un convoi care transporta rachete antiariene SA-17 destinate cel mai probabil Hezbollahului libanez; un depozit de arme din interiorul aeroportului din Damasc unde se credea că au fost depozitate rachete balistice Fateh-110, abia sosite din Iran și destinate Partidului lui Dumnezeu din Liban*”⁴⁰. Cu toate acestea, Israelul încearcă să se situeze în afara conflictului: „*Numai eșecul negocierilor privind problema nucleară iraniană ar putea împinge*

³⁶ Ugo Tramballi, *cit.*

³⁷ „*Consiliul de miniștri condus de Angela Merkel a decis să le livreze arme luptătorilor kurzi din nordul Irakului. Aceștia vor primi 16.000 de arme automate de tip G3 și G36, 8.000 de pistoale, 10.000 de grenade de mână, 240 de arme antitanc portabile, 30 de arme antitanc tip Milan cu 500 de rachete și vehiculele aferente*”, „Arme germane pentru kurzii irakieni”, *Deutsche Welle*, 1 septembrie 2014, disponibil la: <http://www.dw.de/armes-germane-pentru-kurzii-irakieni/a-17893258>, accesat la 1 octombrie 2014.

³⁸ Date disponibile la: <http://data.unhcr.org/syrianrefugees/country.php?id=224>, accesat la 10 octombrie 2014.

³⁹ Francois Massoullie, *op.cit.*, p. 49.

⁴⁰ Cf. Gianmarco Volpe, *op.cit.*, p.302.

Israel să cadă direct în câmpul de luptă”⁴¹

În prezent, analiștii politici internaționali nu văd o soluție concretă și imediată la criza siriană. Au fost adoptate sancțiuni politice, economice împotriva regimului Assad din partea UE și SUA. UE a încercat să intervină cu resurse financiare pentru a răspunde crizei umanitare din Siria și în ianuarie 2013 Comisia Europeană a declarat că va susține Siria cu peste 265 milioane de euro plus contribuții ale statelor, ajungându-se la 453 milioane de euro. De asemenea, a fost introdusă de către Consiliul European o „derogare” parțială a embargoului economic ca și a celui pentru furnizarea de arme către Coaliția Națională Siriană⁴². În iunie 2013, Egiptul a anunțat întreruperea relațiilor diplomatice cu Siria⁴³. S-a încercat o soluție diplomatică, Geneva 1 și Geneva 2 (în 2014), unde forțele de opoziție siriene și regimul Assad ar fi trebuit să negocieze reforme și încetarea războiului civil, sub auspiciile ONU. Până în acest moment (octombrie 2014) nu s-a ajuns la un acord și ONU a prevăzut o nouă întâlnire.

Rusia, însă, se opune oricărei intervenții occidentale în Siria, inclusiv în Consiliul de Securitate al ONU, deși se teme la rândul ei, de terorismul cu fundamente islamice. Sunt interese strategice, menționează analiștii politici italieni: „*Interesele strategice ale Moscovei în regiune (...) sunt legate de unica bază navală rusă din Mediterana, la Tartus*”⁴⁴. Mai mult, Siria a avut încă din anii '50 relații speciale cu Rusia. La acea dată, SUA se temeau de o expansiune comunistă în Orientul Mijlociu, dar Egiptul lui Nasser era favorabil URSS (amintim că Egiptul și Siria au format timp de 3 ani Republica Arabă Unită). În plus, Partidul Ba'ath a ajuns la putere în Siria în 1963, ceea ce a impulsionat URSS să intervină în Orientul Mijlociu. Alianța Siria-Rusia s-a consolidat chiar și după venirea la putere a lui Hafez Al-Assad, mai ales când a devenit foarte virulent conflictul arabo-israelian. URSS a susținut Damascul în Războiul de Yom Kippur din 1973, la nivel militar și diplomatic pentru a obține încetarea focului cu ajutorul ONU. În anii '80 parteneriatul URSS – Siria a fost consolidat printr-un tratat de

⁴¹ Ugo Tramballi, *cit.*

⁴² Georg Meyr, *op.cit.*, pp. 43-44.

⁴³ ***, „Egypt Cuts Diplomatic Ties with Syria”, 15.06.2013, *Al-Jazeera*, disponibil la: <http://www.aljazeera.com/news/middleeast/2013/06/201361519182028756.html>, accesat la 8 septembrie 2014.

⁴⁴ Cf. Gianmarco Volpe, *op.cit.*, p.300.

prietenie și cooperare inclusiv prin furnizarea de armament către Siria. Un gazoduct leagă și mai tare prietenia ruso-siriană actuală. „De fapt, Rusia vrea ca Occidentul să îi recunoască rolul în Orientul Mijlociu. Diferența dintre Primăvara Arabă din Siria și alte țări este intervenția rusă”⁴⁵.

3.2. „Soluția siriană”

În timp ce unii cercetători, cum ar fi David W. Lesch, văd drept doar o chestiune de timp căderea „casei Assad”⁴⁶, alți cercetători susțin că această „cale spre un asemenea final este deja mai lungă, mai sângeroasă și mai plină de pericole pentru Siria și toți vecinii ei”⁴⁷. Există și scenarii conform cărora, în lipsa unei soluții internaționale, regimul Assad s-ar putea reforma. Acest lucru ar însemna oricum că Siria și regimul Assad nu vor mai fi niciodată ca înainte de izbucnirea Primăverii Arabe⁴⁸.

4. ISIS și proclamarea Califatului

4.1. „Trezirea islamică”, islamismul și jihadismul

Primăvara Arabă a însemnat și o „trezire a Islamului”. În toate țările unde dictatorii se temeau de forțele de opoziție cu doctrine cu fundamente islamice, aceste formațiuni au fost interzise, înainte de revoluțiile din 2010-2011. Este cazul Frăției Musulmane din Egipt, dar și din Siria. În Egipt, Frăția Musulmană s-a aflat la putere în urma Primăverii Arabe. Dar în urma instalării actualului președinte, Sisi (considerată de unele țări, cum ar fi Turcia, o lovitură de stat), Frăția, inclusiv Partidul Justiției și al Dreptății, au fost declarate, din nou, ilegale și, mai mult, Frăția este considerată acum o formațiune teroristă⁴⁹.

Fără a insista foarte mult asupra termenului de islamism și a

⁴⁵ Georg Meyr, *op.cit.*, p. 37.

⁴⁶ David W. Lesch, *op.cit.*

⁴⁷ Lin Nouheihed, Alex Warren, *op.cit.*, p. 216.

⁴⁸ David W. Lesch, *op.cit.*, pp. 264-267.

⁴⁹ Jason Szep, Shadi Bushral, „Egypt Says Coalition Must Battle ISIS and Other Terrorist”, *Reuters* citat de *The Daily Star Lebanon*, septembrie 2014, disponibil la: <http://www.dailystar.com.lb/News/Middle-East/2014/Sep-14/270602-egypt-says-coalition-must-battle-isis-and-other-terrorists.ashx#axzz3FtjIHaNZ>, accesat la 3 octombrie 2014.

numeroaselor sale forme de manifestare, precizez doar că acesta ar însemna „religie este tradusă în politică”. „Allah este țelul nostru, Profetul este modelul nostru; Constituția și Legea noastră este Coranul, războiul sfânt este calea pe care mergem, iar martiriul ne este cea mai arzătoare dorință”, sunt principiile doctrinei Frăției Musulmane⁵⁰, prima formă a Islamismului.

*Jihad*⁵¹ ar însemna în primul rând efort de auto-purificare pentru atingerea perfecțiunii, pentru a deveni un bun musulman. Mai înseamnă obligația comunității musulmane de a se apăra de pericolele externe⁵². Termenul a cunoscut o transformare politică și a devenit sinonim cu terorismul cu justificare religioasă.

Ce este ISIS? Al-Dawla al-Islamiyya, ISIS - Statul Islamic în Irak și Siria, ISIL – Statul Islamic în Siria și Levant⁵³ sau IS- Statul Islamic este o organizație specială, tocmai prin faptul că se definește drept „stat” și nu „grup”. Dacă am traduce din limba arabă exact termenul de „al- Dawla”, acesta are înțelesul de „țară”, se referă și la o anumită întindere teritorială, dar și la o denumire oficială a unei țări, de aceea este preferată traducerea prin termenul de „stat”.

ISIS este cunoscută pentru violența extremă îndreptată nu numai împotriva regimului lui Bashar Al-Assad sau regimului irakian, ci și împotriva „rebelilor moderați” din Siria. Controlează un teritoriu din Siria și Irak „de mărimea Belgiei”⁵⁴. Promovează un război total în interiorul Islamului ca și împotriva Occidentului și în iunie 2014 a proclamat, pe internet, Califatul.

Termenul de *halifa*, calif, este folosit în Coran în sensul de „responsabil cu aplicarea Legii”⁵⁵ și înseamnă succesori al Profetului. Prima oară, rolul de calif a fost asumat de Abu Bakr as-Siddiq (634 e.H.). Cel de-al treilea calif, Abd al-Malik Ibn Marwan (685-705) și-a luat

⁵⁰ Cf. Dumitru Chican, *op.cit.*, p. 148.

⁵¹ *Ibidem*, p. 160.

⁵² Albert Hourani, *Istoria Popoarelor Arabe*, Editura Polirom, Iași, București, 2010, p. 165.

⁵³ teritoriile Siriei, Iordaniei, Palestinei, Libanului, Israelului și Ciprului.

⁵⁴ Elena Zacchetti, „Che cos'è l'ISIS, spiegato bene”, *Il Post*, 19 iunie 2014, disponibil la: <http://www.ilpost.it/2014/06/19/isis-iraq/>, accesat la 3 octombrie 2014.

⁵⁵ Laura Sitaru, *Gândirea politică arabă. Concepte-cheie între tradiție și inovație*, Editura Polirom, Iași, București, 2009, p. 43.

titulatura de *halifat Allah*, „Locțiitorul lui Dumnezeu”⁵⁶. Califul trebuie să administreze în calitate de reprezentant al *dawla* („stat”) relația dintre religie și lume, este garant al legii islamice dar și instrument de exercitare a autorității. „*Sub califi comunitatea din Medina (...) a crescut într-un secol într-un imperiu vast și Islamul a devenit o religie a lumii*”⁵⁷. În concepția lui Bernard Lewis, teoria legilor musulmane prevede un singur stat universal, Casa Islamului⁵⁸, și un singur suveran musulman, califul. Califatul, care a cunoscut și o perioadă „de Aur” în timpul primilor patru califi „ortodocși”, a fost abolit abia în 1924 de către Republica Turcă.

Fanatismul religios al ISIS, decapitățile postate online și alte forme de violență extremă care au rolul de a induce teroarea, sunt considerate a fi „un fapt marginal”: „*În schimb, există un conflict în lumea arabo-islamică, cu scopul de a exploata spațiile goale lăsate de distrugerea puterii de stat în țări precum Siria sau Irak*”⁵⁹. ONU⁶⁰ dar și alte state, precum și presa din întreaga lume au declarat Statul Islamic organizație teroristă. Cercetătorii gândirii politice arabe arată însă că ISIS, ca și orice altă organizație jihadistă, își îndreaptă acțiunile în primul rând asupra musulmanilor, locuitorilor țărilor în care acționează și abia apoi asupra cetățenilor străini. „*Datoria Jihadului (...) este de a distruge tiranul de acasă și prin aceasta să facă posibilă restaurarea unei societăți cu adevărat islamice*”⁶¹

Roberto Iannuzzi⁶² vede în ISIS un simptom și nu cauza situației catastrofale în care se află lumea arabo-musulmană. „*Autoritarismul*

⁵⁶ *Ibidem*, p. 44.

⁵⁷ Bernard Lewis, *Islam in History- Ideas, People and Events in the Middle East*, New Edition, Revised and Explained, Open Court Publishing Company, Illinois, 2002, p. 262.

⁵⁸ *Ibidem*, p. 318.

⁵⁹ Marco Todarello, „ISIS, Silvia Colombo: «Non è solo guerra santa»”, în *Lettera 43*, 5 septembrie 2014, disponibil la: http://www.lettera43.it/fatti/isis-silvia-colombo-non-e-solo-guerra-santa_43675139959.htm, accesat la 6 octombrie 2014. Silvia Colombo este cercetător la Istituto Affari Internazionali, Roma (Italia), expert în politica Orientului Mijlociu.

⁶⁰ ***, „Security Council concerned about illicit oil trade as revenue for terrorists in Iraq, Syria”, *UN News Centre*, 28 iulie 2014, disponibil la: <http://www.un.org/apps/news/story.asp?NewsID=48363#.VAjlAxaRYxB>, accesat la 2 octombrie 2014.

⁶¹ Bernard Lewis, *Islam...cit.*, p.379.

⁶² Roberto Iannuzzi este cercetător la UNIMED, Unione delle Università del Mediterraneo.

regimurilor arabe, corupția, absența libertății și a justiției sociale, dar, de asemenea, continuele ingerințe externe și conflictele regionale au creat un teren fertil pentru creșterea grupurilor extremiste, cum ar fi IS”⁶³. Iannuzzi susține ca fiind viabilă o rezolvare a situației Siriei numai în contextul unor acțiuni diplomatice ale SUA și ale altor actori politici internaționali, care să aducă reforme politice și economice în Orientul Mijlociu, nu doar prin acțiuni militare. „Avioanele americane au efectuat aproape 90 la sută raidurile aeriene împotriva ISIS în timp ce țările arabe și europene, împreună, au efectuat restul de 10 de procente”⁶⁴. „Miza este foarte mare: integritatea teritorială a unor țări cum ar fi Siria și Irak, furnizarea de energie către Occident și stabilitatea politică și economică a planetei”⁶⁵.

Giuseppe Cucchi⁶⁶ consideră că lipsa unor conflicte majore în Europa, după Al Doilea Război Mondial a făcut ca țările europene să creadă într-un viitor lipsit de violență, în care să avem nevoie doar de „simulacre de armate”⁶⁷ și care să intervină doar în misiuni de menținere a păcii. Acesta adaugă faptul că și SUA au crezut că prin ceea ce se numește *smart strategy* adică strategia administrației Obama de a pune pe umerii aliaților regionali responsabilitatea de a interveni, „fără însă a submina puterea SUA”⁶⁸ va funcționa și în cazul conflictelor din Orientul Mijlociu.

Ceea ce este cel mai grav, în ochii guvernelor europene și al SUA, este că printre luptătorii ISIS se regăsesc mii de *cetățeni* europeni și americani, cei mai mulți musulmani. Temerea este că aceștia vor face ca

⁶³ Roberto Iannuzzi, „I rischi della strategia di Obama contro lo Stato islamico”, *Affari Internazionali - Rivista online di politica, strategia ed economia*, 13 septembrie 2014, disponibil la: <http://www.affarinternazionali.it/articolo.asp?ID=2804>, accesat la 9 octombrie 2014.

⁶⁴ ***, „U.S. dominates military campaign against ISIS”, *Al-Arabyia News*, 7 octombrie 2014, disponibil la: <http://english.alarabiya.net/en/News/middle-east/2014/10/07/U-S-Air-Force-dominates-campaign-against-ISIS.html>, accesat la 10 octombrie 2014.

⁶⁵ Roberto Iannuzzi, *cit.*

⁶⁶ Generalul Giuseppe Cucchi a fost reprezentant militar permanent la NATO și UE și consilier militar al președintelui Consiliului de Miniștri.

⁶⁷ Giuseppe Cucchi, „Il campanello d’allarme: Grazie, Califfato! Grazie, Califfo!”, *Affari Internazionali - Rivista online di politica, strategia ed economia*, 6 octombrie 2014, disponibil la: <http://www.affarinternazionali.it/articolo.asp?ID=2825#sthash.qIl2jpDK.dpuf>, accesat la 10 octombrie 2014.

⁶⁸ *Ibidem.*

acest conflict să nu mai fie „la granițele Europei, ci la noi acasă”⁶⁹.

4.2. Cine sunt europenii jihadiști?

Cine sunt musulmanii europeni care aleg să lupte în grupări extremiste, în țări cu care nu au aparent nici o legătură? Aceasta este întrebarea care frământă guvernele europene și ale SUA. Nu este o noutate faptul că ISIS recrutează din Europa. Al Qaeda a făcut același lucru. „*Harta de recrutare a Al Qaeda nu corespunde cu cea a conflictelor din Orientul Mijlociu, căci pe ea se găsesc tineri musulmani europeni din generația a doua*”⁷⁰. În fond, ISIS a fost parte a Al Qaeda până când a fost considerată mult prea violentă chiar și pentru aceasta. La sfârșitul anului 2013, liderul Al Qaeda, Zawahiri, a cerut luptătorilor ISIL să stea departe de Siria, pentru că acolo Al Qaeda era deja reprezentată de grupul extremist Jabhat al-Nusra. Al-Baghdadi, liderul ISIL, noul calif, a refuzat acest lucru, iar Al Qaeda s-a dezis public⁷¹ de ISIL.

Doi cercetători renumiți au atras atenția asupra recrutării musulmanilor europeni din a doua sau a treia generație de către grupări extremiste: Olivier Roy și Bernard Lewis. Iar fundamentele unei astfel de alegeri par mai degrabă culturale.

Bernard Lewis explică faptul că până în secolele XVIII -XIX musulmanii nu puteau trăi în alt teritoriu decât cel al Islamului, considerat „teritoriul păcii”. Asta deoarece Europa era Creștinătatea și era numită „teritoriul războiului”. Un musulman nu alegea de bună voie să se stabilească în Europa. Musulmanii au ajuns în Europa pentru locuri de muncă, educație și libertate de expresie, etc. Dar în primul rând se definesc ca musulmani și abia apoi ca fiind sirieni, egipteni, turci. Acest fapt face ca pe teritoriul european să existe comunități musulmane compacte, care trebuie să asigure un mod de viață conform Coranului.

Olivier Roy susține că fundamentalismul islamic este rezultatul unei „deprivări teritoriale” a Islamului și că „*asumarea identității islamice la generația a doua sau a treia de imigranți din statele occidentale, care și-au format personalitatea în afara cadrului cultural*

⁶⁹ *Ibidem.*

⁷⁰ Olivier Roy, *Semiluna și haosul*, Editura Nemira, București, 2010, p. 45.

⁷¹ Cf. Elena Zacchetti, *cit.*

tradițional în care au crescut părinții lor, dă naștere unor sentimente chiar mai puternice de respingere a valorilor democrației și modernismului occidentale”⁷². Roy mai afirmă că „tinerii care se alătură (...)jihadurilor în curs o fac pe baza unei rupturi”⁷³, cu familia, anturajul, țara de origine sau țara unde trăiesc acum.

Bernard Lewis vede în organizațiile saudite care sprijină material și financiar musulmanii din Europa sursa unui sunnism radical. El aduce în atenție cazul Germaniei, unde generații întregi de musulmani au studiat Islamul wahhabist⁷⁴ exportat de Arabia Saudită: „Ultima oară când m-am uitat, 12 turci au fost arestați ca fiind membrii Al Qaeda, și toți 12 erau născuți și educați în Germania”⁷⁵.

În prezent, cifrele arată că sunt peste 3.000 de europeni⁷⁶ care luptă alături de ISIS. Olivier Roy vede în ISIS, de asemenea, semnul unei crize a Islamului: „Numărul de convertiți este, de asemenea, un semn al crizei: 20 - 25% din jihadiști sunt convertiți. Uitați-vă la video: toți vorbesc o engleză sau o franceză perfectă. Cei mai mulți jihadiști sunt convertiți americani, urmați de francezi”⁷⁷. Convertirea europenilor sau americanilor la Islam are legătură și cu o „chemare a fundamentalistilor”: „Chemarea fundamentalistilor este ascultată deoarece îi invită pe oameni să participe, spre deosebire de o cultură politică care reduce cetățenii la simpli spectatori și le cere să lase totul pe seama conducătorilor”⁷⁸. Olivier Roy menționează aceleași cauze culturale: tinerii jihadiști sunt activiști, „de

⁷² Olivier Roy *apud* Cristian Barna, „Resurgența terorismului fundamentalist islamic în era globalizării”, *Revista Terorismul azi*, vol. IV-VI, oct-dec.2006, Cluj-Napoca, pp. 47-48.

⁷³ Olivier Roy, *Semiluna...cit.* p. 114.

⁷⁴ În Arabia Saudită, Sharia ține loc de Constituție.

⁷⁵ Bernard Lewis, *Faith and Power-Religion and Politics in the Middle East*, Oxford University Press, New York, 2010, pp. 163-164.

⁷⁶ ***, „Islamic State crisis: '3,000 European jihadists join fight'”, *BBC News Middle East*, 26 septembrie 2014, disponibil la: <http://www.bbc.com/news/world-middle-east-29372494>, accesat la 9 octombrie 2014.

⁷⁷ Catherine Calvet, Anastasia Vécrin, „Olivier Roy: «Le jihad est aujourd'hui la seule cause sur le marché»”, interviu publicat de *Liberation*, 3 octombrie 2014, disponibil la: http://www.liberation.fr/monde/2014/10/03/le-jihad-est-aujourd-hui-la-seule-cause-sur-le-marche_1114269, accesat la 10 octombrie 2014.

⁷⁸ Fouad Ajami, *The Arab Predicament, apud* Fareed Zakaria, *Viitorul libertății-Democrația neliberală în Statele Unite ale Americii și în lume*, Editura Polirom, Iași, București, 2009, p.125.

multe ori deznădăcinați (...) Islamul dă o dimensiune globală, poate mistică, un nume pentru o cauză. Astăzi, jihadul este singura problemă pe piață (...) Ne refugiem în conflictul dintre culturi, fără să vedem aspectul global al fenomenului. Cu toate acestea, aceste conflicte sunt simptome ale aceleiași colaps cultural”⁷⁹.

5. Câteva concluzii:

1. Chiar dacă regimul Assad va cădea în urma unor intervenții interne, internaționale sau chiar prin renunțarea la președinție de către Bashar Al-Assad, viitorul conducător al Siriei „*va trebui să facă echilibristică între provocările etnice, confesionale și geopolitice*”⁸⁰

2. Siria s-ar putea „dezintegra” în mai multe teritorii create pe baze etnice și confesionale. Acest lucru ar încuraja inclusiv crearea unui stat kurd în zona comună Irak-Siria-Turcia și revendicarea unui alt statut de către kurzii din Turcia.

3. Instabilitatea Siriei și Irakului ar putea face ca între Arabia Saudită și Iran, respectiv între SUA și Rusia⁸¹, aliații lor „mai mari” să declanșeze un nou Război Rece.

4. „Vidul de putere” din Siria a dat posibilitatea afirmării unor grupări extremiste care revendică un rol în conducerea și organizarea vieții politice și sociale.

5. Europa - și aici înțeleg atât țările membre ale UE cât și cele non-membre, cum ar fi Turcia – trebuie să ajungă la o poziție unitară și clară în ceea ce privește atât Siria, cât și celelalte țări MENA care au cunoscut transformări politice după 2011. În lipsa unui concept comun de acțiune, de exemplu, Turcia și Italia fac cu greu față valului de emigranți din MENA în timp ce comunitatea europeană nu alocă nici fonduri și nici alte resurse suficiente pentru rezolvarea crizei. Datele UNHCR⁸² arată că în anul 2014,

⁷⁹ Catherine Calvet, Anastasia Vécrin, *cit.*

⁸⁰ Lin Nouheihed, Alex Warren, *op.cit.*, p. 239.

⁸¹ Rusia consideră NATO o instituție a Războiului Rece, care trebuie desființată, în ciuda înființării Consiliului Rusia-NATO, în 1997, cf. Radu-Sebastian Ungureanu, *Securitate, Suveranitate și instituții internaționale*, Editura Polirom, Iași, București, 2010, p. 155.

⁸² ***, *Raportul UNHCR „So Close yet so far from Safety”*, octombrie 2014, disponibil la: <http://www.unhcr.org/cgi->

165.000 de refugiați au sosit în Europa pe Marea Mediterană, față de 60.000 în anul 2013. 140.000 de refugiați din cei 165.000 au sosit în Italia, aproximativ 500 de refugiați fiind salvați zilnic de marina italiană în operațiunea „Mare Nostrum”. Jumătate din refugiați sunt din Siria și Eritrea. În decembrie 2013, Amnesty International⁸³ a acuzat UE de „comportament rușinos față de refugiații sirieni”, având în vedere deciziile țărilor de a nu primi deloc refugiați sau de a primi un număr infim, aceasta în timp ce Turcia⁸⁴ face eforturi de a primi și oferi azil unui număr de peste 1 milion de refugiați sirieni.

6. În lipsa unor măsuri concrete de integrare a emigranților din lumea arabo-musulmană, în prezența unor fenomene cum ar fi islamofobia, dar și a unei crize culturale-identitare a europenilor care caută cauze pentru care să lupte (în spiritul tezelor formulate de Olivier Roy și Bernard Lewis), există riscul acutizării fenomenului de aderare la grupări extremiste și angajarea de acțiuni teroriste pe teritoriul Europei. „*Trecerea la actul violent urmează foarte repede întoarcerii la religie sau convertirii*”⁸⁵, atrage atenția O. Roy.

Bibliografie

1. Altarozzi, Giordano *Analisi di due processi rivoluzionari: dalle rivoluzioni del 1989 alla Rivoluzione dei Gelsomini*, Focus- Rivista di Studi Politici, S. Pio V N: 2/2011 - Anno XXIII - Aprile/Giugno, Roma.
2. Anghelone, Francesco Andrea Ungari, *Atlante Geopolitico del Mediterraneo 2013*, Istituto di Studi Politici S. Pio V, Roma, 2012.
3. Anghelone, Francesco Andrea Ungari, *Atlante Geopolitico del Mediterraneo 2014*, Istituto di Studi Politici S. Pio V, Danews Editrice, Roma, 2014.
4. Chican, Dumitru *Mic lexicon al Orientului Mijlociu –Istorie, conflicte,*

bin/texis/vtx/home/opendocPDFViewer.html?docid=542c07e39&query=refugees%20italy%20sea, accesat la 10 octombrie 2014.

⁸³ ***, „Amnesty International denuncia il vergognoso comportamento dell'Unione europea nei confronti dei rifugiati siriani”, decembrie 2013, raport disponibil la: http://www.amnesty.it/Vergognoso_comportamento-ue-verso-rifugiati-siriani, accesat la 9 octombrie 2014.

⁸⁴ Cf. AFP, „Almost one million Syrian refugees in Turkey”, citată de *Al Arabyia*, aprilie 2014, disponibil la: <http://english.alarabiya.net/en/News/middle-east/2014/04/22/-Almost-one-million-Syrian-refugees-in-Turkey.html>, accesat la 9 octombrie 2014.

⁸⁵ Olivier Roy, *Semiluna...cit.*, p.114.

- politică, religii, valori și concepte*, Editura Proema, Colecția Arabă, Baia-Mare, 2011.
5. Hourani, Albert *Istoria Popoarelor Arabe*, Editura Polirom, Iași, București, 2010.
 6. Lesch, David W *Syria -The fall of the House of Assad*, New Update Edition, Yale University Press, New Haven and London, 2012/2013.
 7. Lewis, Bernard *Faith and Power-Religion and Politics in the Middle East*, Oxford University Press, New York, 2010.
 8. Lewis, Bernard *Islam in History- Ideas, People and Events in the Middle East*, New Edition, Revised and Explained, Open Court Publishing Company, Illinois, 2002.
 9. Massoulie, Francois *Conflictele din Orientul Mijlociu*, Colecția Secolul XX, Editura BIC ALL, București, 2003.
 10. Meyr, Georg *Siria, un iverno arabo*, Panozzi Editore, Rimini, 2013.
 11. Nouheied, Lin Alex Warren, *The Battle for Arab Spring- Revolution, Counter - Revolution and the Making of a New Era*, update edition, Yale University Press, New Haven and London, 2013.
 12. Roy, Olivier *Semiluna și haosul*, Editura Nemira, București, 2010.
 13. Sitaru, Laura *Gândirea politică arabă. Concepte-cheie între tradiție și inovație*, Editura Polirom, Iași, București, 2009.
 14. Ungureanu, Radu-Sebastian *Securitate, Suveranitate și instituții internaționale*, Editura Polirom, Iași, București, 2010.
 15. Zakaria, Fareed *Lumea Postamericană*, Editura Polirom, Iași, București, 2009.
 16. Zakaria, Fareed *Viitorul libertății- Democrația neliberală în Statele Unite ale Americii și în lume*, Iași, București, Editura Polirom, 2009.

Ana-Maria GAJDO este student doctorand în Istoria Europei, Facultatea de Științe Politice, Sociologie, Comunicare din cadrul Universității Sapienza din Roma. Teza de doctorat se concentrează asupra fenomenului Primăverii Arabe – un studiu comparativ asupra cauzelor și rezultatelor în Egipt, Tunisia și Siria. A publicat lucrări în reviste științifice pe teme focusate pe următoarele domenii: civilizația islamică, relații internaționale sau istorie.

Afganistan: câteva tendințe perene, majore și în mod clar îngrijorătoare

Florin DIACONU

Facultatea de Științe Politice, Universitatea București
florin.diaconu@fspub.unibuc.ro

Abstract

The study is aiming to explore how a detailed and skilful use of various open sources can strongly enhance both individual and institutional capabilities in the area of accurately analyzing / evaluating / diagnosing, and predicting significant evolution in Afghanistan. Extensive and sound use of open sources is to be regarded as being a significant for both purely academic research in the fields of International Relations and Strategic Studies, and also in shaping solid, flexible and accurate policy-oriented texts. Another aim of this very study is to list and evaluate some already present trends in Afghanistan, trends which might significantly influence both local and regional geo-strategic realities after 2014.

Keywords: ISAF; NATO; ANSF; insurgență; OSINT; tendințe; explorarea și prognozarea evoluțiilor viitoare.

În Afganistan, printre *tendințele care amenință puternic stabilitatea națională și regională*, atacurile insurgenților asupra țintelor importante (*high-value targets*) de toate tipurile (aeroporturi, clădiri de comandă, facilități ale serviciilor de informații, lideri politici și militari, locali și străini) și situația generală îngrijorătoare a femeilor (în continuare serios discriminate; conform unor surse variate, fenomenul este în creștere) sunt atât importante *cât și perene*.

Când vorbim despre atacuri împotriva țintelor importante, putem enumera, de exemplu, relativ recentul atac sinucigaș cu mașină, ce a avut ca

țință cartierul general regional al serviciilor de informații din Jalalabad¹, sau faptul că în urmă cu câteva luni, un general american a fost ucis, iar unul german a fost rănit, în cadrul unui *insider attack* ce a avut loc în Kabul². Dacă vorbim despre modul în care societatea afgană folosește corespunzător vastul potențial reprezentat de femei (categorie ce reprezintă mai mult de 50% din resursele demografice ale țării), considerăm că până și niște date limitate, cum sunt cele oferite de un relativ recent raport al Pentagonului care tratează situația din Afganistan, sunt puternic ilustrative. Raportul despre care vorbim a fost publicat în a doua parte a lunii aprilie 2014 și acoperă o perioadă de 6 luni (din octombrie 2013 până la sfârșitul lui martie 2014). Tratând într-un capitol întreg problema *femeilor din structura numită ANSF* (Afghan National Security Forces) – *Women in the ANSF*, în original, textul menționează în mod deschis faptul că „barierele în calea recrutării femeilor includ o lipsă a facilităților și programelor de asistență a femeilor, inclusiv o lipsă a programelor/centrelor destinate să aibă grijă de copii, a grupurilor sanitare și a dormitoarelor; o lipsă a unui parcurs adecvat al carierei pentru femei; o lipsă de instruire și pregătire care să ofere femeilor abilități egale cu ale colegilor bărbați, pentru îndeplinirea sarcinilor zilnice, în calitate de personal polițienesc; lipsa unei educații la toate nivelurile, care să răspundă schimbării tradiției și să permită accesul femeilor în rândul forțelor de poliție; și o lipsă de experiență care să ofere o înțelegere a necesității acceptării femeilor în rândul forțelor de poliție”³.

¹ Florin DIACONU, „News Alert No.4: Somalia and Eastern Afghanistan: Islamist militants attack intelligence facilities, using in both occasions suicide vehicle bombers”, pe pagina web www.morgenthaucenter.org, 31 august 2014, la adresa de Internet <http://morgenthaucenter.org/somalia-and-eastern-afghanistan-islamist-militants-attack-intelligence-facilities-using-in-both-occasions-suicide-vehicle-bombers/>

² Pentru acel episod vezi, de exemplu, Florin DIACONU, „Afganistan: ISAF pleacă, problemele rămân”, *Policy Paper no. 12 / August 2014*, pe pagina web a *Institutului Diplomatic Român*, la adresa de Internet <http://www.idr.ro/publicatii/Policy%20Paper%2012.pdf>, pp. 5-6 (citând Hamid SHALIZI, Jessica DONATI, „U.S. general dead, German general wounded in Afghan attack”, *Reuters*, 5 august 2014, la adresa de Internet <http://www.reuters.com/article/2014/08/05/us-afghanistan-attacks-idUSKBN0G51BQ20140805>)

³ U. S. Department of Defense (DoD), *Report on Progress Toward Security and Stability in Afghanistan. Report to Congress, In accordance with sections 1230 and 1231 of the National Defense Authorization Act (NDAA) for Fiscal Year 2008 (P.L. 110-181), as amended; to include reports in response to section 1221 of the NDAA for Fiscal Year 2012*

La sfârșitul lunii martie 2014, numărul total de femei din ANA (Armata Națională Afgană) era de 691, un procent *minuscul* și în mod clar *insignifiant* din totalul de 182.777 de oameni ai ANA. Situația era doar cu puțin mai bună în cadrul ANP (Poliția Națională Afgană), cu 1.743 femei dintr-o forță totală de 153.269 oameni. Procentajul femeilor este *foarte* scăzut nu doar în cadrul forțelor *active/operationale* ale ANA și PNA, dar și în rândul forțelor aflate în diverse stadii ale procesului de antrenament – 67 de femei dintr-un total de 17.446 în cazul ANA, și 50 de femei dintr-un total de 6.742 în cazul ANP⁴. În toată țara (un stat cu mai mult de 20 de milioane de locuitori), doar o singură femeie deținea la acel moment o poziție importantă de conducere în cadrul ANP, relativ recent numita (14 ianuarie 2014) Colonel Jamila Bayan, „prima femeie șef de poliție, la Districtul de Poliție nr.1 dintr-o zonă dens populată din Kabul”⁵. Într-un alt capitol intitulat *Femei în Afganistan (Women in Afghanistan*, în original), raportul Pentagonului din primăvara lui 2014 estimează că „per ansamblu, circumstanțele pentru femeile și fetele afgane s-au îmbunătățit din 2001”, dar precizează deschis și următorul aspect: „cu toate acestea, progresele rămân fragile, și organizațiile societății civile sunt îngrijorate că progresul va fi inversat. Multe femei afgane privesc cu scepticism un posibil proces de reconciliere cu talibanii și manifestă îngrijorare legitimă cu privire la semnificația pe care ar putea să o aibă discuțiile de pace pentru progresul înregistrat în ultimii 13 ani. Guvernul S.U.A. ia aceste griji în mod serios și recunoaște că promovarea securității pentru femeile și fetele afgane trebuie să rămână o prioritate. Femeile se confruntă cu discriminări și limitări sociale adânc înrădăcinate la adresa libertății lor. Violența împotriva femeilor este larg răspândită, dar insuficient raportată. Eforturile recente ale ISAF de a face ca autoritățile afgane să răspundă plângerilor formulate de femei au avut ca efect o creștere a raportării unor astfel de violențe”⁶. Și mai grav, *unele elemente semnificative ale situației generale a femeilor afgane*

(P.L. 112-81), the Senate Report (S. Rpt. 112-173), to accompany the NDAA for FY 2012 (P.L. 112-81), and sections 1212, 1223, and 1531(d) of the NDAA for Fiscal Year 2013 (P.L. 112-239), aprilie 2014, text .pdf, accesat la adresa de Internet http://www.defense.gov/pubs/April_1230_Report_Final.pdf, p. 66.

⁴ Pentru cifrele listate și comentate aici, vezi tabel, în *Ibidem*, p. 67.

⁵ *Ibidem*, p. 69.

⁶ *Ibidem*, p. 93.

se deteriorează cu rapiditate; de exemplu, „relatări despre violență împotriva femeilor în multe provincii din Afganistan au crescut în perioada raportării. Entitatea numită The Afghanistan Independent Human Rights Commission a raportat că numărul de cazuri de violență împotriva femeilor în 2013 a crescut cu 28% față de 2012”⁷.

De ce Afganistanul este un subiect foarte important

Concentrarea atenției asupra Afganistanului este un lucru normal la ora actuală, în principal pentru că Afganistanul⁸ este un element semnificativ (sau mai bine zis, *foarte* semnificativ) al setului complex și foarte dinamic de realități geo-strategice contemporane. Importanța Afganistanului ca subiect de discuție și de cercetare este rezultatul direct al mai multor motive care se potențează reciproc: *a. Afganistanul este în mod cert ceea ce Zbigniew Brzezinski numește „pivotal geostrategic”; b. în mod clar Afganistanul este o zonă unde statutul de preeminență globală a Statelor Unite este, la ora actuală, puternic contestat și serios testat; c. Afganistanul este în mod cert un element al arhitecturii geo-strategice globale, unde relevanța mondială și natura perenă a NATO este de asemenea puternic contestată și serios pusă la încercare; d. Afganistanul este o țară care, când și dacă va deveni stabilizată corespunzător, ar putea spori în mod semnificativ stabilitatea, securitatea și predictibilitatea strategică într-o zonă foarte vastă. Din contră, un Afganistan căruia îi lipsește stabilitatea și securitatea ar putea, aproape sigur, deteriora atât stabilitatea cât și securitatea unei zone foarte largi – din Iran până în China și de la regiunile sudice ale Federației Ruse până în India; e. Pentru țara noastră, România, evoluțiile prezente și viitoare ale Afganistanului sunt de asemenea foarte importante.* În primul rând pentru că de-a lungul multor ani, România a trimis acolo un număr important de personal militar (mai mult, în câteva documente publice ale ISAF, se observă că România a avut în Afganistan, în destule ocazii, *mai mulți* soldați decât *unele* puteri

⁷ *Ibidem*, p. 94.

⁸ Următoarea parte a textului a fost pregătită la sfârșitul lunii august-începutul lunii septembrie 2013, pentru a fi prezentată la o conferință internațională organizată de Academia Națională de Informații din România. Titlul lucrării era, la vremea aceea: Florin DIACONU, *OPEN SOURCES IN DIAGNOSING AND PREDICTING SIGNIFICANT EVOLUTIONS IN AFGHANISTAN*.

europene mai mari, *un aspect ce trebuie văzut ca fiind un semn foarte clar al puternicului angajament al țării noastre atât în raport cu NATO, cât și pentru parteneriatul strategic cu Statele Unite*).

Pentru a înțelege mai bine evoluțiile în curs de desfășurare din Afganistan și, împreună cu ele, câteva evoluții viitoare *posibile* (sau chiar *probabile*) din aceeași regiune, este importantă *folosirea în mod adecvat a surselor deschise, în special a celor de presă*. În multe ocazii, *sursele deschise oferă o panoramă foarte detaliată a realităților semnificative*. Mai mult decât atât, abordarea profesională a jurnalistului este, în multe ocazii, diferită de abordarea profesională a oficialului guvernamental. De aceea, *ar putea fi folositor să încercăm să înțelegem realități complexe prin mixarea unor imagini diferite ale aceleiași realități: atât rapoarte oficiale cât și rapoarte media* (în multe ocazii, mai puțin concentrate pe evoluții lente sau pe termen lung decât rapoartele oficiale, mai puțin concentrate pe conexiuni complexe ale diferitelor straturi ale realității dar, în același timp, mult mai puțin influențate de ceea ce numim în mod uzual *wishful thinking* sau de atitudini *birocratice*).

De asemenea, simt nevoia de a exprima aici o convingere *foarte fermă* (este adevărat, una care aparține unui individ ale cărui abilități profesionale, experiență profesională extensivă și locuri de muncă prezente sau trecute nu sunt direct legate de responsabilitățile instituționale ale serviciilor de informații; deci – cel puțin în teorie – aș putea să greșesc în următoarea evaluare): abilitatea de a influența semnificativ, *în timp real*, prin produse de intelligence, evoluțiile din Afganistan este în mod natural sever limitată. *Chiar și cu cele mai bune surse și produse de tip SIGINT, ELINT, HUMINT și OSINT pe care ni le putem imagina, o panoramă completă, obținută în timp real și ușor de utilizat a realităților în curs de desfășurare din Afganistan este, în multe ocazii, un rezultat pe care practic nu îl putem obține*. Și asta în principal pentru că obținerea, interpretarea și transformarea elementelor valoroase de informații brute în texte coerente, clare și care să fie *policy-oriented* este adesea o sarcină amplă, dificilă și, mai mult decât orice, una care consumă *foarte* mult timp. Dar același consum foarte mare de timp, caracteristic procesului de analiză a unei game vaste de elemente de informație variate este brusc acceptabil, cel puțin în linii mari, atunci când (sau dacă) ne preocupă nu minutul următor sau dimineața următoare, dar, să zicem, un viitor ceva mai îndepărtat. *De*

exemplu, una din temele asupra căreia putem reflecta este următoarea: cum va evolua Afganistanul după sfârșitul anului 2014, atunci când autoritățile din Kabul vor fi confruntate cu responsabilitatea completă pentru securitate oriunde în țară, în contextul unei prezențe militare occidentale mult scăzute? Acest text nu își propune să ofere un răspuns complet la o astfel de întrebare dificilă. Scopul nostru este mai puțin ambițios (dar mult mai realist, cred): de a explora, cu unele detalii, ceea ce unele surse deschise (în principal media) spun despre două fațete ale realității, ambele potențial importante în configurarea viitorului nu atât de îndepărtat despre care vorbeam anterior.

Scurte elemente introductive: despre metodă și subiecte

Pentru această prezentare am selectat în mod deliberat două subiecte distincte; fiecare dintre ele ne permite să comensurăm unele realități în curs de desfășurare și, de asemenea, să facem predicții legate de unele elemente posibile (sau probabile) din viitorul Afganistanului. Fiecare dintre aceste subiecte este clar prezent, în mai multe ocazii de-a lungul ultimilor ani, în surse deschise de toate felurile. Metoda pe care o folosesc este compusă din mai multe straturi sau mai mulți pași: în primul rând, citez părți semnificative din texte de presă publicate de-a lungul ultimilor ani, texte ce tratează subiectele pe care le-am selectat. Citatele consistente permit oricărui dintre cititori să verifice direct dacă concluziile pe care le-am tras la sfârșit sunt solide. La sfârșitul fiecărui fragment de text voi plasa toate elementele majore care sunt într-adevăr importante pentru dezbateră noastră într-un tabel compact. Oricare dintre aceste tabele va comunica simultan cititorului câteva aspecte: cât de sigură este sursa deschisă; care sunt principalele date și tendințe prezente în text, importante pentru o mai bună înțelegere a subiectului despre care vorbim (cu detalii semnificative pentru fiecare idee sau dată majoră). La sfârșitul fiecărui capitol, vor fi listate unele concluzii, în câteva rânduri.

Primul subiect este *rolul femeilor în viața cotidiană din Afganistan*. Nu vorbesc aici despre o chestiune studiată cu uneltele folosite în mod obișnuit în cadrul studiilor de gen, deoarece nu sunt deloc un specialist în acest domeniu (important și foarte la modă). Pur și simplu tratez aici un cadru conceptual, folosit în mod extensiv de domeniile *Studii Strategice și Relații Internaționale*: și anume abilitatea de a comensura corespunzător

modul în care evoluează *puterea națională* a unei anumite țări. Conform lui Hans J. Morgenthau, părintele fondator al Școlii Realiste în Relațiile Internaționale, *puterea națională* – în general definită ca fiind abilitatea unui actor de a influența puternic comportamentul altor actori de pe arena internațională – este bazată pe (sau generată de) câteva elemente constitutive. În arhicunoscuta sa lucrare, *Politics among nations: The struggle for power and peace (Politica între națiuni: Lupta pentru putere și lupta pentru pace*, în traducere), Morgenthau enumeră nouă astfel de elemente ale puterii naționale. Unul dintre ele este *populația* (dimensiunea demografică a puterii naționale). Altul este ceea ce Morgenthau numește *capacitate industrială* (sau, în termeni puțin mai largi sau mai generali, starea generală a economiei, atât la nivel național, cât și la nivel local). Conform aceluiași autor, un alt factor al puterii naționale este *calitatea guvernării* (însemnând, mai presus de toate, abilitatea autorităților de a identifica priorități, de a elabora și implementa politici, cu scopul de a obține rezultate semnificative și durabile). Femeile din Afganistan sunt – la fel ca în orice altă țară – *foarte* importante pentru *oricare* (precum și pentru *toate*) cele trei elemente ale puterii naționale: în primul rând reprezintă nu numai în Afganistan, dar oricând și oriunde, aproximativ 50% din totalul populației; în al doilea rând, *când și dacă* au oportunități reale, femeile pot spori puternic atât capabilitatea de producție a unei națiuni, cât și nivelul general al cererii economice, ca și al consumului public și privat; în al treilea rând, *modul în care autoritățile centrale, provinciale și locale afgane pot proiecta și implementa politici de egalitate a șanselor de toate tipurile indică , foarte clar și cu mare acuratețe, nivelul real de eficiență guvernamentală și administrativă; de asemenea, aceeași capacitate indică și cât de mult sunt autoritățile afgane capabile și dispuse(sau nu) să accepte și să sporească emanciparea completă a femeilor (emancipare pe care o privim aici ca fiind un element major al modernității, de natură să consolideze puterea națională).*

Un al doilea subiect pe care l-am ales pentru o prezentare mai detaliată este acela al *atacurilor insurgenților asupra aeroporturilor din Afganistan*. Într-un fel sau altul, vorbim despre o tactică deliberată, *care țintește simultan câteva obiective* (sau *câteva rezultate ce trebuie îndeplinite cu mijloace limitate*): să lovească efectivele adversarilor (atât ISAF cât și ANSF sunt, din punctul de vedere al diverselor tipuri de insurgenți afgani, inamicul); să testeze și – dacă este posibil – să lezeze grav (sau, în

cicumstanțe speciale, chiar să pună în primejdie) voința politică a oponenților; să aducă atingere imaginii publice a inamicilor; și, mai mult decât orice, prin folosirea pricepută a resurselor foarte limitate, să provoace cât mai multe pagube capacităților și mobilității aeriene, atât aceea a forțelor ISAF cât și a celor ANSF.

Femeile din Afganistan: câteva evoluții, probleme și preocupări semnificative

Pentru o mai bună înțelegere a evoluțiilor pozitive, dar și a unor probleme și provocări cu adevărat majore (și în continuă creștere) în domeniul *emancipării femeilor în Afganistan*, am decis să folosesc un număr limitat de rapoarte media (din rațiuni de spațiu tipografic, doar cinci), unele dintre ele publicate acum câțiva ani. Prezint în continuare textele, în rezumat, fiecare dintre ele fiind acompaniat de un scurt *tabel analitic*:

Pe 6 ianuarie 2010, structura numită Public Affairs of the ISAF Joint Command a publicat un raport media intitulat „Afghan Business Women Find Help, Hope”⁹ (vezi o scurtă evaluare în *Tabelul 1*). Articolul menționează că „AWBF este o organizație non-profit, apolitică, aparținând sectorului privat, care asigură pregătire tehnică și asistență în afaceri femeilor afgane care dețin afaceri [...] «Federația poate fi o mână de ajutor întinsă femeii afgane care este implicată în afaceri» a spus Aziza Mohmmand, proprietară de afacere și președinte al AWBF. «[AWBF] asigură o piață bună pentru produsele lor». Fondată în 2005 cu ajutor din partea USAID, AWBF are acum peste 30.000 de membri [...]”. Unele dintre datele citate de text, în continuare, pot susține atât evaluări optimiste, cât și pesimiste a situației din Afganistan (vezi tot *Tabelul 1*).

⁹ Pentru fragmente citate în acest paragraf vezi Mary HINSON, Master Sgt., ISAF Joint Command, Public Affairs, „Afghan Business Women Find Help, Hope”, 26 ianuarie 2010, la adresa de Internet <http://www.isaf.nato.int/article/isaf-releases/afghan-business-women-find-help-hope.html>

Tabelul 1: Elemente OSINT într-un raport media ISAF publicat pe 26 ianuarie 2010, și care tratează evoluțiile și rezultatele organizației intitulate Afghan Women’s Business Federation (AWBF)

	<i>Puncte de luat în considerare</i>	<i>Detalii semnificative care ilustrează punctele listate</i>
1.	Cât de credibilă este sursa?	Considerăm că este foarte credibilă. Serviciu media al ISAF
2.	Ce spune textul?	a. Cu ajutor occidental semnificativ, un ONG afgan care grupează aproape 30.000 de femei de afaceri operează cu un oarecare succes; b. Au fost necesari cinci ani pentru construirea unui ONG cu 30.000 de membri (cifra în sine este impresionantă, dar să nu uităm că Afganistanul are mai mult de 20.000.000 de oameni); c. 25 de femei care își vând produsele în același loc, simultan, este un aspect ce trebuie catalogat ca fiind important (cel puțin în plan local)
3.	Tendințe descrise:	a. Implicarea directă și ajutorul occidental sunt în mod clar imperative în startul și evoluția inițiativelor ce privesc femeile din Afganistan; b. Tentative ale femeilor de afaceri din Afganistan de a atinge piețe străine pentru a-și vinde produsele
4.	Predicții directe:	Nici una. În orice caz, chiar și un autor direct conectat la un corp oficial înalt trebuie să recunoască, aproape direct, că inițiativele locale nu pot începe și nu se pot dezvolta în Afganistan fără un sprijin occidental semnificativ. Dar, <i>cel mai probabil</i> , acest ajutor va scădea după 2014

Pe 22 iulie 2013, *Spirit of America (SoA)* a publicat un articol care menționează unele rezultate pozitive în unele părți ale provinciei Kandahar.

Articolul, intitulat „SoA Supports Spin Boldak Women's NGO”¹⁰ (vezi o scurtă evaluare a textului în *Tabelul 2*), ne comunică faptul că „Spin Boldak este un district în provincia Kandahar unde în ultimul an s-au înregistrat progrese în ceea ce privește inițiativele femeilor. Acest lucru s-a întâmplat pentru că sătenii din Spin Boldak se bucură de un grad de securitate relativ mai înalt și susțin mai mult inițiativele femeilor”. De asemenea, articolul menționează că „femeile soldați, colaborând strâns cu ministrul structurii intitulate Kandahar Department of Women's Affairs, au ajutat la înființarea unei organizații-umbrelă pentru toate ONG-urile femeilor din district. [...] Un trib numit Achekzai a înființat primul ONG în cadrul organizației [...] Datorită succesului ONG-ului femeilor din Achekzai, femeile dintr-un alt trib, Noorzai, au fost încurajate să își formeze propriul ONG [...] în timpul Shurei specifice afganilor, femeile au discutat despre proiecte de dezvoltare economică, sistemul sanitar și educație. De exemplu, femeile au discutat un plan de a cumpăra o vacă și găini pentru centrul femeilor, au discutat despre medicină naturistă și plantele medicinale [...]”.

Tabelul 2: Elemente OSINT într-un articol publicat de *Spirit of America*, 22 iulie 2013, care tratează situația femeilor din unele districte ale provinciei Kandahar

	<i>Puncte de luat în considerare</i>	<i>Detalii semnificative care ilustrează punctele listate</i>
1.	Cât de credibilă este sursa?	Nu pot răspunde, pentru că îmi lipsesc cantități într-adevăr adecvate de informație despre <i>SoA</i>
2.	Ce spune textul?	Progresul limitat este posibil, chiar și într-o provincie cunoscută pentru că este foarte conservatoare și nesigură
3.	Tendențe descrise:	a. Structurile tribale se influențează una pe alta, de data aceasta în direcția îmbunătățirii

¹⁰ Jim MISENCIK, Reporter de teren în Afganistan, „SoA Supports Spin Boldak Women's NGO”, în *Spirit of America*, 22 iulie 2013, la adresa de Internet <http://www.spiritofamerica.net/recent-blog-posts/1480-soa-supports-spin-boldak-women-s-ngo.html>

		statutului general al femeilor; b. Când sunt prezente în cadrul instituțiilor statului, femeile pot îmbunătăți șansele inițiativelor și activităților orientate către femei
4.	Predicții directe:	Nici una. În orice caz, ne putem imagina cu ușurință consecințele unui ajutor străin semnificativ slăbit, după sfârșitul anului 2014

Pe 4 august 2013, *Reuters* a publicat un articol intitulat „Uncertain future for Afghan businesswomen as West leaves”¹¹ (vezi o scurtă evaluare în *Tabelul 3*). Textul concentrează atenția asupra faptelor și gândurilor unei femei de afaceri afgane de succes, Liza Ghausi Nooristani, director executiv al Mutaharek Construction Company. „Statele Unite și aliații săi au pus promovarea drepturilor femeilor în centrul misiunii lor de 12 ani în Afganistan și Liza Ghausi Nooristani a profitat frumos în urma intervenției lor”, transmite *Reuters*. „Nooristani este una dintre puținele femei din Afganistanul conservator și dominat de bărbați care a înființat și conduce o companie relativ mare. Și a făcut-o în zona de război montană din est. A fost neînfricată în fața pericolului și a amenințărilor cu moartea și compania ei construiește școli, drumuri și birouri guvernamentale, în mare parte plătite de un flux de fonduri de ajutorare care a urmat sosirii trupelor americane [...] A câștigat primul ei contract în 2007, acela de a construi o școală sătească în valoare de 10.000 de dolari [...] Dar acum Nooristani este confruntată cu perspectiva retragerii trupelor occidentale. Pentru femeile afgane în general, retragerea majorității trupelor străine până la sfârșitul anului ar putea însemna un pas înapoi al drepturilor pe care au reușit să și le asigure de-a lungul ultimului deceniu [...]”. Liza Nooristani *menționează clar – și dovedește, detaliat și cu numere – că ferestrele de oportunitate pentru femeile afgane devin din ce în ce mai înguste, chiar dacă influența politică și prezența militară occidentală sunt încă puternice în Afganistan.*

¹¹ Pentru fragmentele citate în acest paragraf vezi „Uncertain future for Afghan businesswomen as West leaves”, *Reuters*, 4 august 2013, și *English.Alarabiya.net*, august 2013, text accesat la adresa de Internet <http://english.alarabiya.net/en/perspective/features/2013/08/04/Uncertain-future-for-Afghan-businesswomen-as-West-leaves.html>

Tabelul 3: Elemente OSINT, într-un raport Reuters despre Liza Ghausi Nooristani, 4 august 2013

	<i>Puncte de luat în considerare</i>	<i>Detalii semnificative care ilustrează punctele listate</i>
1.	Cât de credibilă este sursa?	<i>Foarte credibilă.</i> Reuters este o agenție foarte serioasă, și Liza Ghausi Nooristani este bine cunoscută (și foarte prezentă în media internațională)
2.	Ce spune textul?	a. La nivel guvernamental, după mai mult de 10 ani de construcție continuă a statului, modernizare și influență occidentală masivă, în Afganistan încă există credința sinceră că „femeile sunt bune doar pentru spălatul hainelor acasă”; b. Când prezența occidentală directă ia sfârșit, șansele pentru femei pur și simplu colapsează; c. Atitudini conservatoare dure, potențate de corupție și lipsă de eficiență a autorităților, la nivel central sau local
3.	Tendențe descrise:	a. Nivelul general al șanselor economice și sociale pentru femei în Afganistan scade deja; b. Succesul femeilor afgane în afaceri generează <i>în mod continuu</i> multe critici, și chiar amenințări cu moartea și atacuri teroriste
4.	Predicții directe:	Nici una. În orice caz, cu șanse semnificativ reduse pentru femei în economie, un procentaj important al producției și consumului în Afganistan <i>va fi</i> afectat în mod negativ

Pe 13 august 2013, *Reuters* a publicat un articol despre răpirea unei femei parlamentar în Afganistan. Articolul menționează, încă din titlu, că „atacuri vizând ținte de profil înalt împotriva femeilor în Afganistan subminează campania pentru drepturi”¹² (vezi scurtă evaluare în *Tabelul 4*).

¹² Pentru fragmente citate în acest paragraf vezi Jessica Donati și Mustafa Andalib „High profile attacks on women in Afghanistan undermine rights campaign”, *Reuters*, 13 august 2013, la adresa de Internet <http://www.reuters.com/article/2013/08/13/us-afghanistan-women-idUSBRE97C08220130813>.

Să vedem ce s-a întâmplat, cu mai multe detalii: „Luptători talibani au răpit o parlamentară care călătorea împreună cu copiii săi prin provincia Ghazni din centrul Afganistanului, a spus un comandant local de poliție [...] ultimul dintr-un șir de atacuri violente de profil înalt asupra femeilor [...] Kakar, o membră a Camerei inferioare, a fost a doua femeie membră a parlamentului care a fost atacată în Ghazni în mai puțin de o săptămână”. Într-o astfel de situație, raportează *Reuters*, „supraviețuitoarele atacurilor spun adesea că singura lor șansă este să părăsească Afganistanul, în continuare unul dintre cele mai rele locuri din lume în care poți să te naști femeie. «Trebuie să plec în afara țării pentru tratamentul și securitatea mea», a spus Muzhgan Masoomi, o fostă angajată a guvernului care a fost înjunghiată de 14 ori anul trecut [...] Răpirea Kakarei vine după ce săptămâna trecută a fost împușcată senatoarea Rooh Gul, a spus poliția [...] Luna trecută, polițista cu cel mai înalt grad din sudul provinciei Helmand, Locotenent Islam Bibi, a fost împușcată mortal în timp ce mergea la muncă în capitala provincială Lashkar Gah. Bibi, considerată a fi o stea în ascensiune a Poliției Naționale Afgane, spusese că a primit amenințări cu moartea chiar din cadrul propriei familii. În timp ce talibanii au țintit adesea femei din rândul oficialităților guvernamentale cu rang înalt, omorurile de onoare practicate de rude – bărbați conservatori – rămân la ordinea zilei [...] Au fost exprimate și îngrijorări legate de o creștere a edictelor de tip taliban în unele regiuni practic necontrolate de guvern. În iunie, clerici dintr-o regiune a provinciei Baghlan, la nord de Kabul, au interzis femeilor să plece de acasă fără un însoțitor bărbat și au închis saloanele de înfrumusețare”, mai menționează articolul.

Tabelul 4: Elemente OSINT într-un raport *Reuters* despre o oficialitate afgană de sex feminin răpită, 13 august 2013

	<i>Puncte de luat în considerare</i>	<i>Detalii semnificative care ilustrează punctele listate</i>
1.	Cât de credibilă este sursa?	<i>Foarte credibilă.</i> Reuters este o agenție foarte serioasă; mai mulți nativi afgani au fost implicați în redactarea textului; oficialitățile femeii listate sunt binecunoscute, iar numărul lor indică faptul că vorbim

		despre o tendință în creștere
2.	Ce spune textul?	a. Oficialități afgane femei răpite, atacate, înjunghiate sau chiar omorâte în mai multe provincii (unele dintre ele aproape sigure acum câțiva ani)
3.	Tendințe descrise:	a. Număr în creștere a incidentelor violente ce au ca țintă oficialități (numite sau alese) afgane femei; b. Teroarea în creștere convinge din ce în ce mai mulți afgani de faptul că trebuie să părăsească țara; c. Edictele de tip taliban nu mai sunt oprite de guvernul central, relativ puțin eficient
4.	Predicții directe:	Nici una. În orice caz, simplul gând că tendințele listate mai sus ar putea continua și că ar putea deveni realități din ce în ce mai presante poate genera în mod natural <i>multă</i> îngrijorare

Pe 19 august 2013, o arhicunoscută activistă socială și politică din Afganistan a publicat un text care menționează direct faptul că soarta generală a femeilor din țară ar putea deveni rapid la fel de dificilă ca și în era regimului taliban. Textul este intitulat *Karzai: a legacy of failure on Afghan women's rights?*¹³ (vezi o scurtă evaluare în Tabelul 5). Autoarea este dr. Massouda Jalal, o foarte cunoscută activistă politică, fost Ministru pentru Problemele Femeilor în Afganistan, ca și Președinte fondator al Jalal Foundation, un ONG care reunește 50 de consilii și organizații ale femeilor pentru a promova progresul femeilor prin efort de lobby și advocacy, livrare de servicii, elaborarea de capacități și proiecte foarte inovatoare. Jalal a menționat: „Din moment ce este de așteptat ca mai mulți fundamentalisti să câștige locuri în alegerile viitoare, viitorul probabil va fi iarăși martorul folosirii religiei ca un instrument al opresiunii extreme pe bază de sex în Afganistan”. A continuat, spunând că „pe măsură ce se apropie momentul

¹³ Pentru elemente citate de-a lungul acestui paragraph, vezi Dr. Massouda JALAL, *Karzai: a legacy of failure on Afghan women's rights?*, la adresa de Internet <http://www.opendemocracy.net/5050/massouda-jalal/karzai-legacy-of-failure-on-afghan-womens-rights>

plecării forțelor internaționale de securitate, fiecare zi transformă fiecare strop de speranță în disperare pentru susținătorii drepturilor femeilor afgane [...] Ideea esențială a agendei femeilor este că drepturile femeilor nu ar trebui să fie niciodată subiect de negociere înainte, în timpul și după procesul de pace. Mai important, femeile din Afganistan au așteptat un angajament puternic în sensul protecției lor în fața violenței, susținere a statului pentru victime și familiile lor și urmărirea în justiție a tuturor celor care practică violență împotriva femeilor”. De asemenea, Jalal menționează că „din nefericire, femeile au fost marginalizate în cadrul luării deciziei pentru procesul de pace iar cererile lor au fost ignorate de liderii naționali. Cu excepția unei declarații generale conform căreia drepturile femeilor nu vor fi sacrificate în numele păcii, nimic concret nu a fost întreprins ca pavăză împotriva revenirii femeilor la statutul erei de dinainte de 2001. Președintele Hamid Karzai a rămas surd la cererile activiștilor drepturilor femeilor, susținând că a avut de suportat destulă rușine în scopul apărării drepturilor femeilor, și că nu va mai face nimic în această privință. Acum dansează pe muzica fundamentalistilor, bea din cupele unor oameni cunoscuți ca măcelari ai drepturilor femeilor și îi numește în poziții de unde ar putea dărâma fundațiile drepturilor femeilor, care au fost construite cu multă trudă acum 12 ani. Acum, el a ridicat practica de «baad» la nivel de politică națională și elaborare de legi – vânzând fiicele națiunii sale pentru a domoli fundamentalistii pe care el îi adusese în administrația sa”. Dar cea mai tulburătoare parte a declarațiilor Jalalei este următoarea: „lista evoluțiilor îngrijorătoare care denotă supunerea guvernului în fața dictatelor fundamentaliste este în creștere: 1. Președintele Hamid Karzai a susținut declarația Consiliului Ulema conform căreia femeile trebuie să se supună în totalitate hijabului, să respecte poligamia, să se abțină de la a călători fără mohram, și să evite să se amestece cu bărbați străini în situații sociale ca educația, cumpărăturile, viața publică și de serviciu [...]” 2. Președintele Afganistanului „a marginalizat vocea femeilor în construcția cadrului păcii și al tranziției și a îngorât în mod flagrant faptul că femeile din Afganistan nu au aderat niciodată la ideea de a face pace cu talibanii [...]” 3. În al treilea rând, Președintele Karzai nu și-a ținut niciodată promisiunile de a implementa politici și programe naționale pentru promovarea accesului la putere al femeilor și a egalității sexelor [...]” 4. În al patrulea rând, guvernul a rămas silențios în mijlocul dezbaterilor parlamentare privind legalitatea

decretului său asupra Eliminării Violenței împotriva Femeilor. A permis parlamentarilor să producă interpretări false a legii, ca fiind ne-islamică, și să ridiculizeze dispozițiile care garantează protecția femeilor împotriva abuzurilor soților și rudelor [...] 5. În al cincilea rând, guvernul continuă să eșueze în a preveni violența împotriva femeilor și în a asigura servicii și acces la justiție pentru supraviețuitoare. Ultimul raport al structurii intitulate Afghanistan Independent Human Rights Commission a indicat că 4.010 cazuri de violență contra femeilor au fost înregistrate din 21 martie până în octombrie 2012, ceea ce este cu 57% mai ridicat comparativ cu numărul de 2.299 cazuri în aceeași perioadă din 2011”. De asemenea, Jalal declară că „recent, Președintele (Karzai) a semnat Legea Electorală Națională, care a abolit dispoziția conform căreia 25 de procente reprezentau cota-parte pentru femei în consiliile provinciale și din districte. Asta înseamnă că alegerile naționale care urmează să vină ar putea aduce mai mulți fundamentalisti în guvern, atât la nivel național cât și la nivel local. Cu prezența lor în poziții de putere, o lege cu accent pe drepturi privind eliminarea violenței împotriva femeilor nu ar avea șanse să fie adoptată. Mai rău, toate progresele înregistrate cu privire la drepturile femeilor în ultimii 12 ani sunt în pericol de a fi contestate și date peste cap de elaboratorii de politici care sunt neiluminați cu privire la standardele internaționale ale drepturilor omului. După câte se pare, viitorul va fi iarăși martorul utilizării religiei în Afganistan ca un instrument al opresiunii extreme pe bază de sex”. Și, în final, ca să fim sinceri, concluziile Jalalei sunt în mod clar sinistre: „Sunt din ce în ce mai puține motive de optimism”, chiar dacă „guvernul încă ar putea să aleagă să acționeze într-un mod bun pentru fiicele țării, în special în lunile rămase din mandatul Președintelui Karzai [...]”.

Tabelul 5: Elemente de OSINT în textul Massoudei Jalal, august 2013

	<i>Puncte de luat în considerare</i>	<i>Detalii semnificative care ilustrează punctele listate</i>
1.	Cât de credibilă este sursa?	<i>Foarte credibilă.</i> Dr. Jalal avea (și are în continuare) o poziție instituțională care îi permite să cunoască exact multe detalii despre probleme sociale, politice și pe bază

		de sex, de toate felurile
2.	Ce spune textul?	a. În acest moment, viitorul femeilor în Afganistan nu este deloc un motiv de optimism; b. Autoarea listează cinci motive cu adevărat majore care o fac să gândească faptul că, în termeni politici, regimul Karzai este sever înapoiat de conservatori inflexibili
3.	Tendențe descrise:	a. Eșecul de a continua cu reforme și modernizare; frica generată de faptul că fundamentalistii sunt pe punctul de a domina din nou; b. Femeile au pierdut una dintre cele mai importante polițe de asigurare pe care o puteau folosi în anii precedenți: 25% cota-parte în alegerile pentru organisme provinciale și districtuale; Creștere importantă a numărului de cazuri de violență împotriva femeilor (mai mult de 50% într-un an)
4.	Predicții directe:	Fundamentalistii ar putea câștiga mai multe locuri în alegerile electorale (un element deja <i>foarte</i> clar al viitoarelor realități politice, chiar dacă prezența occidentală în Afganistan este încă puternică – deși se va diminua mult după 2014)

Concluziile finale ale evaluării elementelor de *intelligence pe surse deschise* (OSINT) prezente în textele discutate anterior sunt: 1. în ultimii ani, emanciparea completă a femeilor din Afganistan a fost o țintă deloc atinsă în totalitate, chiar dacă unele rezultate pozitive sunt evidente; 2. recent, multe surse de încredere au un numitor comun din ce în ce mai evident: relevă o scădere clară a nivelului general de libertate al femeilor în Afganistan; 3. guvernul central din Kabul nu este capabil – sau nu dorește – să mențină un statut adecvat pentru femei în toate zonele vieții publice. *Luete împreună, aceste elemente înfățișează o tendință clar negativă, potențial capabilă să influențeze mult nu doar viitorul femeilor afgane, dar – în termeni mai generali – soarta modernității și a reformelor din această țară și, de asemenea, stabilitatea și predictibilitatea pe termen lung a întregii regiuni (în principal dacă acceptăm faptul că drepturile sever*

reduse pentru femei ar putea fi un semn că forțele conservatoare inflexibile și radicale pot deveni, din nou, foarte influente în Afganistan, potențial capabile chiar să modifice în mod masiv agenda de securitate națională, ca și agenda de politică externă a decidenților din Kabul).

Atacuri ale insurgenților asupra aeroporturilor: perturbarea și erodarea mobilității operaționale a ISAF și a ANSF

Pentru o mai bună înțelegere a (limitatelor) evoluții și rezultate pozitive, dar și a problemelor și provocărilor majore în domeniul *înfruntării corespunzătoare și cu succes a atacurilor insurgenților asupra aeroporturilor din Afganistan*, am decis să folosesc un număr total de 3 rapoarte media (ceva mai puțin decât numărul total de rapoarte media folosite în capitolul precedent), de asemenea publicate de-a lungul ultimilor câțiva ani.

Pe 21 iunie 2009, *Fox News* a publicat un articol ce trata un atac taliban împotriva masivei baze aeriene Bagram, cea mai mare și cea mai importantă astfel de bază controlată și folosită de NATO în Afganistan. Titlul articolului este „Rocket attack on Bagram Airbase - Afghanistan kills 2 US troops”¹⁴ (vezi o scurtă evaluare a articolului în *Tablelul 6*). Conform unui „oficial afgan de rang înalt, [...] câteva rachete au fost lansate spre bază. Un purtător de cuvânt al ISAF a spus că trei rachete au nimerit perimetrul bazei, iar una în afară [...] Zabiullah Mujahid, un purtător de cuvânt taliban a revendicat atacul. Baza Aeriană Bagram se află la aproximativ 25 de mile nord-est de Kabul. Baza este înconjurată de munți și de fâșii nesfârșite de deșert. Acest aspect le oferă insurgenților condiții perfecte pentru a lansa rachete din poziții ascunse și sigure. Tactic, se pot mișca rapid, folosind adăpostul munților și se pot reloca. Atacurile asupra Bazei Aeriene Bagram au fost rare. Deși terenul oferă ascunzișuri bune, este de asemenea dificil de parcurs”. Articolul continuă, menționând că „doi soldați americani au murit și patru americani au fost răniți, inclusiv patru din cadrul personalului militar și doi civili, a spus Lt. Com. Christine Sidenstricker, o purtătoare de cuvânt a armatei S.U.A [...] O purtătoare de

¹⁴ Pentru fragmente citate de-a lungul acestui paragraf vezi „Rocket attack on Bagram Airbase - Afghanistan kills 2 US troops”, *Fox News* și *NowPublic*, 21 iunie 2009, la adresa de Internet <http://www.nowpublic.com/world/rocket-attack-bagram-airbase-afghanistan-kills-2-us-troops>

cuvânt a ISAF a spus că trei obuze au nimerit în interiorul Bazei Bagram și unul în afară. ISAF a comunicat că nu se știe dacă civili afgani care locuiesc în apropierea bazei au fost răniți în timpul atacului”. Articolul poate fi considerat ca unul foarte interesant, *în principal* pentru că prezintă *un atac taliban încununat de succes* asupra Bagramului, cea mai mare și puternic fortificată poziție NATO/ISAF, plasată într-o regiune care fusese aproape complet pacificată chiar de la începutul intervenției americane în Afganistan, în toamna târzie a lui 2001.

Tabelul 6: Elemente OSINT într-un text publicat de Fox News, la 21 iunie 2009, text care prezintă detalii despre un atac taliban asupra bazei aeriene Bagram

	<i>Puncte de luat în considerare</i>	<i>Detalii semnificative care ilustrează punctele listate</i>
1.	Cât de credibilă este sursa?	<i>Foarte credibilă.</i> În practic toate ocaziile, Fox News prezintă cu acuratețe evenimentele care se desfășoară în străinătate (chiar dacă interpretarea lor este relativ conservatoare)
2.	Ce spune textul?	a. Mai multe rachete lansate de luptători talibani au lovit baza aeriană Bagram, ucigând doi și rănind patru soldați americani; b. Talibanii sunt capabili de surpriză tactică, folosind cu îndemânare adăpostul natural oferit de munți; c. Forțe NATO incapabile să menționeze dacă civili care locuiesc în afara perimetrului defensiv au fost loviți; d. Nici un element care să indice că ISAF ar putea contraataca sau opri astfel de atacuri
3.	Tendențe descrise:	a. Atacuri talibane împotriva țintelor de valoare mare; b. Talibanii selectează cu atenție anumite momente pentru a ataca cu rezultate maxime și riscuri minime (duminică dimineața devreme, în cazul nostru)
4.	Predicții directe:	Nici una

Pe 21 august 2012, *New York Times* a publicat un articol șocant, care vorbește despre un atac taliban îndrăzneț, tot la baza aeriană Bagram, împotriva aeronavei celei mai înalte oficialități militare americane, the Chairman of the Joint Chiefs of Staff – CJCS. Titlul articolului este „Rocket Fire Damages Plane Used by Joint Chiefs Chairman”¹⁵ (vezi o scurtă evaluare în *Tabelul 7*). „Insurgenți care se ascundeau în afara puternicei fortificate Baze Aeriene Bagram au lansat marți mai multe rachete care au avariat aeronava de transport strategic greu C-17, folosită de Gen. Martin Dempsey, președintele Comitetului Șefilor de Stat Major, au declarat oficialități americane și afgane. «Generalul Dempsey era în cameră și dormea în momentul în care rachetele au lovit aerodromul», care se află la 35 de mile nord de Kabul, a spus Col. David Lapan, purtătorul de cuvânt al generalului [...] Aeronava nu a fost direct lovită, dar bucăți zburătoare de șrapnel au lovit ușa echipajului, fuselajul din partea stângă a ușii și capota unui motor, a spus Colonelul Lapan, care se afla și el în călătorie. Un elicopter de la bază a fost de asemenea avariat. Un purtător de cuvânt taliban, Zabiullah Mujahid, a spus că militanții au planificat atacul de marți pe baza unor «informații precise», oferite de cineva din interiorul bazei aeriene. Dar Jamie Graybeal, purtător de cuvânt al coaliției NATO condusă de americani, a spus că nu au existat indicii că Generalul Dempsey a fost ținta sau că militanții știau că C-17 era avionul său [...] Atacul a subliniat ceea ce unele oficialități descriu ca fiind o deteriorare a securității în Câmpia Shomali, unde se află Bagram. Câmpia a fost o legătură strategică disputată încontinuu între nordul țării și Kabul, timp de mai multe decenii de război; zona a fost dominată de diverse facțiuni afgane în diverse stadii”. De asemenea, articolul publicat de *New York Times* menționează că „acum doar câțiva ani, regiunea a cunoscut progrese surprinzătoare la capitolele prosperitate și securitate, în parte datorită comerțului din jurul masivei baze aeriene, ca și datorită dorinței NATO de a menține regiunea stabilă. Zona este importantă datorită aerodromului și datorită faptului că drumul principal care merge spre nord prin Bagram și Tunelul Salang, și în cele din urmă în Uzbekistan, este un coridor indispensabil de reprovizionare. Dar în ultimii câțiva ani, unele rezultate pozitive obținute anterior s-au deteriorat,

¹⁵ Pentru fragmente citate de-a lungul acestui paragraf vezi Richard A. OPPEL, Jr., și Graham BOWLEY, *New York Times*, 21 august 2012, la adresa de Internet http://www.nytimes.com/2012/08/22/world/asia/top-us-commanders-plane-damaged-in-afghan-attack.html?_r=0

în contextul în care talibanii și grupul militant Hezb-i-Islami au obținut tot mai multă putere în Parwan, provincia unde se află baza [...] Șeful poliției afgane pentru districtul Bagram, Alhaj Ezmarai Nasiri, a spus că rachetele erau probabil trase dintr-un lansator BM-12 sau un model similar, care are 12 tuburi și poate lansa rachete de 107 milimetri la cinci mile. Se știe că insurgenții detașează și folosesc doar un singur tub, care poate fi transportat în portbagajul unei mașini [...]”. Articolul indică clar faptul că *nivelul general de securitate se eroda rapid, la sfârșitul lui august 2012, într-o provincie afgană care fusese stabilă și aproape complet pacificată acum câțiva ani*. În principal acest element al întregului episod este foarte îngrijorător, împreună cu faptul că talibanii au folosit pentru atac arme de mari dimensiuni, practic imposibil de ascuns sau camuflat (un aspect care ridică un mare semn de întrebare cu privire la eficiența reală a punctelor de control de pe drumurile majore).

Tabelul 7: Elemente OSINT într-un articol *New York Times*, 21 august 2012, care prezintă un atac lansat de talibani împotriva avionului folosit de către Chairman of the Joint Chiefs of Staff

	<i>Puncte de luat în considerare</i>	<i>Detalii semnificative care ilustrează punctele listate</i>
1.	Cât de credibilă este sursa?	<i>Foarte credibilă. Este de notorietate faptul că <i>New York Times</i> este o sursă foarte serioasă. Mai mult decât atât, articolul citează extensiv oficialități americane și afgane</i>
2.	Ce spune textul?	<i>a. Atac cu rachete la baza aeriană Bagram, care a avariat ușor aeronava folosită de Generalul Dempsey; b. Cel mai probabil, insurgenții au folosit un tip voluminos și greu de armă, care poate fi transportată doar pe camion; c. Nu e sigur dacă talibanii au avut o sursă infiltrată, chiar dacă un purtător de cuvânt taliban a declarat că au știut exact ce țintă să atace; d. În orice caz, episodul afectează în mod negativ imaginea publică a modului în care cea mai mare bază ISAF este protejată și/sau apărată</i>

3.	Tendințe descrise:	a. Abilitate crescândă a talibanilor de a extinde insurgența în regiuni care fuseseră anterior pacificate; b. Abilitatea talibanilor de a opera nestingheriți de-a lungul rutelor terestre majore, ceea ce le permite inclusiv să transporte rachete de calibru mare cu camionul; c. Nivelul general de securitate și stabilitate pare a fi erodat rapid în Afganistan, ca urmare a activității crescânde a talibanilor
4.	Predicții directe:	Nici una. În orice caz, dacă luăm în considerare cutezanța din ce în ce mai mare a atacurilor talibane, <i>am putea prognoza cu ușurință o creștere a activismului politic și militar al talibanilor după sfârșitul anului 2014</i>

Pe 9 iunie 2013, un raport media publicat de *AP* descrie un atac al insurgenților împotriva mai multor ținte la aeroportul din Kabul. Titlul articolului este „7 insurgents die during attack on Afghanistan airport”¹⁶ (vezi o scurtă evaluare în *Tabelul 8*). *AP* a menționat faptul că „poliția afgană a răspuns după notificări cu privire la focuri de armă în apropierea principalului aeroport internațional din capitala Kabul, devreme, luni”. De asemenea, articolul menționează că „șapte luptători talibani, înarmați cu lansatoare de grenade și mitraliere au lansat un atac rar întâlnit asupra sediului general operațional al NATO de la secțiunea militară a aeroportului internațional din Kabul, în primele ore ale zilei de luni. Toți cei șapte militanți au fost uciși. Atacul lor eșuat a arătat că, în ciuda existenței unei sistem masiv de securitate în jurul capitalei, insurgența din Afganistan este departe de a fi învinsă după aproape 12 ani de război, și că militanții încă pot amenința capitala”. Părerea jurnaliștilor este că astfel „de atacuri spectaculoase au ca scop demoralizarea populației și semănarea neîncrederii în abilitatea forțelor de securitate afgane de a-și proteja concetățenii – mai degrabă decât cuceririle militare [...] Atacul a fost unul dintre cele 3 lansate

¹⁶ „7 insurgents die during attack on Afghanistan airport”, știre *AP*, publicată de *CBC News*, 9 iunie 2013, la adresa de Internet <http://www.cbc.ca/news/world/story/2013/06/09/explosions-nato-kabul-airport.html>.

de insurgenți luni dimineață în diverse părți ale țării, împotriva infrastructurii statului. Pe lângă atacul de la aeroport, șase militanți, purtând veste cu explozibil, au încercat să ia cu asalt clădirea consiliului provincial din capitala provinciei sudice Zabul, în timp ce alți trei au încercat să atace un un sediu general al poliției dintr-un district aflat aproape de capitală [...]”. De asemenea, articolul menționează că „la aeroport, insurgenții nu s-au apropiat suficient pentru a ataca aeronave și nu s-au aflat în apropierea pistei [...]. Dau au reușit să se strecoare cu o dubă mică, plină cu explozibil, grenade, cu lansatoarele aferente, mitraliere de calibru mare și puști de asalt, asta pe lângă vestele cu explozibil [...]”.

Tablelul 8: Elemente OSINT într-un raport AP, 9 iunie 2013, care descrie un atac al insurgenților asupra principalului aeroport internațional din apropierea Kabulului

	<i>Puncte de luat în considerare</i>	<i>Detalii semnificative care ilustrează punctele listate</i>
1.	Cât de credibilă este sursa?	<i>Foarte credibilă. AP, împreună cu alte agenții de știri citate de articol (Reuters, de exemplu) sunt foarte serioase și exacte</i>
2.	Ce spune textul?	a. Șapte insurgenți, puternic înarmați, atacă un aeroport civil important în apropiere de Kabul și sunt învinși de forțele afgane; b. Insurgenții sunt capabili să penetreze perimetrul de securitate, împreună cu o dubă plină de explozibil și arme
3.	Tendențe descrise:	a. Oficialități afgane și americane menționează că insurgența afgană nu este învinsă încă, în pofida unei lupte de 12 ani purtată împotriva ei; b. Conform ISAF și jurnaliștilor occidentali, insurgenții afgani doresc în principal să demoralizeze populația, să afecteze credibilitatea ISAF și ANSF; c. Atacuri coordonate, în același timp, îndreptate împotriva mai multor ținte din diverse regiuni ale țării
4.	Predicții directe:	Nici una

Concluziile generale ale celui de-al doilea (și foarte scurt) capitol sunt: a. *OSINT* arată faptul că insurgenții atacă aeroporturi (atât civile cât și militare) în Afganistan pentru a obține *cât mai multe rezultate posibil pentru fiecare unitate de efort făcut și de resurse folosite* (dacă este posibil, produc pagube elementelor de infrastructură vitale pentru ISAF și ANSF; de asemenea, dacă este posibil, încearcă să lovească high-value targets; de asemenea, încearcă să omoare sau să rănească personal militar al ISAF sau ANSF; încearcă, de asemenea, încearcă să avarieze sau să distrugă aeronave costisitoare); b. Insurgenții afgani încearcă – uneori cu remarcabil succes – să transforme astfel de atacuri în *unelte puternice de propagandă*, cu scopul deliberat de a afecta sau eroda credibilitatea sistemelor defensive, tacticilor și capabilităților generale a ISAF și ANSF; c. Resursele folosite pentru a lansa atacuri împotriva aerodromurilor ar putea comensura inclusiv *dorința insurgenților afgani de a paraliza sau bloca atât capabilitățile de transport aerian cât și mobilitatea aeriană ale ISAF și în mod special ale ANSF*; și d. una dintre trăsăturile comune ale mai multor știri decât a celor prezentate direct aici este faptul că, împreună, rapoartele media descriu un *inamic încăpățânat și rezistent, capabil să opereze, în ultimii ani, chiar și în provincii și regiuni care fuseseră aproape complet pacificate acum mulți ani* (astfel de episoade ar putea indica un efort al insurgenților de a reveni în forță în teritorii pe care le pierduseră acum 5 sau chiar 10 ani; astfel de tentative sunt cu adevărat îngrijorătoare, atât timp cât nu uităm că, la sfârșitul anului 2014, prezența militară occidentală în Afganistan va scădea semnificativ, ceea ce le va permite insurgenților să devină încă și mai activi).

Bibliografie

1. DIACONU, Florin „News Alert No.4: Somalia and Eastern Afghanistan: Islamist militants attack intelligence facilities, using in both occasions suicide vehicle bombers”, pe pagina web www.morgenthaucenter.org , 31 august 2014, la adresa de Internet <http://morgenthaucenter.org/somalia-and-eastern-afghanistan-islamist-militants-attack-intelligence-facilities-using-in-both-occasions-suicide-vehicle-bombers/>

2. DIACONU, Florin „Afganistan: ISAF pleacă, problemele rămân”, *Policy Paper no. 12 / August 2014*, pe pagina web a *Institutului Diplomatic Român*, la adresa de Internet <http://www.idr.ro/publicatii/Policy%20Paper%202012.pdf>, pp. 5-6 (citând Hamid SHALIZI, Jessica DONATI, „U.S. general dead, German general wounded in Afghan attack”, *Reuters*, 5 august 2014, la adresa de Internet <http://www.reuters.com/article/2014/08/05/us-afghanistan-attacks-idUSKBN0G51BQ20140805>)

3. U. S. Department of Defense (DoD), *Report on Progress Toward Security and Stability in Afghanistan. Report to Congress, In accordance with sections 1230 and 1231 of the National Defense Authorization Act (NDAA) for Fiscal Year 2008 (P.L. 110-181), as amended; to include reports in response to section 1221 of the NDAA for Fiscal Year 2012 (P.L. 112-81), the Senate Report (S. Rpt. 112-173), to accompany the NDAA for FY 2012 (P.L. 112-81), and sections 1212, 1223, and 1531(d) of the NDAA for Fiscal Year 2013 (P.L. 112-239)*, aprilie 2014, text .pdf, accesat la adresa de Internet http://www.defense.gov/pubs/April_1230_Report_Final.pdf, p. 66.

4. HINSON, Mary Master Sgt., ISAF Joint Command, Public Affairs, „Afghan Business Women Find Help, Hope”, 26 ianuarie 2010, la adresa de Internet <http://www.isaf.nato.int/article/isaf-releases/afghan-business-women-find-help-hope.html>

5. MISENCIK, Jim, „SoA Supports Spin Boldak Women's NGO”, în *Spirit of America*, 22 iulie 2013, la adresa de Internet <http://www.spiritofamerica.net/recent-blog-posts/1480-soa-supports-spin-boldak-women-s-ngo.html>

6. „Uncertain future for Afghan businesswomen as West leaves”, *Reuters*, 4 august 2013, și *English.Alarabiya.net*, august 2013, text accesat la adresa de Internet <http://english.alarabiya.net/en/perspective/features/2013/08/04/Uncertain-future-for-Afghan-businesswomen-as-West-leaves.html>

7. Jessica Donati și Mustafa Andalib „High profile attacks on women in Afghanistan undermine rights campaign”, *Reuters*, 13 august 2013, la adresa de Internet <http://www.reuters.com/article/2013/08/13/us-afghanistan-women-idUSBRE97C08220130813>.

8. JALAL, Massouda, *Karzai: a legacy of failure on Afghan women's rights?*, la adresa de Internet <http://www.opendemocracy.net/5050/massouda-jalal/karzai-legacy-of-failure-on-afghan-womens-rights>

9. „Rocket attack on Bagram Airbase - Afghanistan kills 2 US troops”, *Fox News* și *NowPublic*, 21 iunie 2009, la adresa de Internet <http://www.nowpublic.com/world/rocket-attack-bagram-airbase-afghanistan-kills-2-us-troops>

10.8. OPPEL, Richard A. Jr., și Graham BOWLEY, *New York Times*, 21 august 2012, la adresa de Internet http://www.nytimes.com/2012/08/22/world/asia/top-us-commanders-plane-damaged-in-afghan-attack.html?_r=0

11.9. „7 insurgents die during attack on Afghanistan airport”, știre *AP*, publicată de *CBC News*, 9 iunie 2013, la adresa de Internet <http://www.cbc.ca/news/world/story/2013/06/09/explosions-nato-kabul-airport.html>.

Florin Diaconu este conferențiar universitar doctor la Facultatea de Științe Politice a Universității din București (FSPUB) și senior researcher (CS II-CR II) în cadrul Institutului Diplomatic Român (IDR). Absolvent al Colegiului Național de Apărare (în anul 2000), este membru fondator și director pentru analiză și prognoză strategică al Centrului Hans J. Morgenthau (www.morgenthaucenter.org). Poate fi contactat la adresa de e-mail florin.diaconu@fspub.unibuc.ro

Cum operează teroriștii. Cazul Tigrilor Tamil

Mirela-Adriana VIZIRU
Serviciul Român de Informații
viziru.mirela@yahoo.com

Abstract

In the contemporary era, terrorism is a main challenge and a key concept for security strategies all around the world. This article approaches the hypothesis according to which, in order to effectively respond to terrorist threats, it is vital to know how terrorists think and operate. This paper draws on the Sri Lankan experience and uses the Tamil Tigers case to analyse the tactics of one of the most reputed and dangerous terrorist organizations in the world.

Keywords: războiul contra terorismului, amenințare, securitate, Tigrii Tamil.

Războaie Noi vs. Războaie Vechi¹

Dinamica războiului s-a schimbat. Conform teoriei elaborate de Mary Kaldor, lumea se confruntă cu un nou tip de conflict, diferit de ceea ce autoarea denumește războaie „vechi”. Acestea din urmă se petreceau la nivel inter-statal, avea obiective teritoriale, erau conduse simetric și reglementate de tratate de pace și drept internațional. Războaiele „noi” se deosebesc de cele „vechi” în materie de actori, obiective și metode. Kaldor afirmă că „războaiele noi sunt purtate de o combinație variabilă de actori statali și non-statali”², precum bande criminale și grupuri teroriste, ale căror obiective sunt legate de identitate (religioasă, etnică, etc.) De asemenea, autoarea subliniază că „în războaiele vechi, bătălia era înfruntarea decisivă.

¹ Teorie dezvoltată de Mary Kaldor în „New and Old wars: Organized violence in a global era”, Cambridge: Polity Press, 1999.

² Mary Kaldor, „In Defence of New Wars” în *International Journal Stability of Security & Development*, disponibil la <http://www.stabilityjournal.org/article/view/sta.at/41>, accesat la 10.05.2014.

Metoda de a purta războiul consta în capturarea teritoriului prin mijloace militare. În războaiele noi, bătăliile sunt rare, iar teritoriul este capturat prin mijloace politice, prin controlul populației. O tehnică tipică este deplasarea populației – eliminarea forțată a celor cu o altă identitate sau opinii diferite.”³

Prin urmare, există o mulțime de civili printre victime, pentru că, spre deosebire de războaiele „vechi”, purtate de armate în uniforme, în războaiele „noi” este greu uneori să se facă distincția între combatanți și noncombatanți.

Această nouă paradigmă a războiului ne cere să concepem strategii de securitate care pot răspunde amenințărilor grave pe care aceste războaie asimetrice, de multe ori „fără sfârșit” le prezintă. În opinia lui Kaldor, acest lucru „nu poate fi realizat prin mijloace clasice de război”, dar este posibil „prin noi utilizări ale forțelor de apărare, care vizează mai degrabă prevenirea, protecția și stabilizarea decât victoria.”⁴

Terorismul – o provocare majoră la adresa securității

După atacurile din 11 septembrie 2001, președintele George W. Bush a declarat un „război împotriva terorismului”, care „începe cu Al-Qaeda, dar nu se termina aici. Nu se va termina până când nu a fost găsit, oprit și învins fiecare grup terorist la nivel global.”⁵

Lupta împotriva terorismului reprezintă, actualmente, una dintre prioritățile strategiilor de securitate din întreaga lume. În același timp, constituie o sarcină foarte complexă, care necesită o înțelegere profundă a ceea ce terorismul este și a modului în care aceasta funcționează.

Ce este terorismul?

Definirea terorismului este foarte importantă, deoarece „servește pentru a stigmatiza anumite organizații, declarând finanțarea acestora ilegală.”⁶ Este, în același timp, foarte dificilă. Fletcher ne sugerează să ne

³ Ibidem.

⁴ „Old Wars, Cold Wars, New Wars and the War on Terror”, prelegere ținută de Prof. Mary Kaldor la Centrul de Studii ale Războiului Rece, London School of Economics, February 2, 2005.

⁵ Discursul lui George Bush, ținut pe 21 September, 2001, disponibil la <http://www.theguardian.com/world/2001/sep/21/september11.usa13>, accesat la 10.05.2014.

⁶ George Fletcher, “The indefinable Concept of Terrorism” în *Journal of International Criminal Justice*, Oxford University Press, 2006, p 7.

gândim la terorism „nu ca la o crimă, ci ca la o altă dimensiune a criminalității, o versiune mai periculoasă a crimei, un fel de super-crimă care include unele dintre caracteristicile de război.”⁷

El identifică opt trăsături ale terorismului, care pot varia de la caz la caz, ceea ce înseamnă că se pot aplica integral sau parțial într-o anumită situație. Prima dintre ele este factorul de **violență**: terorismul implică un atac violent asupra ființelor umane. Acesta este urmat de ceea ce autorul numește „**intenția necesară**”. Cu alte cuvinte, un atac terorist este planificat și realizat cu un scop, de obicei pentru a obține o măsură politică prin intimidarea populației. O altă trăsătură se referă la **victimele**. Terorismul vizează civili și oficiali de stat. La fel de important ca stabilirea naturii victimelor este legătura dintre infractori și stat. „**Răufăcătorii**” sunt actori privați, dar acest fapt nu exclude posibilitatea ca ei să fie susținuți sau finanțați de guverne. Așadar, în mod indirect, statele pot fi implicate în acte de terorism. Teroriștii au o motivație, o **cauză**, pe care o consideră **dreaptă**. În cele mai multe cazuri, cauza este legată de identitate, fie că e vorba de etnie, religie, rasă sau ideologie. Ceea ce este condamnat drept terorism de victime și de terți, poate fi văzut ca fiind legitim de către teroriști și comunitatea din care fac parte. Mai mult decât atât, există o presupunere larg răspândită conform căreia teroriștii sunt parte dintr-un grup și afilierea lor la o **organizație** poate fi decisivă în a stabili dacă un atac ar trebui să fie clasificat drept crimă sau act terorist. O persoană este mai ușor de arestat sau ucis, în timp ce o organizație continuă să funcționeze prin multitudinea sa de agenți, dispuși să repete același act în viitor. Un alt aspect subliniat de Fletcher este **teatrul**. Cu alte cuvinte, există o dimensiune dramatică a actului terorist, care șochează populația, ia pe toată lumea prin surprindere și este intens dezbătută. Terorismul este strâns legat de afișarea publică a violenței; în caz contrar, nu își atinge scopul – un impact psihologic puternic asupra populației. Nu în ultimul rând, se vorbește de **lipsa de vinovăție**. Potrivit acestei trăsături, teroriștii nu ar avea mustrări de conștiință sau teamă de repercusiuni, fiind instruiți să creadă că fac ceea ce „trebuie”. Acesta este unul dintre motivele pentru care sunt considerați atât de periculoși.⁸

⁷ Ibidem.

⁸ Idem, p 8-18.

Terorism in Sri Lanka. Contextul istoric

Sri Lanka a fost și a rămas o societate multietnică din cele mai vechi timpuri, iar confruntările dintre singalezi și tamili au avut loc cu regularitate de-a lungul secolelor. Totuși, aceste războaie nu au fost atât de crude în materie de violență comunală precum evenimentele de după obținerea independenței, care au zguduit țara. De asemenea, problemele centrale ale confruntărilor pre-coloniale nu au fost legate de etnie sau cultură. Astfel, se poate afirma că perioada colonială a jucat un rol esențial în creșterea gradului de conștientizare a diferențelor etnice, lingvistice și religioase dintre ei.⁹

După independența proclamată în 1948, tensiunile acumulate sub dominația britanică au condus la o luptă culturală din ce în ce mai intensă. Grupul minoritar principal al insulei, tamiții srilankezi, s-a simțit discriminat de măsurile politice luate de un guvern aproape în întregime singalez, dornic de a-și restabili patrimoniul etnic și de a-și reafirma poziția pre-colonială. Înfuriați și înstrăinați de concesiile minimale pe care guvernul era dispus să le facă pentru a satisface cererile lor, mulți tineri tamili au apelat la arme, și în cele din urmă au fondat un grup, în 1976, denumit LTTE (Tigrii Eliberării din Tamil Eelam) sau Tigrii Tamili. Convinși că simbolurile grupului lor etnic sunt amenințate, ei au cerut un stat separat, în partea de nord-est a insulei, și au recurs la activități teroriste. Chiar dacă niciun stat nu a recunoscut Tamil Eelam, părți ale regiunii au fost sub controlul „de facto” al Tigrilor până în 2009.¹⁰

Războiul a izbucnit în 1983 și a durat 26 ani, declanșând masacre la un nivel de teroare care nu mai fusese întâlnit în lunga istorie a țării. În ciuda eforturilor depuse de comunitatea internațională de a media și soluționa conflictul în mod pașnic, confruntarea a durat până în 2009, când LTTE, etichetat de mai mult de 32¹¹ de țări drept organizație teroristă, a fost învins în mod oficial de către forțele militare din Sri Lanka.

⁹ Robert Kearney, “Ethnic Conflict and the Tamil Separatist Movement in Sri Lanka” în *Asian Survey*, University of California Press, Vol. 25, No. 9, 1985, pp 898-917.

¹⁰ N DeVotta, “Control Democracy, Institutional Decay, and the Quest for Eelam: Explaining Ethnic Conflict in Sri Lanka” în *Pacific Affairs*, University of British Columbia, Vol. 73, No. 1, 2000, pp 55-76.

¹¹ India, SUA, Malaezia, Marea Britanie, Uniunea Europeană, Canada.

Cazul Tigrilor Tamili

În 2008, FBI a declarat că „LTTE este una dintre cele mai periculoase grupări extremiste din lume și lumea ar trebui să fie preocupată de această grupare pentru că a „inspirat” rețele la nivel mondial, inclusiv al-Qaeda în Irak”. Pentru a susține această afirmație, FBI a indicat că Tigrii Tamili „au perfecționat utilizarea de atentatori sinucigași, au inventat centura explozivă, au introdus femeile în atacuri sinucigașe și este singura organizație teroristă care a reușit să asasineze doi lideri mondiali.”¹²

Având în vedere impactul acestei organizații teroriste, vom aplica cei 8 factori identificați de Fletcher pe cazul LTTE, pentru a o mai bună înțelegere a modului în care un grup terorist gândește și acționează.

1. Violența

LTTE a desfășurat atacuri atât asupra reprezentanților statului, cât și asupra civililor, încălcarea în mod sistematic a drepturilor omului constituind unul dintre motivele principale pentru care au fost catalogați drept organizație teroristă. Chiar dacă s-a autodefinit ca o mișcare de gherilă, gruparea a devenit faimoasă pentru tacticile sale teroriste, cum ar fi sabotajul, intimidarea, asasinatul și bombardamentele. Este important de menționat că, deși oficial lupta pentru comunitatea de tamili, nu a ezitat să îi omoare, dacă aceștia nu arătau sprijin sau în cazul în care încercau să fugă din zona de război.

Conform raportului întocmit de o comisie de experți desemnați de Secretarul General al Națiunilor Unite, în 2011, privind situația din Sri Lanka, LTTE „a împiedicat civilii să părăsească zona de conflict, folosindu-i ca ostatici, uneori folosind prezența lor ca un tampon uman strategic între grupare și forțele armate.” De asemenea, oameni de toate vârstele, inclusiv copii, au fost recrutați cu forța și obligați să sape tranșee, „contribuind astfel la estomparea distincției dintre combatanți și civili.” Mai mult, Tigrii sunt acuzați că au folosit echipamente militare în apropierea civililor și că au ucis civili prin atacuri sinucigașe.¹³

¹² FBI, “Taming the Tamil Tigers From Here in the U.S”, disponibil la http://www.fbi.gov/news/stories/2008/january/tamil_tigers011008, accesat la 02.06.2014

¹³ „UN Report of the Secretary General’s Panel of Experts on Accountability in Sri Lanka”, Martie 2011, p iii.

Glen Jenvey, specialist în terorism internațional, a catalogat LTTE drept inventatorul atentatorului sinucigaș modern. Unitatea specială a LTTE, denumită „Tigrii Negri”, a realizat un număr impresionant de 168 de atacuri sinucigașe. Există suspiciuni că această tactică a fost copiată de grupuri islamice, inclusiv de Al-Qaeda, alimentate de similitudinea dintre atacul LTTE asupra clădirii World Trade Center din Sri Lanka și atacul Al-Qaeda asupra World Trade Center din New York, respectiv asemănarea atentatelor cu bombă ale Al-Qaeda în Londra, din iulie 2005, cu atacurile LTTE asupra sistemului de transport public din Sri Lanka.¹⁴

2. Intenția necesară

Obiectivul Tigrilor era crearea unui nou stat pentru Tamilii din Sri Lanka- “Eezham” („Eelam” în limba engleză), în nordul și estul insulei.

3. Victimele

LTTE este singura organizație teroristă din lume care a reușit săucidă doi lideri mondiali - Rajeev Gandhi, prim-ministrul Indiei, în 1991, și Ranasinghe Premadasa, președintele Sri Lanka, în 1993. Țintele principale erau constituite din adversari și rivali politici. În mod paradoxal, pentru un grup care pretindea să protejeze cauza tAMILOR, au ucis inclusiv politicieni tamili, dacă se dovediseră mai moderați și încercaseră să ajungă la un acord pe cale pașnică. De asemenea, au vizat în mod sistematic civili prin plasarea de explozivi în autobuze, trenuri, temple, moschei și bănci. Potrivit Ministerului Apărării din Sri Lanka, mari cantități de explozibil erau transportate în întreaga țară în compartimente ascunse ale unor tractoare și autobuze.¹⁵

4. Răufăcătorii

Numărul de cadre din LTTE a fluctuat semnificativ de-a lungul anilor, fiind uneori aproape imposibil de estimat de către Guvern. În momentele de vârf, se presupune că organizația număra circa 18.000 de cadre. O porție destul de mare era constituită din copii, recrutați cu forța,

¹⁴ „Al-Qaeda follows LTTE text book on terror faithfully” în *Asian Tribune*, disponibil la <http://www.asiantribune.com/index.php?q=node/4518>, accesat la 02.06.2014.

¹⁵ The Sri Lankan Ministry of Defense, „The LTTE in brief”, disponibil la www.defence.lk/pps/LTTEinbrief.pdf, accesat la 03.06.2014.

și din femei (până la 30%). Toate cadrele erau atent instruite pentru a învăța să manevreze arme și explozibili, și să adune informații.¹⁶

5. Cauza dreaptă

Tigrii Tamili aveau o motivație puternică, strâns legată de identitatea tamilă, și considerau că acțiunile lor sunt legitime. Liderul însuși, Prabhakaran, a pretins că „LTTE a ucis doar cu un motiv justificat și în lupta pentru libertatea tamililor”.¹⁷ Această percepție s-a dezvoltat în jurul mai multor sentimente, mai exact teama că drepturile civile ale minorității tamile din Sri Lanka sunt amenințate de măsurile politice luate de lideri singalezi, responsabilitatea de a proteja valorile și tradițiile tamile, furia împotriva unui guvern care a denumit singaleza limba oficială a țării și i-a conferit religiei budiste un statut superior în Constituție. Simțindu-se desconsiderați și marginalizați de grupul etnic principal al insulei, membrii LTTE au decis că înființarea unui stat separat ar fi soluția pentru „problema etnică” a țării.¹⁸¹⁹

6. Organizare

Foarte bine organizat și disciplinat, grupul era coordonat de Velupillai Prabhakaran și avea trei ramuri principale: forțe militare, forțe navale și forțe aeriene. Pe lângă acestea, organizația beneficia de o aripă politică, o aripă de finanțe, o aripă constituită din femei, numită „Pășările Libertății” și un comando de atentatori sinucigași intitulat „Tigrii Negri”.²⁰ La acestea se adăugau „Brigada Leopold” (formată din copii orfani) și „Tigrii Negrii ai Internetului” (primul grup terorist cibernetic).²¹ Aceștia din urmă au atacat sistemele de e-mail ale mai multor ambasade srilankeze din lume, scopul declarat fiind de a combate propaganda guvernamentală.²²

¹⁶ “Liberation Tigers of Tamil Eelam”, disponibil la <http://www.satp.org/satporgtp/countries/shrilanka/terroristoutfits/LTTE.HTM>, accesat la 03.06.2014.

¹⁷ Jerrold M Post, *The Mind of the Terrorist: the Psychology of Terrorism from the IRA to Al-Qaeda*, Palgrave Macmillan, 2007, p 87.

¹⁸ Majoritatea singalezilor vorbesc limba singaleză și sunt budiști, în timp ce tamilii vorbesc limba tamilă și sunt în mare parte hinduși.

¹⁹ Mirela Viziru, „The cultural dimension of the Sri Lankan civil war” în *Romanian Review of Political Sciences and International Relations*, Vol. XI, 2014.

²⁰ Michael P Arena, Bruce A Arrigo, *The Terrorist Identity: Explaining the Terrorist Threat*, New York University Press, 2006, p 94.

²¹ Jerrold M Post, *Op cit*, p 93.

²² Departamentul de Stat al SUA, „Patterns of Global Terrorism: 1997”, aprilie 1998, p 12.

Sediul organizației a fost plasat în regiunea Wannī, în provincia de nord a insulei, însă LTTE dispunea de propriul său sistem de intelligence, care opera prin agenți atât în interiorul țării, cât și în afara acesteia. La nivel național, exista o rețea de puncte de control al căror scop era identificarea și supravegherea străinilor care pătrundeau în zona dominată de ei. La nivel internațional, se estimează că aveau centre în nu mai puțin de 54 de țări, unde derulau activități de strângere de fonduri și propagandă pentru a cumpăra arme și explozibili. Principalul sprijin venea din țările cu cele mai numeroase comunități de tamili, precum Marea Britanie, Germania, Canada și Elveția. Totuși, LTTE opera chiar și în Statele Unite.²³

În 2008, FBI a dezvăluit că l-a arestat pe directorul american al Tigrilor împreună cu 11 alți suspecți, sfătuindu-i pe americani să fie atenți cu donațiile, pentru că LTTE strângea fonduri sub diferite acoperiri, de multe ori pentru „caritate”.²⁴ Gama largă de activități infracționale desfășurate de LTTE indică o grupare foarte periculoasă și complexă. În afară de strângere de fonduri și propagandă, Tigrii Tamili adunau bani prin șantaj, piraterie pe mare, trafic de persoane, falsificare de pașapoarte, trafic de droguri și trafic de arme.

7. Teatru

Atacurile LTTE au vizat o multitudine de tipuri de ținte, precum obiective militare, autobuze, trenuri, temple, moschei, bănci sau simboluri naționale. Una dintre operațiunile lor cele mai de succes a fost atacul din 1997 asupra World Trade Center din Colombo, o clădire nou construită, de importanță economică majoră. O echipă formată din 5 cadre a reușit să arunce în aer complexul la numai trei zile după ce a fost inaugurat. WTC a fost ales ca o metaforă pentru economia din Sri Lanka. În afară de destabilizarea economiei țării, LTTE a vrut să creeze o diversiune de la războiul din nord, în contextul în care autoritățile sri lankeze câștigau controlul asupra regiunii și își concentraseră în această direcție mare parte din resurse.

Peter Chalk a citat „folosirea ineficientă de către guvern a resurselor vitale de intelligence” drept unul dintre motivele pentru care atacul a reușit.

²³ Liberation Tigers of Tamil Eelam, disponibil la <http://www.satp.org/satporgtp/countries/shrilanka/terroristoutfits/LTTE.HTM>, accesat la 06.06.2014.

²⁴ FBI, “Taming the Tamil Tigers From Here in the U.S”, disponibil la http://www.fbi.gov/news/stories/2008/january/tamil_tigers011008, accesat la 07.06.2014.

De asemenea, el a explicat că atacul asupra WTC „a demonstrat grupării LTTE că terorismul în Colombo a fost un instrument util pentru deschiderea mai multor teatre”, care, în următorii ani ai conflictului, au împiedicat aparatul de apărare a țării să-și concentreze pe deplin capacitățile în nord.²⁵ După atacurile din 11 septembrie, Washington a decis să extindă cooperarea în materie de combatere a terorismului cu autoritățile din Sri Lanka. Alte țări, precum Franța și Germania, au condamnat, de asemenea, acțiunile Tigrilor. Deci, pe termen lung, atacul de la WTC a fost o pierdere pentru LTTE, deoarece a determinat guvernul din Sri Lanka să adopte o politică mai eficientă privind spațiul de apărare, și, în același timp, a generat un context internațional mai favorabil cooperării.²⁶

8. Lipsa de vinovăție

Este greu de dovedit că membrii LTTE nu se simțeau deloc vinovați, mai ales că mulți dintre ei fuseseră integrați în organizație prin recrutare forțată. În schimb, independent de ceea ce simțeau, ei erau riguroși în doctrină să moară pentru cauză. Fiecare dintre ei purta o capsulă de cianură în jurul gâtului și era gata să o înghită pentru a se sustrage capturării. Formarea lor era centrată pe cultul martiriului. Toți trebuiau să moară pentru „misiune” și se caracterizau printr-un înalt simț de dedicare.²⁷ Prabhakaran a descris cel mai bine profilul unui Tigru Negru într-un discurs din 1993: „Tigrii Negri sunt ființe umane diferite și, în același timp, unice. Ei posedă o voință de fier, dar inimile lor sunt atât de sensibile. Tigrii Negri au lepădat frica din rădăcini. Moartea s-a predat în fața lor. Ei așteaptă cu nerăbdare ziua în care vor muri.”²⁸

Concluzii cu privire la cum ar trebui să fie gestionată o amenințare teroristă bazate pe experiența statului Sri Lanka

26 de ani le-a luat autorităților srilankeze pentru a pune capăt conflictului cu LTTE, însă Sri Lanka va avea nevoie de mult mai mult timp pentru a-și reveni din punct de vedere social și economic.

²⁵ P. Chalk, *Encyclopedia of Terrorism*, Vol. I, ABC-CLIO, California, p 171.

²⁶ Idem, p 172.

²⁷ “Liberation Tigers of Tamil Eelam”, disponibil la <http://www.satp.org/satporgtp/countries/shrilanka/terroristoutfits/LTTE.HTM>, accesat la 07.06.2014.

²⁸ Jerrold M Post, *Op. cit.*, p 93.

Fără îndoială, un moment de deosebită importanță în înfrângerea Tigrilor a fost eliminarea liderului. Prabhakaran s-au dovedit un conducător foarte puternic și carismatic, reușind să-i determine pe tamili să se alătore luptei împotriva guvernului din Sri Lanka. El este fondatorul LTTE și forța care a păstrat organizația unită. Adepții săi l-au văzut ca pe un erou și au avut încredere deplină în el – „Îl iubesc și îl adoră ca pe o mamă, un tată, un frate sau un zeu”²⁹. În același timp, a fost o țintă foarte greu de atins. Liderul LTTE a fost, în cele din urmă, ucis de forțele militare din Sri Lanka pe 18 mai 2009 și, imediat după moartea sa, LTTE s-a dezintegrat.³⁰ Putem deduce că eșaloanele superioare ale unei organizații teroriste reprezintă o vulnerabilitate-cheie care poate și ar trebui să fie exploatată în combaterea terorismului.

De asemenea, având în vedere gradul ridicat de sofisticare al LTTE (tactici inovatoare, legături externe, colectare de informații, conexiuni cu alte grupuri teroriste, o gamă largă de activități criminale), cooperarea internațională între serviciile de informații este esențială în vederea actualizării permanente a strategiilor de securitate în raport cu evoluția rapidă a tacticilor teroriste. Un exemplu pertinent în acest sens îl constituie rapoartele pe țară cu privire la terorism prezentate Congresului SUA în 2010, conform cărora „cooperarea statului Sri Lanka cu FBI-ul a condus la arestarea mai multor persoane acuzate de sprijin material pentru grupări teroriste.”³¹

Nu în ultimul rând, noul tip de război identificat de Kaldor în epoca contemporană presupune elaborarea unor strategii antiteroriste centrate pe prevenire și stabilizare mai degrabă decât pe victorie. Conform acestui principiu, este mult mai eficient să anticipezi o amenințare și să folosești resursele de informații pentru a o eradica, decât să controlezi situația după ce amenințarea a luat amploare, iar organizarea a deschis mai multe teatre. Indubitabil, victoria asupra LTTE a însemnat un pas important pentru Sri Lanka. Cu toate acestea, ea a fost obținută prin uriașe costuri umane, sociale și financiare.

²⁹ Idem, p 91, declarația unui cadru LTTE.

³⁰ „Defeating Terrorism – Why the Tamil Tigers Lost Eelam and How Sri Lanka Won the War”, disponibil la <http://www.jinsa.org/publications/global-briefing/defeating-terrorism-why-tamil-tigers-lost-eelamand-how-sri-lanka-won-wa>, accesat la 15.06.2014.

³¹ Ministerul Apărării și Dezvoltării Urbane din Sri Lanka, „LTTE provides innovative terror tactics to other terrorist groups – the USA”, disponibil la http://www.defence.lk/new.asp?fname=20070503_03, accesat la 08.06.2014.

Bibliografie

1. „Al-Qaeda follows LTTE text book on terror faithfully” în *Asian Tribune*. Disponibil la <http://www.asiantribune.com/index.php?q=node/4518>, accesat la 02.06.2014.
2. ARENA, Michael, ARRIGO, Bruce, *The Terrorist Identity: Explaining the Terrorist Threat*, New York University Press, 2006.
3. CHALK, P., *Encyclopedia of Terrorism*, Vol. I, ABC-CLIO, California.
4. *Defeating Terrorism – Why the Tamil Tigers Lost Eelam and How Sri Lanka Won the War*, disponibil la <http://www.jinsa.org/publications/global-briefing/defeating-terrorism-why-tamil-tigers-lost-eelamand-how-sri-lanka-won-wa>, accesat la 15.06.2014.
5. Departamentul de Stat al SUA, *Patterns of Global Terrorism: 1997*, aprilie, 1998.
6. DEVOTTA, N., „Control Democracy, Institutional Decay, and the Quest for Eelam: Explaining Ethnic Conflict in Sri Lanka” în *Pacific Affairs*, University of British Columbia, Vol. 73, No. 1, 2000.
7. Discursul lui George Bush, ținut pe 21 September, 2001. Disponibil la <http://www.theguardian.com/world/2001/sep/21/september11.usa13>, accesat la 10.05.2014.
8. FBI, *Taming the Tamil Tigers From Here in the U.S.* Disponibil la http://www.fbi.gov/news/stories/2008/january/tamil_tigers011008, accesat la 02.06.2014.
9. FLETCHER, George, „The indefinable Concept of Terrorism” în *Journal of International Criminal Justice*, Oxford University Press, 2006.
10. KALDOR, Mary, *New and Old wars: Organized Violence in a Global Era*, Cambridge: Polity Press, 1999.
11. KALDOR, Mary, „In Defence of New Wars” în *International Journal Stability of Security & Development*.
12. KEARNEY, Robert, „Ethnic Conflict and the Tamil Separatist Movement in Sri Lanka” în *Asian Survey*, University of California Press, Vol. 25, No. 9, 1985.
13. *Liberation Tigers of Tamil Eelam*, disponibil la <http://www.satp.org/satporgtp/countries/shrilanka/terroristoutfits/LTTE.HTM>, accesat la 03.06.2014.
14. Ministerul Apărării și Dezvoltării Urbane din Sri Lanka, *LTTE provides innovative terror tactics to other terrorist groups – the USA*, disponibil la http://www.defence.lk/new.asp?fname=20070503_03, accesat la 08.06.2014.
15. „Old Wars, Cold Wars, New Wars and the War on Terror”, prelegere ținută de Prof. Mary Kaldor la Centrul de Studii ale Războiului Rece, London School of Economics, February 2, 2005.

16. POST, Jerrold, *The Mind of the Terrorist: the Psychology of Terrorism from the IRA to Al-Qaeda*, Palgrave Macmillan, 2007.

17. *UN Report of the Secretary General's Panel of Experts on Accountability in Sri Lanka*, Martie 2011.

18. The Sri Lankan Ministry of Defense, *The LTTE in brief*, disponibil la www.defence.lk/pps/LTTEinbrief.pdf, accesat la 03.06.2014.

19. VIZIRU, Mirela, „The Cultural Dimension of the Sri Lankan Civil War” în *Romanian Review of Political Sciences and International Relations*, Vol. XI, 2014.

Viziru Mirela-Adriana este expert CTS. A absolvit Facultatea de Limbi și Literaturi Străine, Universitatea București. Vorbește fluent limbile engleză, franceză și spaniolă. A urmat un master în Management Intercultural la Departamentul Catedra-UNESCO din cadrul Universității București. În timpul facultății a beneficiat de o bursă Erasmus la Universitatea din Alicante, Spania. Cunoștințele sale de lingvistică și sociologie se îmbină cu preocupările pentru probleme de cultură și civilizație, managementul conflictelor interculturale, precum și tendințelor din mediul internațional de securitate.

Dezvoltarea unor componente ale inteligenței emoționale, ca parte a politicilor de integrare a refugiaților afgani în statele central-asiatice¹

Veronica MIHALACHE

conf. univ. dr., Academia Națională de Informații „Mihai Viteazul”
veramihalache@yahoo.com

Mihaela NEGRESCU

lect. univ. dr., Academia Națională de Informații „Mihai Viteazul”
mihaelanegrescu@yahoo.com

Abstract

This work mainly focuses on the situation of the Afghan refugees from the Central-Asian countries and submits the proposal of a programme aiming to develop components of emotional intelligence – self-regulation, social skills, empathy – as part of their integration policies.

Keywords: refugiați afgani, state central-asiatice, inteligență emoțională, politici de integrare, asistența psihologică a refugiaților.

Introducere

În contextul retragerii misiunii ISAF (Forța Internațională de Asistență pentru Securitate) a NATO din Afganistan, până la finele anului 2014, diferite organizații internaționale interguvernamentale și state din regiune sunt deosebit de interesate în a gestiona mișcările inevitabile și necontrolate de populație în întreaga regiune a Asiei Centrale. Este de așteptat ca numărul refugiaților și al solicitanților de azil afgani să crească, dată fiind situația conflictuală existentă.

În lucrarea de față, vom avea în vedere, pe de o parte, evidențierea măsurilor luate de actori statali și nestatali cu privire la situația din Afganistan, respectiv a măsurilor destinate combaterii unor activități criminale cu caracter transnațional, precum migrația ilegală, traficul de

¹ Această lucrare este realizată sub egida Institutului pentru Cercetarea Calității Vieții, Academia Română, ca parte a proiectului cofinanțat din Fondul Social European prin Programul Operațional Sectorial pentru Dezvoltarea Resurselor Umane 2007-2013, „Pluri și interdisciplinaritate în programe doctorale și postdoctorale”, POSDRU/159/1.5/S/141086.

droguri, terorismul, separatismul și extremismul, și, pe de altă parte, prezentarea unui program care să vizeze dezvoltarea unor componente ale inteligenței emoționale în rândul refugiaților afgani, astfel încât acceptarea și integrarea lor în noile contexte situaționale să fie mai facile.

Proiecte regionale de securitate pentru Afganistan

Față de combaterea provocărilor și amenințărilor moderne la adresa securității în regiune, multiple organizații internaționale și regionale interguvernamentale au realizat mecanisme comune de coordonare a activității în acest sens, precum Organizația Națiunilor Unite, Organizația pentru Securitate și Cooperare în Europa, Comunitatea Statelor Independente, Organizația Tratatului de Securitate Colectivă, Organizația de Cooperare de la Shanghai, participând la realizarea unor proiecte internaționale de luptă împotriva drogurilor, ori la dezvoltarea unui spațiu de informații comun și concret în domeniul prevenirii și contracarării acestor amenințări.

Mai puțin cunoscute sunt progresele înregistrate încă de la constituirea sa, în 2001, la nivelul Organizației de Cooperare de la Shanghai (OCS), ca urmare a dezbaterilor în obținerea consensului cu privire la situația din Afganistan și reiterarea determinării de a combate cele „trei forțe malefice” – terorismul, extremismul și separatismul – menționate în documentele-cadru de statele membre: China, Federația Rusă și patru state central-asiatice, Kazahstan, Kîrgîzstan, Tadjikistan și Uzbekistan. Ulterior, în 2005, ca urmare a dezvoltării relațiilor OCS cu alte state, principiu stipulat în Carta² Organizației, înalți oficiali ai OCS și Afganistanului, respectiv secretarul general al OCS și președintele Republicii Islamice Afganistan, semnează Protocolul de creare a Grupului de contact OCS – Afganistan, grup care și-a început activitatea anul următor, cei doi actori propunându-și să coopereze și să se consulte pe probleme de securitate.

Anul 2009 debutează cu o serie de măsuri pe care OCS le ia în legătură cu situația din Afganistan, semnând împreună cu acesta documente³

² Conform art. 14. Carta a fost semnată la Sankt Petersburg, 7 iunie 2002, disponibilă la www.sectso.org.

³ *Acord între Organizația de Cooperare de la Shanghai și Republica Islamică Afganistan cu privire la combaterea terorismului, a traficului ilicit de droguri și a criminalității organizate, Plan de acțiune a Organizației de Cooperare de la Shanghai și a Republicii*

referitoare la acțiuni comune de combatere a terorismului, a traficului ilegal de droguri și a criminalității organizate. Cele mai importante măsuri luate sunt următoarele:

a) în **domeniul contracarării traficului ilegal de droguri**: schimbul de informații inter-agenții; coordonarea operațiunilor comune de control al traficului cu droguri, substanțe psihotrope și precursorii acestora; instruirea personalului agențiilor antidrog; activități de prevenire a abuzului de droguri prin introducerea unor modalități de tratament și reabilitare medicală și socială; stabilirea de contacte periodice și dezvoltarea unei interacțiuni eficiente între șefii agențiilor antidrog ai membrilor OCS și autorități ale guvernului afgan;

b) în **domeniul luptei împotriva terorismului**: control la frontiera comună; reținerea persoanelor suspecte a fi implicate în activități teroriste; coordonarea operațiunilor comune de contracarare a amenințărilor teroriste; stabilirea unui mecanism eficient de prevenire și înlăturare a activităților teroriste; depunerea de eforturi comune de a obține informații despre organizații teroriste care amenință securitatea statelor OCS și a Afganistanului; numirea unui expert al Structurii Regionale Antiteroriste (SRAT) de a se consulta cu autoritățile afgane; schimb de informații asupra activităților și organizațiilor teroriste și de experiență în lupta împotriva acestora; schimb reciproc de liste cu teroriști/suspecți de terorism între statele OCS și Afganistan; asistență în arestarea și transferul teroriștilor; depistarea și blocarea surselor de fonduri pentru organizațiile teroriste; participarea structurilor afgane competente la exercițiile, cursurile și *workshop*-urile desfășurate de OCS;

c) în **domeniul combaterii criminalității organizate**: buna cooperare cu autoritățile afgane în a combate traficul ilegal de arme, muniții și explozivi sau alte forme ale criminalității organizate transfrontaliere; schimb de informații și de experiență în combaterea criminalității organizate; asistență reciprocă în investigarea cazurilor de criminalitate, sprijin în colectarea și transferul probelor; implementarea unor programe de instruire a ofițerilor specializați în acest domeniu.

Necesitatea implementării unor programe regionale de asistență a refugiaților

Situația din Afganistan reprezintă o importantă chestiune de securitate, o sursă de fundamentalism islamic și principalul producător de narcotice pentru statele central-asiatice, nucleul OCS, atât din punct de

Islamice Afganistan în combaterea terorismului, a traficului ilicit de droguri și a criminalității organizate; „Declarația Conferinței speciale asupra Afganistanului sub auspiciile Organizației de Cooperare de la Shanghai, semnate la 27 martie 2009, disponibile la www.sectesco.org.

vedere geografic, cât și al intereselor celor două mari puteri membre ale organizației – Rusia și China. Acestea, în acord cu instrumentele de drept internațional public implementate în scopul protejării și acordării de asistență refugiaților, solicitanților de azil, ori altor persoane aflate în nevoie de protecție internațională, au adoptat, în 2011, în cadrul unei Conferințe Regionale privind Protecția Refugiaților și Migrația Internațională, Declarația de la Alma-Ata⁴ (Kazahstan), prin care și-au propus dezvoltarea unor politici⁵ comune de acțiune în scopul contracarării efectelor mișcării necontrolate de populație în regiune.

Apreciem că, încă de la constituire, Organizația de Cooperare de la Shanghai a dovedit voință politică și participare activă la construirea unui mediu de securitate stabil și flexibil pe un spațiu supus oricând dezechilibrelor, prin menținerea „spiritului Shanghai” și dezvoltarea în Europa și Asia a unei platforme de cooperare și schimb de experiență nu numai în sfera politică, economică, de securitate, ci și în cea umanitară, ceea ce semnifică un important semn al maturității instituționale.

Un refugiat este „o persoană care datorită unei temeri bine întemeiate de a fi persecutată ... pe motiv de rasă, religie, naționalitate, apartenență la un anumit grup social sau pentru opțiunile politice se află în afara țării și cetățenia pe care o deține nu-i oferă siguranță și respectarea drepturilor și libertăților fundamentale”. (art.1 din *Convenția cu privire la statutul refugiaților*)

Odată aflat într-un stat nou, străin pentru el, refugiatul intră într-un alt context cultural, economic, marcat de alte obiceiuri și valori, mai mult sau mai puțin diferite de cele specifice țării de origine.

Nu de puține ori un refugiat nu este primit cu foarte multă încântare de către localnici. Instinctiv, ne temem de oamenii pe care nu îi cunoaștem, iar frica transformă străinul în rău. Adepții psihologiei abisale a lui Carl Gustave Jung s-au preocupat să explice acest fapt. În acest sens, Verena Kast (2013) afirma că, atunci când proiectăm umbra în străini, se ivește teama că, odată cu aceștia, ar putea intra în viața noastră ceea ce negăm de fapt la noi. Cei ce proiectează sunt convinși de justetea proiecției lor, căci purtătorii umbrei nu sunt după cum ne arată experiența un obiect oarecare, ci de fiecare dată unul care se dovedește adecvat naturii conținutului ce urmează a fi proiectat, respectiv oferă lucrului ce trebuie agățat un cârlig corespunzător. Astfel, refugiații devin mereu cei lacomi, cei răi, cei violenți și lipsiți de scrupule. Avem tendința de a transforma experiențele rele în răul

⁴ Disponibilă la <http://www.unhcr.org/4ddfb7cd6.pdf>

⁵ Precum Planul de Acțiune Regională agreat la nivelul guvernelor statelor central-asiatice, disponibil la <http://www.unhcr.kz/eng/mixedmigration/TheRegionalActionPlan/>

în sine din nevoia de a-l depărta de noi. Când proiectăm rău, producem însă, fără să intenționăm, rău, iar făcliile evului mediu palpită din nou la geamul nostru în timp ce noi ne lansăm din nou într-o „vânătoare de vrăjitoare” fără sens și fără vreun beneficiu pentru nici una dintre părțile implicate.

Programe de integrare a refugiaților prin dezvoltarea unor componente ale inteligenței emoționale

Care sunt însă „cârligele” pe care un străin le poate oferi fără să conștientizeze și care îi îngreunează acceptarea și integrarea? Faptul că refugiații, de multe ori, provin din țări foarte sărace, cu un grad mai scăzut de civilizație și cu un nivel de trai deficitar, poate activa în rândul localnicilor, inclusiv în rândul celor ce sunt puși în situația de a le acorda asistență psihologică, prejudecăți și stereotipuri autohtone. Nu vom discuta aici despre infracțiunile produse de unii dintre afgani, care ajută la stigmatizarea celorlalți, căci aceste fapte nu pot fi controlate la nivel individual, de către refugiați. Mai degrabă, ne vom referi la diferențele culturale, care imprimă fiecărei comunități un specific comportamental.

Pentru a atenua aceste posibile probleme, o soluție ar fi ca acești refugiați să parcurgă un program care să vizeze dezvoltarea unor componente ale inteligenței emoționale.

Cultura în care am crescut influențează modul în care ne exteriorizăm emoțiile și ne exteriorizăm la nivel nonverbal. Distanța personală este un bun exemplu în acest sens, ea variind de la o țară la alta. Regulile de exteriorizare poartă amprenta culturală: regulile sociale ne pot dicta să diminuăm, să exagerăm, să ascundem complet sau să mascăm o emoție pe care o simțim într-un moment sau altul. Spre exemplu, la vizionarea unui film despre accidente, japonezii aveau o tendință mult mai mare de a masca emoția negativă cu un zâmbet (Ekman, 2009). Sunt și gesturi care au înțelesuri diferite de la o țară la alta, cum ar fi, de exemplu, cel cu degetul mare ridicat, care în Marea Britanie, Australia și Noua Zeelandă are trei înțelesuri: este folosit de autostopiști, înseamnă „OK”, iar când este ridicat brusc devine semn de insultă, în timp ce în alte țări, cum este Grecia, înseamnă ceva trivial (Pease, Allan, 1997). Din această perspectivă, interpretarea comunicării nonverbale nu se poate face corect fără a ne raporta și la contextul cultural în care se desfășoară. Sunt culturi înalt contextuale, care acordă o importanță deosebită contextului în stabilirea sensului unei comunicări (cum ar fi, cultura chineză, coreeană, japoneză), dar sunt și culturi slab contextuale (cum ar fi cea nord-americană, din Australia și din Europa de Nord). Spre exemplu, privitul în ochi a partenerului de dialog este considerat un gest de politețe în culturile apusene, însă nepolitic în alte

culturi. Nu poți gândi o interacțiune inter-culturală de succes, fără a lua în calcul aceste elemente. Nerespectarea lor ne-ar pune în posturi delicate, am comite o serie de gafe greu de gestionat ulterior.

Modul în care ne exteriorizăm și în care interpretăm comunicarea nonverbală ține de inteligența emoțională. Paul Ekman (2003), spre exemplu, în urma a numeroase cercetări a stabilit că, în ciuda faptului că oamenii pot afișa peste 10.000 de expresii faciale distincte, utilizând o serie de mușchi faciali care controlează extrem de fin buzele, gura, nasul, ochii, fruntea, obraji, ele pot fi recunoscute ca transmițând emoții de bază - tristețea, fericirea, furia, frica, surpriza, dezgustul și disprețul - de către toți oamenii, indiferent de cultura căreia îi aparțin. Exprimarea emoțiilor este universală, expresiile emoționale sunt la fel în toate culturile. De altfel, cei mai mulți cercetători sunt de acord că există o capacitate înăscută de exprimare a veseliei, furiei, tristeții, surprizei și deznădejzii (Izard, 1971). Emoțiile mai sus amintite sunt considerate a fi primare, elementare din punctul de vedere al componentei fiziologice, transcendând granițele culturale și chiar ale speciei și apărând încă de la naștere sau în decursul primului an de viață ca expresie a cerințelor adaptative. Nu există însă un acord unanim printre cercetători privitor la numărul și natura acestor emoții de bază, elementare, dar utilitatea acestui demers trebuie privită mai degrabă din perspectiva necesității identificării emoțiilor transmise filogenetic, prin contrast cu cele secundare, apărute ulterior, dar deopotrivă de importante dacă ne propunem să înțelegem comportamentul unui individ într-un context social.

Cercetările au stabilit faptul că acele persoane care pot observa și interpreta eficient limbajul nonverbal, influențând felul în care sunt percepuți de ceilalți, vor avea un succes mai mare în viață decât indivizii care nu au această abilitate (Navaro, Joe, 2008, *apud* Goleman, 1995: 13-92). Talentul actoricesc este diferit de la individ la individ. Abilitatea de a regla comunicarea emoțională și manifestările nonverbale ține de capacitatea de autocontrol, dar și de controlul social, ce include abilitatea de a juca un rol și abilități de autoprezentare, ambele componente ale inteligenței emoționale. Riggio (1986) apreciază că controlul emoțional, controlul social, dramatismul și expresivitatea socială sunt legate de actorie. În viața profesională, limbajul nonverbal și cel paraverbal contează de multe ori mai mult decât cel verbal. Gesturile, mimica, intonația, tonul pe care îl folosim atunci când exprimăm o opinie, ticurile cărora nu le dăm mare importanță ne conturează o imagine socială, ne influențează credibilitatea în ochii colaboratorilor, afacerile, mai mult decât conștientizăm. Este important să fim adecvați mediului cultural în care intrăm, să zâmbim, să avem o strângere de mână fermă, să acordăm interlocutorului atenția și respectul

cuvenit, păstrând contactul vizual cu el în timp ce dialogăm, astfel încât cel din fața noastră să simtă că are un partener de dialog interesat de soarta lui. Optimizându-ne modul cum comunicăm nonverbal, ne consolidăm relațiile și creștem probabilitatea ca demersurile pe care le întreprindem să fie încununuate de succesul pe care îl dorim. Toate acestea se pot învăța, exersa, dezvolta. De altfel, aptitudinea de recunoaștere a emoțiilor altor persoane, pe baza indicatorilor expresivi, pentru care există un oarecare consens cultural în privința sensului este una importată, specifică competenței emoționale, după Bar-On.

Refugiatul poate fi asistat în a înțelege specificul culturii în care intră și în a-și dezvolta sau cizela abilitățile sociale, astfel încât să se poată integra noului mediu. Nu în ultimul rând, poate fi ajutat să conștientizeze și mai apoi să gestioneze eventualele conflicte între sistemele de valori. Efortul de adaptare și integrare este unul intens și nu de puține ori un refugiat se află în ipostaza de a-și reevalua întreaga viață în încercarea de a-și construi o altă identitate. Separarea de cultura de care a aparținut, de familie este o traumă în sine care îi afectează încrederea în sine. Apar alte emoții și trăiri greu de suportat: sentimentul de înstrăinare, de dezrădăcinare, de inferioritate, de vină, de rușine, de regret, de dor, sentimentul pierderii identității de sine. Sub imperiul acestor trăiri, chiar și un eveniment banal, cum ar fi faptul că cineva nu i-a înțeles accentul, îi poate aminti că este un intrus. De aceea este important să-și schimbe modul de a gândi, filtrele prin care privește realitatea, pentru că odată cu modificarea lor se va produce și o schimbare emoțională care, la rândul ei, va grăbi procesul de integrare. Pentru a atenua aceste trăiri, refugiatul are nevoie de un mediu suportiv, în care să se simtă integrat, valorizat ca individ, înțeles. Necesitatea unui asemenea cadru, vindecător prin el însuși, nu este un concept nou în psihoterapie de la Carl Rogers încoace. Pentru a putea crea și gestiona acest context, psihologul trebuie să lucreze cu sine, în direcția consolidării atitudinilor de respect și de toleranță pentru culturi diferite, familiarizării și empatizării cu situația refugiatului și cu impactul sau consecințele mediului social-cultural de proveniență, înțelegerii complexității valorilor culturale, cu referință clară la drepturile umane universale. Nu de puține ori, refugiatul este supraviețuitorul unor experiențe traumatizante dintre cele mai diverse - practici mutilante, violențe uneori extreme, violuri, avorturi, crime, teroare etc. -, care trebuie abordate ca atare într-un proces psihoterapeutic individual sau de grup. Toate formele de traumă afectează demnitatea umană și independența individului, încălcând drepturile fundamentale ale omului și afectând grav dezvoltarea armonioasă

a ființei umane. Procesul de vindecare în asemenea cazuri poate fi lent, cerând din partea psihologului răbdare, flexibilitate, toleranță, empatie, perseverență și disponibilitate emoțională. Nu trebuie să uităm că stresul prelungit poate facilita apariția sau agravarea unor probleme de sănătate. Probabilitatea ca emoțiile să ne influențeze pe termen lung starea de sănătate a generat un interes major din partea cercetătorilor din diferite domenii. În general, se apreciază că procesele emoțional-fiziologice implicate în bolile cardio-vasculare sunt diferite de cele pe care le observăm în tulburările maligne sau în bolile infecțioase. În bolile cardiovasculare, cei mai mulți pun accent pe comportamentul tip A, pe gestionarea ostilității, împreună cu implicațiile biochimice pe care le generează, în timp ce, în afecțiunile maligne, explicațiile se centrează pe atitudinea de resemnare, pe reprimarea emoțiilor trăite, proces care se consideră că produce efecte negative la nivelul sistemului imunitar. Pe de altă parte, emoțiile pozitive generează alt *pattern* de secreție hormonală, ca, de exemplu, peptide, care la nivel cerebral se atașează receptorilor într-un mod similar cu morfina, reducând astfel impactul metabolic distructiv datorat hormonilor corticosuprarenali. Totuși, există un număr restrâns de studii sistematice valoroase care să ateste faptul că fiecare emoție în parte produce un tipar specific al răspunsului fiziologic și cu atât sunt mai puține studiile care să descrie aceste tipare și modul în care ele ar putea produce efecte distincte asupra stării de sănătate (Lazarus, R., 2011). Seyle a descris destul de amănunțit modul în care factorii stresori influențează secreția de hormoni produși de cortexul suprarenal. Practic, prin sânge, corticosteroidii se răspândesc în întreg organismul, ca răspuns la factorii perturbatori, oricare ar fi ei. Această mobilizare cu caracter defensiv determină o creștere a predispoziției generale a organismului la tot felul de boli. Indivizii dezvoltă o formă de patologie, în funcție de ereditatea, condiționarea fiziologică, vulnerabilitățile fiecăruia în parte. Dezechilibrul fiziologic produs de stres slăbește capacitatea imunitară a organismului, ceea ce crește vertiginos probabilitatea apariției bolilor cu cauze dintre cele mai diverse. Sistemul imunitar este însă un sistem extrem de complex și știința, la momentul actual, nu este capabilă să ne pună în față o teorie care să ne poată face să înțelegem foarte clar modul de funcționare al tuturor mecanismelor implicate în imunitate și interacțiune dintre ele. Majoritatea cercetătorilor sunt de părere că este rațional să presupunem că schimbările organice produse de emoții, doar atunci când prezintă un caracter marcant sau prelungit influențează major starea de sănătate, care la rândul lor, într-un cerc vicios, amplifică problemele emoționale.

În loc de concluzii

Cu certitudine, statele central-asiatice sunt preocupate să dezvolte nu numai soluții de prevenire și combatere a amenințărilor transfrontaliere, ci și măsuri de protecție a refugiaților afgani, în condițiile în care UNHCR avertizează asupra problemelor privind azilul și migrația în contextul unui posibil aflux de refugiați din Afganistan. Cu sprijinul acestei agenții ONU, ele și-au îmbunătățit sistemele naționale de azil referitoare atât la aranjamente alternative de ședere și integrare locală a unui număr mai mic sau mai mare, după caz, de refugiați afgani, cât și la eliberarea documentelor de identificare și de călătorie necesare acestora, în conformitate cu standardele internaționale. Astfel, conform datelor oferite de Biroul UNHCR din Uzbekistan⁶, Turkmenistan și Uzbekistan au reușit găzduirea unui număr mic de refugiați afgani, aproximativ 100, în timp ce Kirgîzstan, Kazahstan și Tadjikistan au pregătit măsuri de urgență pentru câteva mii⁷ de solicitanți de azil și refugiați.

Suntem de acord că drumul este lung de la îmbunătățirea legislației naționale și a schimbului de bune practici pentru protecția refugiaților până la implementarea unor programe de integrare a acestora prin dezvoltarea unor componente ale inteligenței emoționale. După cum suntem de acord că furnizarea de soluții durabile pentru asistența solicitanților de azil și a refugiaților necesită alocarea de resurse financiare considerabile, în condițiile în care bugetul pentru Asia Centrală⁸ a scăzut treptat. Dată fiind situația de insecuritate din Afganistan, UNHCR în Asia Centrală susține planuri de urgență ce implică mobilizarea de fonduri suplimentare, în cazul unor mișcări necontrolate de populație afgană.

Implementarea unor programe de integrare a refugiaților afgani în statele central-asiatice prin dezvoltarea unor componente ale inteligenței emoționale nu constituie priorități strategice pentru niciuna dintre părțile implicate, dar, cu certitudine, pot constitui soluții inovatoare care îmbunătățesc dialogul dintre guverne și comunități și, de ce nu, dintre civilizații, promovând și consolidând pacea într-o regiune mai degrabă afectată de conflict și violență inter-etnică.

⁶ <http://www.unhcr.org/pages/49e487466.html>

⁷ Cf. <http://www.unhcr.org/pages/49e487466.html>, Tadjikistan găzduiește aproximativ 4000 de solicitanți de azil și refugiați (97% sunt de origine afgană), cea mai mare populație de refugiați din Asia Centrală, deși este o țară care se confruntă cu o serie de provocări socio-economice.

⁸ Cf. <http://www.unhcr.org/pages/49e487466.html>, în 2010, acesta reprezenta 33,3 mil. \$, în 2014 a scăzut la 16,7 mil. \$, în timp ce, pentru 2015, se va ridica doar la 14,7 mil. \$.

Bibliografie

1. Bar-On, Reuven, Parker, James, *Manual de inteligență emoțională. Teorie, dezvoltare, evaluare și aplicații în viața de familie, la școală și la locul de muncă* (București: Editura Curtea Veche, 2012).
2. *Convenția cu privire la statutul refugiaților*, adoptată în 28 iulie 1951 la Conferința Plenipotențiară a Națiunilor Unite.
3. Ekman, Paul, *Minciunile adulților – indici ale înșelătoriei în căsnicie, afaceri și politică* (București: Editura Trei, 2009).
4. Ekman, Paul, *Unmasking the face. A guide to recognizing emotion from facial clues* (Cambridge: Malor Edt, 2003).
5. Izard, C.E., *The face of emotion* (New York: Appleton-Century-Crafts, 1971).
6. Lazarus, S.Richard, *Emoție și adaptare* (București: Editura Trei, 2011).
7. Kast, Verena, *Umbra din noi. Forța vitală subversivă* (București: Editura Trei, 2013).
8. Mihalache, Veronica, *Organizația de Cooperare de la Shanghai. Polul puterii emergente?* (București: Editura Academiei Naționale de Informații „Mihai Viteazul”, 2012).
9. Navarro, Joe, *Secretele comunicării nonverbale* (București: Editura Meteor Press, 2008).
10. Peace, Allan, *Limbajul trupului* (București: Editura Polimark, 1997).
11. Riggio, R.E., *Assessment of basic social skills*, Journal of Personality and Social Psychology, nr.51, 1986.
12. Matei, Adina, Albu, Luiza, Nițulescu, Magda, Manea, Ștefania, *Specificul consilierii psihologice în cazul refugiaților* (București: Editura Fundației România de Măine, 2009).

Veronica Mihalache este conferențiar universitar în cadrul Academiei Naționale de Informații „Mihai Viteazul”. Deține titlul științific de doctor în domeniul științe militare și informații. Este preocupată din punct de vedere științific de studiile de securitate și intelligence. Este bursier în cadrul programului postdoctoral POSDRU „Pluri și interdisciplinaritate în programe doctorale și postdoctorale”.

Mihaela Negrescu este lector universitar în cadrul Academiei Naționale de Informații „Mihai Viteazul”. Absolventă de psihologie, deține titlul științific de doctor în sociologie și este doctorand în psihologie. Este preocupată din punct de vedere științific de dezvoltarea inteligenței emoționale, evaluarea și optimizarea comportamentului nonverbal și psihoterapie. Este bursier în cadrul programului postdoctoral POSDRU „Pluri și interdisciplinaritate în programe doctorale și postdoctorale”.

(Auto)radicalizarea islamică în mediul virtual: proces global cu reflectare națională¹

dr. Sorin-Gabriel COZMA
Serviciul Român de Informații
sorincozma62@yahoo.ro

Abstract

Islamic (self-)radicalization is one of the major threats to the global security environment, because, via this process, people with a moderate view of Islam grow to adopt an extremist ideology and attitude, to the point of perpetrating a terrorist attack, of their own volition or at the request of a terrorist group.

Keywords: (self-)radicalization process, global security environment, online Islamic radicalization.

I. Factori de radicalizare în mediul global de securitate

(Auto)radicalizarea islamică este una din amenințările majore la adresa mediului global de securitate, întrucât prin acest proces persoane cu o abordare moderată a Islamului ajung să adopte o ideologie și atitudine extremistă, până la pragul de a comite un atentat terorist, din proprie inițiativă sau la solicitarea unei grupări teroriste.

La nivel european, riscurile sunt amplificate de existența în țările din vestul și nordul Europei a unor comunități musulmane semnificative, încă neintegrate în peisajul economic, social și cultural din țările respective, cu standarde de viață sub cele ale majorității populației, context în care diverși factori de radicalizare găsesc un teren fertil de acțiune.

Chiar dacă nu au mai existat atentate majore generate de radicalismul islamic după cele de la Londra din anul 2005, totuși atacuri pe

¹ Această lucrare este realizată sub egida Institutului pentru Cercetarea Calității Vieții, Academia Română, ca parte a proiectului cofinanțat din Fondul Social European prin Programul Operațional Sectorial pentru Dezvoltarea Resurselor Umane 2007-2013, „Pluri și interdisciplinaritate în programe doctorale și postdoctorale”, POSDRU/159/1.5/S/141086.

scară mai redusă s-au înregistrat în Marea Britanie (Woolwich), Franța (Toulouse), Danemarca (Copenhaga), Suedia (Stockholm) etc. Fenomenul se manifestă diferit la nivelul continentului, însă chiar și țările cu niveluri mai mici de risc nu se pot considera insule de securitate într-o Europă confruntată cu pericolul radicalizării. Această imposibilitate de izolare în fața unor evoluții globale este cu atât mai pregnantă în mediul online, care prin definiție nu (re)cunoaște granițe, mediu ce a devenit, din argumente ce vor fi prezentate, principala sursă de radicalizare islamică.

Evoluțiile din proximitatea spațiului european furnizează oportunități pentru persoanele radicalizate de a se deplasa în teatre de conflict pentru a-și pune în practică concepțiile radicale, unde procesul de radicalizare și îndoctrinare este continuat și dus până în ultimele faze. Radicalizate suplimentar, cu experiență de luptă și modus-operandi terorist, unele dintre aceste persoane se întorc în Europa, generând amenințări teroriste semnificative, chiar majore în unele situații (vezi cazul Marii Britanii).

Aceleași evoluții din Siria, Irak sau nordul Africii au propulsat în prim plan structuri teroriste (ca Statul Islamic/SI) ce sunt prezente și foarte eficiente în propaganda online, cea mai importantă sursă de radicalizare.

SI și chiar liderul acestuia, Baghdadi, sunt foarte prezenți în mediul virtual, valorificarea intensă a posibilităților oferite de Internet începând imediat după distanțarea ISIL de AQ (februarie 2014) atingând un vârf în iunie 2014, odată cu declanșarea ofensivei care a dus la ocuparea nordului Irakului și a orașului Mosul. Un video încărcat pe Youtube la 29 iunie 2014, intitulat „Sfârșitul Sykes-Picot” (acordul secret din 1916 prin care Franța și Marea Britanie și-au împărțit sferile de influență în Orientul Mijlociu), postat pe forumurile islamiste și social media, ilustrează dărâmarea simbolică a bornelor de hotar între Siria și Irak, de către Abu Mohammed al-Adnani, purtătorul de cuvânt al grupului și emir în Siria. De asemenea, grupul a știut să folosească eficient Twitter pentru a-și anunța și răspândi în comunitățile musulmane din Occident avansul fulgerător din Irak.

Recunoașterea eficienței SI de a folosi Twitter a venit chiar din partea statelor occidentale, care au întreprins demersuri susținute pentru a bloca toate conturile oficiale sau neoficiale ale organizației, fapt care, departe de a stopa propaganda online, a redirecționat-o către alte social media (Facebook, Youtube, Diaspora – platformă de socializare cunoscută prin accentul pus pe respectarea intimității utilizatorilor)².

² BBC News, „Islamic State shifts to new platforms after Twitter block”, disponibil la adresa <http://www.bbc.com/news/world-middle-east-28843350>, accesat la 22.09.2014.

Momentele ulterioare ale decapitării jurnaliștilor occidentali James Foley și Steven Sotloff reprezintă de „producții” sofisticate, profesioniste, încărcate de simboluri (costumația portocalie a ostaticului, accentul britanic al teroristului etc.)³.

Prin asemenea activități, SI a reușit relativ rapid să-și atragă sprijinul comunității jihadiste online, cu numeroase beneficii pe termen scurt și mediu (recruți, finanțare, creșterea prestigiului etc.).

II. Rolul Internetului în procesul de radicalizare

Avantajele folosirii Internetului au ajuns treptat să fie cunoscute și asumate de atât de mulți utilizatori, încât aplicabilitatea acestui mediu de comunicare este, probabil, infinită; iar în multitudinea de activități pe care Internetul le face posibile se regăsesc și unele aparte, precum cea de (auto)radicalizare islamică.

Pentru a încerca să creionăm o imagine cât mai completă a acestui fenomen, este necesar să dobândim o bună cunoaștere asupra pieselor din puzzle-ul (auto)radicalizării, în perspectiva dezvoltării unor instrumente pentru prevenirea și combaterea utilizării spațiului virtual pentru acțiuni de (auto)radicalizare.

Prezintă relevanță în acest sens dimensiunile:

□ DE CE? ☞ Care sunt factorii favorizanți pe care Internetul îi pune la dispoziția procesului de (auto)radicalizare?

Comitetul pentru Securitate Națională și Afaceri Guvernamentale al Senatului american a apreciat că Internetul reprezintă o „*cameră de ecou*” virtuală, care acționează ca un accelerator al radicalizării⁴. Internetul joacă un rol important în crearea legăturilor sociale care sunt necesare pentru radicalizare și recrutare; dacă indivizii au început să exploreze aceste zone și au format legături cu alții cu care împărtășesc idei similare, radicalizarea poate continua în cadrul acestor grupuri. De asemenea, există un larg curent în rândul cercetărilor în domeniu conform căruia Internetul poate intensifica simțul identității și sentimentul de apartenență prin fenomenul de „*polarizare a grupului*”, în care membrii unui grup specific de radicalizare își „*transmit*”/dezvoltă propria radicalizare printr-o discuție continuă, posibil și prin intermediul unui terorist recrutor⁵.

³ Robert Kaplan, „Terrorism as a theater”, Stratfor, 27.08.2014, accesat la 12.09.2014.

⁴ United States Senate Committee on Homeland Security and Governmental Affairs, Violent Islamist Extremism, The Internet, and the Home Grown Terrorist Threat, publicat în Majority & Minority Staff Report, 8 mai 2008, p. 11.

⁵ Christina L Madden, “Typing TERROR in a Crowded Chat”, publicat în *Policy Innovations*, 5 februarie 2008, p. 31.

Folosirea Internetului prezintă o serie de avantaje/aspecte exploatabile de către toți utilizatorii, dintre care pot fi menționate următoarele:

- **anonimatul** – permite individului să-și ascundă identitatea;
- **accesibilitatea** – conferă posibilitatea depășirii granițelor convenționale;
- **costurile relativ reduse** ale accesării și utilizării Internetului – conduce la un număr mare de utilizatori ai acestui instrument;
- **cenșura redusă** – favorizează depășirea dreptului de liberă exprimare și desfășurarea activităților de propagandă;
- **popularitatea** – gradul ridicat de utilizare a Internetului asigură un auditoriu și totodată o țintă permanentă.

□ CINE? ☞ Care sunt actorii implicați în (auto)radicalizarea în spațiul virtual?

În ceea ce privește subiecții (auto)radicalizării în mediul online, trebuie făcută distincția între procesele de *radicalizare* (care presupune existența unei persoane cu potențial de radicalizare și a unei entități radicalizatoare) și cel de *auto-radicalizare* (proces în care vulnerabilitatea și disponibilitatea individului sunt singurele elemente necesare demarării demersului).

Persoanele cu potențial de (auto)radicalizare – riscul (auto)radicalizării islamice apare preponderent la indivizii proveniți din spații cu o situație de securitate precară (zone de conflict inter-etnic, inter-rasial, statal, zone cu o problemă teroristă activă etc.), precum și la indivizii convertiți la Islam.

☞ **Exemplu:** Aabid Hussein Khan, un britanic musulman de 22 de ani care, împreună cu alte două persoane, a fondat o celulă teroristă în Marea Britanie. „În 1997, la doar 22 ani, Khan a devenit rapid un fan a orice putea să găsească pe Internet referitor la Jihad și mujahedini (...) și începuse să folosească grupuri de știri și forumuri de discuții pentru a se alătura persoanelor care dezbăteau aceste subiecte...”⁶ Chiar și la această vârstă, Khan a abordat o strategie agresivă în mediul virtual, reușind să creeze o rețea online de susținători în Europa, Canada și SUA. „Acești tineri bărbați și femei, dintre care majoritatea nu s-au cunoscut niciodată în realitate, au evoluat într-un cerc restrâns care împărtășesc un interes

⁶ Evan F Kohlmann, *Anatomy of a Modern Homegrown Terror Cell: Aabid Khan et al.*, the NEFA Foundation, septembrie 2008, p. 2.

*comun referitor la calculatoare și mișcările jihadiste globale*⁷. Celula a fost în cele din urmă demantelată în iunie 2006.

Entități radicalizatoare – organizații teroriste, grupării afiliate ideologic acestora, micro-grupuri sau indivizi, aceste entități pot acționa asupra persoanelor cu potențial de (auto)radicalizare aflate pe un teritoriu național, aflându-se în aceeași țară sau în afara ei.

Organizațiile extremist-teroriste au dezvoltat adevărate departamente media specializate, al căror scop este de a comunica într-un mod profesionist. Atribuțiile acestor departamente includ „împachetarea într-un ambalaj atractiv” a mesajelor organizației, protejarea identității emitentului real al mesajului, dar și identificarea și exploatarea modalităților optime de a asigura un impact mediatic sporit, toate preocupările de acest tip fiind destinate transmiterii unor mesaje puternice către entități care susțin sau care *ar putea deveni susținătoare* ale fenomenului terorist.

☞ **Exemple:** Tarek Mehanna, un farmacist care locuia cu părinții săi într-o suburbie înstărită din Boston, arestat pentru acuzații de terorism în octombrie 2009⁸. Mehanna și colaboratorii săi au tradus din arabă în engleză documente care susțineau terorismul și le-au postat pe site-uri jihadiste⁹. Aceștia se considerau ca fiind aparatul media al organizației extremist-teroriste Al Qaeda în Irak. Cazul Mehanna demonstrează cum recrutorii din organizații teroriste nu mai consideră necesară aducerea indivizilor radicalizați în taberele de antrenament de peste graniță (Mehanna însuși a încercat, fără succes, să ajungă în astfel de tabere). În decembrie 2011, Mehanna a fost condamnat pentru „complot/conspirație” privind furnizarea de suport material către Al Qaeda și conspirație privind comiterea unei crime într-un stat străin¹⁰.

⁷ Ibidem, pp. 2-3.

⁸ Denise Lavoie, Mass. *Terror Suspect Taught Kids at Muslim School*, Guardian.co.uk, Associated Press, foreign, octombrie 2009, accesat la <http://www.guardian.co.uk/world/feedarticle/8766970>.

⁹ Shelley Murphy, “Taking Refuge Where His Woes Began: Sudbury Terror Suspect Presses Case on Internet”, The Boston Globe, februarie 2010, http://www.boston.com/news/local/massachusetts/articles/2010/02/01/web_is_now_refuge_for_man_caught_online/?page=1; Denise Lavoie, Abby Goodnough, and Liz Robbins, Mass. Man Arrested in Terrorism Case, New York Times, octombrie 2009, <http://www.nytimes.com/2009/10/22/us/22terror.html>;

¹⁰ DOJ Press Release, Massachusetts Man Convicted on Terrorism-Related Charges, December 20, 2011, <http://www.fbi.gov/boston/press-releases/2011/massachusetts-man-convicted-on-terrorism-related-charges>.

□ CUM? ☞ Care sunt instrumentele folosite în spațiul virtual în procesul (auto)radicalizării?

Printre cele mai utilizate instrumente care favorizează procesul (auto)radicalizării în mediul on-line sunt de menționat următoarele:

(1) urmărirea unor **videoclipuri** de promovare a acțiunilor organizate de entitățile teroriste (amplificând astfel impactul media al acestora și oferind un decodor pre-definit al motivației ce a fundamentat acțiunea) sau a ideologiei acestora.

(2) urmărirea și participarea în cadrul discuțiilor de pe **anumite chat-room-uri, forumuri și site-uri**, unde sunt promovate diverse materiale și se dezbate diverse probleme, oferindu-se soluții favorabile doctrinei promovate de entități extremist-teroriste, precum Al Qaeda.

(3) utilizarea **platformelor de socializare**, care oferă posibilitatea de a schimba mesaje într-un mod rapid și cvasi-anonim, precum și filtrarea persoanelor care au acces la o anumită informație (pot fi stabilite grupuri de „prieteni” – respectiv se poate limita modul în care informația este difuzată către un *anume* auditoriu; în plus, grupul de „prieteni” poate fi împărțit în sub-grupuri cu acces diferit etc.).

(4) angrenarea în **jocuri video virtuale**, spațiu în care se pot exercita activități de propagandă și recrutare, beneficiind de abilitatea de a transmite, în timp real, mesaje prin intermediul sistemelor de comunicații din cadrul jocului (camere de *chat*, sisteme de tip *instant messaging* – text și voce etc.). Concret, o serie de jocuri virtuale (*Second Life, Active Worlds, There, Cybertown, The Manor* sau *Muse*, presupun conectarea utilizatorului la o sesiune („party”) a jocului - deschisă de unul dintre utilizatori – care poate stabili acces pe bază de parolă. Pe tot parcursul sesiunii, utilizatorii pot comunica între ei prin intermediul unui sistem de comunicare instant care nu este vizibil altor utilizatori, conectați la alte instanțe (sesiuni) ale jocului.

□ CU CE REZULTAT? ☞ Care sunt efectele (auto)radicalizării în spațiul virtual?

Nu de puține ori, activități de radicalizare, propagandă și prozelitism care încep în mediul virtual continuă în mediul real: pe de o parte ca preocupări ale organizației teroriste recrutoare de a-și testa candidații, iar pe de altă parte ca implicare a individului radicalizat în activități concrete în favoarea entității teroriste: colectare de fonduri, studiu ostil asupra unor obiective vizate de eventuale atacuri etc.¹¹.

¹¹ Mona Maisami, *Islam and Globalization*, Fountain Magazine, no. 43, iulie – septembrie 2003, disponibil la www.fountainmagazine.com

Impactul Internetului asupra potențialilor radicalizați poate varia. În unele cazuri, accesarea retoricii jihadiste poate orienta individul către comiterea unor acte violente. Un studiu care a cuprins 18130 de intrări din 2112 de discuții online de pe 15 forumuri jihadiste arabe a relevat faptul că peste o cincime din discuții îndemneau la comiterea unor atacuri teroriste. În total, două treimi din discuții conțineau, sub o formă sau alta, îndemnuri pentru comiterea unor atacuri teroriste¹². Un autor susține că activitatea pe Internet a fost esențială pentru dezvoltarea fenomenului de auto-activare¹³ – cei care se auto-activează fac parte din grupuri care nu au legături importante cu rețelele teroriste internaționale și nu primesc ordine de la acestea.¹⁴ În schimb, radicalizarea strict provenită din mediul virtual, fără vreo interacțiune în mediul real, este destul de rară¹⁵. Majoritatea radicalizărilor par să necesite un contact nemijlocit cu o rețea socială¹⁶.

Indiferent dacă activitatea jihadistă desfășurată în mediul virtual conduce sau nu indivizii către comiterea unor acțiuni violente, Internetul stimulează radicalizarea în trei modalități:

- (1) permite jihadiștilor să-și comunice mesajele în format audio și video;
- (2) oferă potențialilor jihadiști capacitatea de a interacționa cu persoane cu idei similare din întreaga lume;
- (3) normalizează comportamentele considerate inacceptabile în viața reală¹⁷. Teroriștii publică materiale online prin care își motivează acțiunile violente, pe care ei le descriu ca fiind răspunsuri inevitabile la înfruntarea cu inamici mai puternici precum cei din Occident¹⁸.

¹² Edna Erez, Gabriel Weimann, and A. Aaron Weisburd, *Jihad, Crime, and the Internet: Content Analysis of Jihadist Forum Discussions*, octombrie 2011, Report submitted to the National Institute of Justice in fulfillment of requirements for Award Number 2006-IJ-CX-0038, pp. i, vii, x.

¹³ A. Kirby, *The London Bombers as Self-Starters: A Case Study in Indigenous Radicalization and Emergence of Autonomous Cliques*, 2007, p. 416.

¹⁴ *Ibidem*, p. 415.

¹⁵ Brian Michael Jenkins, *Stray Dogs and Virtual Armies Radicalization and Recruitment to Jihadist Terrorism in the United States Since 9/11*, Santa Monica, CA: The RAND Corporation, 2011, p. 17.

¹⁶ Tim Stevens, "Regulating the 'Dark Web:' How a Two-Fold Approach Can Tackle Peer-to-Peer Radicalisation", *The RUSI Journal*, vol. 154, no. 2, April 2009, p. 29.

¹⁷ Gabriel Weimann, *Terror on the Internet: The New Arena, the New Challenge*, Washington, DC: United States Institute of Peace Press, 2006, p. 116.

¹⁸ *Ibidem*.

III. Radicalizarea islamică în mediul virtual – conexiuni cu România

În ceea ce privește fenomenul de (auto)radicalizare islamică în mediul virtual, România nu se confruntă cu activități de propagandă/recrutare în favoarea unor curente extremiste sau teroriste derulate sistematic, din proprie inițiativă sau la solicitarea unor entități externe.

Punctual, există persoane care consultă și/sau diseminează conținut radical-extremist, sens în care utilizează cu precădere new-media (gen Facebook). Rețelele de socializare sunt preferate deoarece permit postări audio-video și/sau text, asigurând un feed-back instant care favorizează crearea unei legături interactive între emițător și publicul-țintă.

Ca idee generală, aceste manifestări înregistrate în spațiul virtual „românesc” nu se încadrează de regulă în aria teroristă, ci în cea „islamistă”, de abordare radicală a islamului, însă impactul la publicul – țintă (apreciat după distribuire, comentarii, „Like” etc.) este în general unul scăzut.

Din totalul persoanelor care frecventează pagini cu conținut radical, doar aproximativ 10% sunt utilizatori activi, care deschid topicuri, postează, comentează etc., în timp ce marea majoritate se limitează la vizualizarea discuțiilor, însă chiar și aceștia din urmă reprezintă un potențial pol de radicalizare/recrutare.

Ca forme de manifestare, predomină activitățile de propagandă și, în rare cazuri, au fost înregistrate amenințări de ordin terorist la adresa unor obiective sau persoane din România, multe din acestea de ordin declarativ, fără a fi urmate de indicii că s-ar intenționa punerea lor în aplicare (fapt de altfel puțin probabil să se întâmple pe rețele publice de socializare și în grupuri deschise).

Pe Facebook sunt active numeroase grupuri de discuție („Surori și frați musulmani”, „Trăim prin Coran”, „Islamul corect”, „Muslims of Bucharest” etc.) al căror punct de coagulare este apartenența la religia musulmană, context în care apar punctual și anumite postări sau opțiuni cu caracter extremist.

În aceste grupuri, sau la persoanele afiliate, pot fi regăsite indicii ale unor opțiuni islamiste, precum:

- aprecieri pentru pagini oficiale sau neoficiale ale unor organizații teroriste/extremiste (Hezbollah, Hamas, grupări islamiste din opoziția siriană), inclusiv prin preluarea unor simboluri ale acestora (steaguri, sigle, fotografii etc.).

De exemplu, contul „AAB”, având ca avatar o fotografie înfățișându-l pe Abu Bakr Al Baghdadi (recent proclamat „calif” sub numele de Ibrahim), este urmărit („follow”) de doi utilizatori al căror profil indică faptul că sunt din România, „NA” și „AR”.

De asemenea, în lista celor care urmăresc grupul Salafia Jihadiya se află profilul „Șeicul Ahmad Ghandour Al-Tarabay” care, la rândul său, figurează în lista de prieteni ai utilizatorului FO din România;

- aprecieri pentru persoane precum Sayyid Qutb (ideolog al grupării „Frații Musulmani”/FM), Mohammad Morsi (fost președinte egiptean, reprezentant al FM), Yusuf al Qaradawi (cleric cunoscut pentru apropierea față de FM), Bilal Philips (predicator cunoscut pentru vederi radicale etc.);
- postări exprimând susținerea unor concepte extremiste (*jihad*, aplicarea fermă a *sharia*);
- utilizatori femei (posibil de origine română, căsătorite cu cetățeni arabi și convertite la Islam) pozează în costumație islamică conservatoare sau exprimă aprecierea pentru portul burka, niqab etc.;
- postarea, preluarea sau aprecierea unor teze favorite ale propagandei islamiste (Islamul este ținta unui atac din partea lumii occidentale și a creștinismului, terorismul este un pretext pentru țintirea musulmanilor).

Multe din persoanele afiliate acestor grupuri sunt legate („prieteni”) și aparțin în același timp mai multor grupuri, putând fi astfel conturată în România o masă de utilizatori Facebook ce împărtășesc opțiuni radicale, își fac cunoscute punctele de vedere pe această rețea de socializare și încearcă să câștige noi adepți.

Similitudinile semnificative între listele de prieteni, afilieri, opțiuni indică și posibilitatea ca unii utilizatori să utilizeze simultan mai multe conturi în încercarea de crea aparența dimensiunii mari a unor grupuri, de a atrage mai mulți adepți, de a-și disimula anumite activități etc.

Pentru conturarea imaginii fenomenului de radicalizare islamică prin Internet, derulat din România, am ales două studii de caz:

1. GT, prezent în România din anul 2008 în calitate de student, a început să se radicalizeze în cursul anului 2011, când au apărut schimbări semnificative în comportamentul său, care au îngrijorat membrii cercului său relațional.

Inițial un student obișnuit cu abilități în domeniul informatic, disponibil pentru a-și ajuta colegii în acest domeniu, după vacanța de vara din 2011 acesta a revenit din țara de origine (nordul Africii) cu un comportament schimbat. A început să fie mai selectiv față de persoanele din

anturaj, îndepărtându-i pe cei ce nu aplicau preceptele religiei islamice de o manieră strictă.

În circa șase luni a ajuns să fie aproape complet izolat, renunțase la prieteni, s-a mutat din camera pe care o împărțea cu un coleg pentru a locui singur. Petrecea zile întregi în camera de cămin, fără a ieși sau a se întâlni cu alte persoane. Singurele ieșiri erau la moschee, însă nici aici nu petrecea timp în afara slujbelor propriu-zise, motivând prin necesitatea de a se întoarce în cameră pentru a învăța. A început să lipsească de la cursuri, astfel încât în sesiunea din primăvara anului 2012 au apărut primele restanțe.

În tot acest timp, GT petrecea ore în șir în fața calculatorului, administrând o serie de site-uri jihadiste, care susțineau necesitatea unor acțiuni teroriste împotriva Occidentului. În mediul real, în discuțiile cu colegii, nu exprima asemenea opinii, cu excepția tendințelor de autoizolare apărând ca o persoană normală, care nu împărtășea puncte de vedere radicale.

GT nu a încercat să radicalizeze persoane din România, ci acționa ca un „lup singuratic”, desfășurând activități de promovare a unor curente extremist-teroriste, precum și activități de recrutare de adepți ai jihadului; deținea materiale cu privire la mijloacele și metodele de realizare a unor atacuri teroriste, ce conțineau inclusiv schițe și documentare video cu practicile de confecționare a unor dispozitive explozive improvizate.

2. Profilul de Facebook AY are conexiuni cu musulmani autohtoni cunoscuți ca membri marcanți ai activismului islamic, precum Abu Al Ola Nagi, liderul Fundației Centrul Cultural Islamul Azi (FCCIIA), Bari Nerdin (lider FCCIIA), Dane Mela (liderul Asociației Românilor Converteți la Islam), Roba Adriana Steluța (coordonator al grupului Facebook Hizbut Tahrir România) etc.

Profilul prezintă afinități pentru structuri teroriste sau extremiste precum Hamas sau Hizb Ut Tahrir, organizație politică pan-islamică, adeptă a unui stat islamic condus în baza *sharia*.

Profilul a primit aprecieri de la utilizatorul Facebook Al Imaano Wal Jihaad, originar din Somalia și care exprimă aprecieri pentru organizația teroristă Statul Islamic.

Contul este înscris în 45 de grupuri Facebook din România, axate pe apartenența la religia musulmană.

Dacă profilul ridică semne de întrebare privind o posibilă radicalizare sau persoană potențial a fi supusă unui asemenea proces, comentariile postate pe Facebook la materialele postate de alte persoane nu indică o persoană radicalizată, fiind mai curând circumscrise promovării religiei islamice.

IV. Concluzii

Investigarea mediului virtual românesc în condus la identificarea unui număr redus de procese de radicalizare islamică, aflate în stadii incipiente. De exemplu, studiul de caz vizând profilul de Facebook AY indică un parcurs similar lui Aabid Hussein Khan din Marea Britanie, cu mențiunea că AY nu a ajuns încă în faza recrutării de adepți, fiind într-un stadiu de acumulare, de vizualizare și apreciere a unor postări cu caracter extremist.

Deși departe de efervescenta unor site-uri, forumuri, grupuri de discuții din limba engleză sau (la o scară mai redusă) franceză, germană, italiană, mediul online românesc prezintă totuși potențial de radicalizare islamică, existând deja conexiuni cu persoane sau entități radicale din afara granițelor. De altfel, câtă vreme mediul virtual este unul universal accesibil, care depășește granițele naționale, lipsa unor surse majore de radicalizare în limba română devine irelevantă.

Dimensiunea redusă a fenomenului de (auto)radicalizare online în România generează o problemă colaterală, și anume atenția redusă acordată acestui factor de risc. Cercetarea desfășurată în vederea realizării dimensiunii naționale a fenomenului radicalizării s-a bazat pe căutarea și identificarea directă a unor asemenea persoane / procese, în lipsa unei investigații sistematice din mediul academic sau de securitate națională care abordeze această realitate. În timp ce în Occident fenomenul radicalizării, inclusiv dimensiunea online, este tratată cu atenția cuvenită, atât ca abordare academică și de securitate națională, cât și ca programe de prevenire sau de-radicalizare, la nivel național asemenea inițiative sunt într-un stadiu incipient, de multe ori ca valorificare a unor oportunități oferite de programe europene (gen RAN, CoPPRA etc.).

Bibliografie

1. BBC News, „Islamic State shifts to new platforms after Twitter block”, disponibil la adresa <http://www.bbc.com/news/world-middle-east-28843350>, accesat la 22.09.2014
2. DOJ Press Release, *Massachusetts Man Convicted on Terrorism-Related Charges*, December 20, 2011, <http://www.fbi.gov/boston/press-releases/2011/massachusetts-man-convicted-on-terrorism-related-charges>
3. Erez, Edna Gabriel Weimann și A. Aaron Weisburd, *Jihad, Crime, and the Internet: Content Analysis of Jihadist Forum Discussions*, octombrie 2011, Report submitted to the National Institute of Justice in fulfillment of requirements for Award Number 2006-IJ-CX-0038.

4. Jenkins, Brian Michael *Stray Dogs and Virtual Armies Radicalization and Recruitment to Jihadist Terrorism in the United States Since 9/11*, Santa Monica, CA: The RAND Corporation, 2011.

5. Kaplan, Robert *Terrorism as a theater*, Stratfor, 27.08.2014, accesat la 12.09.2014.

6. Kirby, A. *The London Bombers as Self-Starters: A Case Study in Indigenous Radicalization and Emergence of Autonomous Cliques*, 2007.

7. Kohlmann, Evan F., *Anatomy of a Modern Homegrown Terror Cell: Aabid Khan et al.*, NEFA Foundation, septembrie 2008.

8. Lavoie, Denise *Mass Terror Suspect Taught Kids at Muslim School*, Guardian.co.uk, disponibil la adresa <http://www.guardian.co.uk/world/feedarticle/8766970>.

9. Lavoie, Denise, Abby Goodnough, and Liz Robbins, *Mass. Man Arrested in Terrorism Case*, New York Times, <http://www.nytimes.com/2009/10/22/us/22terror.html>

10. Madden, Christina L., *Typing TERROR in a Crowded Chat*, publicat în Policy Innovations, 5 februarie 2008.

11. Mona, Maisami *Islam and Globalization*, Fountain Magazine, no. 43, iulie – septembrie 2003, disponibil la www.fountainmagazine.com

12. Murphy, Shelley *Taking Refuge Where His Woes Began: Sudbury Terror Suspect Presses Case on Internet*, The Boston Globe, februarie 2010, http://www.boston.com/news/local/massachusetts/articles/2010/02/01/web_is_now_refuge_for_man_caught_online/?page=1

13. Stevens, Tim *Regulating the 'Dark Web': How a Two-Fold Approach Can Tackle Peer-to-Peer Radicalisation*, The RUSI Journal, vol. 154, no. 2, April 2009.

14. United States Senate Committee on Homeland Security and Governmental Affairs, *Violent Islamist Extremism, The Internet, and the Home Grown Terrorist Threat*, publicat în Majority & Minority Staff Report, 8 mai 2008.

15. Weimann, Gabriel *Terror on the Internet: The New Arena, the New Challenge*, Washington, DC: United States Institute of Peace Press, 2006.

dr. Sorin-Gabriel COZMA este profesor asociat la Academia Națională de Informații "Mihai Viteazul", deține titlul de doctor în Științe militare și informații din anul 2010 și este absolvent al Colegiului Superior de Siguranță Națională (Academia Națională de Informații "Mihai Viteazul"). Expertiza și activitatea didactică și de cercetare științifică se circumscriu unor teme variate, precum securitatea economică, relații economice internaționale, managementul organizațional și dezvoltarea culturii de securitate, terorism internațional și radicalizare islamică.

Purificarea limbii ca instrument de succes în promovarea naționalismului iranian

drd. Irina ERHAN

Institutul Național de Studii de Intelligence
Academia Națională de Informații „Mihai Viteazul”
ierhan@dcti.ro

Abstract

*The possessor of a highly powerful imperial pre-Islamic past, with an unique Islamic- Shiite identity, doubled by the Persian language(which belongs to the linguistic group of indo- European languages), the Iran of the 21st century tends to project a sentiment of superiority towards its fellow Arab neighbours, often being associated to the term *ġāhīlīyya* (in translation ignorance). Iran also tends to accentuate its belonging to the Arian race, hence the origin of the word "Iran", derived from the Proto-Persian "aryānā", which means land of the Arians.*

The linguistic domain is relevant in building a Persian nationalism, since imposing a pure language and cleaning it of borrowed words (which inevitably lead to the loss of the Persian language of its national identity) represent measures brought into attention by the post-revolutionary Iranian leadership in amplifying the Iranian nationalism.

Keywords: iranitate, naționalism, lingvistică, purism, cultură.

Introducere

Prevalându-se de o identitate imemorială, Iranul pare, mai mult ca oricând, preocupat a-și consolida iranitatea, acest privilegiu al trecutului fiind dublat de apartenența acestei țări la unul din primele imperii ale istoriei. Sentimentul de a fi aparținut unei mari civilizații, de a fi un stat bogat în resurse naturale și cu o populație educată, amplasată într-un nod strategic pe harta globală animă societatea iraniană, majoritatea evocând, în termeni encomiastici, istoria, cultura, civilizația și limba Iranului.

Pe de altă parte, în ultimii ani, asistăm la manifestarea tendinței de reîntoarcere la tradiția persană, la autenticitate și la identitatea culturală,

deseori reconstruită în funcție de nevoile și miturile momentului, Teheranul optând pentru această tendință din dorința de a fixa în mentalul colectiv global contribuția sa la civilizația lumii.

Astfel, într-un stat caracterizat de o diversitate etnolingvistică aparte și de o coabitare străveche între populațiile persanofone, turcofone și arabofone¹, cu o istorie multimilenară, limba a jucat un rol-cheie în construcția identității naționale. Pe de altă parte, ca urmare a alfabetizării masive din a doua jumătate a secolului XX, limba persană a cunoscut o dinamică extraordinară în raport cu celelalte limbi vorbite în Iran, contribuind la o mai mare integrare a minorităților existente pe teritoriul iranian.

Construită în jurul limbii, religiei și culturii, unitatea națională persană s-a desăvârșit ca urmare și a acestei diversități culturale, care nu a devenit niciodată sursa unor războaie civile de natură etnică, incidentele înregistrate sporadic având un profund caracter politic². Teheranul a încurajat conservarea coeziunii și a consensului național iranian față de lumea lingvistică arabă, indiană sau turcă, demers atent gândit, ce se traduce, de fapt, prin nevoia unui echilibru politic și cultural.

Revoluția Islamică a consolidat statul – națiune, dar a provocat, în același timp, o dinamică postmodernă printr-un proces de recompunere identitară, combinând trei forțe constitutive ale Iranului actual, respectiv naționalismul, islamul și cultura.

Dacă, inițial, naționalismul (pers. „*melat parastī*”) era asimilat unui simbol aparținând intelectualității anticlericale moderniste, ulterior, acesta a căpătat valențe asociate promovării unei identități islamice transnaționale, devenind unul din termenii puternic resemantizați cu sensul de apărător al independenței naționale și al „pământului sacru al patriei”³.

În oarecare măsură instrumentalizat prin naționalism și intim legat de moștenirea preislamică, componenta religioasă islamică este parte a acestei identități, iar, după instaurarea Republicii Islamice, pe conceptul de „iranitate”, înțeles ca „identitate iraniană”, s-a grefat cel al „islamității”, sintagma „Iranul islamic”⁴ fiind una privilegiată, propunându-se, inițial,

¹ Iranul este un stat multiethnic, limba persană este, în prezent, vorbită și înțeleasă de cvasitotalitatea populației, însă este limba maternă doar pentru jumătate din populația Iranului.

² Asasinările post-1979 ale liderilor kurzi de la Viena și Berlin au avut substrat politic.

³ Pers. „*zamin-e moqadas-e vatan*”.

⁴ Pers. „*īrān-e eslāmī*”.

chiar abandonarea simbolisticii Persiei antice. Ulterior, aceste simboluri, tradiții și mituri, puternic ancorate în conștiința colectivă, au fost reactivate și au căpătat o nouă conotație, sărbători precum *Nōrūz*⁵ (Anul Nou) și *Čahāršanbe sūrī*⁶ (în traducere, Miercurea luminată) fiind celebrate cu fast și percepute drept simboluri ale identității persane, iar vizitele foarte mediatizate ale exponenților politici iranieni la ruinele de la Persepolis au evidențiat noua direcție a Teheranului de a se raporta la grandoarea Iranului preislamic.

Această iranitate formează un ansamblu a cărui specificitate și vocație nu se explică decât în condițiile în care se consideră că universul spiritual iranian formează un tot, anterior și ulterior islamului, teză promovată cu succes de către leadershipul iranian, conștient de necesitatea potențării elementului persan nonislamic, care a adus plusvaloare islamului suprapus pe fondul zoroastrian.

În acest sens, Teheranul a accentuat, mai mult ca oricând, nevoia reorganizării limbii persane printr-o desăvârșire a purității limbii, puterea sa regenerativă înregistrând, în prezent, un nivel foarte ridicat printr-o vizibilă eliberare graduală de influența gramaticală – stilistică arabă. Ilustrativă este înlocuirea curajoasă, pentru termenul „Dumnezeu”, a arhicunoscutului termen arab „*Allāh*” cu persanul „*Khodā*” tocmai pentru a sublinia principiul specificității identității persane și intenția de reactivare a limbii ca simbol al valorilor sacre ale culturii persane, dar și pentru a plasa islamul de tip șiiit în context lingvistic național, subordonat etnicității.

Perspective diacronice asupra naționalismului iranian manifestat în plan lingvistic

Manifestându-și superioritatea față de Occident prin moștenirea culturală, Iranul a mizat și mizează mai mult ca oricând pe noțiunea de naționalism. Imprimându-i un sens unic, dat de fecunditatea mariajului dintre hegemonia culturală a islamului șiiit și patrimoniul iranian, naționalismul a fost construit pe istoria și civilizația preislamică, cultura și limba persană, transformate ulterior în instrumente ideologice necesare conturării unei identități naționale omogenizate.

⁵ Are loc în data de 20/ 21 martie, corespunzând echinocțiului de primăvară.

⁶ Sărbătoare zoroastriană, care celebrează sărbătoarea focului în miercurea de dinaintea Anului Nou prin trecerea peste foc, tradiție care se regăsește și în Oltenia și care are loc în seara dinaintea postului Paștelui.

La o primă analiză, aparatul teocratic de la Teheran pare să fi ignorat realitatea iraniană bazată pe multietnicitate, multilingvism, multiculturalitate, unde fiecare grup etnic este posesorul propriei istorii, limbi, religii, tradiții, însă un studiu aprofundat al acestei probleme reliefează faptul că, de-a lungul istoriei, această națiune a reușit să implementeze un model de coabitare ce nu se regăsește nicăieri în Orientul Mijlociu.⁷

Pe de altă parte, naționalismul iranian a adus în prim-plan perioada preislamică sau vârsta de aur a civilizației iraniene, marcată de gloria unui imperiu cu o administrație, cultură, limbă și sistem de scriere unice în zona Orientului, peste care s-a suprapus tradiția islamică, odată cu cucerirea arabă și prăbușirea dinastiei sasanide. De altfel, întrebarea legitimă care se ridică și în prezent legată de elementul de plusvaloare pe care l-au adus cuceritorii arabi teritoriilor supuse pare să anime societatea iraniană, conștientă de faptul că arabii duseseră o viață nomadă lipsită de profunzimea celei persane.

Dacă, într-o primă etapă, pe fondul acestei superiorități, „cultura învingșilor a biruit-o pe cea a cuceritorilor”⁸, totuși, întâlnirea unei culturi diferite a fost un proces foarte complicat, ce presupunea asimilarea tradițiilor islamice, cu repercusiuni inclusiv în planul independenței politice.

Contaminarea cu elementul arab și, implicit, cu limba arabă a condus la apariția unui nou tip de cultură, arabistul Isaac Filshtinsky subliniind faptul că „*legătura culturii cuceritorilor nomazi cu cea a populațiilor cucerite mai are și un alt aspect esențial, fără de care nu se poate înțelege corect dinamica procesului istorico – literar în totalitate, fiindcă nu numai arabii cuceritori, dar și populația arabizată a califatului a participat activ la crearea unei culturi arabo – islamice comune*”.⁹

Fără a-și pierde contactul cu cultura națională proprie în acest proces de asimilare, elitele de origine iraniană au continuat să se raporteze atât la moștenirea preislamică, cât și la tradițiile islamice și la arabă atât ca limbă a cuceritorilor, cât și ca limbă a noii religii.

Cu un trecut cultural bogat și conștiente de riscul pierderii identității naționale prin impunerea religiei islamice, populațiile iraniene au încercat să reînvie vechile tradiții prin mișcarea de rezistență împotriva dominației

⁷ Mehrdad KIA „Persian nationalism and the campaign for language purification”, in *Middle Eastern Studies* (vol. 34, 1998).

⁸ Potrivit orientalistului ucrainean Ahatanhel Krymsky, începutul secolului XX.

⁹ Isaac FILSHTINSKY. „Arabic Literature”, in *Viorel Bageacu* „Note de curs”, Universitatea București, 1995-1996.

arabilor, numită ”*aš-šu’ūbī yya*”, care a adus în discuție triumfalismul naționalismului iranian, ieșit la suprafață prin învelișul limbii arabe. Astfel, pentru o vreme, colosala lume islamică a recunoscut arta preislamică a cuvântului drept o antichitate colectivă proprie, invazia culturală iraniană mergând până acolo încât a reușit să fie înrădăcineze în conștiința populară, în calitate de ideal etico – estetic universal, supremația culturală persană.¹⁰

Oferind o poziție de netăgăduit influenței arabei asupra limbii persane, totuși se cuvine subliniat că această cucerire a împiedicat dezvoltarea culturii persane, un prim argument în susținerea acestei idei fiind adoptarea, prin impunere, a unei noi scrieri, alfabetul arab necorespunzând structural limbii persane, dată fiind necesitatea adăugării a patru grafeme care să exprime morfemele persane – ”*p*”, ”*j*”, ”*č*”, ”*g*”.

Altfel spus, cei doi poli ai culturii iraniene reprezentați, pe de o parte, de cultura milenară nonmusulmană și, pe de altă parte, de islamul șiiit mai recent (secolul XVI) dar profund înrădăcinat în mentalul iranian, par a fi indisolubile.

Însă renașterea culturală a Persiei a avut loc în condiții extrem de complicate, întrucât, de-a lungul secolelor de dominație străină și în pofida religiei islamice de rit șiiit, iraniienii și-au prezervat cultura și conștiința națională prin păstrarea limbii persane, chiar dacă, în timp, a fost alterată de elemente arabe, turce sau europene.

Convinsă de necesitatea păstrării identității lor naționale, intelectualitatea iraniană, partizană a unui naționalism exacerbant, a recurs la curățarea persanei de terminologiile și cuvintele/expresiile străine, pătrunse în limbă într-o manieră frauduloasă, fără a se supune normelor lingvistice proprii. Declanșată pe fondul nevoii de conservare a purității și distincției limbii persane, această mișcare și-a propus garantarea integrității și independenței limbii prin înlocuirea/eliminarea cuvintelor străine sau de fabricație nonpersană cu echivalente persane, convinsă fiind de forța împrumuturilor de a compromite specificul lingvistic național.

Mișcarea puristă anterioară Revoluției Islamice

Dintre toate compartimentele limbii, cel mai mobil este vocabularul, iar dacă normele fixează, într-o oarecare măsură, morfologia, sintaxa, chiar și pronunția, totuși acestea nu pot împiedica dispariția/ introducerea unor

¹⁰ Nadia ANGHELESCU *Identitatea arabă. Istorie, limbă, cultură* (Iași: Polirom, 2009): 53-57.

cuvinte. Schimbările în vocabular sunt strict paralele cu evoluția societății, cuvintele noi apar adesea cu obiectul pe care îl denumesc și care era, anterior, absent sau odată cu noțiunea creată în împrejurări necunoscute înainte. Legătura limbii și, mai ales, a vocabularului cu societatea se află într-o relație foarte strânsă, încât datele lexicale permit refacerea, într-o anumită măsură, a istoriei poporului. Vocabularul este mai complicat decât se bănuiește, întrucât în acesta este reflectată istoria sa, la care se mai adaugă inclusiv capitole din istoria celorlalte limbi cu care a intrat în contact.¹¹

În decursul timpului, limba persană a suferit metamorfoze semnificative ca urmare a influenței altor limbi, iar istoria îndelungată a contactelor lingvistice este demonstrată de cuvintele pătrunse din limbile arabă, greacă, latină, armeană, hindi și limbile iraniene înrudite încă din epoca preislamică. În această perioadă începe să pătrundă și lexicul arab, al cărui volum sporește în timpul răspândirii islamului, iar cucerirea Persiei de către arabi, în secolul VII e.n., reprezintă momentul în care limba persană este invadată de un volum mare de cuvinte arabe, asociate preponderent limbajului religios și științific și integrate în mod organic în limbă. Așadar, în lexicul persan se găsesc cuvinte apărute/intrate în perioade istorice diferite, rezultate prin căi diverse de formare sau provenite prin metode diferite de îmbogățire.

Procesul de pătrundere a lexicului străin s-a accentuat în epoca de înflorire a literaturii persane (secolele XI-XVI), când elementul arab pătrunde masiv, în timp ce, în epoca modernă (sfârșitul secolului XIX-începutul secolului XX), procesele de formare a lexicului sau de transformare semantică devin precumpănitoare.

Astfel, secolul XX a marcat debutul procesului de stabilizare a limbii literare persane, plin de contradicții din cauza luptei acerbe dintre influențele iraniene și cele arabe, care au lăsat totuși urme profunde în lexicul persan, ca urmare a prezenței îndelungate pe teritoriul iranian.

În acest context, pe fondul nevoii creării unei terminologii lingvistice, apare mișcarea puristă prin care se înțelege lupta intensă împotriva elementului străin din limbă și formarea unei terminologii pornind de la cuvinte pur persane.

Mișcarea puristă iraniană nu a fost un fenomen izolat, în Iran luând amploare abia în ultima perioadă a domniei lui *Rez -șāh* (1935-1941). În

¹¹ Angela VRACIU, *Lingvistica* (București: EDP, 1980): 78.

acest timp, aparatul guvernamental impune limba persană cu caracter general pe întreg teritoriul iranian, sunt schimbate toponimele și numele de familie, limba persană fiind curățată de elemente arabe și alte influențe externe, în special turcice. Noile toponime aveau rădăcini nominale de la cuvântul "šāh" sau aminteau de trecutul istoric glorios al Iranului (de exemplu *Anzālī* s-a transformat în *Pahlavī*, iar *Tūs* a devenit *Ferdōsī*).

Scindată în mai multe curente de opinie, mișcarea puristă este dominată, într-o primă etapă, de puriștii extremiști, care erau adepții unei limbi persane curate și care au propus curățirea totală a limbii de elemente străine cu ajutorul reînvierii persanei vechi și a limbii medio-persane. Însă, ulterior, acest curent extremist va fi înlocuit cu un altul mai moderat în propuneri și atitudine, adepți ai terminologiei clasicilor literaturii. În opinia acestora, nu se impunea renunțarea la toate arabismele, întrucât multe dintre acestea au căpătat drept de existență în limbă și pentru unele nu există echivalente persane.

Fără a fi singulară, mișcarea puristă iraniană a fost, într-o oarecare măsură, influențată și de campaniile puriste din Orientul Mijlociu. În Turcia, în aceeași perioadă, au fost lansate lozinci împotriva împrumuturilor străine, dorindu-se dezvoltarea ulterioară a limbii turce pe baze proprii. De asemenea, și Egiptul și-a organizat, în aceeași perioadă, o Academie de limbă în scopul conturării unei noi terminologii științifice.

Tendențele puriste nu au încetat să apară, astfel încât, la înființarea sa (anul 1935), Academia de Limbă și Literatură Persană (pers. *Farhangestān-e zabān va adab-e fārsī*) și-a asumat responsabilitatea curățirii limbii și lichidării dezordinii existente în terminologia persană. Având drept punct de plecare dictonul potrivit căruia limba este leagănul istoriei unui popor, Academia de Limbă și Literatură Persană a fost înființată tocmai cu intenția de purificare a persanei și de statuare a unei identități culturale bine definite a națiunii iraniene, ce tindea a se distanța de cea europeană și, mai ales, de cea arabă.

Astfel, odată cu instalarea dinastiei *Pahlavī*, limba persană a fost supusă unui proces de reorganizare, manifestată printr-o apropiere de formele vorbite, printr-o desăvârșire a normelor literare în lupta pentru puritatea limbii și înlăturarea tendinței proarabe și printr-o democratizare a limbii literare în domeniul presei și publicisticii.

Mișcarea puristă inițiată în deceniile trei – patru ale secolului XX este legată de politica de modernizare a Iranului, *Rezā Pahlavī* încurajând,

așadar, naționalismul, ce își trage seva din filonul lingvistic pur persan. Cu mai multe sau mai puține conotații șovine, dar încărcată de un pregnant naționalism, în sensul impunerii unei limbi unice oficiale, această mișcare de purificare a limbii persane a reprezentat o etapă firească a unui proces de emancipare față de cultura feudală islamică dominată de arabă ca limbă a islamului.

Astfel, forme de limbă vorbită, așa – numitul lexic popular (pers. „*estelāhāt*”), pătrund în presă, limba persană căpătând, în acest mod, o cu totul altă culoare, din dorința de a fi eliminate arabismele prețioase impuse. Această tendință se accentuează după anii 1930, moment în care majoritatea scriitorilor cad de acord asupra folosirii lexicului popular ca limbă a literaturii eminamente persane, lingvistul iranian *Parvīz Nātel Khānlarī* susținând că „*limba este necesar să se dezvolte, iar unul din mijloacele cele mai importante ale acestei dezvoltări este de a cere ajutor de la cuvintele și expresiile proaspete pe care le folosește zilnic poporul pentru satisfacerea nevoilor sale de comunicare*”.¹²

Creând foarte multe cuvinte „persanizate”, adoptând noi termeni în diferite domenii de activitate și eliminând din limbă cuvinte și expresii străine, Academia de Limbă și Literatură Persană și-a asumat reforma limbii și sistemul de formare a terminologiei, cea militară fiind constituită exclusiv sub conducerea șahului și a ministrului de război. În luna martie 1925, printr-o lege specială, s-a reformat calendarul, în locul lunilor arabe (calendarul lunar) au fost adoptate lunile iraniene (calendarul solar), cu utilizare laică într-o primă etapă. Vechile „*laqab*”-uri (poreclă, supranume) au fost înlocuite cu nume de familie pentru care s-au folosit vechi rădăcini persane. Totuși, adoptarea terminologiei nu s-a realizat întâmplător, unele modele fiind analizate în prealabil. Cu toate acestea, nevoia de termeni nu a fost rezolvată, în prezent, punându-se problema într-un mod serios, având în vedere apariția noilor noțiuni care impun corespondențe urgente în plan lingvistic.

Majoritatea termenilor adoptați de prima Academie au intrat definitiv în limbă, de exemplu persanul „*havāpeymā*” (avion) a înlocuit arabul „*tayāra*”, cuvântul persan „*pezešk*” (medic) a înlocuit arabul „*tabīb*”, iar arabul „*nahr*” a fost înlocuit cu persanul „*rūdikhāne*”.

¹² Parvīz Nātel KHĀNLARĪ. *Zabānšenāsī va zabān-e fārsī (Lingvistica și limba persană)*, (Tehrān: Tus, 1343 Hs): 123.

Cea de-a doua Academie (reînființată în anul 1968) a readus în discuție problema purificării limbii și a prelucrării unei terminologii unitare. Revista „*Khabarnāme-ye farhangestān zabān va adab-e fārsī*”¹³ și-a consacrat un număr pentru a critica modul în care a fost „siluită” de către traducătorii de film, prin introducerea brutală a unor franțuzisme și englezisme alături de elemente de argou. Astfel, crearea de noi cuvinte s-a făcut la inițiativa Academiei, care a lansat un apel serios către oamenii de litere pentru a stopa pe cât posibil pătrunderea elementului străin în limba persană, care conduce, inevitabil, la pierderea, de către limba persană, a specificului național.

Contribuția elitei iraniene la reîntinerirea limbii persane și la imprimarea unei identități persane este evidentă, întrucât a demonstrat poporului că persana este încă viabilă în producerea de noi compuși.

Demersuri lingvistice postrevoluționare

Plecând de la ideea potrivit căreia, deși teritoriul persan a fost cucerit de-a lungul istoriei, limba persană a supraviețuit, având capacitatea de a reîntineri și de a se reinventa¹⁴, clasa politică, dublată de mediile academice, a accentuat necesitatea prezervării limbii persane amenințate de fluxul continuu de împrumuturi (cuvinte din limba franceză, engleză sau arabă), ce poate ilustra manifestarea unor tendințe în limba persană contemporană de a internaționaliza anumite părți ale lexicului, în mod special al terminologiei.

Prin urmare, anii ce au urmat Revoluției Islamice au conturat un parcurs sinuos al limbii persane, poziționarea mediilor lingvistice iraniene față de acceptarea sau nu a unor împrumuturi din diferite limbi realizându-se exclusiv pe considerente politice, deși persanei i se confirmă superioritatea și importanța în planul desăvârșirii statului iranian șiit.

Astfel, dacă în perioada dinastiei *Pahlavī* araba era percepută drept obstacol în calea modernizării națiunii iraniene și țintă a activiștilor puriști, odată cu Revoluția Islamică, această limbă a avut un parcurs incert în evoluția Iranului islamic, întrucât, în perioada de debut a acestuia, araba

¹³ ****Khabarnāme-ye farhangestān zabān va adab-e fārsī* (Jurnalul Academiei de Limbă și Literatură Persană) (Tehrān, nr. 2, 1374 H): 7-11.

¹⁴ Karim EMAMI. ”La contribution de Farhangestan”, in *Journal de Teheran* (nr. 9054, 1965): 6.

a devenit o limbă recunoscută oficial ca parte indispensabilă a națiunii iraniene, fiind plasată alături de persană. Ulterior, în anii 1987, obiectivul prioritar al celei de-a treia Academii de Limbă și Literatură Persană rezida în „consolidarea forței și originalității limbii ca unul dintre pilonii identității naționale persane” prin „identificarea și utilizarea de echivalente persane pentru termeni străini”, iar araba devenea exclusiv un instrument efectiv de furnizare de cuvinte care nu puteau fi create de limba persană.

În termenii unei analize minuțioase, Revoluția Islamică iraniană a consolidat naționalismul iranian manifestat în plan lingvistic prin accentuarea faptului că revoluția se identifică cu limba persană. Politizarea acestui domeniu a constat în discursurile liderilor politici ai vremii, focalizate pe limbă ca instrument potențator al identității iraniene, un exemplu elocvent fiind *seyyed ' Alī Khāmeneī*, care, atât în calitatea sa de președinte al Iranului, cât și de lider suprem (pers. *valī-ye faqīh-e īrān*) și-a arogat rolul de apărător al limbii persane ca limbă a revoluției și a islamului šiit, poziționându-se cu prudență și în favoarea arabismelor din dorința de a nu irita teocrația iraniană. Un astfel de mesaj reactivează voia direcțiile puriste moderate ale deceniilor 40, care resping excentricitățile în cadrul limbii, lingvistul *Mohammad Forūqī* pronunțându-se împotriva eliminării totale a arabismelor și a înlocuirii acestora cu un lexic pur persan de natură arhaică.

Fixându-și drept obiective conservarea autenticității limbii persane, Academia și-a concentrat interesul pe adoptarea de cuvinte potrivite enunțării de noi concepte în persană, limba arabă continuând să fie asociată, într-o anumită măsură, religiei, deși šiismul, așa cum este înțeles și asimilat, în prezent, de către națiunea iraniană, pare, mai mult ca oricând, a fi identificat cu limba persană.

Acest demers de purificare a căpătat o cu totul altă intenție odată cu preluarea mandatului de președinte de către Ahmadinejad, care, ca răspuns la politicile americane în Orientul Mijlociu, a recurs la eliminarea imediată a tuturor cuvintelor străine intrate în limba persană și înlocuirea acestora în toate comunicatele guvernamentale cu termeni persani, agreeți de Academie.

Astfel, inclusiv cuvintele/ expresiile arabe au fost vizate, în condițiile în care limba arabă este tratată ca limbă unică a Coranului, totuși s-a argumentat că folosirea arabismelor aduce prejudicii limbii persane, întrucât regulile stricte ale gramaticii arabe nu sunt asimilate de către vorbitorii nativi de limba persană. În aceste condiții, cercurile clericale au adoptat o poziție clară, în condițiile în care susțin cu vehemență

obligativitatea studiului limbii arabe în școli și universități, pronunțându-se, fără echivoc, ca limba persană să rămână la stadiul cunoscut, iar limba arabă să continue să-și păstreze rolul de înfrumusețare a limbii persane.

În aceeași tendință de eliminare a influenței arabe se înscrie inclusiv abandonul practicii sinonimelor abundente cu scopul denumirii unui singur obiect sau exprimării unei noțiuni, întrucât rezultatul este, deseori, crearea unui stil greoi, ce riscă să fie deranjant. „Mot juste” a devenit popular datorită lumii literare, iar cuvântul deosebit, încărcat de sensuri figurate, poate proveni atât dintr-un vocabular prăfuit de ani, dar poate fi și inventat, întrucât, în prezent, asistăm la o regenerare a limbii persane¹⁵, cel mai probabil din dorința accentuării fecundității limbii persane și a potențării culturii iraniene inclusiv cea religioasă, încurajate a fi scrise într-o limbă debarasată de arabismele sufocante și chiar de unele împrumuturi intrate în limbă în mod forțat.

Ultimii 15 ani au adus în atenție elementul cultural iranian prin promovarea contribuției persane în artă, medicină, științe, filozofie, revendicându-i, în deplină legitimitate, pe *Al-Bīrūnī*, *Ibn Sīnā*, *Al-Ghazālī*, *Al-Fārābī*, *Sībawayh* sau *Az-Zamakhšarī* și subliniind apartenența acestora la panteonul cultural persan.

Literatura și, cu precădere, poezia persană continuă să joace un rol determinant în animarea sentimentului național persan, discursurile elitelor politico – religioase în piețele publice se încheie, deseori, cu versuri din „*Šāhnāme*”-ul lui *Ferdōsī* sau fac referire din ce în ce mai mult la renașterea națională iraniană în perioada dinastiilor umayyade și abbaside.

Concluzii

Astfel, în pofida diversității etnolingvistice, limba persană a secolului XX și începutului de secol XXI a reușit să fie asimilată identității naționale, iar conștientizarea culturii și a istoriei persane, alături de naționalismul lingvistic, au servit drept forță de coagulare a națiunii iraniene, capabilă a depăși diferitele mișcări sporadice cu potențial dezbinator.

¹⁵ ***”Javānsāzī-ye zabān-e fārsī” (Reîntinerirea limbii persane), in *Khabarnāme-ye farhangestān zabān va adab-e fārsī* (Tehrān, nr. 8, 1375 H): 3.

Bibliografie

1. ANGHELESCU, Nadia. *Identitatea arabă. Istorie, limbă, cultură* (Iași: Polirom, 2009): 53-57.
2. EMAMI, Karim. „La contribution de Farhangestan”, in *Journal de Teheran* (nr. 9054, 1965): 6.
3. FILSHTINSKY, Isaac. „Arabic Literature”, în *Viorel Bageacu* ”Note de curs”, Universitatea București, 1995-1996.
4. KHANLARI, Natel Parviz. *Zabānšenāsī va zabān-e fārsī (Lingvistica și limba persană)*, (Tehrān: Tus, 1343 Hs): 123.
5. KIA, Mehrdad. „Persian nationalism and the campaign for language purification”, in *Middle Eastern Studies* (vol. 34, 1998).
6. VRACIU, Angela. *Lingvistica* (București: EDP, 1980): 78.
7. ****Khabarnāme-ye farhangestān zabān va adab-e fārsī* (Tehrān, nr. 2, 1374 H): 7-11.
8. *****Javānsāzī-ye zabān-e fārsī* (”Reîntinerirea limbii persane”), in *Khabarnāme-ye farhangestān zabān va adab-e fārsī* (Tehrān, nr. 8, 1375 H): 3.

Irina Erhan este licențiată a Facultății de Limbi și Literaturi Străine din cadrul Universității din București, studiind și descoperind noi culturi, tradiții și mentalități. De asemenea, este absolventă a studiilor masterale de Geopolitică și Relații Internaționale din cadrul Academiei de Studii Economice din București, iar în prezent este doctorand al Școlii Naționale de Studii Politice și Administrație Publică – România.

China în 2030: un secol chinezesc sau o eră a „regatelor”combatante

Remus RACOLȚA

Facultatea de Finanțe, Asigurări, Bănci și Burse de Valori
Academia de Studii Economice, București

Costinel ANUȚA

Școala doctorală de sociologie a Universității din București
remusracolta@yahoo.com

Abstract

Often, academics make a bold claim that the future is expected to somehow parallel with the recent past. Predicting the future is, though, obviously impossible. This paper aims to take a look into the future and see how China, a unique development success story until now, will look in 2030, using scenario building. The process of building future scenarios is based on two main drivers (i) the Chinese economy and (ii) US-China relations, integrated with different combinations of assumptions, trends and other internal or external drivers shaping a country's ethos. The dilemma comes from the possibility of China becoming the world's number one economic superpower and challenging US hegemony. How would the future look like under such coordinates?

Keywords: China 2030, scenario building, global turn, Chinese economy, US-China relations.

Introducere

După decenii de izolare față de influențele occidentale și după lupte și experimente politice interne traumatizante¹, China pare să fi găsit o formulă magică și, în același timp, să-și fi regăsit interesul de a păși pe scena internațională.

¹ Vezi pe larg Robert Sutter, *Chinese Foreign Relations. Power and Policy since the Cold War*, editura Rowman & Littlefield Publishers, New York, 2009, p.69-110.

Pe măsură ce puterea economică și politică a Chinei crește, apar noi speculații referitoare la modul în care emergența acesteia va modela actualul sistem internațional, dileme ce pornesc din posibilitatea contestării hegemoniei americane și o eventuală tranziție de la unipolaritate la o nouă bipolaritate sau chiar o supremație chineză pe plan global².

Pe fondul incertitudinii asociate modului în care Beijingul va relaționa cu lumea, cea mai potrivită metodă de scanare a viitorului Chinei ar fi scenariile. Deși aceasta nu este o abordare întrutotul nouă, scenariile asigură suficientă flexibilitate pentru identificarea unor repere coerente privind evoluția Chinei în următoarele două decenii.

Scanând viitorul Chinei – studii și scenarii

Există mai multe studii care explorează viitorul Chinei la orizonturile 2020 sau 2030. Fiecare dintre acestea vizează construirea unor scenarii în baza unor seturi relativ similare de variabile, majoritatea fiind orientate asupra evoluției interne a Chinei.

Astfel, Centrul pentru Afaceri Globale (CAG) al Universității din New York proiectează trei scenarii pentru China în 2020. Primul scenariu ar viza fragmentarea autorității Partidului Comunist Chinez (PCC), pe fondul acțiunilor unei game largi de actori (de exemplu, lideri provinciali, în cooperare cu comandanți ai forțelor armate dislocați în provinciile respective) care îi erodează legitimitatea. Prin contrast, al doilea scenariu imaginează o Chină puternică la orizontul 2020, condusă de un PCC profund autocrat, care utilizează extensiv tehnologia pentru menținerea controlului asupra societății. În final, cel de-al treilea scenariu este construit pe o abordare de mijloc – „democrația” parțială, unde PCC modelează agenda politică și economică a statului în funcție de cererile populare pentru deschidere și implicare în actul de guvernare. Lista variabilelor utilizate de GAC este extinsă și include politica economică (fiscală, rata de schimb, etc.), energia, mediul, inegalitatea socială, minoritățile, demografia, Internetul, schimbările politice sau actorii externi.³

² David Scott, *The Chinese Century? The Challenge to Global Order*, editura Palgrave Macmillan, Londra, 2008, p.7.

³ Center for Global Affairs (New York University), *China 2020*, no. 3, iarna 2009, www.cgascenarios.wordpress.com

Un alt studiu, al *National Intelligence Council*, mult mai cunoscut la nivel global abordează viitorul Chinei în cadrul a patru scenarii mai ample, centrate pe evoluția SUA până în 2030. Cele patru scenarii continuă oarecum proiecțiile GAC, descriind fie o Chină naționalistă a cărei autoritate este fragmentată de corupție și stagnare economică (*Stalled Engines, Gini Out-of-the-Bottle* și *Nonstate World*), fie o Chină puternică, a cărei putere soft permite o implicare activă la nivel regional și global (*Fusion*). *Global Trends 2030* utilizează mai multe categorii de variabile – megatendințe (cum ar fi difuzia puterii sau schimbările demografice) și *game changers* (precum potențialul crescut de conflict sau impactul noilor tehnologii).⁴

Articolul de față pornește de la premisa că, deși evoluțiile interne sunt fundamentale în scanarea viitorului Chinei, este absolut necesară inclusiv o abordare a modului în care Beijingul se raportează la actorii relevanți de pe scena internațională. În același timp, în construcția scenariilor este utilizată metoda scenariilor alternative, descrisă de Richards Heuer și Randolph Pherson în contextul abordării tehnicilor structurate de analiză⁵.

Astfel, pentru a creiona scheletul pe care se vor construi posibilele scenarii de acțiune privind viitorul Beijing-ului, vor fi abordate două variabile cheie - economia Chinei și relația cu SUA – respectiv valorile extreme ale acestora. În această logică, puterea economică poate să crească sau să scadă iar relația cu SUA poate evolua către o stare de cooperare sau degenera într-o confruntare. Combinarea acestor extreme generează 4 posibile scenarii.

Bineînțeles, nu putem rezuma construcția doar la aceste două variabile-cheie. Contextul internațional, interesele naționale și evoluțiile politice, economice, sociale și militare din cele două țări construiesc cu adevărat imaginea de ansamblu și oferă viziune și perspectivă în elaborarea scenariilor de acțiune. Procesul de corelare a fiecărui scenariu cu celelalte date ale problemei creează complexitate analizei. Astfel, în continuare, pe lângă descrierea celor două variabile cheie, vor fi luate în considerare și alte variabile cu rol potențator în generarea unor evoluții ale Chinei la orizontul 2030.

⁴ National Intelligence Council, *Global Trends 2030: Alternative Worlds*, decembrie 2012.

⁵ Heuer, Richards, Pherson, Randolph, *Structured Analytic Techniques for Intelligence Analysis*, Washington, D.C., CQ Press, 2011, pp. 119-143.

Viitorul Chinei – variabile interne versus variabile externe

China – model economic sau înșelăciune marxistă?

Dimensiunea economiei chineze, a cărei creștere fără precedent a uimit și încă uimește prin capacitatea sa, este principalul argument al diplomației chineze în construirea și consolidarea noului rol pe scena internațională.

„Miracolul economic chinez”, a debutat odată cu reformele⁶ introduse în 1979 de Deng Xiaoping, liderul PCC, care vizau liberalizarea parțială a pieței, crearea unor „zone economice speciale”⁷ și orientarea către exporturi masive prin exploatarea potențialului demografic generator de costuri extrem de reduse cu forța de muncă. Socialismul cu caracteristici chineze al lui Deng Xiaoping a devenit un eufemism pentru ceea ce, la ora actuală, poate fi numit socialism controlat de stat.

Deschiderea față de Occident și investițiile străine directe s-au dovedit mai mult decât oportune pentru autoritățile de la Beijing. Din 1979 până în 2013, creșterea economică medie a Produsului Intern Brut (PIB) al Chinei a fost de 9.8%, având loc, totodată, cea mai mare reducere din istorie a nivelului sărăciei, aproximativ 440 de milioane de chinezi trecând acest prag. În 2013, economia chineză era de peste 14 ori mai mare decât cea din 1976 iar PIB-ul pe cap de locuitor a crescut de aproape 10 ori⁸.

La ora actuală, China este a doua putere economică a lumii, ca dimensiune a PIB-ului, după Statele Unite ale Americii, fiind țara cu cel mai rapid ritm de creștere dintre economiile emergente.⁹ În ultimii ani, ea a devenit un adevărat centru global de producție, fiind cel mai mare exportator de bunuri și produse și al doilea cel mai mare importator de produse la nivel mondial¹⁰. Combinația dintre *know-how*-ul occidental, forța

⁶ Barry Naughton, *The Chinese Economy: Transitions and Growth*, editura MIT Press, Cambridge (Massachusetts), 2007, pp.35-39.

⁷ Justin Yifu Lin, *Economic Development and Transition: Thought, Strategy and Viability*, editura Cambridge University Press, Cambridge, 2009, p.56.

⁸ Pentru date suplimentare, consultați rapoartele Băncii Mondiale, <http://www.worldbank.org/en/country/china>, ale Fondului Monetar Internațional, http://www.imf.org/external/co_untry/Chn/sau analizele economice ale JP Morgan, <http://www.jpmorgan.com.hk/JFAM/en/download/mthfsh/p128.pdf>

⁹ Vezi pe larg <http://data.worldbank.org/data-catalog/GDP-ranking-table>

¹⁰ Idem.

de muncă ieftină și deschiderea internațională a piețelor în contextul procesului de globalizare, s-au dovedit a fi ingredientele care au creat rețeta chinezească de boom economic.

Această dezvoltare intensă s-a realizat așadar prin arderea rapidă a etapelor, exploatarea clasei muncitoare ducând la apariția unor decalaje între bogați și săraci dar și la diferențe semnificative între China de Est – urbanizată, maritimă, cu condiții geografice favorabile și China de Vest – preponderent rurală, continentală, măcinată de conflicte etnico-religioase (Tibet și Xinjiang)¹¹.

Criza economică izbucnită în 2008 a reliefat însă și anumite slăbiciuni ale modelului bazat pe exporturi. Impactul scăderii cererii externe și, implicit, a producției interne, a evidențiat dependența Chinei de evoluția situației economice a partenerilor externi (în special SUA) și a accentuat importanța diversificării ramurilor economiei și a necesității susținerii creșterii cererii interne.

Toți acești factori, alături de realitățile economice și geopolitice în schimbare de la nivel internațional subliniază stringent nevoia de schimbare și adaptare a politicilor PCC la noile condiții macroeconomice. Problema centrală care apare nu este sustenabilitatea mecanismului economic promovat ci capacitatea lui de a absorbi șocuri și a se adapta la noile mișcări de la nivel internațional. Astfel, dilemele care derivă din toate aceste coordonate nu sunt unele referitoare la mecanism în sine, la bătălia capitalism versus socialism ci mai degrabă avem o ecuație simplă de darwinism economic: selecția naturală a modelului economic optim.

Relația China – SUA

Dialogul strategic dintre China și Statele Unite a avut, după perioada Războiului Rece, valențe contrastante. Au existat episoade cu fricțiuni și crize relativ puternice corelate cu momente de cooperare și evoluții economice complexe. Interdependența dintre cele două superputeri a crescut treptat în ultima perioadă, accentuându-se în jurul problemelor de natură economică.

Dinamica complexă de securitate din Marea Chinei de Sud a creat o

¹¹ Andreea Cristina Brînză, *China - între a fi și nu fi prima putere economică a lumii*, articol disponibil la <http://geopolitics.ro/china-intre-a-fi-si-nu-a-fi-prima-putere-economica-a-lumii/>

retorică inflamatorie între cele două părți și a alimentat tensiunile diplomatice de-a lungul timpului. Interesele comune și ambițiile celor doi actori internaționali au dus la o relativă polarizare a opiniilor. Totuși, optica politică contrastantă și viziunea asupra sistemului internațional au făcut ca, relația China-SUA să fie una extrem de complicată și cu o evoluție aparte, greu de gestionat atât pentru Beijing cât și pentru Washington¹².

Având în vedere că discutăm despre o relație specială între doi actori majori de pe scena internațională, un nivel de înțelegere și decelare optim a raporturilor sino-americane necesită o analiză a premiselor istorice care au dus la construirea și consolidarea relațiilor diplomatice.

La 1 octombrie 1949, liderul comunist chinez Mao Zedong, în urma câștigării războiului cu naționaliștii chinezi conduși de Chinag Kai-shek, înființează Republica Populară Chineză. Chiang și suținătorii lui pleacă în Taiwan. Statele Unite - care au susținut forțele naționaliste în timpul invaziei japoneze din timpul celui De-al Doilea Război Mondial - oferă sprijin guvernului în exil, autointitulat Republica Chineză (Taiwan), cu sediul la Taipei. Ambele entități au revendicat teritoriul celeilalte și pretindeau recunoașterea internațională. Susținerea americană pentru cauza Taiwan-ului a fost punctul de plecare al disputei sino-americane, concretizată prin înghețarea relațiilor diplomatice pentru câteva decenii.

Reapprochment-ul sau reconcilierea relațiilor dintre China și Statele Unite a debutat în iulie 1971, atunci când secretarul de stat Henry Kissinger face o vizită secretă în Republica Populară Chineză. Ulterior, președintele Richard Nixon vizitează China, în februarie 1972 și se întâlnește cu Mao Zedong. În timpul acestor întrevederi este semnată o declarație comună, cu premierul Zhou Enlai, sub forma Comunicatului de la Shanghai¹³, declarație considerată ca fiind piatra de temelie a consolidării relațiilor dintre cele două state, după 1949.

Păstrând trendul unei evoluții sinusoidale, normalizarea relațiilor a intrat din nou într-un con de umbră, odată cu seria de evenimente ce au avut loc în 1989 care au dus la căderea regimurilor comuniste din majoritatea țărilor. Reverberațiile acestor mișcări geopolitice, dorința de schimbare și deschiderea spre valorile democrației a apărut și în rândul tinerilor chinezi. Aceștia s-au adunat în Piața Tienanmen din Beijing pentru a protesta

¹²Jeffrey Bader, *Obama and China's Rise: An Insider's Account of America's Asia Strategy*, editura Brookings Institution Press, New York, 2012, p.5.

¹³ Documentul poate fi consultat aici <http://www.china.org.cn/english/china-us/26012.htm>

împotriva Partidului Comunist Chinez. Liderii comuniști au decis să intervină în forță pentru înăbușirea revoltelor, momentele sângeroase rezultate rămânând în istorie drept Masacrul din Piața Tiananmen.

Acest episod a fost aspru criticat de comunitatea internațională (în special de SUA), ceea ce a dus la un nou punct de minim în evoluția relațiilor sino-americane. Interesele economice reciproce, externalizarea producției și mâna de lucru chineză ieftină au construit, începând cu anii 2000 o relație comercială extrem de puternică între China și Statele Unite.

Interdependența complexă astfel creată a surmontat vicisitudinile din trecut și a determinat ambii actori să-și reconsidere poziția. Avantajele cooperării au fost mai mult decât evidente pentru partea chineză. Depășirea Japoniei ca cea de-a doua superputere în termeni de PIB, petrecută în 2010, întărită de potențialul extraordinar și semnele că, economia chineză va continua să crească puternic în următorii ani a provocat rumoare politică pe scena de la Washington și a determinat gândirea strategică americană să își reconsidere prioritățile.

Această situație a devenit vizibilă odată cu reorientarea intereselor de politică externă ale SUA, începând cu noiembrie 2011, dinspre Orientul Mijlociu către zona Asia-Pacific. Astfel, principalul obiectiv de politică externă al SUA a devenit gestionarea relației cu China și a situației din regiune.

Alte variabile - de la PEST¹⁴-ul intern la rețeaua de relații externe

Pe lângă economia chineză și relația cu SUA, există o serie de alte variabile care pot fi utilizate în construcția scenariilor vizând evoluția Chinei la orizontul 2030, de natură internă - cum ar fi sistemul politic, transformările sociale și evoluția tehnologică - respectiv de natură externă, ținând de acțiunile de politică externă ale Beijing-ului.

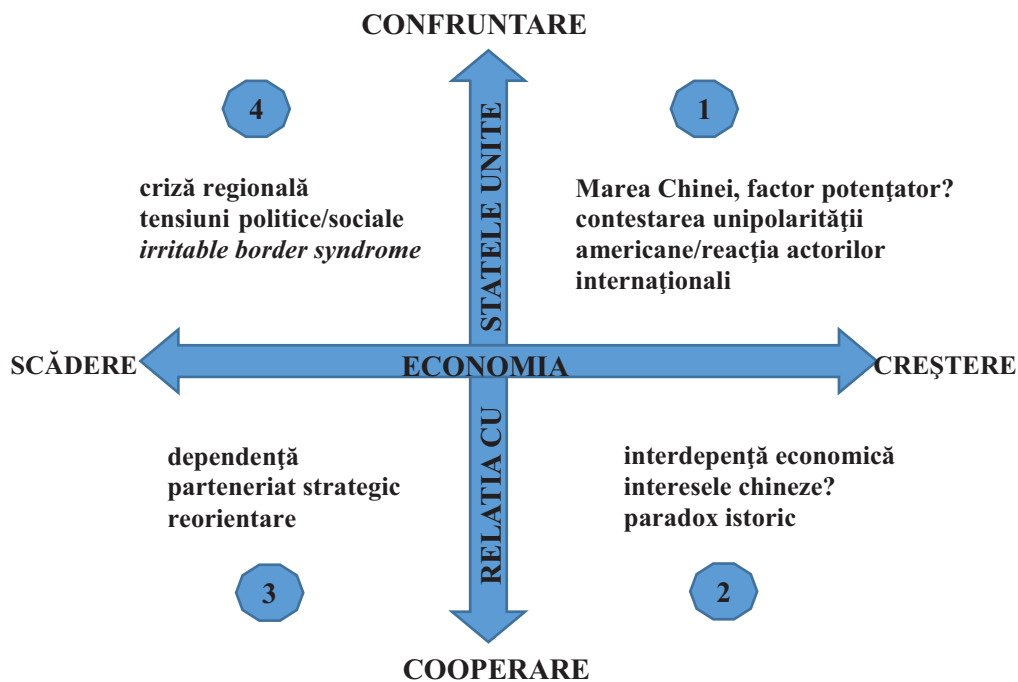
În timp ce sistemul politic are în vedere actorii instituționali care au capacitatea de a influența actul de decizie și de a propune și adopta căi de acțiune (cum ar fi Consiliul de Stat sau armata chineză), precum și interacțiunea dintre aceștia, aspectele sociale vizează disparitățile induse de sărăcie, boom-ul demografic sau dezechilibrul de gen.

Evoluția tehnologică are un rol particular, întrucât accesul (legal sau nu) la noi tehnologii a avut menirea, pe de-o parte, de a consolida

¹⁴ Acronim ce descrie o metodă care vizează analiza variabilelor politice, economice, sociale și tehnologice.

capacitatea ofensivă a Chinei pe linia capabilităților militare convenționale sau neconvenționale (atacurile cibernetice), iar pe de altă parte de a permite coagularea unor curente de rezistență la diverse niveluri sociale. De altfel, de modul în care PCC va gestiona evoluția tehnologică va depinde viitorul partidului.

În același timp, pe lângă relația cu SUA, prezintă relevanță atât poziționarea Beijingului la nivelul organizațiilor internaționale din care China face parte, cât și raportarea la actorii cheie regionali - Rusia, India și Japonia - sau modul de utilizare a formatelor neformalizate, cum ar fi BRICS. Totodată, criza economică globală a permis Chinei să-și consolideze poziția în raport cu alți actori relevanți la nivel global, cum ar fi Uniunea Europeană.

China în 2030 – conflict versus cooperare

Întrucât descrierea celor patru scenarii ar ocupa un spațiu extins, iar două dintre acestea par improbablee la momentul de față, cel puțin pentru orizontul vizat, studiul de față urmărește doar scenariile determinate de

o economie chineză în creștere.

SCENARIUL 1. China contestă supremația americană

Simpla realitate a puterii economice a Chinei - însoțită din ce în ce mai mult și de puterea militară - va conduce la o tensiune cu totul aparte în anii care urmează. Statele Unite, în calitatea lor de hegemon al emisferei occidentale, vor încerca să împiedice China să devină un hegemon oriental peste o mare parte a emisferei răsăritene.¹⁵ Starea de incertitudine va gravita, cel mai probabil, în jurul disputelor teritoriale din Marea Chinei.

La ora actuală, în Asia de Est, Asia Centrală și zona Pacificului de Vest se dezvoltă din punct de vedere politic și economic o Chină ce are o componentă navală semnificativă în Marea Chinei de Est și în Marea Chinei de Sud. Concomitent, Beijingul se implică puternic în proiecte care vizează construcția unor porturi pe litoralul Oceanului Indian¹⁶. Această tendință se va păstra cu siguranță și în următorii ani, singurii factori care ar putea schimba această stare fiind nașterea unor turbulențe substanțiale de ordin politic și economic în interiorul Chinei.

Economia chineză, în ciuda criticilor și previziunilor pesimiste ale analiștilor internaționali, continuă să crească. Această creștere continuă este baza principală a construirii premiselor de contestare a supremației americane. În termeni de PIB calculat la paritatea puterii de cumpărare, surprinzător pentru unii, o realitate anticipabilă pentru alții, conform ultimelor statistici ale Fondului Monetar Internațional, China a depășit Statele Unite¹⁷.

Starea de tensiune de care vorbeam mai sus ar fi alimentată de faptul că, dincolo de granițele chineze, care vor fi din ce în ce mai securizate și protejate se va afla un întreg șir de nave de război americane, în cele mai multe cazuri, staționate în Oceania și care vor coopera cu alte nave de război din India, Japonia sau alți aliați strategici americani care se consideră vulnerabili în fața expansiunii chineze¹⁸.

Cu timpul, forța navală chineză ar putea deveni mai puțin teritorială. După cum evidențiază și Robert Kaplan, date fiind particularitățile geografice ale Asiei de Est, lupta dintre China și Statele Unite va rămâne

¹⁵ John J. Mearsheimer, *Tragedia politicii de forță, realismul ofensiv și lupta pentru putere*, editura Antet, București, 2003, p.386.

¹⁶ Robert Kaplan, *Războiul geografiei*, editura Litera, București, 2014, pp.272-289.

¹⁷ Vezi <http://rt.com/business/194264-china-surpass-us-gdp/>

¹⁸ Robert Sutter, *Chinese Foreign Relations. Power and Policy since the Cold War*, editura Rowman&Littlefield Publishers, New York, 2009, p.69-110.

mai stabilă decât cea dintre fosta Uniune Sovietică și Statele Unite. Asta pentru că puterea maritimă americană din timpul Războiului Rece nu era suficientă pentru a îngrădi Uniunea Sovietică, deoarece mai era necesară o forță terestră consistentă în Europa.

Păstrând același raționament, chiar dacă ar exista o Coree unită, vag pro-chineză, o asemenea forță terestră n-ar fi fost necesară în jurul Rimland-ului Eurasiei, unde Marina Militară a Statelor Unite s-ar confrunta cu o flotă mai slabă a Chinei¹⁹

Având în spate argumentul economic, China face apel la toate formele puterii sale – politică, diplomatică, economică, militară, demografică - pentru a se extinde virtual dincolo de granițele ei terestre și maritime legale, cu scopul de a reface granițele fostei Chine imperiale în punctul acesteia de maximă dezvoltare istorică²⁰.

Pornind de la ceea ce am evidențiat mai sus, China își propune să împiedice accesul în mările ei limitrofe. De aici derivă și posibilitatea ca „*ea (China) să fie mai aproape ca niciodată de capacitatea de a lovi o țintă mișcătoare maritimă cu o rachetă lansată de pe țărm, iar un astfel de atac ar putea fi plănuț într-o manieră strategică într-un viitor apropiat*”²¹.

Un astfel de obiectiv, fără a fi însoțit de capabilitatea armatei chineze de a-și proteja propriile căi de comunicație pe cale maritimă ar face inutil un eventual atac împotriva unui combat american (cu atât mai mult un eventual război), de vreme ce marina militară americană și-ar păstra capacitatea de a-i tăia Chinei aprovizionarea cu resurse energetice, oprind vasele chineze în oceanele Pacific și Indian.²²

Situația viitoare de securitate din Asia va evolua într-un mod fundamental către o instabilitate care va fi mult mai mare decât cea de după cel de-Al Doilea Război Mondial. Pe măsură ce unipolaritatea americană va deveni mai puțin vizibilă iar economia și forța armatei chineze se vor situa pe un pol de creștere, mutipolaritatea va deveni cuvântul de ordine în relațiile de putere din Asia anului 2030.

SCENARIUL 2. Cooperare și interdepență

Aceasta este realitatea pe care o experimentăm la ora actuală: economia chineză continuă să crească într-un mod dinamic²³ iar relația cu

¹⁹ Robert Kaplan, *The geography of chinese power*; articol disponibil la http://www.nytimes.com/2010/04/20/opinion/20iht-edkaplan.html?_r=0

²⁰ Robert Kaplan, *Răzbumarea geografiei*, editura Litera, București, 2014, p.299.

²¹ Idem.

²² Idem.

²³ See Xiaodung Zhu, *Uderstanding China's Growth: Past, Present, Future*, disponibil la

SUA este una bazată pe cooperare, în special pe schimburi economice. O interdependență complexă se construiește astfel între cei doi actori.

Unde va duce o astfel de situație? Se poate dezvolta relația dintre cele două țări în jurul cooperării și al beneficiilor reciproce? Premisele și variabilele unei astfel de evoluții sunt mai mult decât sensibile. După părerea multora, configurația geografică și interdependența economică sunt principalii factori care ghidează interesele SUA și ale Chinei către un astfel de scenariu.

Disponerea pe hartă poate contura, în linii mari, conflictele viitoare și modul în care va decurge lupta împotriva destinului²⁴. De-a lungul istoriei, filozofia chineză a direcționat interesele statului către interiorul continentului, neexistând decât intenții timide de a construi o prezență navală puternică în regiune. Heartland-ul chinez este expus în fața unei potențiale amenințări venite din partea Rusiei în partea de nord, a Japoniei din est, a diferitelor facțiuni naționaliste din vest (Xinjiang) sau a altor puteri emergente (Thailandam India, Vietnam) în sud.

Analizând configurația geografică observăm faptul că, China este înconjurată din toate părțile iar cea mai mare amenințare vine din partea unor puteri continentale, în special India și Rusia. Prezența americană în zonele de coastă apare, așadar, ca o problemă ce nu se află pe lista priorităților din orizontul imediat al decidenților chinezi. Astfel, China nu poate antagoniza cu SUA deoarece ar avea nevoie de sprijinul american sau de o neutralitate tacită într-un eventual conflict cu Rusia sau India²⁵.

Orice acțiune chineză care nu se armonizează intereselor americane ar provoca în viitor un efect de domino, determinând reacții în lanț din partea vecinilor pro-americani și ar duce, simultan, la pierderea unui partener strategic esențial. Guvernul chinez nu este îndeajuns de naiv încât să riște un război pe mai multe fronturi, mai ales unul pe care nu l-ar putea câștiga²⁶.

Economiile dependente și integrate duc la construirea unor alianțe strategice. Statele Unite urmează un model economic laissez-faire, având drept scop principal consolidarea și stabilitatea economică pe termen lung.

Economia chineză are un pattern unic, un „socialismul cu

adresa <http://pubs.aeaweb.org/doi/pdfplus/10.1257/jep.26.4.103>.

²⁴ Robert Kaplan, *Răzbumarea geografiei*, editura Litera, București, 2014, p.296.

²⁵ Andrew Follet, *China and USA: Destined to cooperate?*, articol disponibil la <http://thediplomat.com/2014/06/chI-na-and-the-us-destined-to-cooperate/>

²⁶ Robert Kaplan, *The geography of chinese power*, articol disponibil la http://www.nytimes.com/2010/04/20/opinion/20iht-edkaplan.html?_r=0

caracteristici chineze”. Boom-ul economic care ține deja de trei decenii se va încheia datorită incapacității de tranziție de la modelul bazat pe exporturi masive la unul autosustenabil, bazat pe consum și cerere internă.

China nu a atins încă un nivel echitabil de distribuție a resurselor și bunăstării între clasele sociale. Creșterea economică va duce la o distribuție inegală a bogăției, care fragmentează societatea iar aceste dezechilibre vor naște, cu timpul, puternice tensiuni sociale²⁷. Pe de altă parte, o eventuală tranziție către piața internă ar fi de natură a reduce capacitatea PCC de a-și exercita influența pe plan extern, în lipsa factorului economic ca monedă de negociere.

Ambele perspective alimentează ipoteza cooperării cu Statele Unite și reduc posibilitatea unei confunții. Chiar dacă există indicii, că, până în 2030 economia chineză va ajunge cea mai puternică din lume, americanii sunt conștienți de faptul că, economia lor este cel mai mare consumator pentru exporturile chineze.

O scădere intenționată a cererii pentru produsele chineze ar putea fi echilibrată de diversitatea economiei americane, în vreme ce, pentru China, exporturile constituie 70% din PIB. Chiar dacă autoritățile de la Beijing încearcă să construiască relații de cooperare cu alte economii emergente (BRICS, Africa, America Centrală) în scopul diversificării economiei, contracția exporturilor dinspre o economie matură precum cea americană ar fi destul de greu de surmontat.

Întrebarea reală care se poate pune nu este când va depăși PIB-ul Chinei pe cel al Statelor Unite ci, când vor reuși cei doi actori să își reducă gradul de interdependență²⁸. Cooperarea care derivă din acest aspect devine un element vital al viitorului relațiilor dintre cele două. Interesul ambilor actori este construirea unei economii solide. Sunt oare ei dispuși să renunțe la această complementaritate?

Concluzii

Există indicii temeinice conform cărora China ar putea fi centrul de putere în jurul căruia va fi construită viitoarea ordine mondială. Simpla realitate a puterii economice chineze, însoțită din ce în ce mai mult și de

²⁷ Andrew Follet, *China and USA: Destined to cooperate?*, articol disponibil la <http://thediplomat.com/2014/06/china-and-the-us-destined-to-cooperate/>

²⁸ Anne Mary Brady, *Chinese Foreign Policy. A new era dawns*, disponibil la <http://thediplomat.com/2014/03/chinese-foreign-policy-a-new-era-dawns>

puterea militară, va conduce la o tensiune cu totul aparte în anii care urmează. Statele Unite, în calitate lor de hegemon al emisferei occidentale, vor căuta să împiedice China să devină un hegemon oriental peste o mare parte a emisferei răsăritene.

Realitatea are, la ora actuală două valențe (i) dominația americană peste Primul Lanț de Insule începe să piardă teren iar (ii) China este o forță în creștere ce joacă un rol deopotrivă de intimidare și de atragere, ceea ce va complica relațiile bilaterale dintre americani și aliații lor din Pacific. Economia chineză crește și, ne punem întrebarea, ce se va întâmpla la câteva zile după ce China va detrona, ca PIB, Statele Unite? Va fi acesta punctul de plecare pentru construirea unui sistem internațional multipolar sau gândirea strategică chineză va urmări un nou tip de unipolarism?

Cum va arăta o Chină 4.0, dacă preluăm limbajul *European Council for Foreign Relations* și ținem seama de faptul că prima versiune, China 1.0 a lui Mao Zedong avea o economie planificată și un sistem politic leninist, China 2.0, a lui Deng Xiaoping a condus la socialismul cu caracteristici chineze, iar China 3.0 are ca modele sistemele provinciale construite la nivelul Chongqing și Guangdong²⁹?

Aceste întrebări sunt cu atât mai importante, cu cât următorul transfer de putere la nivelul PCC ar putea conduce la înlocuirea funcționarilor de stat, care au câștigat în mod tradițional pozițiile dominante, cu tehnocrați cu experiență / conexiuni în zona economică, cum ar fi Zhang Qingwei, ex-CEO al consorțiului COMAC.

Nu în ultimul rând, merită să dedicăm un moment de reflecție „lebedelor negre” evidențiate de experții *National Intelligence Council*, care aduc în atenție impactul major al unei Chine democratice (care ar putea deveni mult mai naționalistă) sau în colaps (cu efecte devastatoare asupra economiei globale) asupra sistemului internațional.³⁰

Bibliografie

Cărți

1. Barry Naughton, *The Chinese Economy: Transitions and Growth*, editura MIT Press, Cambridge (Massachusetts), 2007.
2. David Scott, *The Chinese Century? The Challenge to Global Order*, editura Palgrave Macmillan, Londra, 2008.

²⁹ Mark Leonard, *China 3.0*, ECFR, noiembrie 2012.

³⁰ National Intelligence Council, *Global Trends 2030: Alternative Worlds*, decembrie 2012.

3. Jeffrey Bader, *Obama and China's Rise: An Insider's Account of America's Asia Strategy*, editura Brookings Institution Press, New York, 2012.
4. John J. Mearsheimer, *Tragedia politicii de forță, realismul ofensiv și lupta pentru putere*, editura Antet, București, 2003.
5. Justin Yifu Lin, *Economic Development and Transition: Thought, Strategy and Viability*, editura Cambridge University Press, Cambridge, 2009.
6. Richards Heuer, Randolph Pherson, *Structured Analytic Techniques for Intelligence Analysis*, Washington, D.C., CQ Press, 2011.
7. Robert Kaplan, *Răzbumarea geografiei*, editura Litera, București, 2014.
8. Robert Sutter, *Chinese Foreign Relations. Power and Policy since the Cold War*, editura Rowman & Littlefield Publishers, New York, 2009.

Articole și studii de specialitate

1. Andreea Cristina Brînză, *China - între a fi și nu fi prima putere economică a lumii*, articol disponibil la <http://geopolitics.ro/china-intre-a-fi-si-nu-a-fi-putere-economica-a-lumii/>.
2. Andrew Follet, *China and USA: Destined to cooperate?*, articol disponibil la <http://thediplomat.com/2014/06/china-and-the-us-destined-to-cooperate/>
3. Anne Mary Brady, *Chinese Foreign Policy. A new era dawns*, disponibil la <http://thediplomat.com/2014/03/chinese-foreign-policy-a-new-era-dawns>
4. Center for Global Affairs (New York University), *China 2020*, no. 3, iarna 2009, www.cgascenarios.wordpress.com
5. Rapoartele Băncii Mondiale, <http://www.worldbank.org/en/country/china>, <http://data.worldbank.org/data-catalog/GDP-ranking-table>, ale Fondului Monetar Internațional, <http://www.imf.org/external/country/Chn/sau> sau analizele economice ale JP Morgan, <http://www.jpmorgan.com/hk/JFAM/en/download/mthfsh/p128.pdf>
6. Leonard, Mark, *China 3.0*, ECFR, noiembrie 2012.
7. National Intelligence Council, *Global Trends 2030: Alternative Worlds*, decembrie 2012.
8. Robert Kaplan, *The geography of chinese power*, articol disponibil la http://www.nytimes.com/2010/04/20/opinion/20iht-edkaplan.html?_r=0.
9. See Xiaodung Zhu, *Understanding China's Growth: Past, Present, Future*, articol disponibil la adresa <http://pubs.aeaweb.org/doi/pdfplus/10.1257/jep.26.4.103>.

Remus Racolta este licențiat în Psihologie, iar în prezent urmează cursurile programului de master Tehnici Actuariale, organizat de Facultatea Finanțe, Bănci și Burse de Valori din cadrul Academiei de Studii Economice din București.

Costinel Anuța este absolvent al Programului Avansat în Studii de Securitate (Centrul European pentru Studii de Securitate "George Marshall"), deține un master în Comunicare și Relații Publice și este licențiat în Informatică și Managementul Organizațiilor. A lucrat ca expert în cadrul Ministerului Apărării Naționale.

Rolul *intelligence* în evitarea surprizei. Studiu de caz: trenduri în mișcarea militantistă din România¹

dr. Iuliana UDROIU
Serviciul Român de Informații
biuliana@dcti.ro

Abstract

Dilemmas raised, on the one hand, by the need to get anticipatory and predictive information and, on the other hand, by the lack of a unitary perspective on the nature and terminology specific to prediction and foresight are a particular cause of concern for intelligence practitioners given that their core activities focus on preventing and countering actions with potential impact on national interests.

This paper highlights some aspects aimed at confirming that, in many cases, intelligence services have the necessary tools and are successful in anticipating and warning about potential negative developments and phenomenon, but they do not always succeed, out of objective reasons, in preventing their occurrence.

In order to substantiate this theoretical perspective, the results of a case study on the short and medium dynamics and prospects for the militant movement in Romania are put forth.

Keywords: warning, prediction, security, national interest, crisis, indicators.

Anticiparea și predicția – procese și produse perisabile

Conform definițiilor din DEX, *a anticipa* înseamnă *a face sau a spune ceva înainte de o anumită dată (fixată) sau înaintea timpului convenit, a preveni, a o lua înainte, a preîntâmpina* producerea unui eveniment sau fenomen.

¹ Lucrarea a beneficiat de suport financiar prin proiectul cu titlul „Studii doctorale și postdoctorale Orizont 2020: promovarea interesului național prin excelență, competitivitate și responsabilitate în cercetarea științifică fundamentală și aplicată românească”, număr de identificare contract POSDRU/159/1.5/S/140106. Programul este cofinanțat din Fondul Social European prin Programul Operațional Sectorial Dezvoltarea Resurselor Umane 2007-2013. Investește în Oameni!

Este un proces asociat, din punct de vedere psihologic, modificării percepției (Zlate, 1999), aceasta din urmă fiind, la rândul său, un element-cheie în aprecierea unei situații ca fiind potențial negativă din perspectiva asigurării securității ori protejării intereselor naționale. Ceea ce ieri era considerat a fi un factor de risc, dată fiind natura sa potențial dăunătoare, astăzi fie este o amenințare, fie a devenit o realitate, iar mâine se va transforma în oportunitate. Este cazul crizei globale izbucnite în 2007: îndelung predicată de economiști precum Warren Buffet, George Soros sau Alan Greenspan (Morris, 2009), a devenit pentru întreaga comunitate internațională, de la SUA la Lichenstein, principala amenințare la adresa stabilității economice, însă a generat unele măsuri care, în timp, au reglat o serie de mecanisme financiare și economice ce, la o primă vedere, nu păreau defecte (prin măsuri de austeritate) și au format premise sănătoase pentru relansarea economică prin stimularea investițiilor.

Raportat la aceeași sursă, *a prezice*² se definește ca *a spune, a anunța dinainte ce se va întâmpla, orientându-se după anumite indicații prezente, după intuiție, raționament, a ghici viitorul ori a prevesti*.

Predicțiile sunt formulate cu scopul de a fundamenta decizii ale beneficiarilor și a evita astfel producerea de surprize. Însă, potrivit lui Michel McCormick (1995), *surpriza este caracterizată ca rezultat al eșecurilor de intelligence, în special a eșecului în avertizare (...). cele mai multe atacuri care au reușit să surprindă tactic au avut loc pe fondul lansării de avertismente strategice (...) Ironic este însă faptul că atât de multe surprize s-au produs în pofida avertizării*.

Pornind de la aceste considerații, constatăm că este dificil să cuantificăm eșecul și succesul serviciilor de informații în anticipare. „A avea dreptate”, în sensul producerii unui eveniment sau fenomen anticipat și asupra căruia s-a avertizat poate fi un succes pentru teoreticieni, însă este un adevărat eșec pentru un profesionist în *intelligence*, la fel de important ca și absența avertizării în sine.

Pe lângă criza globală izbucnită în 2008, printre exemplele recente ce intră în această categorie și care au avut un impact major asupra mediului strategic în care se dezvoltă România se numără:

² Dat fiind faptul că, în limba română, nu există un corespondent acțional al substantivului predicție, am ales drept corespondent al acestuia verbul *a prezice*, în baza sinonimiei dintre cuvintele *predicție* și *previziune/prevestire*.

- Căderea Zidului Berlinului (9 noiembrie 1989) și prăbușirea regimului comunist român (decembrie 1989), care au modificat: cadrul de referință geopolitic, producându-se o modificare fundamentală de orientare politică externă către Occident și redimensionare profundă a obiectivelor naționale, prioritară devenind integrarea euroatlantică; mediul economic în care acționează țara noastră, caracterizat prin trecerea dureroasă, dar necesară, de la o economie centralizată la cea de piață și o dinamică a relațiilor comerciale cu efecte majore asupra prezenței României pe piețele internaționale;
- Atentatele teroriste de la 11 septembrie 2001, un moment tragic pentru întreaga comunitate internațională, dar care a pus în lumină potențialul de acțiune al țării noastre în lupta împotriva terorismului global și, probabil, a grăbit intrarea noastră în NATO, un avantaj strategic uriaș din perspectiva garanțiilor de securitate de care beneficiază România;

Nu în ultimul rând, criza din Ucraina (2014) este un reper negativ în stabilitatea regională din sud-estul Europei, situația din statul vecin fiind surprinzătoare fiind pentru serviciile de informații nu doar pentru că ilustrează conceptul până acum teoretic de „război hibrid”, dar mai ales prin maniera transparentă prin care actori informali precum Rusia își derulează acțiunile, multe dintre acestea specifice *intelligence*-ului (diversiune, sabotaj, influență strategică etc.).

Prin efectele pe care le pot avea asupra stabilității interne, chiar dacă nu pot fi considerate „surprize strategice”, dezastrele naturale precum accidentul nuclear de la Fukushima (11 martie 2011) aduc în atenție problematica securității în domeniul nuclear, dar și în sfera securității energetice, în țara noastră funcționând o centrală atomoelectrică a cărei securizare merită o atenție sporită.

Contexte de asemenea factură, generate de acțiunea umană sau fenomene naturale incontrollable, pot aduce în desuetudine informații oferite factorilor de decizie ce conțin elemente de avertizare și predicție, atât pe cele livrate timpuriu, cât și pe cele cu caracter de alertă. Astfel, remarcăm că, uneori, nu crizele în sine ne surprind, ci magnitudinea lor într-un anumit context dat de factorii declanșatori specifici și de actorii implicați.

Societatea actuală persistă în a ne oferi argumente cu privire la incertitudinea în care trăim și logica nonliniară în care au loc evenimentele, iar faptul că serviciile de informații nu pot anticipa toate situațiile de criză potențială este și o consecință a evoluției însăși, care a devenit din ce în ce mai puțin un proces natural, linear și gradual, ci unul dirijat sau, cel puțin dirijabil, unde rezultatele pot fi în mod optim orientate către un scop anume de către anumiți factori și actori cunoscuți.

Provocări conceptuale

Inabilitatea de a formula cu exactitate răspunsuri cu privire la evoluțiile de securitate este cauzată și de profundele contradicții în terminologie și lipsa de rezistență a termenilor anticipare și predicție la testul definirii.

Literatura de specialitate este confuză în ceea ce privește perspectiva asupra predicției, dar și asupra mecanismelor de avertizare sau anticipative.

Pe de o parte, este dificilă delimitarea punctelor unde se sfârșesc procesele de *foresight*, care se traduc în limba română ca predicție – prognoză – previziune, și unde încep cele de avertizare. Spre exemplu, potrivit lui Dennis Loveridge (2009), previziunea reprezintă „anticipare practică și calitativă”, însă Bob Johansen (2009) a apreciat că previziunea nu se referă la crearea de predicții, ci la formularea de decizii.

Barierile lingvistice aduc un plus de neclaritate, termenii fiind folosiți fie cu același sens, fie cu nuanțe specifice, fie în contexte total diferite. Este pusă sub semnul întrebării concordanța între noțiunile *foresight* (*previziune*³, în limba engleză, însemnând *activitatea de a privi în viitor, de a deveni conștient despre ceva ce nu s-a întâmplat încă*) și *la prospective* (în limba franceză, folosit pentru a defini *știința care studiază cauzele tehnice, științifice, economice și sociale care accelerează evoluția lumii moderne și prezicerea situațiilor care pot rezulta din influențele lor conjugate*⁴).

Aspectele metodologice constituie un alt aspect dezbătut, nefiind clare principiile predicției și fiind contestate transparența și replicabilitatea rezultatelor acesteia, deși încercări în acest sens au început deja să capete un

³ <http://www.merriam-webster.com/dictionary/foresight>

⁴ <http://www.larousse.fr/dictionnaires/francais/prospective/64476>

contur clar. Jan Erik Karlsen (2014) a propus utilizarea unei platforme online pentru a demonstra că există modalități practice și facile de construire a unui corp comun de cunoaștere în domeniu care să poată fi utilizat și exersat de practicieni.

Toate aceste provocări conduc la concluzia că nu putem vorbi despre o conceptualizare a anticipării și predicției ori despre existența unui domeniu științific specific care să explice acești doi termeni și procesele asociate lor. Din acest motiv, nici produsele rezultate în urma aplicării metodologiilor anticipative și predictive nu au, de multe ori, consistență, claritate și durabilitate.

Rolul serviciilor de informații în formularea de avertizări și predicții

Incapacitatea teoreticienilor de a crea linii directoare clare fundamentate științific cu privire la aceste dileme nu ajută prea mult comunitatea practicienilor din serviciile de informații. În activitatea lor, anticiparea este o condiție pentru crearea de informație de securitate națională și avertizarea factorilor de decizie cu privire la evoluții ce pot afecta promovarea intereselor naționale și asigurarea echilibrului intern necesar dezvoltării statului. Reprezintă, de asemenea, un reper pentru crearea de strategii de contracarare a unor riscuri și amenințări ori de eliminare a unor vulnerabilități sistematice ce pot avea impact major la nivelul societății.

Informațiile predictive de calitate necesită expertiză solidă și date suficiente și corecte care să fie supuse analizei și transformate în produse de *intelligence*, elemente care se pot regăsi de-a gata în medii externe serviciilor de informații.

Organizațiile de *intelligence* nu pot concura cu instituții care dețin o lungă tradiție și expertiză specializată în activități de prognoză și previzionare, ori cu bazele lor de date și nici nu ar fi fezabil un astfel de efort, fiind o risipă majoră de timp, resursa cea mai valoroasă pentru analiștii și ofițerii de caz din cadrul structurilor informative specializate.

Materialele realizate de institutele de statistică națională, rapoartele băncilor naționale ori ale companiilor specializate, precum cele de securitate cibernetică, evaluările instituțiilor academice sunt utilizate de practicienii în *intelligence* pentru a realiza analize predictive, scenariii ori prognoze în sfera

economico-financiară, socială, cibernetică.

Deși constituie o resursă informațională valoroasă, de multe ori gradul lor de abstractizare este atât de ridicat, încât este necesar ca datele brute să fie „traduse” pentru a putea fi folosite, obligând structurile de intelligence să-și dezvolte capacitățile de relaționare cu partenerii din sfera civilă. Este cazul științelor matematice, care dețin, spre diferență de cele sociale și politice, un instrumentar eficient pentru emiterea de predicții (lanțurile Markov fiind unul dintre acestea), dar care necesită din partea practicienilor în *intelligence* cunoștințe specializate și înțelegerea unor modele extrem de abstracte, motiv pentru care cei mai mulți evită să le folosească.

Privind din această perspectivă, acesta este nivelul la care OSINT poate contribui semnificativ mai mult decât disciplinele secrete de intelligence (HUMINT, SIGINT, MASINT etc.) la evitarea surprizei, în special a celei strategice.

Pe de altă parte, serviciile de informații păstrează monopolul asupra unor misiuni extrem de importante: spionaj și contraspionaj, prevenirea și combaterea terorismului, extremismului și a criminalității organizate transfrontaliere. Aceasta este nișa în care aportul disciplinelor secrete de *intelligence* este mai mare decât cel al surselor deschise, al căror rol constă în identificarea și analizarea fenomenelor, însă adevărata activitate de prevenire este realizată de ofițerii de caz.

Menținerea stabilității sociale reprezintă, pentru serviciile de informații din orice stat, o misiune principală, pe care o îndeplinesc prin mijloace specifice. Acestea includ monitorizarea stării de securitate în baza unor liste de indicatori a căror variație poate să semnaleze potențiale dezechilibre la nivel macro și micro, analiza mediului de securitate intern și extern, respectiv, în ultimă instanță, derularea activităților specifice de prevenire și combatere a fenomenelor ce pot afecta securitatea națională.

Studiu de caz: Mișcarea militantistă din România

Obiectivul acestui studiu l-a constituit identificarea posibilelor evoluții ale mișcării radicale de stânga în România.

Au fost selectate pentru analiză cantitativă și calitativă comparativă materiale, și mesaje diseminate în spațiul public în contextul acțiunilor de protest în care au fost implicați exponenți care au manifestat astfel de orientare ideologică, care au contestat:

- proiectul de exploatare a zăcămintului aurifer de la Roșia Montana utilizând tehnologii pe bază de cianură;
- demararea activităților de explorare a zăcămintelor de gaze de șist ce presupun forarea prin fracturare hidrolică;
- adoptarea legii eutanasierii câinilor fără stăpân de pe domeniul public;
- adoptarea normelor ce vizau securitatea cibernetică la nivel european, cunoscute drept ACTA.

Perioada de referință supusă analizei a fost 2013 – 2014, timp în care au avut loc mai multe manifestări publice de respingere a acestor decizii, de intensitate și durată diferită, răspândite pe întreg teritoriul național și în locații din afara țării.

Pe palier descriptiv, analiza a vizat expunerea și inventarierea din punct de vedere istoric a acțiunilor militante de protest în țara noastră în ultimii 25 de ani. Cele mai relevante mișcări specifice radicalismului de stânga au avut loc, în 2008, în contextul Summit-ului NATO de la București, când protestele au fost îndreptate împotriva globalizării, războiului, sistemului, fiind ceea ce s-a numit un exemplu clasic de anarhism.

Comparând protestele circumscrise celor 4 cauze civice, s-a remarcat faptul că, dacă inițial au avut propriul public și o masă critică distinctă, care milita pentru fiecare cauză în parte, într-un timp foarte scurt participanții au început să se susțină reciproc și să deruleze acțiuni concertate.

O altă concluzie a fost că tipologia acestor situații indică doar parțial către mișcarea anarhistă, relevând caracteristici specifice militantismului civic cu potențial de acțiune stradală și violență.

Acestei mutații pot fi explicate și puse în grila activității serviciilor de informații prin îmbinarea cunoașterii oferite de știință și mijloacele specifice ale *intelligence*. Abordarea științifică vizează teorii provenite din sociologia mulțimilor și leadership-ului, istorie, politică, economie, antropologie.

Dimensiunea explicativă a avut ca rezultat identificarea cauzelor și contextelor în care s-au derulat manifestările circumscrise situațiilor-martor invocate, fiind identificată o serie de trenduri relevante în activitatea organizațiilor reprezentative care promovează astfel de ideologii.

Aplicând o metodologie simplificată a analizei de scenarii, așa cum a fost propusă de Daniela Mitu (2014, pp. 123-125), au fost selectați următorii factori în baza cărora au fost analizate evoluțiile semnificative ale acestor mișcări: modele tactice și operaționale, pattern-urile și canalele de

comunicare, actori interni și externi implicați și tipologia diseminării mesajelor. Pe baza acestor repere, a fost identificată o serie de *pattern*-uri care influențează modul în care sunt agregate mesajele și acțiunile subsumate problematicilor analizate.

În ceea ce privește modelele acționale, se remarcă importul din Occident al tacticilor de nesupunere civică și tiparelor operaționale, ce includ: strategii de organizare și mobilizare a susținătorilor, crearea unei mase critice relativ stabile cu obiective pe termen lung.

Spre exemplu, au fost inițiate petiții online pentru respingerea deciziilor Guvernului în cele 4 cazuri, cea referitoare la explorarea și exploatarea gazelor de șist prin metoda fracturării hidraulice adunând aproximativ 50.000 de adeziuni. Au fost organizate și realizate: flash mob-uri în puncte importante de adunare, precum Piața Universității; evenimente culturale pentru strângere de fonduri, cel mai recent fiind ManiFest, în august 2014, la Pungești, județul Vaslui; proiecte de tip DIY (*do it yourself*), flyere și site-uri dedicate prin care au fost diseminate materiale care să ilustreze justetea cauzei pe care o susțin; „tabere de rezistență” de tip *Occupy*; proteste în diferite locații, cele mai multe dintre acestea pașnice și conforme cu exercitarea legală a drepturilor cetățenești.

În cazuri punctuale și reduse numeric, manifestațiile au avut și o componentă violentă – cazul protestatarilor de la Pungești, care au „sanționat” prezența jandarmilor și încercarea acestora de a elibera drumul public pentru circulația automobilelor și ridicarea de garduri în jurul perimetrului de explorare în care opera compania americană Chevron.

O altă tendință majoră o reprezintă utilizarea cu preponderență a mediului virtual pentru comunicare, în special a platformelor de socializare și diseminare de conținuturi, precum Facebook sau Youtube.

Nu a reprezentat o surpriză constatarea că numărul protestelor și al inițiativelor civice a fost semnificativ mai mare în orașele cu cel mai important număr de utilizatori ai platformelor de comunicare, respectiv București, Cluj Napoca, Timișoara și Iași. Cu roșu sunt marcate manifestațiile împotriva proiectului Roșia Montană, cu verde – cele împotriva exploatării gazelor de șist, cu galben – ele împotriva ACTA și cu roșu – cele împotriva eutanasierii câinilor fără stăpân.

Topul oraselor din Romania:

Oras	Utilizatori	Procent
Bucuresti	1.480.640	21.97%
Cluj-Napoca	260.040	3.86%
Timisoara	260.000	3.86%
Iasi	260.000	3.86%
Constanta	207.900	3.08%
Craiova	172.480	2.56%
Brasov	169.200	2.51%
Galati	152.040	2.26%
Ploiesti	142.000	2.11%
Oradea	133.400	1.98%
Bacau	114.000	1.69%
Arad	112.460	1.67%
Pitesti	110.020	1.63%
Sibiu	107.000	1.59%
Targu-Mures	88.060	1.31%
Buzau	88.000	1.31%
Braila	86.000	1.28%
Suceava	80.000	1.19%
Baia Mare	76.000	1.13%
Botosani	70.000	1.04%
Râmnicu Vâlcea	69.420	1.03%
Targoviste	64.000	0.95%
Satu Mare	63.000	0.93%
Piatra Neamt	60.000	0.89%
Focsani	56.000	0.83%

Fig.nr. 1 Numărul utilizatorilor rețelei de socializare Facebook la nivel național și incidența manifestărilor de protest analizate
Sursa: www.facebrands.ro⁵

Statisticile recente relevă faptul că populația României se înscrie în trendul internațional privind utilizarea mijloacelor mobile de comunicare și accesare a internetului. Astfel, se constată că numărul telefoanelor mobile este mai mare decât totalul populației țării, existând, în medie, 115 de terminale mobile la 100 de locuitori. În ceea ce privește utilizarea

⁵ Cu sublinierile noastre

smartphone-urilor, în 2013 numărul proprietarilor unor astfel de device-uri s-a triplat comparativ cu anul 2012.

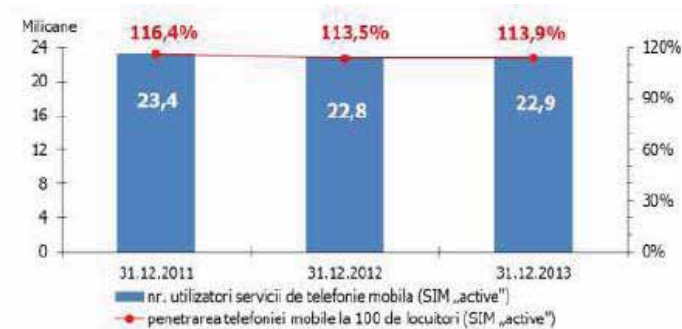

Fig. nr. 2 Trendul utilizatorilor de servicii de telefonie mobilă în România
Sursa: www.ancom.org.ro

Referitor la actorii implicați, s-au evidențiat două elemente distincte.

În plan intern, cele mai active și potente din punct de vedere acțional și logistic sunt organizațiile dedicate problematicilor de mediu.

Atât în ceea ce privește respingerea proiectului minier de la Roșia Montană, cât și a celui energetic alternativ al gazelor de șist, aderența publică a fost net superioară celorlalte două cauze, atât în mediul virtual, dovadă fiind numărul mare al paginilor dedicate și al celor care le-au apreciat, cât și în cel real, contabilizat în numărul participanților la protestele organizate în diferite locații publice pe întreg teritoriul național.

În plan extern, s-a consolidat legătura mișcărilor militantiste autohtone cu exponenții activismului internațional.

În cazul gazelor de șist, spre exemplu, s-a realizat o legătură vizibilă cu activiștii bulgari, unde protestele au demarat mai devreme decât în România, precum și cu organizația internațională Greenpeace, iar, în cazul ACTA, s-a remarcat conexiunea manifestațiilor din România cu mișcarea Anonymus.

Unii activiști s-au lăudat cu experiența obținută în Turcia, în timpul protestelor din Istanbul. Nu au fost identificate în spațiul public semnale privind participarea directă a acestora la manifestații, ci doar faptul că au stabilit legături cu manifestații turci și au luat lecții cu privire la tacticile de rezistență ale acestora.

Cea mai importantă constatare a fost, din acest punct de vedere, cea privind apariția unui nucleu de activism civic, în care activiști dedicați problematicii protecției mediului, drepturilor animalelor și protejării datelor personale au stabilit conexiuni solide astfel încât să fie permanent pregătiți să susțină o anumită cauză civică, nu neapărat una dintre cele menționate. Cuvintele-cheie în jurul cărora se crează mesajul public sunt „solidaritate”, „uniți” și „salvăm”.

Soliditatea și relevanța conexiunilor stabilite între diferitele entități implicate reiese și din schema prezentată, realizată în urma unei analize de rețea socială: cu roșu sunt marcate *organizațiile* care și-au asumat public implicarea în susținerea unei singure cauze, cu albastru sunt marcate cele implicate în susținerea a două cauze și cu negru sunt evidențiate cele implicate în trei cauze.

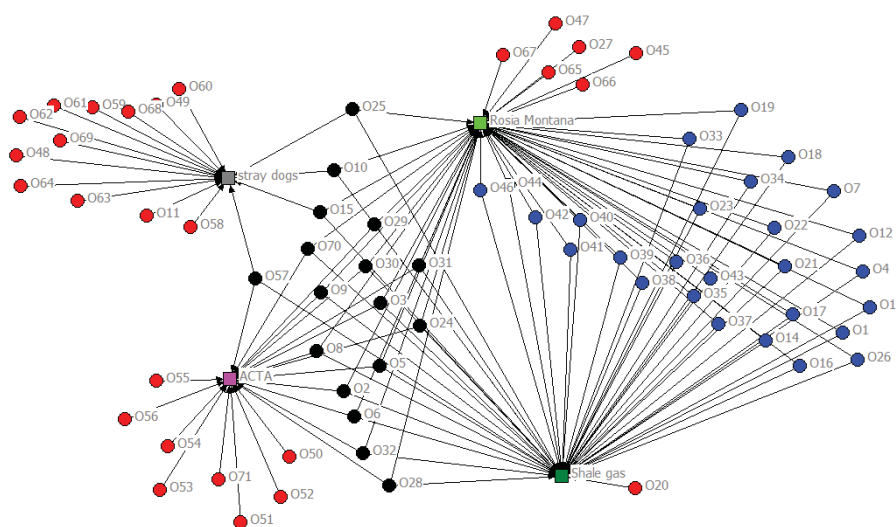

Fig. nr. 3 Conexiunile dintre organizațiile implicate în proteste în perioada 2013-2014

Sursa: Realizată pe parcursul cercetării, utilizând soft-ul UCInet

Nu au fost identificate entități prezente în toate cele patru cauze, însă aceste evidențe nu exclud participarea unor *persoane* distincte la aceste manifestări.

De asemenea, trebuie menționat faptul că analiza se bazează strict pe surse deschise și medii publice de comunicare, existând posibilitatea ca rezultatele să fie incomplete în condițiile în care o cantitate importantă de mesaje este diseminată prin intermediul canalelor restricționate precum grupurile închise de discuții, mesaje private ori a *dark web*-ului.

În ceea ce privește tipologia mesajelor diseminate, se observă perfecționarea tehnicilor de influențare a opiniei publice, de la mesaje emoționale la cele șocante, precum și eforturile sporite de argumentare a punctelor de vedere prin intermediul unor site-uri dedicate.

Strategiile de marketing viral sunt, de asemenea, larg folosite în promovarea cauzelor publice, în special a celor de mediu, remarcându-se eforturile de „educare” a susținătorilor, prin postarea de ghiduri de bune practici privind implicarea civică și facilitarea accesului la resurse informaționale. Gradul de virulență a mesajelor este diferit, ajungând până la îndemnuri la nesupunere civică, însă transferul din plan virtual în cel real este, la acest moment, redus.

Latura anticipativă a fost asigurată de elaborarea unor scenarii posibile de evoluție a mișcării militantiste din țara noastră, din perspectiva misiunii fundamentale a SRI de protejare a valorilor democratice și promovarea intereselor naționale pentru realizarea securității naționale, asigurarea respectării drepturilor și libertăților cetățenilor și apărarea statului de drept⁶.

În acest scop, am aplicat metoda conului plauzabilității (Taylor, 1990), care a condus la următoarele posibile evoluții, pe termen scurt și mediu:

- *Scenariul de bază*: se va contura o asumare clară a militantismului civic și aglutinarea unei mișcări hibrid „antisistem”;
- *Best case*: se va forma o masă critică de militanți care vor urmări cu atenție deciziile politice cu impact asupra mediului social intern;
- *Worst case*: se va consolida gradual un nucleu de eco-anarhiști cu potențial de manifestare violentă ce poate avea impact asupra stabilității sociale, cea mai gravă dintre acestea fiind eco-terorismul.

⁶ <https://www.sri.ro/misiune-viziune-valori.html>

Concluzii

Nici succesul, nici eșecul nu pot fi evitate de către serviciile de informații, însă ele trebuie asumate rațional și fructificate pentru a genera cunoaștere anticipativă, ce conferă unui stat capacitatea de a face față oricăror provocări de securitate, indiferent de modalitatea în care prezintă decidenților o proiecție despre viitor, în variante multiple, sub formă de scenarii, sau unice, ca predicții.

Dincolo de constatările practice, ce pot fi dezvoltate într-o evaluare strategică cu privire la fenomenul militantismului în România, studiul de caz prezentat relevă, o dată în plus, dinamica manifestărilor cu potențial de risc asupra cărora serviciile de informații trebuie să ofere soluții. De cele mai multe ori, cu instrumentele acționale și analitice de care dispun, acestea reușesc să anticipeze și să avertizeze cu privire la evoluțiile unor evenimente ori fenomene negative.

Cu alte cuvinte, pot previziona faptul că unele evenimente se vor produce, nu și momentul precis al producerii lor, și pot anticipa unde vor fi promovate mesaje și comunicări subsecvente, dar și când vor fi lansate ori gradul de aderență publică la acestea.

Însă, pentru cazurile când nu vor putea să evite apariția surprizelor, vor fi capabile să gestioneze situațiile de criză prin: imaginarea modului în care ar putea să arate viitorul, într-una sau mai multe variante, prin construirea de scenarii, proiecții ori simulări; realizarea de planuri de intervenție sau de continuitate, în cazul în care se produce o criză de securitate prevăzută sau neprevăzută; construirea unei flexibilități interne robuste, care să vizeze structura organizațională, capabilitățile de colectare, analiză și diseminare a informațiilor de securitate națională și alocare a resurselor.

Bibliografie

1. Loveridge, Dennis (2009), *Foresight, The Art and Science of Anticipating the Future*, Routledge, New York.
2. Johansen, Bob (2009), *Leaders Make the Future: Ten New Leadership Skills for an Uncertain World*, Berrett-Koehler Publishers, San Francisco.
3. Karlsen, Jan Erik (2014), *Design and application for a replicable foresight methodology bridging quantitative and qualitative expert data*, "European Journal of Futures Research" 2:40, DOI 10.1007/s40309-014-0040-y.

4. McCormick, Michael J. (1995), *Warning and Planning: Learning to Live With Ambiguity*, National War College, Washington DC, PDF Url : ADA441101.

5. Mitu, Daniela (2014), *Intelligence postmodern. Analiză, tendințe și perspective pentru sistemul de securitate*, Ed. Academiei Naționale de Informații „Mihai Viteazul”, București.

Morris, Charles R. (2009), *Criza economic și profeții ei: George Soros, Paul Volcker; and the maelstrom of markets*, Litera, București.

6. Taylor, Charles W. (1990), *Creating Strategic Visions*, Strategic Studies Institute, U.S. Army War College, Carlisle Barracks, Pennsylvania, www.dtic.mil/cgi-bin/GetTRDoc?AD=ADA231618 [11.10.2014].

7. Zlate, Mielu (1999), *Psihologia mecanismelor cognitive*, Polirom, Iași.

Iuliana Udriou este analist de informații și deține titlul de doctor în științe militare și informații. Interesul său științific este focusat pe studiile prospective, analiza de intelligence, sistemul de avertizare timpurie și securitatea națională. Este autor a câtorva articole și cărți dedicate acestor arii tematice.

Organizațiile de *intelligence* la granița dintre haos și complexitate¹

drd. Cristian IANCU

Academia Națională de Informații, „Mihai Viteazul”
csd@dcti.ro

Abstract

Understanding today's intelligence (conceptualized as practice, activity, organization and domain) requires an explanatory model that takes into account several paradigms chaos theory, decision modeling and systems' theory. Intelligence analysis, viewed as a fundamental step in the intelligence cycle, the main purpose of which is facilitating the decision making process, cannot remain blind to these new prisms of understanding reality. Alas, the systems approach is not just a theoretical framework used for building better taxonomies, but a viable solutions to the problems with which practitioners and managers are confronted on a day-to-day basis.

Keywords: chaos, intelligence, decision, analysis, system.

Prolegomene

Comunitatea științifică și practicienii în domeniul *intelligence* se confruntă, în actuala etapă de dezvoltare a societății umane, cu una dintre cele mai consistente provocări la adresa domeniului: este posibilă identificarea, gestionarea și, după caz, contracararea riscurilor, existente sau emergente, în condițiile de profundă incertitudine ce caracterizează ansamblul social, politic, economic și cultural al secolului al XXI-lea? Subsecvent, este posibilă o reformă organizațională optimă în măsură să

¹ Această lucrare a fost posibilă prin sprijinul financiar oferit prin Programul Operațional Sectorial Dezvoltarea Resurselor Umane 2007-2013, cofinanțat prin Fondul Social European, în cadrul proiectului POSDRU/159/1.5/S/138822, cu titlul „Rețea Transnațională de Management Integrat al Cercetării Doctorale și Postdoctorale Inteligente în Domeniile “Științe Militare”, “Securitate și Informații” și “Ordine Publică și Siguranță Națională” - Program de Formare Continuă a Cercetătorilor de Elită – “SmartSPODAS”.”

asigure adaptarea structurilor de *intelligence*, în cazul nostru, la modificările de mediu, în condițiile în care mediul însuși se transformă în permanență²?

Dezbaterea pe marginea acestui subiect este cu atât mai stringentă cu cât percepția generală este aceea a unei crize a activității analitice și a modelelor de management existente, transpusă în evoluții incongruente cu predicțiile sau așteptările publicului, fie ale celui larg, fie ale celui de specialitate, evoluții percepute ca adevărate surprize strategice sau, așa cum au fost plastic definite de Nassim Taleb, „lebede negre”.

O dovadă a clivajului dintre așteptări și realitate este și faptul că în materialele de specialitate abundă termeni cu o conotație mai degrabă negativă, de genul „criză”, „prăbușire”, „haos”, „impredictibil”, „turbulențe”, „dezastru”, „surpriză strategică” etc., prin intermediul cărora descrie starea actuală a societății și diferitele evoluții ale acesteia.

În plus, nivelul acut la care este resimțită această realitate se poate observa din trecerea acestei dezbateri în prim-planul mass media, cel mai probabil datorită efectelor directe pe care diferitele evenimente sau fenomene le-au avut la nivel individual, dintre acestea putând menționa atentatele din 11.09.2001 sau criza economică.

Intrarea în spațiul comun a dezbaterilor pe marginea realizării unor proiecții asupra viitorului a avut și o serie de consecințe nedorite, care au influențat, în opinia noastră, dezbaterea din punct de vedere științific a domeniului. Printre acestea enumerăm concentrarea pe senzational în locul dezbaterilor aplicate (sunt dezbătute aspectele ce au o conotație negativă ori alarmistă), orientarea percepțiilor (în sensul unei exploatare a temei în vederea argumentării unor aserțiuni de natură ideologică, respectiv falimentul capitalismului), apariția unor falși specialiști ori chiar a unor adevărați „profeți” (este emblematic în acest sens succesul de care s-a bucurat o lungă perioadă de timp Nouriel Roubini, care anunța permanent dezaastre economice iminente, care însă nu se produc).

Trebuie subliniat însă faptul că există o literatură contemporană tot mai bogată care reflectă încercările de realizare a unei matrice teoretice care

² O parafrază a aserțiunii lansate de Fred Emery și Eric Trist: *A main problem in the study of organizational change is that the environmental contexts in which organizations exist are themselves changing at an increasing rate, and towards increasing complexity*, apud Bettis, Richard A. și Hitt, Michael A., 1995, *The new competitive landscape* în *Strategic Management Journal*, vol. 16, nr. S1, pp. 7–19.

să integreze într-o formulă coerentă și completă diferitele seturi de date, semnale ori procese ce descriu actuala realitate.

Coroborată cu starea actuală complexă a societății actuale, modelul de lucru avansat de teoria actuală nu a permis reformarea percepției asupra *intelligence*, care corespunde mai degrabă componentei de *tradecraft* (centrată pe tehnici și proceduri).

Într-o mare parte a comunității actuale a analiștilor, cunoașterea este privită mai degrabă ca produs fizic, neglijând aspectele mai puțin materiale, cum ar fi intuiția - personală sau colectivă -, ceea ce ar explica perceperea aproape generalizată a *intelligence* drept suport decizional³.

Scopul acestei analize este acela de a identifica punctele de inflexiune ce pot determina vulnerabilități sau, din contră, oportunități pentru domeniul *intelligence* în modelul societal ce se impune odată cu globalizarea tehnologiei informației.

În cercetarea actuală, premisa de start este aceea că starea de moment a domeniului analizei, a structurilor organizaționale aferente, confruntate cu realitatea dinamică, specifică unui model la limita haosului, nu poate fi evaluată în mod coerent fără o abordare sistematică și fără a avea în vedere conexiunile pe care acestea le au cu domenii științifice precum teoria deciziei, teoria sistemelor și cea a haosului.

Mai exact, trebuie luat în considerare faptul că analiza este o componentă fundamentală a lanțului de acțiuni specifice procesului decizional și că scopul său este acela de a propune alternative de decizie în diferite domenii, în cazul prezentei lucrări, în cel al securității naționale.

În același timp, având în vedere rolul pe care îl deține în societatea actuală *intelligence*-ul ca activitate menită să consolideze nivelul general și particular de cunoaștere, este necesară o trecere în revistă a teoriilor sistemelor ce au relevanță în managementul organizațional, pentru a putea identifica, dacă este posibil, cadrul specific care poate fi aplicat ca parte a unei scheme funcționale integrate la nivel de instituții/stat.

Nu în ultimul rând, teoriile propuse de-a lungul timpului în vederea descrierii și gestionării stării diverselor sisteme în condiții de maximă complexitate încă dețin un mare potențial pentru fundamentarea unor soluții realiste și actuale prin intermediul cărora să poată fi concepute

³ Magnus Hoppe, *The intelligence worker as a knowledge activist – an alternative view on intelligence by the use of Burke's pentad*, în *Journal of Intelligence Studies in Business* 1 (2013) pp.59-68 disponibil la <https://ojs.hh.se/>

transformările ce trebuie impuse în noile coordonate ale mediului. Un exemplu în acest sens este suma de studii economice contemporane în domeniul haosului și răspunsurile la aceste provocări propuse de diferiți specialiști.

Relevanța pentru subiectul cercetării provine din transferul tot mai pregnant de terminologie, metodologie și instrumente moderne utilizate în majoritatea structurilor de intelligence moderne din portofoliul modelelor de intelligence competitive din sfera economică.

Haosul sau complexitatea ca modelator al proceselor organizaționale

După cum am menționat anterior, pentru a ne crea o perspectivă unitară și a conferi relevanța necesară considerațiilor referitoare la diferitele formule de management care s-au dezvoltat în decursul ultimului secol, trebuie să apelăm la cercetarea fundamentală originară al cărei debut îl putem plasa la sfârșitul ultimei conflagrații mondiale.

Fără a fi un domeniu nou în integralitatea sa, problema haosului, a sistemelor complexe, a impactului combinat exercitat de o multitudine de factori endogeni și exogeni asupra evoluțiilor societății umane și modul în care se poate răspunde în mod eficient acestei provocări a început să fie abordat în mod aplicat în cea de a doua jumătate a secolului trecut.

Originea modernă a celor două concepte, haos și complexitate, poate fi identificată în cercetările fundamentale de matematică și fizică, mai exact în lucrările lui Henry Poincare de la sfârșitul secolului al XIX-lea.

Ele reintră în forță în dezbateră științifică din domeniul științelor sociale și economice concomitent cu apariția diferitelor fenomene specifice debutului perioadei cunoscută drept “marea accelerare”. Într-o formulă exhaustivă, această epocă poate fi asimilată unei intensificări a activităților umane într-un ritm accelerat, care nu a încetat până în zilele noastre.

Mai exact, în jurul anului 1950 se poate observa, la nivel statistic, o creștere pe aproape toate palierele indicatorilor ce reflectă diverse activități, care s-a soldat, printre efectele cele mai importante, cu creșterea fluxului de informații puse în circulație.

Cauzele sunt multiple: democratizarea și edificarea unei societăți deschise (situație valabiă în cazul modelului instituțional occidental), progresul tehnologic, globalizarea, dezvoltarea societății de consum.

Toate acestea au contribuit la crearea unui circuit al valorilor, informațiilor, al cunoaștințelor în general, a cărei capacitate de emergență a dus la multiplicarea asimptotică a cunoașterii în sensuri și forme tot mai diverse.

Din această perioadă datează primele lucrări care abordează la nivel teoretic starea sistemelor complexe. Nu întâmplător domeniul care se preocupă cel mai mult de studierea fenomenelor ce implică un număr foarte mare de factori este cel economic, marcat de impactul produs de criza mondială declanșată în 1929 și de cel de al Doilea Război Mondial.

Din perspectiva cercetării noastre, relevanța celor două concepte este conferită de modalitatea în care pot contribui la înțelegerea impactului mediului actual de securitate asupra activității de intelligence.

Însă, pentru a putea înțelege mecanismele complexe ale acestei interacțiuni, este necesară o înțelegere a corelațiilor și influențelor ce apar în diferitele etape ale procesului de decizie.

Chiar dacă în sfera de intelligence, referințele legate de diferite aspecte ale lanțului de decizie sunt în cele mai multe cazuri conexe cu ciclul de intelligence, cercetarea fundamentală pune în evidență o teorie mult mai complexă, interdisciplinară și o serie de factori a căror sensibilitate la stimulii exogeni, tot mai complecși și mai numeroși, pot influența etapa luării deciziei.

Dintre teoreticienii care se impun cu perspective care pot fi considerate bazele gestionării fenomenelor complexe se detașează Friedrich Hayek, unul dintre pionierii gândirii economice moderne.

În lucrarea sa "The Theory of Complex Phenomena: A Precocious Play on the Epistemology of Complexity", Friedrich Hayek subliniază, referitor la „fenomenele complexe”, că specialistul care cercetează complexitatea are de făcut o alegere grea între, pe de o parte, experiența dobândită în formă empirică și, pe de altă parte, cea având la bază cunoașterea și înțelegerea teoretică⁴.

Relevantă pentru domeniul analizei este distincția pe care a făcut-o cercetătorul austriac între capacitatea umană de a emite predicții, prin modelare, despre comportamentul sistemelor simple și ale celor complexe.

⁴ F. A Hayek, *The Theory of Complex Phenomena: A Precocious Play on the Epistemology of Complexity*, în. *Studies in Philosophy, Politics and Economics*, 1967, London, Routledge & Kegan Paul, pp. 22-42., accesibilă la adresa <http://highmesa.us/Hayek/Theory%20of%20Complex%20Phemomena.pdf>, la data de 15.06.2013

Fundamentală în sfera economică este, prelegerea sa din 1974, de la ceremonia în cadrul căreia i s-a decernat Premiul Nobel, intitulată „Pretenția cunoașterii”. Cu acest prilej Frederich Hayek a susținut că este imposibil ca economia și, în general, în domeniile caracterizate prin influența masivă a fenomenelor complexe – care în viziunea sa includ, alături de economie, și, biologia și psihologia -, nu pot fi modelate după științele care tratează fenomene simple în esență, cum este fizica. Chiar dacă nu au fost incluse în aceeași categorie, științele sociale intră în sfera fenomenelor descrise de Hayek în condițiile în care acțiunile și interacțiunile descrise anterior, în spațiul dedicat teoriei sistemelor, nu respectă reguli predefinite, fiind marcate de elemente subiective.

Din acest motiv Hayek conchide că, prin modelare, fenomenele complexe nu pot permite decât avansarea de predicții asupra tiparului, spre deosebire de predicțiile specifice care pot fi făcute în cazul fenomenelor non-complexe⁵. Drept consecință, absența unei distincții teoretice potrivite între ele conduce la o explicare dihotomică a complexității, care devine evidentă atunci când o categorie prevalează asupra celeilalte.

Cercetarea lui Frederich Hayek se completează într-un mod fericit cu teoria expusă de Edward Lorentz, care în 1963 avansa ideea conform căreia unele sisteme dinamice (cum ar fi cele create prin unirea/contopirea sistemului de ecuații diferențiale ordinare neliniare pe care a încercat să le rezolve numeric și operațiile aritmetice cu precizie finită generate de computer) prezintă o dependență ridicată a dinamicii pe termen lung față de condițiile lor inițiale⁶.

Drept consecință, două puncte care, în mod arbitrar, sunt foarte apropiate în phase space⁷ a sistemului vor ajunge - pe măsură ce sistemul evoluează și doar după un anumit interval de timp - foarte departe unul de celălalt. Astfel, „teoria haosului” influențează realitatea nu prin predicții asupra unor evenimente precise, ci mai degrabă prin specificarea sistemelor dinamice și regimurilor sau regiunilor ai acelor parametri de spațiu care

⁵ F. A Hayek *The Pretence of Knowledge*, Nobel Prize Lecture, 11.12.1974, accesibil la adresa http://www.nobelprize.org/nobel_prizes/economic-sciences/laureates/1974/hayek-lecture.html, la data de 20.06.2013.

⁶ Edward N Lorenz, *Deterministic Nonperiodic Flow*. *Journal of the Atmospheric Sciences.*, 1963, 20, p.130–141.

⁷ Reprezintă un spațiu în care toate stările posibile ale unui sistem sunt reprezentate, fiecare stare posibilă corespunzând unui punct unic .

prezintă „tranziție către haos”⁸, cu alte cuvinte, prin formularea de predicții mai degrabă în legătură cu tipare de comportament decât cu puncte/hipervolume de comportament bine localizate în spațiu și timp.

Organizația din perspectivă sistemică

Pentru analist, impactul haosului se resimte la nivel de sistem, motiv pentru care este nevoie de o cunoaștere în profunzime a ansamblului teoretic ce a stat la baza constructelor actuale.

Din această perspectivă, apariția studiului „Zu einer allgemeinen Systemlehre”, în care Ludwig von Bertalanffy prezenta ceea ce urma a fi cunoscut drept fundamentul teoriei generale a sistemelor⁹, a fost decisivă pentru coagularea unei viziuni integratoare din ansamblarea mai multor modele.

El a definit o nouă disciplină științifică fundamentală, numită General System Theory, disciplină logico-matematică aplicabilă tuturor ramurilor științei în care există o preocupare sistemică.

Conform teoriei, obiectele, fenomenele, proprietățile și procesele, indiferent de natura lor, pot fi considerate drept sisteme care posedă o anumită structură în măsura în care reprezintă un întreg ale cărui elemente se află în relații logic determinate unele față de altele și posedă, astfel, însușiri ireductibile la elemente sau relații. Sistemul ar putea fi definit, în mod cu totul general, ca fiind o mulțime de elemente care se regăsesc într-o legătură organizată și între care se stabilesc relații dinamice¹⁰.

Sensul acestor concepte capătă relevanță pentru domeniul cercetării noastre în momentul în care se realizează translatarea în plan social.

Mai exact, organizația poate fi caracterizată drept un sistem social de activitate ce reunește oameni (resurse umane) și resurse materiale prin intermediul cărora realizează scopul pentru care a fost creată: produse, lucrări, servicii, corespunzător comenzii sociale¹¹. Ea este construită conștient și deliberat de către oameni pentru a satisface o nevoie socială stringentă.

⁸ Potrivit lui Edward Ott în lucrarea sa *Chaos in dynamical systems*, Cambridge University, 2002, 2nd Edition Press).

⁹ Ludwig von Bertalanffy, *Zu einer allgemeinen Systemlehre*, Blätter für deutsche Philosophie, ¾, 1945. (Extract în: *Biologia Generalis*, 19 - 1949), pp. 139-164.

¹⁰ Ludwig von Bertalanffy, op.cit.

¹¹ Mihaela Vlăsceanu, *Organizațiile și cultura organizării*, Ed. Trei, Iași, 1999, p.37.

Viziunea școlii sistemice (reprezentată îndeosebi de D. Katz și R. L. Kahn) pare a fi, în opinia autorului, cea mai indicată pentru a caracteriza nivelul pe care trebuie să îl atingă ori structură de acest tip. Potrivit celor doi, organizația este un sistem autoreglabil și autoorganizabil deoarece are capacitatea să facă față diferitelor influențe din interior și din exterior, cu ajutorul conducerii, prin acte decizionale¹².

În spiritul TGS, conform căruia fiecare element al unui sistem (în sensul de față al organizației) reprezintă la rândul său un subsistem, tot D. Katz și R. L. Kahn au realizat o clasificare operațională a sistemelor (subsistemelor) participante la „viața” internă a organizației, identificând cinci tipuri generice esențiale:

- production subsystem, care este cel mai important, deoarece în cadrul lui se desfășoară transformările pe baza prelucrării „intrărilor” în sistem.

- supportive subsystem care procură „intrările” din mediu (oameni, materiale, energii), plasează „ieșirile” și realizează legăturile instituționale ale organizației cu mediul exterior.

- maintenance subsystem care echipează interiorul organizației cu ceea ce este necesar realizării în cele mai bune condiții a activității. Sunt cuprinse aici mecanisme de recrutare și instruire a forței de muncă, de solicitare și motivare conform normelor organizației, de aplicare a sancțiunilor pozitive și negative pentru atingerea scopurilor organizației.

- adaptive subsystem, care elaborează măsuri de corecție, de adaptare a sistemului în urma receptării influențelor din mediul înconjurător.

- managerial subsystem, care cuprinde activitățile organizate în vederea controlării, coordonării și dirijării numeroaselor subsisteme ale structurii organizației. Acest subsistem dispune de mecanisme de reglementare și este investit cu autoritate structurală pe mai multe nivele.

El este cel care produce deciziile necesare coordonării și dirijării tuturor celorlalte subsisteme¹³.

Pentru a conferi distincția necesară abordării ulterioare a modelelor instituționale de intelligence, este evidențierea particularismului acestora în

¹² Katz, Daniel și Kahn, Robert L. *The social psychology of organizations*, 2nd ed., New York, Wiley, 1978.

¹³ Ibidem.

sfera instituțională. Astfel, dacă organizațiile sunt rezultatul unei construcții bazate pe regularități comportamentale care sunt acceptate și practicate de indivizi, la nivel individual, instituțiile sunt modele mentale care facilitează rezolvarea problemelor recurente ale interacțiunilor sociale.

„În calitatea lor de modele mentale, instituțiile structurează interacțiunile, oferă soluții de inițiere și practicare, generează cadrele constrângătoare ale acțiunilor individuale saturate de semnificații, dar și oportunități pentru cele mai adecvate acțiuni. Instituțiile operează în plan mental sub formă de soluții colective ale problemelor sociale. Ele sunt responsabile de coordonarea cunoașterii individuale”¹⁴.

Decizia – între rațiune și compromis

Primele contribuții teoretice referitoare la modul în care se adoptă decizia într-o organizație au survenit pe fondul unui interes în creștere pe care societatea occidentală l-a acordat ameliorării sistemelor administrative publice și eficientizării organizațiilor private.

Influența conceptelor de inspirație tehnică și a pozitivismului a condus la o impunere, în primă instanță, a unui model care se baza pe alegerea rațională.

Pionierii acestei concepții sunt Henry Fayol¹⁵ (fondatorul școlii managementului administrativ), Frederick Taylor¹⁶ (cel care a definit principiile managementului științific) și Max Weber sunt pionierii abordării științifice a problematicii, limitându-se însă la abordarea mecanismelor interne ale organizațiilor, în scopul identificării principiilor eficientizării și raționalității, care să asigure realizarea scopurilor propuse.

De altfel, reprezentarea cea mai fidelă a acestei perspective se regăsește în teoria lui Max Weber, unde se identifică un model ideal de conducere reprezentat de birocrație.

Teoria a fost, ulterior, în anii '50 și '60, transpusă într-o serie de

14 Lazăr Vlăsceanu, *Sociologie și modernitate. Tranziții spre modernitatea reflexivă*, Editura Polirom, Iași, 2007.

¹⁵ Fayol, Henri, *Administration industrielle et générale; prévoyance, organisation, commandement, coordination, controle*, Paris, 1916, H. Dunod et E. Pinat.

¹⁶Taylor, Frederick, *Principles of Scientific Management*, New York and London, 1911, Harper & brothers.

modele de decizie, cele care s-au impus la acea dată fiind cel rațional și cel incremental¹⁷. Sfârșitul secolului trecut a marcat o trecere a cercetarilor într-o nouă etapă, având ca scop dezvoltarea unor modele alternative de luare a deciziilor și chiar să propună modele integratoare.

Conceptul de decizie rațională poate fi transpus într-o formă cât mai fidelă în practică sub forma raționalității instrumentale, mai precis prin alegerea mijloacelor celor mai potrivite pentru atingerea scopurilor propuse, având în vedere că decidentul:

- are date anumite obiective, scopuri;
- are la dispoziție un număr de opțiuni (alternative);
- are la dispoziție un set de criterii cu ajutorul cărora să evalueze alternativele date;
- poate să ordoneze aceste alternative în funcție de criteriile avute;
- poate să aleagă între alternativele construite pe cea mai bună, adică pe cea care permite atingerea integrală a obiectivelor, a scopurilor date;
- în orice situații similare, ea poate să conducă la decizii similare¹⁸.

Lectura acestor principii arată cât de mult din acest model se replică astăzi în practica instituțională, în pofida semnalelor referitoare la dificultatea implementării unui sistem ce presupune un control atât e atent al input-urilor și respectarea unor scheme rigide.

De altfel, caracterul utopic al acestei concepții a permis lansarea unor critici fervente pe măsură ce studiile sociale progresau, una dintre cele mai solide fiind cea formulată de Herbert Simon în lucrarea sa "Administrative behavior"¹⁹. Acesta a observat că:

„Modul de comportament al unui individ singur, izolat, este imposibil să atingă vreun grad înalt de raționalitate. Numărul alternativelor pe care trebuie să le exploreze este atât de mare, informația de care ar avea nevoie e atât de vastă, încât e greu de conceput chiar și o aproximare a raționalității obiective. Alegerea individuală are loc într-un mediu în care sunt multe lucruri 'date' - premise acceptate de subiect ca bază a alegerii lui; comportamentul său

¹⁷ Privite din perspectivă comparativă, modelul rațional are mai curând un *caracter normativ*, vizând felul în care ar trebui să fie luate deciziile în timp ce modelul incremental are mai curând un *caracter descriptiv*, reflectând modul în care se iau efectiv deciziile.

¹⁸ Miroiu, Adrian *Introducere în analiza politicilor publice*, București, 2001, accesat, la data de 15.06.2013, la adresa <http://www.spidd.ro/carti/analiza%20politicilorpublice.pdf>.

¹⁹ Simon, Herbert A., *Administrative Behavior*, New York, 1947 Macmillan.

este adaptativ numai în limitele trasate de aceste lucruri 'date'²⁰.

Pentru armonizarea teoriei cu practica, Simon a adaptat modelul deciziei raționale în varianta "bounded rationality" (raționalitate limitată) prin care a impus relativizarea unor prevederți cum ar fi nivelul cunoașterii (care nu poate fi totală), rolul intereselor de moment în detrimentul celor generice și a acceptat ideea influenței factorilor exteriori asupra deciziilor.

Astfel, capacitatea omului de a strânge și de a procesa informația este întotdeauna limitată și se manifestă sub mai multe forme, respectiv:

- cunoașterea noastră este întotdeauna fragmentară și incompletă;
- consecințele acțiunilor nu pot fi toate cunoscute; decidentul apelează la capacitatea de a realiza evaluări simplificatoare;
- atenția noastră are limite: deciziile se iau pe baza unei analize seriale (individul nu se poate gândi la prea multe lucruri în același timp); iar atenția se schimbă de la un moment la altul;
- puterile noastre de observație și de comunicare sunt limitate; învățăm adaptându-ne comportamentul la scopuri;
- capacitatea memoriei noastre e limitată;
- suntem creaturi cu obiceiuri și rutine;
- suntem limitați de mediul psihologic în care ne găsim²¹.

Din câte se observă, aprecierile lansate acum peste o jumătate de secol sunt practic identice cu cele emise de partizanii abordării specifice sistemelor complexe, fiind familiare practicienilor în domeniul analizei informațiilor.

Un alt determinant major pentru configurarea procesului decizional este mediul organizațional care generează coordonatele în care decidem. Structurile instituționale, procedurile adoptate în cadrul lor, cultura organizațională determină anumite tipuri de a lua decizia.

Organizațiile impun valorile lor asupra deciziilor acceptabile, constrangerile de timp împiedicând de multe ori căutarea mai multor alternative între care să se facă alegerea. De aceea decidenții nu au posibilitatea de alegere între toate opțiunile posibile, ci mai curând, ei au în față un număr redus de alternative.

²⁰ Idem, p.79.

²¹ Miroiu, Adrian, *op.cit.*.

Mai mult, acceptarea unei politici ca o alternativă reală care ar putea fi aleasă depinde de opțiunile ideologice, de valorile pe care le accepta decidenții.

Din aceste considerente, Herbert Simon susține că omul este *rațional*, dar raționalitatea lui este una *limitată*. Concluzia cea mai importantă care decurge de aici este aceea că alternativa aleasă nu este cea care produce cele mai mari beneficii în raport cu costurile implementării ei sau care exprima cel mai bun mijloc de a atinge obiectivele propuse, așa cum cerea de raționalitate instrumentală

Din acest motiv, comportamentul rațional este unul "**satisficient**". Simon a inventat acest termen combinând cele două condiții ale raționalității limitate: un comportament rațional apare, în această perspectivă ca **satisfăcător și suficient**. O acțiune de alegere este satisficientă atunci când cel care o face caută să identifice acele alternative care sunt "destul de bune": ele sunt satisfăcătoare și suficiente pentru a atinge scopurile²².

Importanța în lanțul deciziei constă în faptul că decidentul nu va trebui să cerceteze toate alternativele care, în principiu, ar putea să producă beneficii mai mari; el trebuie să țină seama doar de alternativele care vor produce o creștere rezonabilă - așadar, satisficientă - a beneficiilor sale.

Problemele identificate de diverși teoreticieni în modelul rațional de decizie, chiar și îmbunătățit, au determinat demararea unor eforturi susținute de identificare și încercare de construire de modele alternative.

Dintre modelele propuse, cel care pare a se apropia extrem de mult de cele aplicare în practică este cel incremental, propus de Charles Lindblom²³. Observațiile făcute pe marginea comportamentelor decidenților aflați în fața unei hotărâri au permis extragerea unei concluzii care îndepărtează procesul de partea sa rațională și o asociază cu latura subiectivă. Astfel a rezultat că deciziile în general, cele asupra politicilor publice așa cum au fost reflectate în cartea sa, sunt rezultatul unor compromisuri făcute între decident și factori implicați în diferite modalități în procesul efectiv de conducere, alternativele care s-au impus nefiind cele dezirabile din punct de vedere rațional ci acelea care se dovedesc a fi fezabile, aplicabile în contextul organizațional dat.

Din acest motiv, Lindblom, a emis o serie de ipoteze referitoare la cei care iau decizii, respectiv că:

²² Simon, H. A., *Rational choice and the structure of the environment*. Psychological Review, Vol. 63 No. 2, 1956, p: 129.

²³ Lindblom, Charles E, *The policy making process*, Englewood Cliffs, N.J. : Prentice-Hall, 1968.

- de regulă promovează în vederea implementării doar acele scopuri sau obiective care diferă foarte puțin (incremental) de status quo;
- evaluează efectiv doar un număr limitat de consecințe ale variantelor de decizie luate în calcul inițial pe baza procesului rațional;
- adaptează scopurile în funcție de alternativele disponibile; și invers, ajustează alternativele disponibile la scopurile propuse fără a recurge la o analiză completă a variantelor de decize;
- redefinesc continuu problema cu care se confruntă (scopurile propuse, alternativele) pe măsură ce obțin informații noi;
- alegerile sunt modificate continuu în timp, mai degrabă decât făcute doar la un moment dat al procesului ca urmare a faptului că analiza și evaluarea alternativelor se realizează printr-un șir de pași mărunți;
- aplică un tratament de ameliorare a provocărilor/problemelor determinate de aplicarea deciziei decât să acționeze hotărât în vederea rezolvării lor complete la un anumit moment²⁴.

Acest tip de abordare partajează responsabilitatea analizei, evaluării, creării de soluții și a alegerii acestora cu alți actori organizaționali sau exteriori acesteia, astfel încât procesul de elaborare a deciziei este fragmentat și *disjunct* (= împărțit între diferiți actori sociali). Din această perspectivă, analistul tinde să se adapteze nevoii beneficiarului, construind variante de soluții din ce în ce mai modelate pe cerințele beneficiarului, fapt ce diminuează consistent valoarea novatoare, de plus valoare a produsului procesului de intelligence.

Teoria lui Lindblom pornește, deci, de la premisa că decidenții produc politicile printr-un proces de "comparații succesive limitate" cu decizii anterioare, respectiv cu cele care le sunt cele mai familiare.

Acesta a definit două dintre motivele majore pentru care nu se produc modificări majore în modul în care se iau decizii și ale faptului că deciziile tind să perpetueze status quo-ul, în pofida faptului că din punct de vedere teoretic acestea sunt departe de a fi cele mai bune²⁵:

- Este mai ușor să se continue, pe bază de negociere, o schema dată de distribuire a resurselor organizaționale (limitate) decât să se încerce impunerea unor cote noi, cu propuneri radical modificate.

Din acest motiv, se menține tabloul inițial ori, cel mult, i se aduc modificări minore.

²⁴ Apud Etzioni, Amitai, *Mixed-Scanning. A "Third" Approach to Decision-Making*, Public Administration Review, Vol 27, No.5 (dec. 1967), p.386.

²⁵ Miroiu, Adrian, *op.cit.*, p.106.

O exemplificare autohtonă a acestui model de acțiune se poate observa din modificarea nesemnificativă suferită de distribuția bugetului național în ultimii doi ani, deși soluțiile propuse de cele două ideologii care au ghidat guvernele care le-au întocmit în anul 2012, respectiv 2013, sunt total diferite.

- Elaborarea și implementarea politicilor se realizează prin intermediul structurilor organizaționale/instituționale, deci cu ajutorul birocrăției. În mod inerent, aceasta tinde să promoveze practicile existente.

Metodele prin care birocrăția identifică problemele, alternativele de decizie, criteriile pe baza cărora se fac alegerile sunt cele impuse de rutinele acesteia, nu de rațiuni științifice, motiv pentru care este inhibată inovarea și favorizată perpetuarea mecanismelor existente.

Aparenta contradicție ireconciliabilă între cele două perspective a condus la nevoia unei alternative teoretice care să permită depășirea unor provocări sistemice.

În acest context Amitai Etzioni a propus o variantă ponderată, denumită *scanarea mixtă în procesul de luare a deciziei*, care propune combinarea abordării raționale și a celei incrementale. În același timp oferă un set de recomandări cu privire la situațiile în care acestea să fie folosite²⁶.

Conform teoriei formulate de Amitai Etzioni, strategia de luare a deciziilor ar trebui să combine folosirea unei examinări detaliate (raționale) a unor domenii și o examinare parțială a altor domenii.

Decizia de a alege între cele două tipuri de abordări ar trebui să se ia în urma unei analize a costului efectiv al consecințelor abordărilor parțiale (în urma doar a examinării incomplete a subiectului supus deciziei și a urmărilor acesteia) dar și al analizelor suplimentare și cât a resursei de timp ce ar urma să fie alocată.

Plecând de la aceste premise, Etzioni propune o adaptare dinamică, pe fiecare etapă, a volumului de resurse (inclusiv a celei de timp) alocate procesului decizional.

Etzioni recomandă²⁷ ca deciziile fundamentale să se bazeze pe o abordare rațională; aceasta se confruntă însă cu neajunsul că atunci când recomandă direcții majore de schimbare pot apărea probleme legate de detalii de implementare care nu sunt fezabile. Din acest motiv în societățile în care s-au aplicat (de regulă cele autoritariste, dictatoriale, unde interesul

²⁶ Etzioni, Amitai, *op.cit.*, p.388-389.

²⁷ Idem, p.390.

față de consens este limitat) au apărut decalaje majore între obiectivele asumate și rezultatele efective.

Deciziile incrementale (aplicate preponderent în democrațiile occidentale) sunt făcute în contextul deciziilor fundamentale și ele contribuie la rezolvarea aspectelor nerealiste legate de decizii importante adoptate pe baza unei abordări raționale.

Locul analizei în procesul de decizie

Problema fazelor deciziei a constituit una dintre cele mai vechi probleme aflate în atenția cercetătorilor și teoreticienilor în sfera managementului modern. Abordată preliminar de John Dewey, în 1910²⁸, secvențierea procesului de decizie, în sensul modern al teoriei, este realizată tot de Herbert Simon.

Potrivit acestuia, orice persoană recurge la un număr de trei activități distincte în cadrul procesului de decizie, cărora le-a dat un nume sugestiv:

- „identificarea ocaziilor pentru a crea o decizie” - intitulată „Intelligence activity”;
- „identificarea posibilelor scenarii ale acțiunilor ce urmează a fi derulate pentru implementarea deciziei” - „Design activity”;
- „alegerea între diferitele variante de acțiune” – numită și „Choice activity”²⁹.

Opera lui Simon a inspirat unul dintre modelele care au influențat cel mai mult managementul organizațional care a fost publicat, în 1976, de Henry Mintzberg, Duru Raisinghani și Andre Theoret.

Potrivit celor trei specialiști, deși procesul de decizie reclamă etape distincte, acestea nu au doar simple relații secvențiale.

Pentru a le adapta unei perspective contemporane, ei au redenumit fazele avansate de Simon și le-au partajat în rutine.

- **Informarea** presupune două activități distincte:
 - *recunoașterea*, în cadrul căreia sunt identificate “problemele și oportunitățile”
 - *diagnoza*, sau “utilizarea canalelor de informare existente și deschiderea unora noi, în vederea clarificării și definirii problemelor”;
- **Dezvoltarea** include două etape (sau “rutine”):

²⁸ John Dewey, *How We Think*, 1910, Boston: D.C. Heath & Co., accesibil la <http://rci.rutgers.edu/~tripmcc/phil/dewey-hwt-pt1-selections.pdf>, vizualizat la data de 15.06.2013.

²⁹ Simon, Herbert (1960), *The New Science of Management Decision*, 1960, New York, Harper & Row, p.1,2.

○ *căutarea*, care vizează identificarea soluțiilor predefinite (ready-made);

○ *elaborarea*, care vizează crearea de noi soluții sau modificarea celor existente;

● **Selecția** cuprinde trei activități:

○ *filtrarea* (utilizată numai atunci când numărul soluțiilor predefinite este prea mare pentru a putea fi “evaluate intensiv”, situație în care sunt eliminate din start soluțiile suboptimale);

○ *evaluarea și selectarea alternativelor*, pe baza judecății intuitive, a negocierii sau a analizei;

○ *autorizarea* (validarea de către autoritatea ierarhică).

Relațiile dintre aceste rutine sunt mai degrabă circulare decât lineare, decidentul putând recurge la cele trei etape în mod dinamic, schimbând ordinea lor, abordându-le simultan sau revenind la o etapă anterioară, în funcție de contextul decizional³⁰.

O variantă mai apropiată de abordarea practică, specifică activităților organizaționale contemporane, a fost avansată de Peter Drucker, în opinia căruia pașii raționali în procesul de luare a deciziei sunt:

- Definirea problemei;
- Analizarea problemei;
- Dezvoltarea soluțiilor alternative;
- Adoptarea celei mai bune soluții;
- Transformarea deciziei în acțiuni efective³¹.

După cum se observă, limbajul teoretic se adaptează pe măsură ce ne apropiem de prezent, însă conținutul și cunoașterea fundamentală este în esență cea elaborată în urmă cu 50 de ani, unele etape sau activități fiind rafinate astfel încât să poată fi aplicate în condițiile în care coordonatele tehnologice și sociale ale umanității se modifică.

Pentru a putea realiza o translație incipientă către spectrul activității de intelligence, este nevoie de o prezentare în detaliu a activităților care sunt reclamate în lanțul deciziei și, ulterior, a modului de răspuns din punctul de vedere al actului de management.

Este însă evident faptul că activitatea analitică prezintă, în fapt, trei forme distincte ale efortului de coagulare a deciziei, ele fiind asigurate unor

³⁰ Mintzberg, Henry; Raisinghani, Duru; Théorêt, André, *The Structure of "Unstructured" Decision Processes*, Johnson Graduate School of Management, Cornell University, Administrative Science Quarterly, Vol. 21, No. 2 (Jun., 1976), pp. 246-275.

³¹ Drucker, Peter, *The Effective Decision*, în volumul *Harvard Business Review On Decision Making*, 2001, Harvard Business Press, p 1 – 20.

momente diferite pe lanțul deciziei, cu diferențe majore în ceea ce privește tipul efortului intelectual și produsul rezultat.

Cele trei tipuri, specifice primelor trei faze ale procesului de decizie, corespund deci unor nevoi total diferite. Dacă în prima fază analistul trebuie să descopere și să ansambleze corect piesele unui puzzle, ceea ce presupune identificarea și, ulterior, respectarea regulilor, în cea de a doua este nevoie de înțelegere, interconectare și percepție sistemică.

Cea de a treia fază, de dezvoltare a soluțiilor este în mare parte opoziție față de prima. Pentru depășirea unei probleme rezultate din cumulul unor consecințe nefaste ale situației date este nevoie de un spirit nonconformist, creator, capabil să „viseze” modul în care o decizie poate schimba reguli și poate atrage asanarea sau stabilizarea sistemului.

Din acest motiv, lansarea unor game largi de variante de soluții ori identificarea stării optime dorite a sistemului care, ulterior să facă obiectul abordării incrementale, devin esențiale în condițiile unui sistem aflat la limita haosului.

Pentru a ajunge la acest obiectiv este nevoie de o depășire a constructelor mentale mai degrabă tipice modelelor raționale deoarece devine tot mai evident că este imposibilă cunoașterea totală a mediului și cu atât mai puțin o cunoaștere rapidă.

Bibliografie

1. Bertalanffy, Ludwig von, "Zu einer allgemeinen Systemlehre", *Blätter für deutsche Philosophie*, ¾, 1945. (extract in *Biologia Generalis*, 19-1949), pp. 139-164.
2. Bettis, Richard A., Hitt, Michael A., 1995, "The new competitive landscape", *Strategic Management Journal*, vol. 16, no. S1, pp. 7-19.
3. Dewey, John, *How We Think* (Boston: D.C. Heath & Co., 1910), accessed 15 June 2013, <http://rci.rutgers.edu/~tripmcc/phil/dewey-hwt-pt1-selections.pdf>
4. Drucker, Peter, "The Effective Decision", *Harvard Business Review On Decision Making*, Harvard Business Press, 2001, pp.1-20.
5. Etzioni, Amitai, "Mixed-Scanning. A 'Third' Approach to Decision-Making", *Public Administration Review*, vol. 27, no.5, 1967.
6. Fayol, Henri, *Administration industrielle et générale; prévoyance, organisation, commandement, coordination, controle* (Paris: H. Dunod et E. Pinat, 1916).
7. Hayek, F. A., "The Theory of Complex Phenomena: A Precocious Play on the Epistemology of Complexity", *Studies in Philosophy, Politics and Economics* (London: Routledge & Kegan Paul, 1967), accessed 15 June 2013, <http://highmesa.us/Hayek/Theory%20of%20Complex%20Phemomena.pdf>

8. Hayek, F. A., "The Pretence of Knowledge", Nobel Prize Lecture, 11 December 1974, accessed 20 June 2013, http://www.nobelprize.org/nobel_prizes/economic-sciences/laureates/1974/hayek-lecture.html.

9. Hoppe, Magnus, "The intelligence worker as a knowledge activist – an alternative view on intelligence by the use of Burke's pentad", *Journal of Intelligence Studies in Business 1* (2013) pp.59-68, accessed 20 June 2013, <https://ojs.hh.se/>

10. Katz, Daniel, Kahn, Robert L., *The social psychology of organizations* (New York: Wiley, 1978), 2nd edition.

11. Lindblom, Charles E., *The policy making process* (Englewood Cliffs, N.J.: Prentice-Hall, 1968).

12. Lorenz, Edward N., "Deterministic Nonperiodic Flow", *Journal of the Atmospheric Sciences*, 1963, 20, pp.130–141.

13. Mintzberg, Henry, Raisinghani, Duru, Théorêt, André, "The Structure of 'Unstructured' Decision Process", *Administrative Science Quarterly*, vol. 21, no. 2 (1976), pp. 246-275, Johnson Graduate School of Management, Cornell University.

14. Miroiu, Adrian, *Introducere în analiza politicilor publice* (Bucuresti: Ed. Paideia, 2001), accessed 15 June 2013, <http://www.spidd.ro/carti/analiza%20politicilorpublice.pdf>.

15. Ott, Edward, *Chaos in dynamical systems* (London: Cambridge University, 2002), 2nd Edition.

16. Simon, Herbert A., *Administrative Behavior* (New York: Macmillan, 1947)

17. Simon, H. A., "Rational choice and the structure of the environment", *Psychological Review*, Vol. 63 No. 2, 1956.

18. Simon, Herbert, *The New Science of Management Decision* (New York: Harper & Row, 1960).

19. Taylor, Frederick, *Principles of Scientific Management* (New York and London: Harper & brothers, 1911).

20. Vlăsceanu, Lazăr, *Sociologie și modernitate. Tranziții spre modernitatea reflexivă* (Iași: Editura Polirom, 2007).

21. Vlăsceanu, Mihaela, *Organizațiile și cultura organizării*, (Iași: Ed. Trei, 1999).

Cristian Iancu este expert OSINT. Absolvent de istorie, cu specializare în spațiul sud-est european, este doctorand în cadrul Academiei Naționale de Informații "Mihai Viteazul". Este preocupat din punct de vedere științific de tendințele actuale în analiza de intelligence și de modele organizaționale aplicabile în cazul structurilor de profil. Este bursier în cadrul programului doctoral POSDRU "Rețeaua Transnațională de Management Integrat al Cercetării Doctorale și Postdoctorale Inteligente în Domeniile "Științe Militare", "Securitatea și Informații" și "Ordine Publică și "Siguranță Națională" – Program de Formare Continuă a Cercetătorilor de Elită - "SmartSPODAS", organizat de Universitatea națională de Apărare "Carol I".

**Utilizarea social media:
Rețelele sociale online – o nouă provocare de securitate¹**

drd. Alina MÎLCOMETE

Academia Națională de Informații „Mihai Viteazul”
alina.milcomete@yahoo.com

drd. Elena – Adelina ANDREI

Academia Națională de Informații „Mihai Viteazul”
andrei.adelina@yahoo.com

Abstract

In recent years, innovatory digital forms and the interactions between technology and people were expanded. Online social networks provide an opportunity for intelligence analysts to study how users interact on this area.

There are many challenges of using online social networks, both for users and for intelligence services. This paper shows the new challenges of online social networks for intelligence services and for users. We find there are conflicts between some actual practices and the traditional goals of online networks, such as communication, sharing and sociability.

Keywords: social media, rețele sociale, provocări, securitate națională.

Introducere

În cadrul acestei lucrări ne-am propus să subliniem ideea conform căreia există o serie de provocări la adresa securității naționale determinate de utilizarea rețelelor sociale. Rețelele sociale și analiza acestora reprezintă o provocare atât pentru indivizi, cât și pentru organizațiile de intelligence, în contextul în care activitatea derulată în cadrul rețelelor sociale poate afecta securitatea națională. În acest sens, având în vedere dezvoltarea domeniului de referință, este posibil ca acest lucru să se împlinească. În zilele noastre, este evident că social media și-a demonstrat caracteristica ubicuă. Mai mult

¹ Această lucrare este realizată sub egida Institutului pentru Cercetarea Calității Vieții, Academia Română, ca parte a proiectului cofinanțat din Fondul Social European prin Programul Operațional Sectorial pentru Dezvoltarea Resurselor Umane 2007-2013, „Pluri și interdisciplinaritate în programe doctorale și postdoctorale”, POSDRU/159/1.5/S/141086.

decât atât, datorită tehnologiei, componente ale social media se află într-o continuă dezvoltare. De asemenea, nu există o limită de vârstă, ocupație sau statut social pentru utilizatori. Oricine dorește poate utiliza componente ale acestora în activitățile profesionale derulate sau alte activități.

De fapt, elemente componente ale social media, în special rețelele sociale online, sunt extinse și în domeniul business. Tot mai multe companii și persoane le folosesc ca un cadru de dezvoltare a propriei activități.

Nu în ultimul rând, social media a devenit mai accesibilă, în special pentru călătorii. Mai mult decât atât, ofertele privind gratuitatea serviciilor ce utilizează tehnologiile Wi-Fi, în aproape fiecare loc public, oferă accesibilitate social media.

Practic, atunci când se operează cu elemente componente ale social media (site-uri online, rețele sociale, bloguri, platforme sociale, etc), indivizii asociază semnificații și simboluri precum: viteză, accesibilitate, transparență, alegere, risc și vulnerabilitate, astfel încât se dezvoltă provocări pentru utilizarea social media, atât pentru utilizatori, cât și pentru agențiile de informații care încearcă să protejeze securitatea națională.

Rețelele sociale online (OSN) – componentă a Social Media

Social media include: site-uri, enciclopedii de tip „Wiki”, bloguri, e-mail, podcast-uri, rețele sociale online sau platforme online (precum „Twitter”, „My Space”, „Facebook”, „Kickstarter”, „WikiLeaks”, „Skype”, „YouTube”, „Flickr”, „Rollyo”,

„Dapper”, etc), podcast-uri, televiziune interactivă și chiar lumi virtuale (de exemplu, „Second Life”). Toate acestea dețin rolul de a oferi informații prin intermediul schimbului de date².

„Rețelele sociale online sunt infrastructuri populare ce facilitează schimbul de informații, comunicarea și interacțiunea în mediul virtual. Cu peste o jumătate de miliard de utilizatori, în zilele noastre, rețelele sociale online sunt un subiect de cercetare de interes pentru oamenii de știință,

Figura nr. 1
Online Social Networks
<http://socialwebthing.com/2014/05/tech-products-social-media/>

² Marta Pop. Serviciile de informații și noile media, in Intelligence Publication, year 5, new serie, number 12, September 2008.

economiști, sociologi etc. Mai exact, o rețea socială online este formată din utilizatori care comunică între ei într-un cadru online, în diverse moduri. În prezent, de multe ori am fost martori la creșterea rapidă a unei varietăți de site-uri OSN, care publică, în mare parte, conținut agregat sau generat de utilizator, prin tag-uri, comentarii și recomandări, care oferă mecanisme ce permit constituirea de comunități de useri ce au la bază interese comune”³.

Datorită numărului mare de utilizatori din toată lumea, rețelele sociale online au devenit relevante în elaborarea strategiilor de comunicare în domeniul intelligence.

Procesul de comunicare derulat cu societatea civilă prin intermediul socializării se desfășoară în scopul informării, prevenției și dezvoltării relațiilor dintre instituții și cetățeni. De asemenea, facilitează consolidarea cooperării dintre organizațiile de intelligence cu mediile privat și academic. Totodată, „proliferarea site-urilor rețelelor sociale online are un impact major asupra World Wide Web, care are tendința de a-și reorganiza structura, designul și utilitatea. Experții din cadrul industriei sunt de părere că rețelele sociale online crează o potențială modificare a comportamentului beneficiarului și va avea o influență considerabilă asupra industriilor tradiționale de conținut media și comunicare”⁴.

Produse tehnologice care completează Social Media

Într-unul din articolele publicate pe blogul său, intitulat „Web-ul social – smartphone-uri, tablete și ultrabooks”, Ben Cotton a menționat că există o serie de produse tehnologice performante care completează interacțiunea din domeniul social media. În opinia autorului, aceste noi gadget-uri sunt utilizate frecvent și în activitatea noastră zilnică.

În ceea ce privește categoria smartphone-urilor, social media a cunoscut o creștere exponențială datorită

Figura nr. 2
Technological products that completed the
Social Media
<http://www.anandtech.com/show/5294/why-smartphonetablets-are-limited-to-36mbps-over-wifi>

³ George Pallis, Demetrios Zeinalipour-Yazti and Marios D. Dikaiakos, "Online Social Networks: Status and Trends", accesat 27 August 2014 at <http://www.cs.ucy.ac.cy/mdd/docs/2011-SpringerBook-OSN.pdf>.

⁴George Pallis, Demetrios Zeinalipour-Yazti and Marios D. Dikaiakos, "Online Social Networks: Status and Trends", accesat 27 august 2014, la <http://www.cs.ucy.ac.cy/mdd/docs/2011-SpringerBook-OSN.pdf>.

boom-ului de răspândire a acestora și numărului din ce în ce mai mare a utilizatorilor de dispozitive mobile folosite în accesarea site-urilor social media.

Costurile reduse ale abonamentelor de date permit smartphone-urilor o conexiune constantă la Internet, chiar în lipsa unei rețele WIFI disponibile. Mai mult, principalele site-uri ale rețelelor sociale dețin propriile lor aplicații mobile care permit accesarea mult mai facilă a acestora prin intermediul smartphone-urilor”.⁵

Încă din 2013, când smartphone-urile au atins nivelul maxim de utilizare, acestea au devenit parte din rutina zilnică. De fapt, ne menținem, în permanență, conectați cu restul lumii.

Totodată, unele dintre instrumentele similare cu smartphone-urile, tabletele, au devenit dispozitive cu o conexiune permanentă la internet, ce facilitează accesul permanent la rețelele sociale.

Potrivit autorului, „smartphone-urile și tabletele prezintă aceeași selecție de aplicații, astfel încât persoanele interesate de rețelele sociale online pot accesa profilurile proprii direct din cadrul aplicației, în profida navigării online pentru identificarea site-ului solicitat”⁶.

A treia categorie este reprezentată de ultrabook-uri, care sunt asociate cu „cele mai bune opțiuni pentru persoanele care aspiră să îmbine caracteristicile unui laptop tradițional și portabilitatea unui computer, de tipul netbook. Această categorie a laptopurilor oferă un parcurs de navigare ‚neted’, fără a compromite performanța sau durata de viață a bateriei”. Acestea dispun de ecrane de înaltă rezoluție, de o gamă extinsă de opțiuni privind modalitatea de conectivitate, remarcându-se prin capacitatea de portabilitate, corespunzătoare pentru persoanele multi-tasking, aflate în permanentă mișcare”.

În general, acestea sunt mai accesibile ca oricând datorită confortului pe care dispozitivele mobile, precum laptopuri și tablete, îl constituie pentru social media.

⁵ Ben Cotton, „Tech Products that Have Fuelled the Social Media Phenomenon”, in Web Social Thing, accesat la 25 august 2014 at <http://socialwebthing.com/2014/05/tech-products-social-media/>.

⁶ Idem.

Provocări ale userilor în utilizarea rețelelor sociale online

Informații precum date biografice, preocupări, interese, hobby-uri, afiliere mass-media, grad de integrare socială, poziție ierarhică într-o anumită structură-cadru, obținute din cercetarea rețelelor sociale, contribuie la canalizarea eforturilor organizațiilor criminale sau a altor utilizatori contravenienți de a induce în eroare alți utilizatori, prin câștigarea încrederii acestora și prin transformarea acestora în victime. Din acest motiv, este necesară însușirea unui set de măsuri de securitate de bază de către utilizatorii social media, asupra profilurilor online.

O serie de riscuri pot apărea din cauza unor elemente precum: o zonă extinsă de investigație, lipsa unui background de pregătire privind furnizarea de date cu caracter personal și protecției vieții private, protecție deficitară a computerului personal și a utilizării terminalelor publice în vederea accesării conturilor personale de pe rețelele sociale, lipsa unei discipline privind pregătirea utilizării internetului în locurile publice

Componentele social-media, inclusiv rețelele sociale online, dețin capacitatea de a influența comportamentul indivizilor, prin intermediul posibilității de a fi cercetate. Susan Barnes a subliniat importanța paradoxului de a trăi într-o societate în care indivizii dezvăluie informații personale în mediul virtual cu impresia că acestea se păstrează într-un mediu privat, în timp ce organizațiile guvernamentale și companiile sau chiar organizațiile criminale, colectează informații despre utilizatori.

Unele dintre cele mai frecvente provocări cu care se confruntă utilizatorii de internet sunt: spam-urile, înșelăciunea (phishing), tehnica de *clickjacking*, aplicațiile de tip „malware”. Astfel, caracteristicile rețelelor sociale online care determină importanța acestora din punct de vedere al informațiilor disponibile despre utilizatori sunt: persistența (ceea ce se postează, rămâne în mediul virtual), abilitatea de a căuta informații (regăsirea unei persoane în mediul online este relativ ușoară), multiplicarea conținutului digital (fotografiile pot fi înlăturate, preluate, repostate) și publicul „invizibil”. Din aceste motive, utilizatorii au tendința de a adapta mesajele și comportamentul în social media în conformitate cu normele de conduită percepute ca fiind acceptabile/ dorite (Boyd and Heer 2006).

Având în vedere riscurile privind diseminarea de informații cu caracter personal în mediul online, în majoritatea cazurilor, utilizatorii social media adoptă măsuri de precauție în ceea ce privește dezvăluirea datelor personale. Experții Miller Maier, Goya-Martinez și Schuler (2008) sunt de

păreră că userii sunt, în general, atenți la limitarea postării informațiilor cu caracter personal, precum menționarea numerelor de telefon și a adreselor personale. Cu toate acestea, utilizatorii mai tineri (18-19 ani) relevă detalii despre viața personală într-o pondere mai mare decât persoanele adulte.

Astfel, cele mai mari provocări ale social media cu care se confruntă utilizatorii (entități de sine stătătoare sau companii) sunt reprezentate de răspunsurile la adresarea următoarelor întrebări⁷:

- Cu cine ar trebui să interacționăm? – o sortare a informațiilor de către autoritatea social media poate facilita atragerea de persoane care apreciază popularitatea unui utilizator în acest domeniu;
- Ce informații ar trebui să distribuim? – este recomandat să nu distribuim informații personale indivizilor necunoscuți, ci doar prietenilor afiliați rețelei proprii;
- Când ar trebui să distribuim informații? – postarea unei informații într-un interval de „audiență” (prietenii săi sunt prezenți în momentul postării), atrage, după sine, mai multe aprecieri;
- Cum pot atrage utilizatorii mai multe persoane să le urmărească materialele postate? – informațiile care nu au mai fost postate anterior au un mare impact asupra userilor din social media;
- Cum se selectează rețeaua potrivită pentru fiecare utilizator? – această situație este direct dependentă cu spațiile de desfășurare a utilizatorilor activi și receptivi din cadrul „audienței”;
- Cum pot mări utilizatorii numărul de persoane care le urmăresc activitatea în social media? – acest lucru se poate realiza prin intermediul distribuirii unor informații utile și interesante, care pot dobândi o însemnătate crescută prin crearea unui nod de conversație în cadrul altor spații de discuție;
- Care sunt formatele materialelor distribuite? – este necesar ca utilizatorii să testeze ce funcționează cel mai bine pentru aceștia (în funcție de calitatea și cantitatea postărilor);
- Cât timp este necesar să aloce un utilizator în distribuirea materialelor? – în acest caz, cantitatea este mai puțin importantă decât consistența materialului, deoarece acțiunile pot fi întreprinse simultan cu consultarea emailului personal;

⁷ <http://www.slideshare.net/randfish/the-10-big-social-media-challenges-and-how-to-solve-them> accesat at 29 August 2014.

- Cum se poate măsura „succesul” obținut în social media? – în cadrul prezentării sale pe platforma „Slideshare”, Rand Fishkin realizează o comparație a platformelor sociale online de tipul „Facebook”, „Twitter” și „Google+”, în funcție de audiență, modul de derulare a conversațiilor, traficului.

Provocări pentru organizațiile de intelligence

Evoluția și natura dinamică a societății contemporane au influențat activitatea derulată de organizațiile de intelligence. Dezvoltarea și intensificarea utilizării social media au condus la dezvoltarea către două direcții: pe de o parte, pentru susținere, iar, pe de altă parte, pentru anticiparea amenințării și provocării acestora. În cadrul comunității de intelligence, intensificarea utilizării componentelor social media au produs schimbări majore în derularea etapelor parcurse în colectarea și analiza informațiilor.

O serie de servicii de intelligence și-au creat rețele cu circuit propriu pentru a facilita comunicarea între organizațiile din întreaga lume. Rețelele sociale pot fi, de asemenea, folosite în recrutarea de potențiali angajați. Acestea oferă candidaților oportunitatea de a se familiariza cu activitatea derulată în cadrul unei organizații.

Componentele social media oferă oportunități, însă și provocări pentru organizațiile de intelligence, fapt ce conduce către ideea că acestea pot deveni o amenințare la adresa securității naționale.

De asemenea, cea mai importantă provocare este cea determinată de dezvoltarea tehnologică din cadrul elementelor social media, care includ rețelele sociale online, ce conduc către o stare de nesiguranță în comunitatea de intelligence. Există o serie de rețele de criminalitate organizată și de terorism cibernetic ce facilitează diseminarea de informații (postarea de fotografii, materiale video, prezența în anumite spații/ locații), recrutarea, promovarea și îndoctrinarea ideologiilor care amenință

Figura nr. 3
Collaboration in social media
<http://www.smedio.com/7-social-media-challenges-you-will-have-to-overcome/>

securitatea națională, colectarea de informații despre potențiale victime, viruși informatici infiltrați care dezactivează aplicații online.

Principala provocare în analiza rețelelor sociale online o reprezintă colectarea materialelor postate care pot fi transformate, ulterior, în analize de conținut. Astfel, pătrunderea în cadrul rețelelor rezidă din nevoia de a accesa informații de conținut. Ulterior, programe de tip crawler contribuie la identificarea unor mesaje suspecte, cu un grad mare de replicare, și a intensității legăturilor dintre indivizii unei rețele.

De asemenea, în ceea ce privește companiile și relația acestora cu social media, se poate aprecia că „odată considerat un subiect tabu de către organizații, social media a devenit o componentă-cheie pentru dezvoltarea produselor de colectare de feed-back și interacțiune cu clienții/ beneficiarii. Totuși, o serie de companii nu au coordonat o abordare unitară pentru a utiliza social media în propriile organizații”⁸.

Social media a reinventat relația dintre organizații, beneficiari, angajați și furnizori. Pe lângă oportunitățile pe care le generează, există o serie de provocări precum securitatea, problemele de confidențialitate, cerințele de reglementare și aspectele invocate de angajați privind utilizarea celor mai bune instrumente pentru a gestiona social media⁹.

Concluzii

În prezent, aproape orice are legătură cu social media. O serie de autori și specialiști din domeniu opinează că, dacă un individ nu este activ în această zonă, nu face parte din spațiul virtual. Sintagma „social media” se află pe agenda zilnică a multor directori din zona business. De asemenea, factorii de decizie, împreună cu consultanții acestora, încearcă să identifice modalități prin care companiile acestora pot utiliza cât mai profitabil aplicații precum Wikipedia, YouTube, Facebook, Second Life, and Twitter.¹⁰

⁸ Marian Crăciun, ”Social media: o provocare ce nu mai poate fi ignorată”, accesat 26 August at <http://gadgetrends.ro/2013/04/12/social-media-o-provocare-ce-nu-mai-poate-fi-ignorata/>.

⁹ Idem.

¹⁰ Andreas M. Kaplan *, Michael Haenlein, ”Users of the world, unite! The challenges and opportunities of Social Media Accesat 26 August at <http://michaelhaenlein.com/Publications/Kaplan,%20Andreas%20%20Users%20of%20the%20world,%20unite.pdf>.

Activitatea de navigare pe rețelele sociale online (social networking) a devenit una dintre cele mai populare din „lumea de azi a Internetului”, cu milioane de persoane în toată lumea care utilizează social media pentru a se întâlni cu prieteni vechi sau pentru a-și face noi cunoștințe, pentru a colecta sau a distribui informații. Pe de altă parte, odată cu aceste avantaje, există și „capcane” precum cele plasate de hackerii care produc furturi de identitate și dezvăluirea unor informații personale¹¹.

Între provocările cu care se confruntă specialiștii de comunicare în social media, se află modul de funcționare a diferitelor site-uri de social media. În SUA, există o listă de volume dedicate acestui subiect, privind: stabilirea oportunităților de comunicare, comunicarea riscurilor prin intermediul platformelor de social media, diferențierea tipurilor și categoriilor de social media, capabilitățile și vulnerabilitățile acestora, în special, prin comparea Facebook-ului cu MySpace, Twitter și Tumblr. În prezent, s-a subliniat necesitatea determinării unor „reguli de comportament” în cadrul rețelelor sociale și stabilirea unei diferențieri între PR-ul tradițional și online, analiza tendințelor în rețelele sociale online – aplicarea noilor metode emergente de utilizare a acestora și identificarea celor mai bune tactici pentru promovarea organizațiilor prin intermediul social media. Specialistul în comunicare online, Chad Norman, a propus (2009) o serie de tactici pentru promovarea unei companii guvernamentale. A recomandat metode pentru dezvoltarea unui program de social media, prin măsurarea eficienței comunicării în cadrul rețelelor sociale¹².

O tendință actuală a social media este reprezentată de o nouă evoluție tehnologică, denumită „mobile-social media”, care are la bază tranziția de la aplicațiile social media de pe desktopurile computerelor și laptopurilor, către dispozitivele mobile. Potrivit specialiștilor, piața pentru evoluțiile mobile din domeniul Web 2.0 se află într-o continuă creștere¹³.

¹¹ Social Networking Risks and Challenges accesat 29 August at <http://infosecawareness.in/students/social-networking-risks-and-challenges>.

¹² <http://www.informatiiprofesionale.ro/marketing/social-media-e2-80-93-o-noua-provocare>

¹³ Andreas M. Kaplan *, Michael Haenlein, ”Users of the world, unite! The challenges and opportunities of Social Media Accesat la 26 august, <http://michaelhaenlein.com/Publications/Kaplan,%20Andreas%20%20Users%20of%20the%20world,%20unite.pdf>.

Într-un studiu realizat de Ernst & Young, s-a apreciat că 38% dintre organizații au implementat o abordare coordonată în utilizarea social media în interiorul instituției. Rezultatul final conduce către ideea că, pe viitor se vor intensifica riscurile utilizării social media și exploatarea deplină a canalelor. De obicei, organizațiile cu o abordare formală în utilizarea social media diminuează riscurile prin limitarea sau restricționarea deplină a accesului la social media (45%), a politicilor de utilizare (45%) sau implementează programe specializate (40%)¹⁴.

Bibliografie

1. Anderson, P. "What is Web 2.0? Ideas, Technologies and Implications for Education." February, 2007. Disponibil la JISC Technology and Standards Watch accesat 28 August at <http://www.jisc.org.uk/media/documents/techwatch/tsw0701b.pdf>.
2. Armstrong, Jill et al. "A Review of Current and Developing International Practice in the Use of Social Networking (Web 2.0) in Higher Education," September, 2008. Disponibil la Franklin Consulting accesat la 27 august 2014, <http://franklinconsulting.co.uk/LinkedDocuments/the%20use%20of%20social%20networking%20in%20HE.pdf>.
3. Ben Cotton, "Tech Products that Have Fuelled the Social Media Phenomenon", în Web Social Thing, accesat la 25 august 2014, <http://socialwebthing.com/2014/05/tech-products-social-media/>.
4. Bak, Greg. "Impacts of Web 2.0 on Information Models: Life Cycle and Continuums". Ottawa: 2010. Disponibil la Library and Archives Canada, accesat la 28 august, www.collectionscanada.gc.ca/obj/012018/f2/012018-3403-e.pdf.
5. Bernoff, Josh and Charlene Li. "Harnessing the Power of the Oh-So-Social Web." MIT Sloan Management Review 49, no. 3 (Spring, 2008).
6. Bodnar, John. 2003. "Warning Analysis for the Information Age: Rethinking the Intelligence Process". Joint Military Intelligence College.
7. Boyd, Dana M. and Nicole B. Ellison. "Social Network Sites Definition, History, and Scholarship. Journal of Computer-Mediated Communication 13, no. 1 (2007), accesat la 27 august 2014, <http://jcmc.indiana.edu/vol13/issue1/boyd.ellison.html>.
8. Carr, Nicholas. "The Shallows: What the Internet is doing to Our Brains". NY: W.W. InterPARES 3 Project, TEAM Canada, Norton, 2010.

¹⁴ Marian Crăciun, "Social media: o provocare ce nu mai poate fi ignorată", accesat la 26 august 2014, <http://gadgetrends.ro/2013/04/12/social-media-o-provocare-ce-nu-mai-poate-fi-ignorata/>.

9. Gantz, John F. et al. "The Expanding Digital Universe." March, 2007. Disponibil la International Data Corporation.
10. George Pallis, Demetrios Zeinalipour-Yazti and Marios D. Dikaiakos, "Online Social Networks: Status and Trends", accesat la 27 august 2014, <http://www.cs.ucy.ac.cy/mdd/docs/2011-SpringerBook-OSN.pdf>.
11. Hrovat, Eric. 2001. "Information Warfare: The Unconventional Art in a Digital World". Sans Institute InfoSec Reading Room.
12. Jeanneney, Jean-Joel. "Google and the Myth of Universal Knowledge". Chicago: University of Chicago Press, 2007.
13. Pop, Marta. "Serviciile de informații și noile media", în *Revista Intelligence*, numărul 12, septembrie 2008.
14. Oprea, Dumitru, "Protecția și securitatea informațiilor", Iași, Polirom, 2003
15. Oprea, Dumitru, "Globalizarea și riscul securității informațiilor". Iași: Universitatea Alexandru Ioan Cuza, 2004.
16. O'Reilly, Tim and John Batelle. "Web Squared: Web 2.0 Five Years On." October, 20, 2009, accesat la 27 august 2014, la <http://www.web2summit.com/web2009/public/schedule/detail/10194>.
17. Scholz, Trebor. "Market Ideology and the Myths of Web 2.0." *First Monday* 13, no. 3 (March, 2008): unpaginated, accesat 25 august 2014, <http://firstmonday.org/htbin/cgiwrap/bin/ojs/index.php/fm/article/view/2138/945>.
18. Shirky, Clay, "Here Comes Everybody: The Power of Organizing without Organizations". New York: Penguin, 2008.
19. Quitney, Janna and Lee Rainie, "The Impact of the Internet on Institutions in the Future." March, 2010. Disponibil la Pew Internet & American Life Project.
20. ***<http://www.wall-street.ro/articol/IT-C-Tehnologie/8923/Softurile-care-te-invata-sa-ti-evaluezi-competitorii.html>, accesat la 27 august 2014.
21. ***http://news.cnet.com/Intelligence-in-the-Internet-age/2100-11395_3-5869719.html, accesat 27 August 2014.
22. ***<http://www.dia.mil/college/science/>, accesat 27 august 2014.
23. ***<http://www.scribd.com/doc/30328505/INFOSFERA-Revista-de-Studii-de-Securitate-Si-Informatii-Pentru-Aparare-Nr-1-2009>, accesat la 27 august 2014.
24. ***<http://www.pr-romania.ro/hot-topics/172-pr-20-i-consecinele-noilor-tehnologii-asupra-relaiilor-publice.html>, accesat la 27 august 2014.

Photos sources:

<http://socialwebthing.com/2014/05/tech-products-social-media/>
<http://www.anandtech.com/show/5294/why-smartphonetablets-are-limited-to-36mbps-over-wifi>

<http://www.slideshare.net/randfish/the-10-big-social-media-challenges-and-how-to-solve-them> <http://www.smedio.com/7-social-media-challenges-you-will-have-to-overcome/>

Alina Mîlcomete este doctorand la Academia Națională de Informații „Mihai Viteazul” din București, calitate în care a prezentat o serie de lucrări Științifice în cadrul unor manifestări științifice, conferințe naționale și internaționale, elaborând articole subsumate domeniului de refriță, „Informații și securitate națională”.

Elena-Adelina Andrei este doctorand la Academia Națională de Informații „Mihai Viteazul” din București. A absolvit Facultatea de Sociologie și Asistență Socială din cadrul Universității din București. De asemenea, a urmat programele de master „Analiza informațiilor” și „Managementul Resurselor Umane” în cadrul aceleiași instituții. Interesele sale științifice se îndreaptă către următoarele domenii: comportamentul organizațional, analiza rețelelor sociale, rețelele sociale online și comunitățile virtuale.

Etica în intelligence și cazul scandalului de spionaj împotriva Germaniei

Dr. Valentin STOIAN

Institutul Național de Studii de Intelligence
Academia Națională de Informații „Mihai Viteazul”
vstoian@dcti.ro

Abstract

The article aims to evaluate the burgeoning literature on intelligence ethics and to analyze the 2014 German spying scandal from this perspective. It presents an appraisal of American espionage actions in Germany, based on public revelations and concludes that ethical aspects were violated.

The first part of the article elaborates the principle of gradual intelligence action, as formulated by the just intelligence doctrine. While doing so, the article also presents two other competing views on ethics, realism and utilitarianism. Yet, it selects just intelligence doctrine as the paradigm which best combines the state's duty to ensure its citizens' security with the fundamental premise of universal human moral status. The first part concludes by arguing that intelligence action should be gradual in both intention and means.

The second part discusses the 2014 revelations of American espionage in Germany and appraises them according to principles of intelligence ethics. It argues that the goal of action was not the discovery of a grave and imminent threat and that the means employed were disproportionate and indiscriminate. The article closes with an appeal for rebuilding trans-Atlantic trust.

Keywords: intelligence, ethics, Snowden, Germany.

Introducere

Ideea de etică în activitatea de intelligence a avut parte de diferite abordări atât în literatura de specialitate cât și în înțelegerea dată de practicieni. Există o tensiune evidentă între modul cum cetățeanul obișnuit concepe ideea de moralitate și practica activității de intelligence. Aceasta presupune acțiuni care, de multe ori sunt în afara sensului dat convențional

termenului de moralitate. De exemplu, inventarea unei identități legendate, șantajarea unei potențiale surse sau motivarea acesteia prin mijloace financiare pentru a-și înșela partenerii de muncă, interceptarea comunicațiilor sau acțiunea în afara legii statului pe teritoriul căruia se desfășoară activitatea sunt considerate, de către simțul comun, acțiuni imorale. Pentru a depăși această dificultate, de multe ori, cei direct implicați în activitatea de intelligence preferă să aibă o abordare „amorală”¹ („totul e acceptabil în dragoste și război”) sau să își justifice acțiunile prin servirea interesului statului pe care îl reprezintă. De exemplu, Hugh Selton Lady, șeful CIA-ului din Italia, implicat în răpirea extraordinară a imamului Abu Omar din Milano a declarat că „am fost doar un soldat, eram într-un război împotriva terorismului și nu puteam pune la îndoială ordinele care mi s-au dat”.²

Pe de altă parte, nevoia umană de securitate este una fundamentală, fiind considerată de filosofia politică unul dintre motivele pentru care indivizii aleg să iasă din starea de natură și să formeze entități statale. Statele sunt investite de cetățeni cu rolul primordial de a proteja viața și integritatea fizică a indivizilor, pe lângă drepturile fundamentale ale acestora. Istoria filosofiei occidentale a recunoscut statului dreptul și chiar datoria de a folosi violența pentru apărarea cetățenilor care îl compun, atât împotriva amenințărilor externe, cât și împotriva celor care încalcă legile unui stat legitim. În privința relațiilor dintre cetățenii unui stat, tradiția filosofică (Rousseau, Kant) presupune că cel care comite acte de violență împotriva concetățenilor săi rupe contractul cu aceștia și revine în starea de natură, fiind singurul responsabil de pedeapsa pe care apoi o primește. De exemplu, Kant consideră că pedepsirea unui infractor poate fi justificată deoarece infracțiunea acestuia violează principiul egalității între cetățeni, pedeapsa fiind modul în care statul restabilește această egalitate.³ Rousseau consideră că cei care încalcă legea devine un rebel și un trădător, declarând război propriului stat.⁴

¹ J.E. Drexel Godfrey „Ethics in intelligence” în Jan Goldman (ed.) *Ethics of Spying: a Reader for the Intelligence Professional* vol 1 Lanham, Maryland: Scarecrow Press, 2006, 5.

² Reuters, U.S. spy says just followed orders in Italy kidnap, 30.06.2009, <http://www.reuters.com/article/2009/06/30/us-italy-usa-rendition-idUSTRE55T3H420090630>, Accesat 15.10.2014

³ Imanuel Kant, *The Science of Right*, <https://ebooks.adelaide.edu.au/k/kant/immanuel/k16sr/introduction.html#D>, Accesat 15.10.2014.

⁴ J.J. Rousseau, *On the Social Contract*, translated by Jonathan Bennett, 2010,

Prin urmare, etica activității de intelligence trebuie privită în acest context, iar analiza morală trebuie să depășească înțelegerile convenționale. Abordând acest subiect din diverse perspective filosofice, toți autorii din domeniu au ajuns la concluzia că moralitatea acțiunilor de intelligence se poate analiza în funcție de raportarea lor la principiul gradualității, conform căruia aproape orice acțiune este permisibilă dacă este adaptată gravității amenințării și gradului de protecție a informației ce trebuie descoperită. Scopul acestui articol este de a prezenta și distila principiul gradualității așa cum este întâlnit în literatură și de a îl aplica pentru analiza scandalului de spionaj izbucnit în vara lui 2014 între Statele Unite ale Americii și Germania.

Bineînțeles, datorită faptului că pornesc de la premise diferite, concluziile autorilor ce vor fi enumerați diferă. În timp ce toate perspectivele acceptă că anumite acțiuni sunt legitime, sfera celor care sunt considerate nepermise, sau strictetea condițiilor care trebuie îndeplinite pentru ca o acțiune să fie permisibilă este diferită, așa cum se va vedea în secțiunea următoare.

O limită importantă a acestui articol trebuie menționată de la început. Literatura în domeniul eticii de intelligence, precum și declarațiile publice ale practicienilor de multe ori confundă trei concepte distincte. Primul este cel al legalității, care se referă la conformitatea acțiunii de intelligence cu legea statului care o ordonă, oricare ar fi aceasta. Astfel, ascultarea telefoanelor unui cetățean fără mandat este o încălcare a legalității statelor democratice. Al doilea concept este cel al responsabilității publice. Responsabilitatea publică a fost înțeleasă de amiralul Stansfield Turner ca „există un singur test pentru etica activităților de intelligence din surse umane – dacă cei care le aprobă consideră că își pot argumenta acțiunile în fața opiniei publice, în cazul în care acestea devin cunoscute”⁵. Ca exemplu, deși poate legea poate a fost respectată (s-a obținut mandat) atunci când au fost ascultate telefoanele unui grup de studenți cu vederi critice la adresa politicii externe, publicul cu greu va accepta o astfel de acțiune. Cel de-al treilea palier de analiză a unei acțiuni/norme este cel al eticii, un concept mai larg, care poate oferi principii utilizabile la evaluarea critică a cadrului normativ și a cutumelor care guvernează domeniul de intelligence, și nu doar a acțiunilor întreprinse. Aceste norme sunt derivate

<http://www.earlymoderntexts.com/pdfs/rousseau1762.pdf> , Accesat 15.10.2014, 17.

⁵ Michael Quinlan, „Just Intelligence: Prolegomena to an ethical theory”, *Intelligence and National Security* Vol 22, No.1, 1-13.

de autori din teoriile filozofiei morale, teorii care au scopul ambițios de a defini norme cu valoare universală. Doar aceste teorii fac subiectul articolului de față.

Literatura de specialitate

Toni Erskine⁶ prezintă perspectiva realistă asupra moralității acțiunii de intelligence ca fiind cea mai permisivă. În această concepție, care provine din filosofia lui Thomas Hobbes sau Nicolo Machiavelli, statul are datoria de a își asigura întâi de toate propria supraviețuire, apoi bunăstarea propriilor cetățeni, iar binele altor state sau a cetățenilor lor nu este o problemă de luat în seamă. Acțiunile de informații nu doar că nu sunt imorale, ci sunt morale și binevenite dacă îmbunătățesc șansele de supraviețuire și putere ale statului. Ofițerii de informații sunt comparați cu firele unei pânze de păianjen, oferind informații suveranului asupra lumii exterioare sau cu razele de lumină care iluminează sufletul uman.⁷ Așa cum arată Erskine, această perspectivă nu trebuie privită ca fiind una amorală (în activitatea de informații nu este loc de moralitate) ci una care definește interesul statului ca fiind criteriul de evaluare a permisibilității unei acțiuni. Bineînțeles, este o concepție ce justifică multe tipuri de acțiuni, incluzând pe cele extreme cum ar fi asasinatul politic sau chiar tortura (ținând totuși cont ca aceasta să nu dăuneze reputației statului care o face, dacă reputația nepătată este un mijloc de a exercita puterea).⁸

O a doua perspectivă asupra moralității acțiunii de informații este cea justificată de Michael Herman⁹ și criticată de Erskine. Aceasta are la bază teoria utilitaristă și se bazează pe evaluarea consecințelor acțiunii în funcție de cât de mult bine sau rău produc în lume. Utilitarismul are o tradiție îndelungată în filosofia politică contemporană, pornind de la concepțiile lui Jeremy Bentham și John Stuart Mill, fiind reprezentat printre

⁶ Toni Erskine „<<As Rays of Light to the Human Soul>>? Moral Agents and Intelligence Gathering” în Jan Goldman (ed.) *Ethics of Spying: a Reader for the Intelligence Professional* vol 2 Lanham, Maryland: Scarecrow Press, 2010, 122-125.

⁷ Ibid, 121.

⁸ Ibid, 125.

⁹ Michael Herman, „Ethics and Intelligence after September 2001” în Jan Goldman (ed.) *Ethics of Spying: a Reader for the Intelligence Professional* vol 2 Lanham, Maryland: Scarecrow Press, 2010, 107.

contemporani de Peter Singer și Henry Sidgwick. Principiul de bază al acestei concepții este că o acțiune sau o regulă trebuie evaluată din punct de vedere moral printr-o operațiune de a compara binele pe care îl produce cu răul pe care îl generează și de a căuta ca acțiunea să producă cât mai mult bine. Se poate spune că ideea centrală a utilitarismului este maximizarea utilității (indiferent cum este aceasta definită), oferind fiecărei persoane o importanță egală.¹⁰ Bineînțeles, diversele critici la adresa acestei concepții au condus la rafinarea ei pentru a evita implicațiile negative, implicații care sunt folosite și de Erskine în critica adresată lui Herman. Prima dintre ele se referă la imposibilitatea de a defini binele și răul rezultat dintr-o acțiune într-un mod unitar și universal. Încercând să definească ce reprezintă binele sau răul pe care acțiunea de intelligence trebuie să îl promoveze sau împiedice, Herman nu intră în dezbateri filosofice, ci folosește „termeni comuni” precum „încurajarea comportamentului responsabil al guvernelor, relațiile inter-state bune, minimizarea tensiunilor, cooperarea pentru scopuri valoroase și evitarea războiului”¹¹. Pe de altă parte, Erskine critică această abordare deoarece consideră că standardele a ceea ce este bine și ceea ce este rău nu sunt clare.¹²

Un al doilea argument împotriva teoriilor utilitariste este că ignoră „faptul că indivizii sunt ființe umane distincte”¹³ Astfel, cel puțin teoria utilitaristă clasică, permite ca un rău foarte mare să i se facă unei persoane pentru a genera un bine relativ mic pentru multe alte persoane. Cel mai bun exemplu împotriva utilitarismului este folosirea torturii pentru a afla informații ce pot împiedica o amenințare la adresa a multe persoane. Cu excepția unei situații extreme, tortura reprezintă un rău foarte mare, iar de multe ori informațiile obținute împiedică doar amenințări puțin relevante. Acest argument este folosit și de Erskine.¹⁴

Ultima critică la adresa utilitarismului este că acesta trebuie să țină cont și de rezultatele neintenționate ale acțiunii pentru a calcula „balanța permisibilității”. De multe ori o acțiune poate conduce și la afectarea

¹⁰Will Kymlicka, *Contemporary Political Philosophy: an introduction* Oxford:Oxford University Press, 2002 12.

¹¹ Herman, „Ethics and Intelligence after September 2001”, 111.

¹²Erskine „<<As Rays of Light to the Human Soul>>”, 130.

¹³ John Rawls, *A Theory of Justice*, second edition Cambridge, Mass: Harvard University Press, 1999, 167.

¹⁴ Erskine „<<As Rays of Light to the Human Soul>>”, 129.

persoanelor care nu sunt direct implicate, fie prin compromiterea reputației sau suferință emoțională. Erskine consideră că acest argument limitează nejustificat marja acțiunii de intelligence permisibile, având în vedere că aproape toate acțiunile au consecințe neintenționate care sunt greu de prevăzut.¹⁵ De exemplu, obținerea de informații de la instituție străină care este o țintă legitimă poate afecta, fără ca acesta să fie scopul acțiunii, cariera celor care trebuiau să păzească această informație. Dacă este pus în balanță și acest rău neintenționat, este posibil ca acțiunea împotriva acelei ținte legitime să fie considerată impermisibilă.

O elaborare a teoriei utilitariste este concepția lui Ross Bellaby, care pornește de la principiul *primum non nocere*¹⁶ sau în primul rând nu face rău. Bellaby analizează câteva concepții preluate din literatura filosofiei politice, dar este cel mai pregnant influențat de teoria capabilităților lui Amartya Sen și Martha Nussbaum, Bellaby definește câteva interese de bază ale individului (spre deosebire de Herman, care definește interesele societății internaționale ca bază de comparație). Aceste interese sunt integritatea fizică și mentală, autonomie, libertate, sentimentul de încredere în sine și protejarea spațiului privat. Fiecare dintre aceste interese pot fi afectate de acțiunile de intelligence în diverse moduri, de la tortură, care le rănește pe primele până la violarea spațiului privat.¹⁷ Bellaby nu propune soluții diferite bazate pe teoria sa, ci preferă să se raporteze la teoria războiului/intelligence-ului drept (discutată mai jos) ca rezolvare a problemei propuse.

Cea de-a treia concepție a eticii prezentată de Erskine este cea deontologică derivată din imperativul categoric așa cum acesta este definit de Immanuel Kant. Acesta interzice expres anumite acțiuni în orice condiții. Imperativul categoric poate fi formulat în două moduri: „Acționează astfel încât norma care îți ghidează acțiunea poate deveni o normă universală” și „Acționează astfel încât să îi tratezi pe ceilalți ca scopuri în sine și nu ca mijloace”¹⁸, ambele reprezentând o interdicție absolută față de acțiuni precum minciuna, invadarea spațiului privat sau încălcarea promisiunilor făcute. Atât perspectiva kantiană cât și cea utilitaristă, spre deosebire de cea

¹⁵ Erskine „<<As Rays of Light to the Human Soul>>”, 133.

¹⁶ Ross Bellaby, „What’s the Harm? The Ethics of Intelligence Collection”, *Intelligence and National Security*, Vol 27, Issue 1, 2012, pp 93-117.

¹⁷ *Ibid*, 109.

¹⁸ Erskine „<<As Rays of Light to the Human Soul>>” 132.

realistă oferă o importanță morală egală altor state și cetățenilor acestora, propunând însă soluții diferite.

O importantă teorie morală este cea a intelligence-ului „just” sau „drept”¹⁹, o aplicare la activitatea de intelligence a concepțiilor moderne a războiului drept. Teoria războiului drept este reprezentată în literatura de specialitate de Michael Walzer, Jeff McMahan și Frances Kahn. Principala susținătoare a acestei viziuni în domeniul intelligence-ului este Angela Gendron.²⁰ În primul rând, aceasta distinge, așa cum o face și teoria războiului drept, între *jus ad bello* (dreptul moral de a porni un război – adaptat apoi de Quinlan ca *jus ad intelligentiam*) și *jus in bellum* (modul de a acționa în timpul unui conflict-adaptat ca *jus in intelligentsia*),²¹ considerând că și acțiunile de informații trebuie judecate conform ambelor cerințe. Michael Quinlan consideră în mod corect că adaptarea teoriei războiului drept la acțiunea de informații trebuie făcută creativ deoarece între cele două activități există diferențe semnificative. În primul rând, se cunoaște mult mai puțin despre acțiunile de informații decât despre acțiunile militare, iar discutarea acestora poate avea loc doar în termeni generali și simplificați. În al doilea rând, guvernele sunt dispuse să ofere foarte puține informații despre limitele comportamentului tolerat din partea adversarilor pentru a nu le lăsa acestora spațiu de manevră.²²

Astfel, atât Gendron cât și Quinlan acceptă că există diferențe radicale între teoria războiului drept și teoria intelligence-ului drept în privința părții de *jus ad bello/intelligentiam*. Dacă războiul poate fi legitim doar atunci când statul a fost atacat sau când există o amenințare gravă și iminentă, activitatea de informații poate fi desfășurată în mod legitim cu scopul de a identifica și combate amenințări înainte ca acestea să se manifeste. Bineînțeles, pentru partea de identificare a amenințărilor, Gendron recomandă folosirea a mijloace cât mai puțin intruzive până la

¹⁹ O notă asupra traducerii: în limba engleză se folosește termenul de „just war” sau „just intelligence”. Pe de altă parte, în traducerea din limba română a operelor filozofice ce tratează subiectul „justice” se folosește termenul de „dreptate”, termenul de „justiție” fiind rezervat dezbaterilor cu privire la aplicarea și interpretarea legii.

²⁰ Angela Gendron, „Just War, Just Intelligence: An Ethical Framework for Foreign Espionage”, *International Journal of Intelligence and Counterintelligence*, Vol 18, No.3, 2005, 398-434.

²¹ *Ibid*, 415.

²² Quinlan, „Just Intelligence: Prolegomena to an ethical theory”, 4.

descoperirea unor indicii puternice despre evoluția către materializare a unei amenințări. De exemplu, această abordare exclude spionajul economic efectuat strict pentru obținerea unui avantaj competitiv pentru o țară sau spionarea vieții private a unui individ fără ca acesta să aibă o funcție din care să poată da ordine ce conduc la o potențială acțiune periculoasă.

În privința comportării în cazul desfășurării acțiunilor de informații, Gendron propune criteriile clasice ale războiului drept: proporționalitate, probabilitatea succesului, luarea în considerare a consecințelor neintenționate și diferențierea între combatanți și necombatanți.²³ Pentru ultimul criteriu, Gendron citează propunerile lui Tony Pfaff și Jeffrey Tiel, care consideră că există o scară a implicării în activitatea de informații, măsurile putând fi dozate în funcție de aceasta. Astfel persoanele care nu au nici o legătură cu activitatea de informații a unui stat ar trebui vizate doar de măsuri minim intruzive, pe când ofițerii de informații activi pot fi supuși inclusiv unor măsuri de genul șantaj cu probe fabricate sau interogare dură.²⁴ De asemenea principiul proporționalității vizează adoptarea unei măsuri suficient de intruzive pentru a asigura succesul dar nu mai mult decât atât. Principiul probabilității succesului stipulează că trebuie adoptată metoda cu cea mai mare șansă de reușită din cele disponibile, fără a încerca toate metodele și a aștepta existența unor consecințe negative.²⁵ Astfel, Gendron concluzionează că evaluarea morală a acțiunilor de informații poate fi plasată într-o matrice, iar metodele pot fi alese în funcție de ostilitatea adversarului, opacitatea organizației-țintă și gravitatea și iminența amenințării.²⁶

Criteriile stabilite de teoria războiului drept sunt similare la aproape toți autorii, dar există mici diferențe între aceștia. De exemplu, pe propunerile lui Gendron, Bellaby adaugă și criteriile intenției și autorității legitime. Criteriul intenției limitează metodele acțiunii de informații doar la acelea care servesc intenția legitimă de a combate amenințarea, excluzându-le pe cele care servesc unor scopuri strict egoiste cum ar fi răsturnarea unui regim advers pentru a aduce beneficii economice propriului stat. În plus, acțiunea de informații trebuie ordonată doar de cei care au autoritatea

²³ Gendron, „Just War, Just Intelligence”, 419.

²⁴ Gendron, „Just War, Just Intelligence”, 419, Tony Pfaff and Jeffrey R. Tiel, „The ethics of espionage”, *Journal of Military Ethics*, Vol 3, No. 1, 2004, 1-15.

²⁵ Gendron, „Just War, Just Intelligence”, 425.

²⁶ Gendron, „Just War, Just Intelligence”, 427.

legitimă într-un stat, fie reprezentantul suprem al puterii executive pentru acțiunile externe, fie o autoritate de impunere a legii cu acordul autorității judiciare pentru acțiunile împotriva propriilor cetățeni.

În contextul românesc, aspectele etice au fost discutate cu aplicare la activitatea de obținere de informații din surse deschise. Astfel s-a recomandat ca informațiile obținute din surse deschise „pentru a putea fi incluse într-un dosar[...] să se refere la o încălcare a legii, nefiind relevantă sursa acesteia [...] întrucât, ulterior, ar putea apărea probleme în a justifica păstrarea informațiilor despre persoana suspectată, în cazul în care legătura dintre aceasta și o grupare teroristă sau extremistă nu poate fi probată în urma coroborării datelor provenite din surse diferite”.²⁷

Concluzia care se desprinde din literatura de specialitate este că acțiunile întreprinse pentru culegerea de informații nu pot fi aplicate în mod nediscriminatoriu și cu orice scop. Cei care decid asupra operațiunilor trebuie să evalueze scopul acestora (dacă se caută descoperirea sau combaterea unei amenințări grave și eventual iminente) precum și intruzivitatea metodelor raportată la șansa de succes a operațiunii, la proporția dintre scop și mijloace și la tipul adversarului. Pentru a prezenta exemple extreme, este legitim să fie amplasate dispozitive de ascultare în locații unde se presupune că se plănuiesc atacuri teroriste sau ca aceste locații să fie percheziționate în mod secret (un caz cunoscut în care o astfel de percheziție a avut loc este cel al planului de a arunca în aer câteva avioane transatlantice în 2006 cu explozibili lichizi, care a fost zădărnicit după, printre altele, percheziția secretă a apartamentului unuia dintre suspecti²⁸) dar nu este legitim să fie folosite aceste metode împotriva unor grupuri ce exprimă opinii politice diferite de cele ale guvernului. La fel este acceptabil să fie recrutate surse umane (chiar și prin șantaj) dintre oficialii unui regim despre care se poate crede că dezvoltă un program de arme nucleare cu intenția de a le folosi, dar ilegal să se facă acest lucru împotriva unui regim fără intenții belicoase. Bineînțeles, și în cazul unui astfel de regim este perfect acceptabil să fie monitorizate și analizate discursurile publice ale oficialilor acestora pentru a evalua intențiile înaintea încheierii unui tratat comercial bilateral. Se poate astfel afirma că acțiunea de informații trebuie să fie graduală.

²⁷ Cristina Poștiuc, Emilia Enescu, „Aspecte etice în activitatea de intelligence din surse deschise” în *Revista Română de Studii de Intelligence* nr. 4/decembrie 2010.

²⁸ BBC.co.uk, Liquid bomb plot: What happened, 9.09.2008, http://news.bbc.co.uk/2/hi/uk_news/7564184.stm, Accesat 15.10.2014.

Cazul spionajului împotriva Germaniei

În vara lui 2014 un puternic scandal de spionaj a zguduit relația dintre Germania și Statele Unite ale Americii, două țări considerate aliate. După defectarea lui Edward Snowden, o serie de documente secrete ale National Security Agency au fost revelate publicului, permițând o oamenilor de rând să afle multe despre activitățile secrete ale NSA-ului. Una dintre cele mai importante revelații a fost aceea că agenția de informații americană ar fi interceptat convorbirile cancelarului Angela Merkel timp de circa zece ani, începând din 2002, atunci când aceasta începuse să se afirme pe scena politică națională, până în 2013. O investigație a ziarului *Der Spiegel*, bazată pe documentele lui Snowden a condus la un scandal major între cele două țări²⁹.

Conform acestor dezvăluiri, o unitate specială a NSA ar fi instalat echipament de interceptare în mansarda ambasadei americane din Berlin, echipament folosit pentru interceptarea conversațiilor telefonice din cartierul guvernamental. Odată confrunțați cu această descoperire, oficialii germani i-au contactat pe omologii lor americani, care atât în discuțiile bilaterale cât și în public, nu au confirmat dar nici nu au infirmat acuzațiile.³⁰ Purtătorul de cuvânt al cancelarului german a numit această acțiune „o gravă încălcare a încrederii”, iar Angela Merkel și-a exprimat nemulțumirea direct într-o convorbire telefonică cu Barack Obama.³¹ De asemenea, s-a considerat că acest scandal poate conduce la înghețarea negocierilor pentru acordul de liber-schimb transatlantic (TTIP), actualmente în discuție între Uniunea Europeană și Statele Unite ale Americii.

Parteneriatul transatlantic de schimb și investiții (TTIP) este un acord de proporții actualmente aflat în negociere între SUA și Uniunea Europeană. Scopul său este de a elimina barierele împotriva comerțului liber între cele două blocuri, prin renunțarea la tarife vamale și prin armonizarea barierelelor non-tarifare precum standardele de siguranță. Comisia Europeană consideră că un astfel de acord ar aduce o sporire de 120 miliarde euro a

²⁹ Der Spiegel, Embassy Espionage: The NSA's Secret Spy Hub in Berlin, <http://www.spiegel.de/international/germany/cover-story-how-nsa-spied-on-merkel-cell-phone-from-berlin-embassy-a-930205.html>, Accesat la data de 15.10.2014.

³⁰ Ibid.

³¹ Ibid.

PIB-ului agregat al țărilor UE.³² Negocierile asupra acestui acord au fost grav periclitate de scandalul de spionaj discutat în acest articol.³³

Pe lângă scandalul interceptării telefoanelor, două alte revelații au dus la răcirea și mai accentuată a relațiilor dintre cele două țări. La doar câteva luni după ce Edward Snowden a adus la cunoștința publicului acțiunile NSA, doi angajați ai guvernului federal german, unul de la Ministerul Apărării și altul de la BND (Serviciul de Informații Externe al Germaniei) au fost arestați sub acuzația de spionaj în favoarea SUA. Toate acestea au condus până la urmă la expulzarea șefului CIA din Germania³⁴ și la diminuarea considerabilă a încrederii dintre cele două țări. Oficialii americani au reacționat cu iritare la această expulzare, afirmând că Germania ar trebui să se preocupe mai mult de spionajul rusesc sau chinezesc³⁵. În ciuda acestor afirmații și acțiuni, oficialii germani au încercat să negocieze cu SUA un acord care să interzică spionajul între cele două țări, cerând ca Germania să fie acceptată în clubul țărilor anglo-saxone (SUA, Marea Britania, Canada, Australia, Noua Zeelandă) care acceptă să renunțe la acțiunile de informații una împotriva celeilalte.³⁶

Astfel, acest caz a reprezentat una dintre cele mai spectaculoase devoalări ale unor acțiuni de spionaj între țări aliate în ultimul timp (acesta poate fi comparat cu cazul Pollard din anii 80)³⁷. Conform declarațiilor oficialilor germani, aceștia au avut prea multă încredere în SUA, considerând că spionajul între aliați nu se practică și preferând să își

³² European commission, The Trans-Atlantic Trade and Investment Partnership, <http://ec.europa.eu/trade/policy/in-focus/ttip/>, Accesat 15.10.2014.

³³ Bloomberg.com, German Spy Scandal Tests Merkel's Partnership With U.S., 8.07.2014 <http://www.bloomberg.com/news/2014-07-08/merkel-tested-as-u-s-partner-by-spy-uproar-in-germany.html>, Accesat 15.10.2014.

³⁴ Bbc.com, Germany expels CIA official in US spy row, 10.07.2014 <http://www.bbc.com/news/world-europe-28243933> Accesat 15.10.2014.

³⁵ Deutsche Welle, US irritated by German response to spying scandal, 11.07.2014, <http://www.dw.de/us-irritated-by-german-response-to-spying-scandal/a-17780705>, Accesat 15.10.2014.

³⁶ Stephane Lefebvre, „The Difficulties and Dilemmas of Intelligence Cooperation”, International Journal of Intelligence and CounterIntelligence, Vol 16, No.4, 2003, 527-540.

³⁷ Csmmonitor, Who is Jonathan Pollard, and why is his spy case inflammatory? <http://www.csmonitor.com/USA/DC-Decoder/2014/0401/Who-is-Jonathan-Pollard-and-why-is-his-spy-case-inflammatory-video>, Accesat 15.10.2014.

concentreze capacitățile limitate (cel puțin relativ cu cele ale SUA)³⁸ asupra amenințărilor clasice cum ar fi Rusia, China sau rețelele teroriste.

Analiza acțiunilor de spionaj ale SUA din punct de vedere al principiilor eticii de intelligence

Cu excepția paradigmei realiste, toate celelalte teorii asupra permisibilității acțiunii de informații duc la o evaluare negativă a acțiunilor serviciilor de informații americane. Teoria realistă consideră că aproape orice este permis și că nevoia unui stat de a își maximiza puterea nu poate cunoaște limitele alianțelor sau promisiunilor formale. De asemenea, această teorie nu ține seama de scopul urmărit de acțiune, considerând că țelul de a afla poziția unui stat cu care se desfășoară o negociere comercială este la fel de legitim precum acela de a combate acțiunile unui stat potențial inamic.

Lăsând la o parte paradigma realistă, celelalte teorii morale evaluate condamnă profund acțiunile SUA în relația cu Germania. Teoria utilitaristă ar considera că acțiunile SUA sunt greșite deoarece produc doar un bine foarte mic pentru SUA și pentru comunitatea internațională în general (descoperirea unor intenții de politică externă care oricum ar putea fi aflate, probabil, relativ ușor pe canalele diplomatice obișnuite), dar cauzează un rău foarte mare (ruperea încrederii între două țări aliate, diminuarea schimbului de informații între serviciile celor două țări, cu potențiala consecință a scăderii capacității de combatere a amenințărilor reale, cum ar fi Rusia, China sau terorismul, slăbirea încrederii cetățenilor în comunitatea transatlantică, înghețarea negocierilor pentru TTIP).

Din punct de vedere al principiului gradualității, așa cum acesta a fost desprins din teoria intelligence-ului drept, acțiunile SUA sunt criticabile în privința tuturor aspectelor. În primul rând, scopul urmărit nu a fost combaterea unei amenințări deja detectate prin folosirea surselor deschise sau mijloacelor puțin intruzive. Nu este clar care a fost scopul interceptării telefonului cancelarului Merkel timp de zece ani, dar este posibil că informațiile obținute au fost folosite pentru a anticipa mișcările Germaniei în politica externă sau a evalua pozițiile acesteia în negocieri comerciale. Germania nu reprezintă în mod tradițional o amenințare pentru SUA și este posibil de imaginat că interceptarea telefonului nu relevat informații care să

³⁸ Der Spiegel, Embassy Espionage: The NSA's Secret Spy Hub in Berlin.

schimbe această percepție. În plus, recrutarea de surse umane în interiorul agențiilor germane militare și de informații relevă faptul că scopul urmărit nu este doar obținerea de informații asupra politicii externe, ci și asupra celei de apărare, eventual pentru a critica insuficiența (din perspectiva SUA) colaborare între cele două țări în domeniul militar sau faptul că Germania nu investește suficient în dezvoltarea resurselor NATO³⁹.

Acceptând că urmărirea politicii externe germane este un scop legitim, este clar că mijloacele folosite au fost disproporționate și nediscriminatorii. În primul rând, acest scop poate fi realizat și prin folosirea analizelor bazate pe informații open source, precum discursurile cancelarului Merkel sau ale altor oficiali din ministerul de externe sau ministerul apărării sau documentele oficiale de politică externă germane. Având în vedere colaborarea strânsă între aceste două țări, este de presupus că există suficiente canale de comunicare pentru ca intențiile celor două țări să fie comunicate departe de ochii publicului.

De asemenea, interceptarea comunicațiilor se pare că a fost făcută nediscriminatoriu, aparatul fiind ținut direct către cartierul guvernamental⁴⁰, interceptând tot ce era posibil și urmărind multe numere de telefon. Se poate imagina ideea că, deși scopul este greșit și mijloacele disproporționate, persoanele ale căror telefoane ar fi fost interceptate ar fi putut fi alese în funcție de probabilitatea ca să ofere cele mai multe informații valoroase fără ca interceptarea să aibă loc nediscriminatoriu. Din ceea ce a putut fi relevat publicului, se poate însă deduce că abordarea a fost diferită. În cele din urmă, se poate afirma și că metodele nu au fost proporționale cu tipul de societate în care s-a acționat, Germania fiind o societate relativ deschisă, unde intențiile guvernului sunt în mare parte publice și care își protejează doar datele private ale cetățenilor și cele strict necesare pentru securitatea națională.

Pe lângă toate cele menționate mai sus, se poate analiza gravitatea scandalului de spionaj și din punctul de vedere al faptului că Germania și SUA sunt țări aliate în NATO. Dacă anumite datorii morale sunt universale, se poate spune că datoriile morale între cei aflați în relații de apropiere sunt mai stringente. De exemplu, o persoană nu are neapărat o îndatorire de a

³⁹ Time, Not New NATO News, <http://nation.time.com/2011/06/10/not-new-nato-news/>, Accesat 15.10.2014.

⁴⁰ Der Spiegel, Embassy Espionage: The NSA's Secret Spy Hub in Berlin.

ajuta financiar o persoană pe care nu o cunoaște și care nu se află într-o nevoie imediată, dar această datorie apare față de un prieten. Forța obligației morale devine aproape imperativă dacă acea persoană a promis prietenului său că îl va ajuta. Cazul relației dintre Germania și SUA se află undeva la mijlocul acestui continuum al imperativității îndatoririi morale. Pe de-o parte, nu a existat o promisiune explicită a nu întreprinde acțiuni de informații împotriva Germaniei, așa cum SUA a acceptat față de celelalte țări anglo-saxone. Pe de altă parte, însă relația strânsă de cooperare a lăsat de înțeles Germaniei că SUA nu este o amenințare din acest punct de vedere, determinând-o să își concentreze resursele către alte ținte. Un caz permanent menționat în literatură este cel al secretarului de stat al S.U.A. Henry Stimson care în 1929 a închis departamentul de decriptare al SUA înființat în primul război mondial, afirmând că „Gentlemenii nu își citesc unui celuilalt corespondența”.⁴¹ La vremea respectivă, Stimson considera că toate celelalte țări trebuie tratate într-un mod respectuos. În contextul actual, se poate spune că, mediul de securitate internațional a condus la eliminarea regulilor de politețe, dar că o relație de alianță are ca efect implicit ca unul dintre aliați să creadă că celălalt se va purta conform acestor reguli cel puțin în relația dintre ei.

Bineînțeles, cele menționate mai sus nu exclud legitimitatea întreprinderii unor acțiuni similare de către SUA sau de către alte țări NATO împotriva țărilor sau organizațiilor care reprezintă o amenințare la adresa securității lor, cum ar fi Rusia, China sau ISIS. Totuși, principiile dezvoltate de literatura eticii de intelligence permit evaluarea unor acțiuni întreprinse pentru a discuta permisibilitatea acestora.

Concluzii

Plasată la intersecția recunoașterii nevoii de securitate și dreptului moral al statului de a asigura siguranța propriilor cetățeni cu filosofia politică care oferă un statut moral egal tuturor indivizilor, literatura eticii de intelligence caută să creeze o punte între aceste două imperative. Principiul gradualității, așa cum a fost decelat în acest articol recunoaște importanța ambelor perspective, realizând un balans de multe ori considerat imposibil.

⁴¹ R.V. Jones „Intelligence Ethics” în Jan Goldman (ed.) *Ethics of Spying: a Reader for the Intelligence Professional* vol 1 Lanham, Maryland: Scarecrow Press, 2006, 21.

Aplicarea sa la cazuri concrete este de multe ori în concordanță și cu intuițiile individului asupra a ceea ce ar trebui să facă un stat democratic, permițând acțiuni împotriva amenințărilor dar interzicând același comportament împotriva altor ținte.

Scandalul revelat de Edward Snowden poate reprezenta un punct de pornire pentru noi reguli ale cooperării transatlantice în domeniul informațiilor, ducând la creșterea colaborării și stabilirea de noi reguli pentru a stimula încrederea reciprocă. O perioadă de reflecție se impune totuși pentru analiza concluziilor evenimentelor și pentru refacerea relațiilor de cooperare.

Bibliografie

Cărți și articole

1. Bellaby, Ross „What’s the Harm? The Ethics of Intelligence Collection”, *Intelligence and National Security*, Vol 27, Issue 1, 2012, pp 93-117.
2. Erskine, Toni „<<As Rays of Light to the Human Soul>>? Moral Agents and Intelligence Gathering” în Jan Goldman (ed.) *Ethics of Spying: a Reader for the Intelligence Professional* vol 2 Lanham, Maryland: Scarecrow Press, 2010
3. Gendron, Angela, „Just War, Just Intelligence: An Ethical Framework for Foreign Espionage”, *International Journal of Intelligence and Counterintelligence*, Vol 18, No.3, 2005, 398-434.
4. Godfrey J.E. Drexel „Ethics in intelligence” în Jan Goldman (ed.) *Ethics of Spying: a Reader for the Intelligence Professional* vol 1 Lanham, Maryland: Scarecrow Press, 2006.
5. Herman, Michael „Ethics and Intelligence after September 2001” în Jan Goldman (ed.) *Ethics of Spying: a Reader for the Intelligence Professional* vol 2 Lanham, Maryland: Scarecrow Press, 2010.
6. Jones, R.V. „Intelligence Ethics” în Jan Goldman (ed.) *Ethics of Spying: a Reader for the Intelligence Professional* vol 1 Lanham, Maryland: Scarecrow Press, 2006.
7. Kant, Imanuel The Science of Right, <https://ebooks.adelaide.edu.au/k/kant/immanuel/k16sr/introduction.html#D>, Accesat 15.10.2014.
8. Kymlicka, Will *Contemporary Political Philosophy: an introduction* Oxford:Oxford University Press, 2002.
9. Lefebvre, Stephane „The Difficulties and Dilemmas of Intelligence Cooperation”, *International Journal of Intelligence and CounterIntelligence*, Vol 16, No.4, 2003, 527-540.

10. Pfaff, Tony and Jeffrey R. Tiel, „The ethics of espionage”, *Journal of Military Ethics*, Vol 3, No. 1, 2004, 1-15.

11. Posaștiuc, Cristina Emilia Enescu, „Aspecte etice în activitatea de intelligence din surse deschise” în *Revista Română de Studii de Intelligence nr. 4 / decembrie 2010*.

12. Quinlan, Michael „Just Intelligence: Prolegomena to an ethical theory”, *Intelligence and National Security* Vol 22, No.1, 1-13.

13. Rousseau, J.J. *On the Social Contract*, translated by Jonathan Bennett, 2010, <http://www.earlymoderntexts.com/pdfs/rousseau1762.pdf>, Accesat 15.10.2014, 17.

Resurse Online

1. Reuters, U.S. spy says just followed orders in Italy kidnap, 30.06.2009, <http://www.reuters.com/article/2009/06/30/us-italy-usa-rendition-idUSTRE55T3H420090630>, Accesat 15.10.2014.

2. BBC.co.uk, Liquid bomb plot: What happened, 9.09.2008, http://news.bbc.co.uk/2/hi/uk_news/7564184.stm, Accesat 15.10.2014.

3. Der Spiegel, Embassy Espionage: The NSA's Secret Spy Hub in Berlin, <http://www.spiegel.de/international/germany/cover-story-how-nsa-spied-on-merkel-cell-phone-from-berlin-embassy-a-930205.html>, Accesat 15.10.2014.

4. European commission, The Trans-Atlantic Trade and Investment Partnership, <http://ec.europa.eu/trade/policy/in-focus/ttip/>, Accesat 15.10.2014.

5. Bloomberg.com, German Spy Scandal Tests Merkel's Partnership With U.S., 8.07.2014 <http://www.bloomberg.com/news/2014-07-08/merkel-tested-as-u-s-partner-by-spy-uproar-in-germany.html>, Accesat 15.10.2014.

6. Bbc.com, Germany expels CIA official in US spy row, 10.07.2014 <http://www.bbc.com/news/world-europe-28243933> Accesat 15.10.2014.

7. Deutsche Welle, US irritated by German response to spying scandal, 11.07.2014, <http://www.dw.de/us-irritated-by-german-response-to-spying-scandal/a-17780705>, Accesat 15.10.2014.

8. Csmmonitor, Who is Jonathan Pollard, and why is his spy case inflammatory? <http://www.csmonitor.com/USA/DC-Decoder/2014/0401/Who-is-Jonathan-Pollard-and-why-is-his-spy-case-inflammatory-video>, Accesat 15.10.2014.

Valentin Stoian este doctor în Științe Politice al Universității Central Europene, Budapesta. Este cercetător în cadrul Institutului Național de Studii de Intelligence, cu aria de expertiză în domeniile studiilor de securitate și intelligence, drepturilor omului și științelor politice.

**Intelligence
pentru competitivitate și securitate națională
în societatea cunoașterii (2)**

O scurtă analiză de benchmarking
cu privire la crearea unui sistem național de intelligence

Marian SEBE

Academia Națională de Informații „Mihai Viteazul”
ms.oscsint@gmail.com

Abstract

With the transition to the knowledge economy, the value of all social, organizational and individual entities is directly dependent on its intellectual and knowledge capital. Unfortunately, the majority of decision-makers focus too much on the tangible assets, almost to the point of ignoring the intangible ones.

However, in order to successfully navigate this world, where the global is directly connected to the local it is essential, to first understand the interaction between certain key-concepts, such as politics, economy, knowledge, intelligence, strategy, competitiveness and security.

In the new evolution paradigm knowledge means value, while intelligence means power, that is why the paper analyzes the evolution of national intelligence systems in an attempt to shed some light on the interaction models employed at international level, which can then be adapted and re-configured to fit the necessities of developing countries, willing to engage in such a national endeavor.

To develop a national intelligence model applicable for Romania, the study employs benchmarking analysis to compare the structure and performance of various national intelligence systems and extract those structural elements that fit the overall approach to continuous improvement. To insure the efficiency of the results, we have selected for the comparison leading examples of national intelligence systems: the US, France, Great Britain, Canada and Germany.

The analysis resulted in a set of guidelines and best practices that, after integration can be used to elaborate a blueprint for the development of a Romanian national intelligence system by both decision-makers and representative of the academia and private sectors. This research product is by no means

comprehensive, as there are many other case studies that could and should have been included in the benchmarking analysis, in order to create a full picture of the overall evolution undergone by states in the process of developing national intelligence systems. Though the issue of national intelligence system has been debated before, both in the academia and at governmental level, as proven by the existence of the Carayon Report and the works of Robert Steele, this has always occurred in large states, with a strong tradition in the field. The originality of this paper is that it uses benchmarking to try to understand the processes taking place in all those places and then extract key elements and patterns that then can be re-adapted and replicated for a different type of state, such is the case of Romania.

Keywords: national intelligence model, competitiveness, national security, Knowledge Society, knowledge capital

Reflecții asupra analizei comparative a sistemelor naționale de intelligence

Analiza comparativă a mai multor sisteme naționale de intelligence a evidențiat faptul că acestea au fost construite într-un mod sistematic, având o distribuție compatibilă cu societatea cunoașterii prin intermediul rețelilor informaționale (Dedijer, 1984, p. 18-37). Instituțiile și organizațiile, structurile și resursele sunt organizate într-o rețea model iar mecanismul de colaborare este stabilit pentru problemele de securitate națională, care sunt înțelese în mod interdisciplinar și integrat.

Astfel, pot fi derivate două concluzii fundamentale:

Prima dintre acestea se referă la interoperabilitatea prezentă între diferitele componente care alcătuiesc sistemul național de intelligence. Această interoperabilitate este asigurată atât printr-un cadru procedural formalizat de relații mutuale, cât și prin existența unui profil mental compatibil și complementar (pe plan informal) la nivelul resurselor umane angajate de către organizațiile și instituțiile care fac parte din sistem. În acest fel, resursele umane devin un capital uman care este încorporat în sistemul național de intelligence.

A doua concluzie se referă la modul în care pot fi grupate componentele sistemelor naționale de intelligence:

- instituții care dețin responsabilitate publică, cu rol executiv sau legislativ (președinte-monarh, guvern, parlament);
- instituții care dețin responsabilitate publică și care, din punct de vedere legal, joacă un rol în apărarea securității naționale (serviciile secrete,

precum și alte instituții militare) – în sens restrâns, comunitatea de informații;

- instituții și organizații care gestionează producerea de cunoaștere la nivelul societății (universități, institute de cercetare, grupuri de reflecție – think tank-uri);

- instituții și organizații care nu dețin responsabilitate publică formală, acționând numai în baza unor criterii de performanță economică și reprezentând mediul care trebuie să genereze bunăstarea societății respective, în funcție de anumite principii morale și mecanisme cu rol în reglementarea modului de valorificare a cunoștințelor.

Prin gruparea acestor instituții în baza celor patru dimensiuni, putem proiecta un model pentru o așa-numită entitate virtuală intitulată noul Sistem Național Distribuit de Intelligence/OSINT, sistem care cuprinde principalele instituții publice și private ale unui stat adaptate la cerințele societății și economiei, ambele bazate pe cunoaștere.

Sistemul ar trebui proiectat astfel încât să nu depindă de indivizi dar să țină cont de cadrul formal și informal, folosit de persoanele care lucrează în instituțiile și organizațiile care fac parte din sistem, pentru a interacționa în vederea asigurării securității naționale. Numai atunci vom putea vorbi despre existența într-o societate a unui set de valori identitare stabile în timp.

Cadrul informal se bazează pe existența unui orizont de cunoaștere comun în domeniile intelligence și securitate națională, în ceea ce privește resursele umane și administrația, managementul și procesele de leadership prin care această resursă este transformată în capital uman.

Cadrul formal are în prim plan crearea unui fundament în care principiile definitorii ale unui stat, criteriile care stau la baza cadrului legal, cadrul legal în sine, ar permite consolidarea rețelei formale a sistemului național de informații. În acest mod, aspectele informale și formale pot fi integrate organizațional, la fel și procesele legate de capitalul uman.

Demersul de față urmărește să definească și să proiecteze cadrul informal precum și să modeleze orizontul comun de cunoaștere, (la nivelul persoanelor și al instituțiilor) eligibile pentru a deveni parte din cadrul formal. Implementarea unui astfel de cadru informal este un proces iar acesta a necesitat construcții organizaționale ad-hoc care ar trebui să fie integrate în cadrul formal final.

Un exemplu în acest sens este sistemul/comunitatea suedeză I&S, așa cum se reflectă în studiile lui Stevan Dedijer.

Cum atingem acest obiectiv?

Analizând starea de fapt existentă la nivel internațional, putem vedea că toate inițiativele care au vizat reproiectarea sistemelor naționale de informații au durat câțiva ani, acestea debutând cu o analiză în profunzime, urmată de un proces de punere în aplicare multianual, care a angajat platforme flexibile menite să permită adaptabilitate organizațională. Având în vedere situația actuală, este greu de crezut că România va putea să evite complexitatea acestui proces, precum și consecințele sale directe, și anume consumul mare de timp și resurse financiare.

Prin urmare, în momentul demarării unui proces formal de proiectare la nivel statal, este necesar să se stabilească în primul rând un suport de luare a deciziilor, fapt ce ar permite conducerii să mențină controlul asupra întregului proiect și să stabilească o strategie care printr-o alocare bugetară rațională ar îngădui urmarea primilor pași operaționali. Mai mult decât atât, acest suport de luare a deciziilor nu ar trebui doar să asigure caracterul unitar al cunoașterii sistemice în ceea ce privește securitatea, dar și selectarea și punerea în aplicare a unor metode eficiente de proiectare la nivelul conexiunilor interinstituționale.

Cultura de intelligence/OSINT reprezintă un element cheie al acestui model și ar trebui înțeleasă ca o nouă dimensiune a statului-națiune, prin care, în contextul valorilor democratice, un nou tip de coeziune între armată, sectoarele privat și civil este în construcție. Integrarea securității, a guvernării, a cunoașterii și a segmentului privat permite statului să preia controlul asupra proceselor de obținere a unui avantaj competitiv durabil.

Pentru a înțelege rolul acestui model trebuie să revizuiem, să studiem și să înțelegem câteva elemente semnificative:

□ Teoria lui Wilensky care a stabilit integrarea, între dimensiunile privată și de guvernare, ca fiind o precondiție necesară pentru asigurarea unui avantaj competitiv durabil (teoria intelligence-ului organizațional, 1967);

□ Teoria lui Dedijer cu privire la modul în care integrarea dimensiunilor de securitate și de cunoaștere (conceptul de „intelligence social”) oferă suport pentru dimensiunea corporatistă (conceptul de „business intelligence”, Dedijer, 1999, p. 67-78), care completează cadrul conceptual pe intelligence competitiv (Dedijer, 1998, p. 66-68); și modelul suedez (Dedijer și Hedin, 1993) a sistemului/comunității de intelligence și securitate (2003);

□ Lucrarea lui Kotler și Singh (1981), care a identificat drept premisă pentru integrare dimensiunea de securitate având ca domeniu de sprijin marketingul politic (Kotler și Singh, 1981, p. 30-41);

□ Inițiativa lui Steele (1996), care a văzut integrarea pe baza cunoașterii a tuturor componentelor prin ideea unei națiuni inteligente, în cadrul căreia cetățeanul devine un client inteligent (Steele, 1996, p. 159-173.).

Acestea sunt cele mai importante momente din procesul proiectării noului sistem. Pe de altă parte, niciun proces de proiectare al oricărui sistem național de informații/OSINT nu poate ignora aceste teorii; dimpotrivă, le dezvoltă prin adaptarea lor la contextul național. În prezent, asistăm la un efort conștient de a transforma aceste cadre conceptuale distincte într-o teorie a intelligence-ului.

Cazul românesc

Statutul de membru UE impune României proiectarea propriului sistem național de informații în conformitate cu semnificația pe care aceste cuvinte – intelligence și integrare – o au în contextul NATO și UE. Prin urmare:

Comportamentul izolaționist și fracționizat practicat de instituțiile care ar trebui să facă parte din arhitectura sistemului național de informații este incompatibil cu practicile mediului de lucru în cazurile analizate anterior. Pentru a obține credibilitate într-o structură interstatală, dimensiunea colaborativă a interacțiunii dintre informație, cunoaștere și intelligence trebuie înainte de toate să se aplice instituțiilor țării. Consecința internă a lipsei unui astfel de comportament constă în absența unei comunități naționale de informații care să îndeplinească standardele adoptate de parteneri. Dar acest tip de comportament este doar un efect. Cauza se află în haosul intelectual existent în gândirea colectivă și memoria managerilor instituțiilor, care trebuie să asigure cunoașterea și punerea în aplicare a acestei dimensiuni la nivel național. Printre factorii cauzali putem identifica următoarele elemente fundamentale care sunt necesare oricărui stat democratic:

- inexistența unei strategii de securitate națională timp de 8 ani după revoluția română;
- lipsa de coordonare între principalele instituții (Președinție, Guvern și Parlament), ca urmare a absenței unei strategii;
- resursa umană nu are competențele necesare în domeniile managementului strategic, strategie, planificare strategică, intelligence național, intelligence strategic, intelligence economic și competitiv;

- lipsa unei strategii naționale de intelligence;
- lipsa unei doctrine naționale de intelligence (există o doctrină din anul 2004, dar este lipsită de esență și claritate; aceasta nu este în conformitate cu doctrina NATO);
- inexistența unui echivalent românesc pentru conceptul de intelligence în teoria și practica serviciilor de informații;
- lipsa unei doctrine de intelligence pentru fiecare dintre principalele agenții de informații;
- absența unui cadru legislativ în domeniul securității și intelligence-ului adaptat la contextul românesc și la cerințele societății cunoașterii.

În interiorul sistemului Euro-Atlantic a existat o difuziune a principiilor și criteriilor necesare pentru transformarea culturii de informații într-o cultură de intelligence prin activități centrate pe conceptul OSINT, formulat de Robert Steele (în perioada 1993-2003). În plus față de soluțiile europene pentru această problemă, identificate de Stevan Dedijer în Suedia (Dedijer, 2003), putem menționa, de asemenea, măsurile adoptate de Franța în conformitate cu ideile formulate de Martre (1994) și Raportul Carayon (2003), care au ajutat Franța să conceapă un sistem național de informații unic.

Deși nimeni nu a exprimat în mod deschis necesitatea României de a-și construi un sistem național de informații, este important de menționat faptul că în mediul concurențial al Uniunii Europene sau al „satului global”, toți cei care se află în competiție în diferite domenii, precum atragerea de fonduri europene, sunt interesați de maximizarea propriilor șanse, știind că cel puțin unul dintre concurenții lor este nepregătit. România a întâmpinat acest tip de situații înainte, de exemplu nu a fost invitată să se alăture grupului de la Vișegrad așa cum au fost invitate celelalte state interesate de partajarea bugetului comun între mai puțini membri.

O evaluare corectă a semnificației domeniului intelligence este o precondiție necesară pentru potențialul de guvernare, iar aceasta condiționează dobândirea avantajului competitiv. Pe de-o parte, orice întârziere în efectuarea acestei evaluări conduce la un serios impediment național în producerea capitalului uman și în obținerea, prin crearea unui sistem național de informații, avantajului competitiv. Pe de altă parte, o astfel de întârziere elimină aproape orice posibilitate de transformare a culturii de informații într-o cultură de intelligence. Motivele pentru aceasta

derivă din faptul că o cultură nu poate fi transformată în timpul mandatului unei anumite elite politice sau corporatiste, fiind nevoie de un proces de inovare politică care trebuie întreprins la nivel statal. Deși în ultimii ani am fost martorii unor încercări izolate de a promova în România componentele academice și civile ale culturii de intelligence (cel puțin o universitate românească și un ONG au întreprins un asemenea efort începând cu anul 1998), aceste eforturi disparate nu au putut și nu au creat masa critică necesară unei transformări la nivel național. Mai mult decât atât, orice inițiativă de a începe un proces de transformare se confruntă cu o provocare serioasă, aceea a identificării factorilor care ar putea accelera procesul, având în vedere obstacolele, un an în viitorul apropiat nu se aseamănă cu un an de la momentul în care sistemele și sursele deschise, precum și conceptele ce țin de managementul cunoașterii au fost implementate în spațiul euro-atlantic.

Factorii accelerării pot funcționa coerent și în armonie cu un obiectiv numai în măsura în care Orientarea nu lipsește (Boyd, 1976). Ar fi inutil să pretindem că politicile care apără interesul național sunt un corolar al altor politici, fie ele europene, așa cum însuși Jacques Delors a explicat logica din spatele ipocriziei organizate. Pe scurt, responsabilitatea interesului național al României nu admite „externalizarea”, în timp ce pe de cealaltă parte, ipocrizia organizată a elitei românești este mult mai devastatoare decât orice factor extern.

Elita conducătoare ar fi trebuit să încerce cel puțin să identifice aceste tipuri de probleme (lucru care s-a întâmplat în Franța), ținând cont de faptul că a fost însărcinată cu responsabilitate națională pe timpul în care sensul acestui concept era construit în interiorul UE (1999-2004). În plus, întârzierea demarării procesului dezvoltării domeniului intelligence a dus la un deficit de capital intelectual, pe care România îl resimte din plin în prezent.

Harta mentală a elitei nu este în conformitate cu sistemul „cercetare - educație - funcționare”. În cultura noastră ne lipsește semnificația cercetării și importanța pe care o are aceasta în viața noastră economică. Avem la comandă o mulțime de practicanți, iar ei nu sunt liderii de care avem nevoie în societatea economică și a cunoașterii.

Cu alte cuvinte, este naiv să credem că cineva care lucrează opt ore pe zi pe diferite probleme ar putea avea timpul fizic necesar finalizării cu succes chiar a fazei de documentare a oricărui proces de cercetare. Cercetarea nu este un hobby și nu poate fi realizată ca o sarcină

suplimentară atribuțiilor zilnice. Rezultatul conceperii activității de cercetare într-o astfel de manieră a dus la un sistem de cercetare divizat, care, în mod similar sistemului de învățământ, a fost perceput drept un moft, în comparație cu „activitățile practice”. Nu este întâmplător faptul că unul dintre studiile dedicate creării unei culturi de intelligence, care a precedat cu un deceniu cadrul instituțional necesar punerii sale în aplicare, este dedicat metodologiei de cercetare în intelligence și începe cu eliminarea unei neînțelegeri comune. În realitate, putem obține Orientare doar dacă vom adopta ceea ce în prezent se numește trinomial „cercetare – dezvoltare - educație”, împreună cu principiile după care acesta funcționează. În caz contrar, vom obține ceva cu totul diferit, ale cărui efecte negative sunt ușor de identificat în România contemporană.

Ceea ce lipsește României de azi este tocmai acest tip de Orientare. Astăzi, sistemul românesc este umplut cu „practicieni” care nu înțeleg problemele complexe și iau ca atare rezultatele studiilor scrise de autori străini, fără a încerca să-și sporească cunoașterea; în cel mai bun caz, aceștia măresc volumul de informații pe care le posedă dar fără a aduce plusvaloare cunoștințelor deținute, din cauză că acest lucru necesită un alt tip de Orientare. Pentru a rezuma, le lipsește Orientarea în armonie cu ideea de cercetare și pe care nu o pot poseda fără a-și schimba complet mentalitatea. Pentru a realiza acest lucru ar trebui să se întoarcă la semnificația interioară a cuvintelor lui Benjamin Franklin „merit adevărat” și „învățare adevărată”, prezente în discursul său din 1747 (Franklin, 1976, p. 256-261).

Fragilizarea continuă a sistemului de învățământ din ultimii 24 ani, în paralel cu fracturarea relațiilor dintre cercetarea fundamentală și cea aplicată, plasează România în situația de a-și restructura sistemul din rădăcini, într-un context mult mai complex decât oricare dintre cele cu care s-au confruntat statele analizate anterior.

Mentalitatea celor care populează mediul corporativ românesc nu are nici cea mai mică legătură cu mentalitatea mediului corporatist din țările care au construit astfel de sisteme, deși responsabilitatea socială din primul caz este infinit mai mare decât cea a cazului din urmă, având în vedere felul în care și-au dobândit statutul actual, prin însușirea proprietăților statului socialist în perioada de tranziție.

Cea mai mare eroare pe care cineva ar putea-o face în ceea ce privește crearea unui sistem național de informații, în sensul dat de Shotwell, este de a încerca să copieze un sistem străin așa cum au încercat unii în mod iresponsabil, gândindu-se că ar fi mai ușor sau mai practic

astfel. Este important de menționat faptul că simplitatea are nevoie de o complexitate înțeleasă (Bunge, 1962, p. 113-135) și, rareori, acest aspect poate fi ignorat fără consecințe semnificative.

Mentalitatea pur reactivă la importanța culturii de intelligence din procesul de integrare ridică probleme serioase și face din sistemul de învățământ singurul punct de pornire disponibil pentru această inițiativă - care necesită cel puțin cinci ani să se maturizeze. Numai prin aceste tipuri de procese putem transforma cadrul mental al celor care posedă abilitățile necesare pentru a face față provocărilor complexe ale lumii moderne.

Acest tip de integrare este necesară dacă vrem să *înțelegem* cu succes faptul că urmările negative ale falsificării înțelegerii pot fi ușor observate astăzi, în diverse domenii. Întrebarea pe care trebuie să ne-o adresăm astăzi este: ce tip de poziție dorim să ocupăm în viitor și, în special, unde?

Singura modalitate de a introduce un nou sistem național de informații în România este prin punerea în aplicare a unui concept care ar oferi o soluție sub forma unei arhitecturi de adaptare. O abordare rigidă ar duce doar la o creație, fapt ce ar putea părea adecvat astăzi, dar pe termen lung ne-ar duce într-o direcție complet diferită față de cea în care ne-am propus să mergem, iar acest lucru ar surveni ca urmare a angajării precare a resurselor.

Această lucrare nu utilizează cuvintele revoluție, reformă sau re-invenție, așa cum în centrul ideilor menționate anterior apare conceptul de mecanism de adaptare. Mecanismul de adaptare trebuie să fie înțeles, identificat, definit și pus în aplicare de către persoane abile și nu neapărat de către practicieni deoarece, prin natura sa, adaptarea este un proces de raționalizare. În acest domeniu, al culturii de intelligence, atât timp cât identitatea sa este respectată, înțelepciunea sa (Andregg, 2003) guvernează, și nu acțiunea.

Bibliografie

1. Andregg, M. M. (2003, February 28th) How 'Wisdom' Differs from Intelligence and Knowledge, *Intelligence Studies section of the International Studies Association Conference*, Portland, USA.
2. Barger, D. (2005) *Towards a Revolution in Intelligence Affaires*, RAND Corporation, National Security Research Division. [Online]. Available from http://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/technical_reports/2005/RAND_TR242.pdf [Accessed: 10th January 2014].

3. Boyd, J. R. (1976) *Destruction and Creation*, US Army Command and General Staff College, [Online]. Available from http://goalsys.com/books/documents/DESTRUCTION_AND_CREATION.pdf [Accessed: 10th January 2014].

4. Bunge, M. (1962) The Complexity of Simplicity. *The Journal of Philosophy*. 59(5). p. 113-135.

5. Carayon, B. 2003 "Intelligence Economique, competitivite et cohesion sociale", Paris: La Documentation française,, [Online]. Available from <http://www.ladocumentationfrancaise.fr/var/storage/rapports-publics/074000410/0000.pdf>. [Accessed: 10th January 2014].

6. Clauser, J. K. and Weir, S. M. (1975) *Intelligence Research Methodology. An Introduction to Techniques and Procedures for Conducting Research in Defense Intelligence*, Defense Intelligence School, Washington D.C.

7. Countenceau, C., Barbara, F., Everett, W., Gilliéron, A., Jacquin, X., Poullain, M., Valle, C. and De Vigouroux D'Arvieu, E. (2010) *Guide Pratique de l'Intelligence Économique*, Paris: Eyrolles.

8. Dedijer, S. (1984) The 1984 global system. Intelligent systems, development stability and international security. *Futures*. 16(2). p. 18-37.

9. Dedijer, S. (1998) Competitive Intelligence in Sweden. *Competitive Intelligence Review*. 9(1). p. 66-68.

10. Dedijer, S. (1999) Doing business in a changed world: The intelligence revolution and our planetary civilization. *Competitive Intelligence Review*. 10(3). p. 67-78.

11. Dedijer, S. (2002) Ragusa Intelligence and Security (1301-1806): A Model for the Twenty-First Century?. *International Journal of Intelligence and Counterintelligence*. 15. p. 101-114.

12. Dedijer, S. (2003) Development & Intelligence 2003 – 2053. *Working Paper Series*. Lund University: Lund Institute of Economic Research, (10).

13. Dedijer, S. and Hedin, H. (1993) The National Intelligence and Security Community of Sweden, *Second International Symposium: National Security & National Competitiveness*.

14. Delors, J. (2010) Europe needs a "soul". [Online] November 10th, Available from http://www.europarl.europa.eu/news/public/story_page/002-85429-286-10-42-901-20101006STO85428-2010-13-10-2010/default_en.htm. [Accessed: 10th January 2014].

15. Fedanzo, A. (1993) A Genetic View of National Intelligence. *Second International Symposium: National Security & National Competitiveness: OPEN SOURCE SOLUTIONS Proceedings*. volume I. p. 6-14. [Online]. Available from

<http://www.phibetaiota.net/1993/12/1993-fedanzo-a-genetic-view-of-national-intelligence/>. [Accessed: 10th January 2014].

16. Franklin, B. (1976) Proposals Relating to the Education of Youth in Pennsylvania. *The Journal of General Education*, 28(3). p. 256-261 [Online]. Available from <http://nationalhumanitiescenter.org/pds/becomingamer/ideas/text4/franklinproposals.pdf>. [Accessed: 10th January 2014].

17. Franklin, B. (2004), *The Autobiography and Other Writings on Politics, Economics, and Virtue*, Cambridge: Cambridge University Press.

18. Kotler P. and SINGH R. (Winter 1981) Marketing Warfare in the 1980s. *Journal of Business Strategy*. vol. 1. Issue 3. p. 30-41.

19. Kulacki, G. (2014) *Defense Science Board off point open source intelligence reform*, Union of Concerned Scientists. [Online]. Available from <http://allthingsnuclear.org/defense-science-board-off-point-on-open-source-intelligence-reform/> [Accessed: 10th January 2014].

20. Rothberg, N. H. and Erickson, G. Scott (2005) *From Knowledge to Intelligence*, Elsevier,.

21. Steele, R .D. (1996) Creating a Smart Nation: Strategy, Policy, Intelligence, and Information. *Government Information Quarterly*, vol. 13(2). p. 159-173.

22. Steele, R. D. (1996) Smart Nations: Achieving National Security and National Competitiveness in the Age of Information. *Bulletin - American Society for Information Science*. 23, (1). p. 8-10.

23. Steele, R.D. (2000), *On Intelligence: Spies and Secrecy in an Open World*, Fairfax, VA: Armed Forces Communications and Electronics Association.

24. Waltz, E. (1998) *Information Warfare: Principles and Operations*, Boston and London: Artech House Publications.

25. Wilensky, H. L. (1967) *Organizational Intelligence: Knowledge and Policy in Government and Industry*, California: Basic Books.

26. Wilensky, H. L. (2002) *Rich Democracies: Political Economy, Public Policy, and Performance*, California: University of California Press.

Marian Sebe este profesor asociat în cadrul Academiei Naționale de Informații „Mihai Viteazul”. A fost, de asemenea, profesor asociat în cadrul Facultății de Științe Politice a Universității București, Departamentul Relații Internaționale. Activitatea sa de predare și cercetare este centrată pe teme precum intelligence-ul strategic, surse deschise și intelligence competitiv. Marian Sebe a

ocupat funcția de director executiv al uneia dintre primele firme de consultanță din România în domeniul intelligence-ului competitiv/intelligence pentru afaceri și managementului cunoașterii. Începând cu 2009 este coordonatorul mai multor proiecte în domeniul surselor deschise, intelligence competitiv și programe de pregătire în domeniul intelligence-ului și surselor deschise, îndeplinind rolul de facilitator pentru formatori, precum și cel de coordonator al programelor de tip formare de formatori în scopul îndeplinirii obiectivelor acestor programe. Marian Sebe este membru al Comitetului științific al Revistei Române de Studii de Intelligence. El este membru SCIP – *Strategic and Competitive Intelligence Professionals* – din 2002 (<http://www.scip.org>).

Activitatea de informații a Armatei Române în timpul Războiului de Independență (1877-1878)

dr. Lucinescu Ioan Codruț

Institutul Național de Studii de Intelligence
Academia Națională de Informații „Mihai Viteazul”
ioancodrut@yahoo.com

România în anul 1877

Sursa: <http://www.mesagerulromanesc.info/>

Abstract

The development of the military intelligence services of the Romanian army was influenced both by the transformation of the Romanian army in its structure, and by the changes and the regional and continental political-military interests influencing our country's development throughout the years. Lacking the tradition of other states, the Independence War (1877 - 1878) was a serious challenge for both civilian and military Romanian intelligence. Due to the close collaboration between the different structures of the power institutions belonging to the state (especially the Ministry of Interior and the Army) most of the Ottoman Empire's attempts to find out about Romania's strengths and vulnerabilities were discovered and annihilated. Taking as a starting point the experience gained during the war of independence, the political and military authorities implemented major reforms concerning the leadership and management of the army, as well as the physiognomy of the military structures. Starting with the creation of the General Staff in 1882, the intelligence structure of the army acquired more coherence and stability and the intelligence activity entered a second stage of evolution based on the unity of intelligence and counter-intelligence structures.

Keywords: *espionage, intelligence cooperation, Romanian Army, intelligence gathering, General Army Headquarters.*

Introducere

În anul 1875, „criza Orientului” se redeschide prin răscoalele din Bosnia și Herțegovina, iar în anul următor, conflictul se amplifică prin răscoala bulgarilor, masacrele turcilor efectuate la sud de Dunăre sau războiul dintre otomani, Serbia și Muntenegru; autoritățile române adoptă o poziție de neutralitate, dar sprijină în ascuns aceste mișcări de eliberare, sub diverse forme (facilitarea contrabandei cu arme către răsculații sud-dunăreni, acordarea de refugiu pe teritoriul românesc pentru luptătorii urmăriți de otomani etc.).

Eșecul conferințelor internaționale de la Constantinopol (decembrie 1876 și ianuarie 1877) și Londra (martie 1877) spulberă orice speranță de pace, oferind Imperiului Țarist pretextul adecvat pentru a declanșa războiul Înaltei Porți. Asigurându-și neutralitatea Austro-Ungariei prin Convenția secretă de la Budapesta din 3/15 ianuarie 1877 (în schimbul „dreptului” de a ocupa Bosnia și Herțegovina, Viena era de acord ca, în urma iminentului

război ruso-otoman, cele trei județe din sudul Basarabiei să fie incorporate Rusiei), Petrogradul a cerut României, la 31 martie/12 aprilie să semneze convenția pentru trecerea armatelor țariste pe teritoriul țării noastre. Aceasta s-a semnat, de altfel, la 4/16 aprilie 1877, Rusia obligându-se „a menține și a face a se respecta drepturile politice ale statului român, astfel cum rezultă din legile interioare și tratatele existente, precum a menține și a apăra integritatea actuală a României”¹.

Dezvoltarea economică și social-politică a statului român dovedise anacronismul suzeranității otomane, în primăvara anului 1877 creându-se premisele interne și externe favorabile pentru înlăturarea ei. În consecință, în Sesiunea Extraordinară a Adunării Deputaților din 9 mai 1877, ministrul de Externe, Mihail Kogălniceanu, a declarat ruperea oricăror legături cu Poarta Otomană și a proclamat independența de stat - „Camera ia act că războiul între România și Turcia, că ruperea legăturilor noastre cu Poarta și independența absolută a României au primit consacrarea lor oficială”².

Proclamarea independenței nu a însemnat, automat și începerea unei strânse cooperări militare româno-ruse în Balcani, datorită pozițiilor divergente ale actorilor implicați. Bucureștiul urmărea, firesc să se implice ca actor individualizat în conflict, pentru ca, pe baza aportului său militar să poată obține un loc la tratativele de pace ce trebuiau să pună capăt iminentului război. Domnitorul Carol I a purtat convorbiri în acest sens atât cu marele duce Nicolae cât și cu țarul Alexandru al II-lea, ofertele de colaborare și propunerea de a se acorda o bază proprie de operații armatei române pe frontul din Balcani nu au primit răspunsurile așteptate, din considerente geopolitice – Imperiul țarist urmărea să-și asume întregul merit în preconizata victorie facilă împotriva Imperiului Otoman.

Edificatoare în acest sens este Nota diplomatică primită de guvernul român la 17/29 mai 1877 din partea cancelarului rus Gorceakov, în care se spunea că „împăratul nu invită România să coopereze dincolo de Dunăre. Dacă, însă, guvernul român ar dori să întreprindă o asemenea acțiune pe propriile sale cheltuieli, pe riscurile și pericolele sale, aceasta nu ar putea să aibă loc decât cu condiția absolută a unității de comandament superior, care ar rămâne în mâinile comandantului suprem al armatei imperiale. **Rusia nu are nevoie de concursul armatei române.** Forțele pe care le-a pus în mișcare cu scopul de a-i combate pe turci sunt mai mult decât suficiente

¹ Gheorghe Platon, *Istoria modernă a României*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1985, p. 240.

² Costin Scorpan, *ISTORIA ROMÂNIEI. Enciclopedie*, Editura Nemira, București, 1997, p. 595.

pentru realizarea acestui obiectiv”³.

În această atmosferă de entuziasm, fără o evaluare serioasă asupra capabilităților militare ale Porții (care începuse de un deceniu un amplu proces de modernizare a armatei, cu concursul consilierilor și furnizorilor de arme occidentali), Petersburgul decide începerea ofensivei în sudul Dunării, declarând război Imperiului Otoman la 12/24 aprilie 1877.

Culegerea informațiilor – prioritate a structurilor militare românești

România nu avea la 1877 o armată prea numeroasă, dar prin mobilizarea ordonată la 6/18 aprilie acel an și-a mărit simțitor efectivele. Armata permanentă și teritorială constituiau „armata de prima linie”, milițiile ce urmau a fi organizate în corpuri active formau „armata de a doua linie”, iar gărzile civice trebuiau să realizeze paza în orașe. Armata chemată sub drapel era tânără, ostașii în general sub 30 de ani, iar efectivele totale mobilizate în timpul războiului fiind de circa 120.000 de oameni. Dintre aceștia, 58.700 au constituit armata operativă, 30.000 efectivele batalioanelor de miliții, 16.000 gărzile civice sau orășenești și circa 5.000 de dorobanți și călărași lăsați pentru paza graniței și menținerea ordinii⁴.

În prima fază a desfășurării conflictului, unitățile armatei române au fost distribuite, începând cu luna aprilie astfel ca să poată face față unui eventual atac asupra Calafatului din partea numeroaselor trupe turcești ce erau concentrate în zona Vidinului și, de asemenea să poată respinge eventuale înaintări ale armatei turcești dinspre Giurgiu spre București. Turcii, în urma bombardamentelor intense efectuate de artileria noastră de la Calafat, Oltenița, Izlaz, Bechet sau Corabia renunță ulterior la intenția de a iniția o campanie militară pe teritoriul național.

În condițiile în care teritoriul României era amenințat să devină teatru de război, organele Ministerului de Interne care îndeplineau atribuții și în domeniul culegerii de informații și contraspionaj, în colaborare cu cele ale Ministerului de Război și-au intensificat, în iarna și primăvara anului 1877 activitatea de monitorizare și penetrare informativă a garnizoanelor turcești de pe malul drept al Dunării. Măsurile de siguranță întreprinse de autorități privind expulzarea unor agenți turci, precum și dispunerea unităților militare românești de-a lungul fluviului au anihilat, în mare parte,

³ Gheorghe Platon, op. cit., p. 242.

⁴ Academia Română, *Istoria Românilor*, vol. VII, tom I, coord. Dan Berindei, Editura Enciclopedică, București, 2003, p. 664.

acțiunile spionajului turc care a recurs la practica spionajului „prin interpuși” – utilizarea unor persoane de cetățenie austro-ungară, greacă etc. care se aflau în România cu diverse acoperiri legale. Organele de contrainformații au depistat din timp aceste noi practici, arestând numeroși agenți care acționau îndeosebi în porturile dunărene sub acoperiri de comercianți, antreprenori sau personal navigant⁵.

Prin vigilența organelor administrative au fost descoperite din timp acte de diversiune puse la cale de agenți ai spionajului turc, precum încercări de distrugere a rețelei de telegraf. S-a interzis categoric șefilor de stații telegrafice să mai comunice altor persoane copii după rapoartele telegrafice ale comandanților militari români. În timpul trecerii Dunării de către armatele rusești, toate oficiile poștale și telegrafice din sudul țării au sistat comunicările.

Necesitatea adoptării măsurilor de contracarare a acțiunilor de spionaj și sabotaj posibil a fi inițiate de armata otomană reiese dintr-o telegramă emisă de Ministerul de Război și adresată unităților române existente în proximitatea orașului Craiova, mai 1877. Pregătirile militare și afluxul masiv de armament și muniție necesită înființarea unei rețele de depozite militare în zonă, care trebuie protejate corespunzător „spre a nu fi espuse a deveni pradă unor spioni sau aventurări îndrăsnețe cari ar putea să le incendieze sau distrugă și aceasta cu atât mai bine cu cât inamicul întrebuințește orice mijloace numai să-și ajungă scopul și cu atât mai mult cu cât poliția militară și civilă sunt foarte slabe lipsindu-le cu totul mijloacele”⁶.

Necesitatea unei activități de culegere a informațiilor cu caracter militar reiese cu pregnanță din momentul unirii Principatelor Române, domnitorul Alexandru Ioan Cuza sprijinind crearea unei instituții militare racordate la evoluțiile de pe continent. Deoarece prioritară era unificarea structurilor militare muntene și moldovenești într-un tot unitar, prin Înaltul Ordin de Zi nr. 83 din 12/24 noiembrie 1859 a fost creat *Corpul de Stat Major General al Principatelor Unite* cu atribuții „pentru executarea lucrărilor tehnice militare și alte misiuni în care se cer cunoștințe militare

⁵ Vasile Bobocescu, *Momente din istoria Ministerului de Interne*, vol. I, Editura Ministerului de Interne, București, 2000, p.69.

⁶ Arhivele Naționale ale României, *Fond Ministerul de Război, Parte structurală Marele Stat Major. Marele Cartier General*, Dosar nr.6/1877, fila 82.

speciale”⁷.

Acest prim Stat Major General al armatei române avea în componere trei Secții; dintre acestea, *Secția II – Lucrări topografice și geodezice*⁸ îl avea ca șef pe sublocotenentul Gheorghe Slăniceanu (viitor general), iar ca adjuncți pe sublocotenentii Nicolae Dona, Constantin Barozzi și Ștefan Fălcoianu (ofițeri care, de asemenea, în deceniile următoare, vor deține funcții de conducere în cadrul armatei din postura de generali). Principalele atribuții stabilite prin actul normativ se refereau la întocmirea lucrărilor topografice, geodezice și statistice, culegerea și centralizarea datelor și informațiilor necesare planificării operațiilor tactice și strategice ale armatei sau asigurarea celor mai potrivite itinerarii de deplasare ale unităților militare⁹.

Secția a II-a și-a desfășurat activitatea până în anul 1865, moment în care Statul Major General a fost desființat, atribuțiile sale administrative fiind trecute la Direcția I din Ministerul de Război¹⁰. Deși se fac primii pași în acest domeniu complex și vital într-un război modern, activitatea acestei structuri a fost redusă; totuși, se pun bazele și activității de informații militare externe, prin ofițerii trimiși la studii în străinătate, în special în Franța și Belgia, sau ca observatori în conflictele de pe continent și Războiul Civil american.

Pe fondul preocupărilor pentru crearea unei instituții militare eficiente apare, la 17 martie 1877, Depozitul General de Război în cadrul căruia s-a constituit Secția a II-a cu misiuni de informare și cercetare a inamicului. Odată cu înființarea Marelui Cartier General (MCG)¹¹, Secția Harta României și Secția Lucrări istorice din cadrul Depozitului General de Război au fost trecute în subordinea acestei structuri, maiorul Constantin Brătianu și căpitanul Constantin Căpităneanu din Secția Topografică fiind

⁷ „Monitorul Oastei” nr.21 din 3 iunie 1860, p.322, apud Maria Georgescu, *Crearea Statului Major General (1859)*, în revista „Document”, nr. 3(45)/2009, p. 2, <http://www.mapn.ro/smg/SIA/document1.html>.

⁸ Maria Georgescu, op. cit., p.3.

⁹ Ibidem.

¹⁰ Cristian Troncotă, *România și frontul secret*, Editura ELION, București, 2008, p. 23.

¹¹ Marele Cartier General se constituie la 6/18 aprilie 1877 având ca prim șef de stat major pe colonelul Gheorghe Slăniceanu. În timpul Războiului de Independență, Marele Cartier General funcționează succesiv în România și Bulgaria, în localitățile București, Poiana, Craiova, Corabia, Verbița, Poradim și Lom Palanka.

ofițerii însărcinați cu analiza informațiilor la MCG și elaborarea unor lucrări de sinteză referitoare la armata otomană.

Înainte de intrarea efectivă în luptă a trupelor române, Marele Cartier General al Armatei a redactat instrucțiuni detaliate referitoare la modul în care militarii trebuie să fie la curent cu pozițiile și intențiile inamicului, în general cu capacitățile trupelor otomane cantonate la sud de Dunăre.

Două zile după ce Rusia declară război Imperiului Otoman, la 14/26 aprilie 1877 șeful Marelui Cartier General, colonelul Gheorghe Slăniceanu semnează Ordinul de Zi nr. 1 în care se accentuează importanța și rolul ordinelor, care trebuiau să fie precise, clare și concise și necesitatea cunoașterii situației și puterii inamicului¹².

Prin Ordinul de zi pe Armată nr.3 din 18 aprilie 1877, se cere ca „D-nii comandanți ai Corpurilor de Armată și Divizii active vor înainta Marelui Cartier General descoperirile făcute în recunoașterile ordonate și informațiunile atingătoare de poziția de mișcările inamicului sau de topografia terenului ce el ocupă conform celor ce se prescriu mai jos.

Harta distribuită Corpurilor este aceea lucrată pe scala 1/57600. Statele Majore ale marilor unități sunt îndatorate a rectifica deosebiri ce vor constata între arătările cartei și realitatea....Lucrările speciale ordonate de diferiți șefi relative la recunoașterea inamicului și a pozițiilor sale, a resurselor sale de tot felul, a mijloacelor sale de apărare artificiale sau a obstacolelor ce are a învinge se vor trimite Marelui Cartier General în fiecare săptămână”¹³.

În ceea ce privește necesitatea culegerii de informații despre trupele otomane, în *Articolul 3 – Informațiunile*, se specifica: „În starea de repaos serviciul de siguranță al trupelor va aduna toate relațiunile căpătate direct sau indirect asupra pozițiunei ocupate de inamic, efectivele sale, starea sa morală și proiectele sale.

Aceste relațiuni se vor transmite și Marelui Cartier General când pot avea importanță imediată. În tot cazul ele vor fi păstrate la arhiva diviziilor sau corpurilor de armată. Descoperirile al căror scop se raporta la aflarea

¹² Alin Spânu, *Serviciul de Informații al României în Războiul de Întregire Națională*, Editura Militară, București, 2012, p. 20.

¹³ Arhivele Naționale ale României, Fond *Ministerul de Război, Parte structurală Marele Stat Major. Corp II Armată*, Dosar nr. 6/1877, fila 25.

forțelor inamicului și a dispozițiilor sale de luptă în care se va căuta mai cu seamă a preciza locul ocupat de cavaleria, artileria inamicului se vor comunica imediat și Marelui Cartier General”¹⁴.

În continuare, Marele Cartier General Al Armatei dă, la 4 iulie 1877 „Ordinul de di No 23”¹⁵ care se referă la măsurile de siguranță ce trebuie luate de către unități, stabilirea și schimbarea parolelor militare, trecerea peste linii, recunoașterile efectuate în teritoriul inamic, modul de comportare cu negociatorii adversarului, prizonierii și dezertorii. Sunt indicate a fi utilizate și metode de „intoxicare a adversarului”, astfel că se indica ca parlamentarul inamic să fie indus în eroare în ceea ce privește forța și intențiile armatei române: „Se pote câte odată esecuta inadins oare care mișcări greșite astfel ca parlamentarul să fie înșelat asupra scopurilor, pozițiilor sau puterilor noastre”¹⁶.

Ordinul de Zi nr. 26¹⁷ din 6 iulie 1877 prezintă modalitățile concrete prin care trebuie să fie culese informații despre inamic, în afară de cele colectate prin utilizarea propriilor militari (recunoașteri, patrulare etc.), reprezentând documentul cel mai detaliat referitor la aceste aspecte de importanță vitală într-un război modern. Însemnătatea obținerii unor informații reale și corecte despre inamic este prezentată astfel: „Pe cât este de mare însă însemnătatea informațiilor esacte, cu atât este de primejdios de a regla întreprinderile sale după informații false sau inesacte. Când avem dar cel mai mic cuvânt de a bănui izvorul lor, este mai prudent a le privi ca nule....Mijloacele principale întrebuințate în campanie spre a dobândi știri asupra inamicului sunt, afară de patrulare și recunoșteri:

1. Prisonieri
2. Dezertori
3. Locuitori
4. Spioni
5. Deosebite alte indice

Afară de aceasta se mai pot încă dobândi știri prin interceptarea scrisorilor și a telegrafului sau controlarea acestora din urmă, aședând un

¹⁴ Ibidem.

¹⁵ Arhivele Naționale ale României, Fond *Ministerul de Război, Parte structurală Marele Stat Major. Brig 1 Divizia 1 cavalerie*, Dosar nr. 7/1877, file 27-29.

¹⁶ Ibidem.

¹⁷ Arhivele Naționale ale României, Fond *Ministerul de Război, Parte structurală Marele Stat Major. Brig 1 Divizia 1 cavalerie*, Dosar nr. 7/1877, file 33-34.

aparatură telegrafică pe parcursul liniilor telegrafice inamice”.

Detalii interesante sunt prezentate în continuarea documentului, demonstrând faptul că militarii români cunoșteau, în urma pregătirii acumulate în țară și străinătate „arta” culegerii informațiilor și a verificării veridicității lor. În cazul prizonierilor de război trebuiau urmate proceduri stricte în cadrul interogatoriilor, care să nu includă violența gratuită pentru a extrage informațiile cerute de comandament, deoarece nu se urmărea cantitatea ci calitatea informațiilor obținute. În ceea ce privește dezertorii, situația de obicei era opusă, aceștia livrând o mare cantitate de informații pentru a fi considerați utili de adversar; așadar orice informație furnizată urma să fie verificată din mai multe surse.

O atenție specială urma să fie acordată spionilor dovediți că prestează o asemenea muncă. „Prin spioni se poate adese avea multe știri asupra inamicului, dar întrebuințarea lor este foarte anevoioasă, căci aproape toți făcând această meserie pentru bani nu înfățișează decât prea puține garanții de încredere. Ei sunt aleși obicinuît printre cei care pot fi mai puțin bănuîți, precum: preoți, negustori și contrabandiști. Spionii trebuie să fie recunoscuți unii altora, astfel ca spusele lor să poată fi controlate și chiar și supravegheați unii prin alții.

Sunt adese spioni plătiți de amândouă părțile. Aceștia sunt cei mai buni, dar trebuie multă dibăcie pentru a se sluji de dânșii. Spionii trebuiesc pe atât de bine răsplătiți când aduc știri bune, pe cât de aspru pedepsiți, chiar împușcați, pe dată ce sunt dovediți că sunt trădători¹⁸.

Sunt prezentate, în continuare, alte aspecte care se pot constitui în informații deosebit de utile comandamentelor române pentru a sesiza mutațiile survenite în dispozitivele de luptă ale otomanilor. „Afară de aceste mijloce sunt alte indicii care ne pot da cel puțin oarecare presupuneri asupra mișcărilor și intențiilor inamicului... Haine nouă găsite pe un câmp de luptă ne arată sosirea de trupe nou venite.... Praful ce ridică o coloană în marș ne poate arăta direcția marșului și chiar trupele din care este formată coloana: astfel, dacă coloana este de infanterie, praful se ridică la o înălțime mică, iar dacă coloana este de cavalerie praful din potrivă se rădică în sus; dacă coloana este compusă de trăsură, înălțimea la care se rădică praful se schimbă, în unele locuri mai mare în alta mai mică. Direcția trupelor se poate judeca după strălucirea armelor, care este mai mare dacă trupele inamice

¹⁸ Ibidem.

sunt cu fața, mai mică dacă ele sunt cu spatele la noi...”¹⁹.

Aceste reguli generale puse la dispoziția armatei înainte de începerea campaniei militare în Bulgaria au constituit fundamentul procesului de colectare a informațiilor despre trupele otomane, pe baza lor reușindu-se, în general, cunoașterea atât a capacităților cât și a planurilor adversarului.

Un aspect scos în evidență este și acela al necesității ca interogatoriile tuturor categoriilor de persoane prezentate mai sus să fie efectuate de ofițeri specializați, pentru ca informații „falsе răspândite înadins” să poată fi depistate înainte de a intra pe fluxul informațional stabilit la nivelul armatei de asediu al Plevnei. Acestor militari li se cerea „să caute a ghici și a se pătrunde bine, prin toate mijloacele ce inteligența și priceperea pune la dispoziția sa spre a descoperi adevărul”²⁰.

Dincolo de modernitatea evidentă a instrucțiunilor prezente în documentele enunțate, experiența războiului a reliefat și lacunele existente în acestea. Deși se specifică necesitatea adaptării activității de culegere a informațiilor la situația de pe teren, prevederile au fost considerate, ulterior, prea generale, fiind valabile în orice război. Așadar, nu erau stipulate chestionare referitoare la fortificațiile, obstacolele naturale sau artificiale existente în terenul inamic²¹, la camuflarea artileriei adverse și posibilitățile reale ale acesteia, tipul de armament al inamicului și caracteristicile acestuia (s-a dovedit a fi superior estimărilor inițiale). Trebuiau puse celor interogați întrebări precise, punctuale, pentru ca informația să poată fi valorificată la potențialul maxim posibil; la acest capitol, din păcate, instrucțiunile Marelui Cartier General aveau lacune, contribuind la eșecurile din prima fază a ostilităților militare.

Contribuții informative ale armatei române în Războiul de Independență

După primele succese destul de facile înregistrate pe frontul din Bulgaria (mai - iulie 1877), situația se complică pentru forța expediționară rusă odată cu ieșirea din cetatea Vidinului a armatei de intervenție conduse de Osman Pașa. Generalul otoman, care avea intenția de a veni în sprijinul cetății Nicopole, odată aceasta cucerită, își schimbă direcția de marș, ajungând la Plevna. Intuind importanța strategică deosebită a sistemului fortificat al Plevnei, experimentatul militar turc îl transformă „din o

¹⁹ Ibidem.

²⁰ Ibidem.

²¹ Paul Ștefănescu, *Istoria serviciilor secrete române*, Editura ANTET, București, 2007, p.25.

pozițiune de luptă accidentală, cum o considerau rușii la început, într-o puternică cetate de moment: obiectivul final și hotărâtor al campaniei”²².

Campania militară ia o turnură dramatică pentru Rusia țaristă, aceasta fiind obligată să ia în calcul prelungirea ei (se considerase că, în maxim o lună, Poarta va fi învinsă), creșterea costurilor umane și materiale, complicații diplomatice etc. Semnalăm faptul că atenționările unităților de recunoaștere române efectuate pe teritoriul bulgar și care colectaseră informații prețioase despre mișcările lui Osman Pașa nu au fost acceptate de comandamentul imperial rus. În acest sens, la 20 iunie/2 iulie 1877, domnitorul Carol I îi transmite marelui duce Nicolae, comandantul suprem al forței expediționare ruse în Balcani, următoarele: „...mi fac o agreabilă datorie de a aduce la cunoștința Voastră o noutate care ne vine de la fruntaria sârbă, noutate pe care v-o dau cum am primit-o, căci nimic nu ne autoriză până acum ca să o luăm sau nu de bună și după care Osman-pașa ar fi ieșit din Vidin cu 15 batalioane și două baterii și s-ar fi îndreptat asupra Rahovei”²³.

Mișcarea realizată de generalul otoman schimbă radical situația strategică a frontului bulgar, existând amenințarea reală ca trupele rusești să fie atacate din flanc și ocupat Șiștovul, unde se afla cel mai important pod care asigura legătura peste Dunăre a armatei țariste cu teritoriul României; coroborată cu oprirea ofensivei ruse conduse de generalul Gurko în Munții Balcani, exista pericolul potențial ca forțele țariste să fie obligate la retragere peste fluviu, cu consecințe dramatice pentru țara noastră. În fața acestei situații critice, comandamentul imperial rus hotărăște ocuparea sistemului defensiv al Plevnei.

Garnizoana otomană de la Plevna ocupa o poziție strategică deosebită, deoarece aici se încrucișau căi de comunicație importante care făceau legătura între localitățile Nicopol, Rusciuk, Sofia, Tirnovo sau Filipopol. Relieful era favorabil apărătorilor, terenul din jurul Plevnei fiind în cea mai mare parte accidentat, cu dealuri succesive de diverse înălțimi care îngreunau considerabil atacarea pozițiilor turcești, cu văi și vâlcele străbătute în toate direcțiile de pâraie cu sau fără apă în acel moment. Beneficiind de greșelile strategice ale conducerii ruse, Osman Pașa, un comandant competent, a intuit imediat faptul că zona Plevnei poate schimba

²² Nicolae Densușianu, *Istoria militară a poporului român*, Editura Vestala, București, 2002, p. 403-404.

²³ Ibidem.

cursul războiului – în consecință, a ordonat amenajarea și fortificarea acestui sistem defensiv după toate principiile artei genistice moderne, sprijinindu-se pe 14 redute, multe dintre ele inter-conectate și cu posibilitatea de a se proteja reciproc prin foc de artilerie.

După primul eșec al trupelor ruse în fața Plevnei (8/20 iulie 1877) deși nu se încheiase nici un acord de colaborare militară, guvernul român, la cererea expresă a comandamentului imperial a consimțit să preia cetatea Nicopole ocupată deja, pentru a degaja unitățile militare care urmau să participe la cel de-al doilea atac asupra Plevnei.

În urma celei de-a doua înfrângeri în fața Plevnei (18/30 iulie 1877), mult mai gravă decât prima prin pierderi și posibilele consecințe directe se produce panică în rândul trupelor ruse, începând chiar și retragerea în dezordine spre podul de la Șiștov. Situația critică a armatei imperiale pe frontul balcanic a determinat guvernul de la Sankt-Petersburg să mobilizeze și să trimită în luptă ultimele forțe de care dispunea – garda imperială și să solicite concursul urgent al armatei române, singura care, fiind în apropiere, putea opri în acel moment o eventuală tentativă a turcilor de încercuire a unităților ruse.

Dramatică este Telegrama trimisă de marele duce Nicolae, la 19/31 iulie 1877, domnitorului Carol I.: „*Turcii, adunând cele mai mari mase de trupe la Plevna, ne zdrobesc. Rog să faci fuziune, demonstrațiune și, dacă se poate, să treci Dunărea cu armata, după cum dorești. Între Jiu și Corabia demonstrațiunea aceasta este neapărat necesară pentru înlesnirea mișcărilor mele*”²⁴.

Deoarece o eventuală înfrângere a Rusiei putea avea consecințe dramatice pentru România, au fost trimise imediat peste Dunăre restul trupelor Diviziei 4 române; luna următoare, după alte telegrame insistente ale marelui duce Nicolae – din 9/21 și 19/31 august – și după tratativele purtate între cele două guverne și între împăratul Alexandru al II-lea și domnitorul Carol I (16/28 și 17/29 august 1877), grosul armatei române trece fluviul la 20 august/1 septembrie pe podul improvizat la Siliștoara, lângă Corabia și ia poziții de luptă în fața fortificațiilor de la Plevna²⁵.

La tratative s-a convenit ca trupele ruse și române dislocate în zona Plevnei, constituind Armata de Vest, să fie puse sub comanda domnitorului Carol I, secondat de generalul rus Zotov ca șef de stat major; comanda efectivă a armatei române a fost atribuită generalului Alexandru Cernat,

²⁴ *Memoriile regelui Carol I*, volum III (1876 - 1877), Editor Stelian Neagoe, Editura Machiavelli, București, 1994, p. 191.

²⁵ Academia Română, *Istoria Românilor*, vol. VII, tom I, p. 673.

ministrul de Război. Eșecurile suferite l-au determinat pe țar să adopte o poziție mai responsabilă în relațiile cu țara noastră, acceptându-se „parteneritatea oștirii române în condițiile unei armate aliate”, iar factorii politici români s-au mulțumit cu asigurările verbale ale interlocutorilor, fără a pretinde, așa cum ar fi fost normal ținând cont de experiența negativă în raporturile cu Rusia țaristă, o alianță „scrisă”²⁶.

Graba manifestată de comandamentul rus în organizarea celei de-a treia bătălii de la Plevna pentru ziua de 30 august 1877, zi care coincidea cu onomastica țarului Alexandru al II-lea nu a permis unităților militare ruse și române să realizeze pe deplin informarea asupra dispozitivului defensiv otoman. Insuficienta informare asupra inamicului a avut ca urmare întocmirea de către secțiile operației și topografică a documentelor de luptă pentru ziua de 30 august/11 septembrie 1877 cu unele date inexacte.

Cea de-a treia bătălie a Plevnei a reprezentat un clar eșec, evidențiind lipsa de experiență a comandamentului imperial rus și modul defectuos în care s-a desfășurat acțiunea trupelor româno-ruse, în ciuda unui evident eroism din partea unităților angajate. Cucerirea și menținerea redutei Grivița 1 a fost singurul succes al acțiunii, mult prea puțin față de cei aproape 20.000 de militari morți sau răniți, ruși și români, ai unei singure zi de lupte²⁷.

Pierderile imense înregistrate în doar câteva ore au convins comandamentul suprem că sistemul de apărare al Plevnei era deosebit de puternic, ingenios organizat, folosind cu succes avantajele terenului și beneficiind de un armament de artilerie care asigura executarea unui foc de artilerie dens. Prin urmare, nu putea fi ocupat printr-un nou asalt general, ci numai prin blocare și obligarea lui Osman Pașa să capituleze din cauza foamei și a bolilor; începea un asediu prelungit până în decembrie 1877 care a reprezentat o extrem de valoroasă experiență de luptă căpătată de tânăra armată română.

Pe lângă insuficienta forță umană și materială a armatelor ruso-române în această a treia bătălie a Plevnei, un alt factor important al înfrângerii l-a reprezentat și lipsa informațiilor elementare despre inamic: număr, armament, voință combativă, experiență, dispunere a redutelor și forturilor otomane etc.

Incapacitatea culegerii informațiilor corecte pe teren au dus, în ceea

²⁶ Ibidem.

²⁷ John Henry Verrinder Crowe, *PLEVNA*, Encyclopedia Britannica, 11th Edition, vol. 21, pp. 838-840, <http://www.xenophon-mil.org/rushistory/battles/plevna2.htm>

ce privește trupele române, la o situație care a pus în pericol mare parte din unitățile noastre. Astfel, în urma evaluării efectuate după luptă, generalul Gheorghe Anghelescu, comandantul Diviziei 3 Infanterie, a fost acuzat de „lipsă totală de inițiativă în organizarea recunoașterilor speciale”, iar maiorul Iacob Lahovary, însărcinat cu recunoașterea terenului din fața Plevnei a fost aspru criticat, inclusiv în presa națională, pentru eroarea sa. Maiorul Lahovary s-a apărat insistând asupra greutăților obiective ce nu i-au permis identificarea celor două redute (Grivița 1 și Grivița 2) și nici a râpei abrupte din fața acestora²⁸.

Pentru ca asediul Plevnei să fie încununat de succes, trebuiau neapărat tăiate legăturile asediaților cu exteriorul. Acest lucru a fost realizat prin acțiunile efectuate sub comanda generalului rus Gurko, care a cucerit la 12/24 octombrie Gorni Dubnic, în sud-vestul Plevnei, luând cu acest prilej 5000 de prizonieri și desăvârșind încercuirea Plevnei. Tot atunci o brigadă românească de călărași a ocupat Gorni și Dolni Etropol; cucerirea localităților Teliș, Dolni Dubnic, Crișin, Osicova, Vrața etc. a desăvârșit încercuirea și izolarea Plevnei, căreia i s-a tăiat orice cale de comunicație cu exteriorul. În lipsa unui ajutor extern, soarta armatei încercuite era pecletuită; marele duce Nicolae adresează un ultimatum la 31 octombrie/12 noiembrie lui Osman Pașa și îi cere să capituleze, propunere respinsă însă de comandantul cetății asediate.

În consecință, s-a trecut la pregătirea armatei aliate ruso-române (circa 100.000 militari cu 500 tunuri) pentru bătălia finală și pentru cucerirea Plevnei. Întregul perimetru al împresurării de 50 de km a fost împărțit în șase sectoare, cel mai lung revenind unităților române comandate de generalul Alexandru Cernat²⁹.

Pentru a asigura secretul propriilor acțiuni de luptă au fost inițiate măsuri riguroase pentru prevenirea scurgerii de informații către inamic. Jandarmeria militară și funcționarii Ministerului de Interne detașați în zona de operațiuni au îndepărtat toate persoanele suspecte de spionaj din localitățile din jurul Plevnei unde staționau unități militare românești și au vegheat ca, prin depeșele telegrafice, corespondenții de presă să nu transmită informații secrete. O atenție deosebită a fost acordată interceptării agenților lui Osman Pașa trimiși în recunoaștere, multe dintre încercările acestuia de a lua legătura cu comandanții turci de pe alte fronturi soldându-

²⁸ Alin Spânu, op. cit., p.22.

²⁹ Academia Română, *Istoria Românilor*, vol. VII, p.684.

se cu eșecuri.

De un real folos în procesul de evaluare a capabilităților armatei otomane asediate la Plevna a fost cel al interogatoriilor diverselor categorii de persoane care ajung în liniile unităților române. Astfel, în documentele elaborate pe frontul bulgăresc întâlnim interogatoriile luate unor dezertori turci de religie mahomedană, țărani bulgari și mici comercianți creștini fugiți din fortificațiile otomane, ca să nu mai vorbim de cei luați prizonieri în urma acțiunilor de luptă. În continuare, derulăm firul acestui procedeu de culegere de informații, extrem de util deoarece putea prezenta, bineînțeles și cu o anumită doză de subiectivism, tabloul „la zi” al situației armatei otomane conduse de generalul Osman Pașa.

În interogatoriul luat bulgarilor Iordache Ghețov, Petrache Țacov și Christu Nicolof la începutul lunii noiembrie 1877, aceștia afirmă că au fugit din Plevna datorită condițiilor foarte grele de viață existente în acel moment în oraș. Fusese stabilit de către Marele Cartier General, așa cum am prezentat deja, un set de întrebări standard care se aplicau celor supuși procedeele de colectare a informațiilor militare. Interogatoriile începeau cu întrebarea – *De ce religie sunteți, din ce localitate și de ce ați fugit din Plevna?* Bulgarii anchetați afirmă: „Suntem de religie creștină locuitori din Plevna...am fugit din Plevna fiindcă dacă ne prind turcii ne pun la lucru și nu țin contu că de trei săptămâni suntemu flămânzi.

Ce cunoștințe aveți despre armata turcească? – Știm că turcii fugu de tunuri și din redute în oraș și se ascundu prin casele bulgarilor și ofițerii vin și îi iau cu bătaie și cu amenințare că îi împușcă și îi duc la poziții, se laudau înainte că au 100,000 de oștire, dar acum iam auzitu pe dânșii spunîndu că nu au decat 20,000 buni de luptă, toți ceilalți sunt bolnavi și răniți, tote casele sunt pline de răniți și bolnavi și noi stăm prin pivnițe și afară.

Au multă muniție de răsbel? – Pentru puști este destul de multă muniție dar pentru tunuri nu au multă, tota muniția au scoso de prin giamii și biserici și au pusu afară din oraș în grope de pământu. *Au multe provisiuni de hrană?* - Am auzitu vorbindu că au pe două săptămâni, dar magazii cu alimente nu au decât puțin prin colțuri de dughene....*Pentru vite au hrană și suntu multe vite?* – Suntu multe vite dar mor de foame, nu au nimicu cu ce le hrăni...

Ce ați auzitu despre intențiunile turcilor? – Am auzitu că oficerii încurajau trupele că vor veni forțe denspre Sofia....Cinci Pașe din conducere suntu pentru a se preda, însă Osman Pașa cu alți doi pașe nu vroru ase preda

și acești trei pașe nici o dată nu se culcă la un locu fiindu frică a nu fii omorâți”³⁰.

Pe aceeași linie se înscriu și informațiile furnizate de alți bulgari fugiți de sub autoritatea lui Osman Pașa. Astfel, la întrebarea Ce cunoașteți despre armata turcească, din ce număr se compune și în ce stare se află, bulgarii interogați la 7 noiembrie 1877 declară: „...după spuse, auzite și văzute pot să fie de la 40-50 mii, suntu într-o stare foarte proastă, slăbiți de foame și desbrăcați, înainte de a se închide Plevna le-au adusu puține straie care le au luat cei mai mari”³¹. Această cifră este prezentată și în interogatoriul luat bulgarului Petru Nincu în ziua de 20 octombrie 1877, care afirma că a fugit din Plevna datorită condițiilor foarte grele de viață din acel moment. La întrebarea câtă armată au turcii în Plevna, acesta răspunde – „am auzit din svon că sunt ca la 50000 soldați”.

Deosebit de utile informații căpătau militarii români din interogarea dezertorilor turci fugiți. În Nota adresată generalului Alexandru Cernat, comandantul Armatei de Operații, se atașează interogatoriul luat militarului turc Osman Edifnizani, dezertor, la 5 noiembrie 1877. Astfel, se specifică faptul că soldatul dezertase din cauza foametei existente în rândurile armatei lui Osman Pașa; sunt colectate și informații prețioase despre forța trupelor dușmane – „...trupele din Plevna care ave 4 la 500 oameni de batalion în luna august, nu mai are decât 150-180 oameni de batalion din cauza perderilor suferite și a bolilor epidemice...Trupele de rezervă pentru susținerea forturilor sunt așezate în bivuac lângă Plevna. Numai artileria de munte mai au câte 3 cai sau catîri de piesă, pentru transport, restul artileriei nu are cai”³².

Pe parcursul lunilor octombrie – noiembrie 1877 ofițerii români interoghează sute de soldați turci, dezertori sau prinși în timpul acțiunilor de luptă. Coroborarea informațiilor provenite de la aceștia, aparținând unor unități diverse și cu dislocare în părți diferite ale sistemului de apărare otoman creează un tablou foarte apropiat de realitatea ce va fi cunoscută după capitularea adversarului, la sfârșitul lunii noiembrie.

Astfel, Marele Cartier General al armatei române știa că sistemul defensiv al Plevnei se afla pe punctul de a ceda, bombardamentul continuu

³⁰ Arhivele Naționale ale României, *Fond Ministerul de Război, Parte structurală Marele Stat Major. Marele Cartier General*, Dosar nr.38/1877, file 92-93.

³¹ Ibidem, fila 94.

³² Ibidem, file 98-99.

al sutelor de tunuri rusești și românești provocând pagube imense și faptul că era apărat de 40 – 50.000 de militari, cea mai mare parte infanteriști, având doar aproximativ 1.500 trupe de cavalerie. În ceea ce privește armamentul era vehiculată cifra de 80-100 de tunuri cu foarte puțină muniție, circa 10-50 lovituri pentru fiecare piesă de artilerie, în schimb muniția de infanterie era considerată suficientă.

Același tablou dezolant al situației în noiembrie 1877 îl prezintă și doi ofițeri turci din armata împresurată, ale căror memorii vor fi tipărite mai târziu: „Un cerc de foc și de fier strângea Plevna..., proviziile erau aproape epuizate; reducând chiar rațiile, nu aveau hrană decât pentru maxim 15 zile...Mortalitatea creștea îngrozitor...Plevna devenise un vast mormânt, unde pierrea, în mizerie și îngrijorare, o armată...complet separată de restul lumii”³³.

Era evident că situația nu mai putea continua așa și că generalul otoman, în lipsa unui ajutor extern va încerca să rupă încercuirea și să-și croiască drum spre Sofia, dezertările din cauza foametei, bolilor și a frigului devenind fenomen de masă³⁴. Din documentele de arhivă reliefăm informațiile furnizate de soldatul turc Ahmet Mustafa din Batalionul 1 Gardă în ziua de 20 noiembrie 1877, în urma interogării sale de ofițeri români; după ce face o imagine de ansamblu asupra situației armatei asediate, acesta spune: „**Intențiunea armatei este că de când se va isprăvi proviziunile să se facă o ieșire spre Sofia**”³⁵.

Așadar, comandamentul ruso-român a putut să se pregătească din timp pentru momentul în care, în disperare de cauză, Osman Pașa va ordona spargerea încercuirii cu orice preț. La 19 noiembrie/1 decembrie 1877, generalul turc, ajungând la capătul resurselor, a cerut comandamentului armatei aliate să i se permită ieșirea spre Sofia sau Vidin, lăsând în Plevna toate armele și munițiile; răspunsul a fost că nu există decât posibilitatea capitulării necondiționate. Armata turcă încearcă să-și croiască drum prin luptă spre Sofia dar este obligată să capituleze la 28 noiembrie/10 decembrie 1877 în frunte cu comandantul ei suprem, Osman Pașa.

Prin cucerirea Plevnei i-a sfârșit cea mai grea etapă a războiului, victoria finală devenind iminentă. În continuare, misiunea armatei române era

³³ Academia Română, *Istoria Românilor*, op. cit., p. 683.

³⁴ Sunt elocvente cuvintele altui soldat turc, care dezertase în octombrie 1877: „...însă dacă împresoarea va mai dura mult mai toți soldații are să deserteze căci hrana are să lipsească cu totul, iar soldele de aproape doi ani nam primit”.

³⁵ Ibidem, fila 151.

de a anihila trupele otomane concentrate în nord-vestul Bulgariei, pentru a asigura astfel spatele și flancul drept al forțelor rusești ce înaintau spre Sofia.

Armistițiul semnat la 19/31 ianuarie 1878 prevedea și ocuparea unor cetăți și orașe, unitățile noastre preluând Vidinul și Belogradcicul; predarea către armata română a acestor cetăți a marcat sfârșitul campaniei efectuate la sud de Dunăre pentru recunoașterea independenței naționale, campanie care a necesitat efortul întregii societăți și jertfa a aproximativ zece mii de militari (morți, răniți și dispăruți).

Remarcăm și greutățile deosebite cărora au trebuit să le facă față militarii români pe frontul din Bulgaria, astfel că apar și situații care cereau măsuri energice pentru a nu se propaga în rândurile trupei. Dintr-un raport adresat ministrului de Război Ion C. Brătianu (deținea și această funcție, pe lângă cea de prim-ministru, în acel moment) de către Direcția Generală a Spitalelor Militare din Turnu-Măgurele la 20 octombrie 1877, se arată următoarele³⁶: „În ultimele transporturi de răniți de dincolo de Dunăre s-a observat că mare parte din acei răniți, principalmente den Județiulu Teleorman, au prezentatu la răni următoarele particularități: ...răni la mâna dreapta care oferea caracterulu unei plăgi produse prin arme de focu la o foarte mică distanță. În a doua serie de răniți s-a constatatut amputații parțiale la degete dintr-o armă tăietoare. Opiniunea noastră este că aceste răni sunt produse într-un mod voluntariu împinși numai de mobilul culpabil ca să se scutescu de serviciul militar.

Direcțiunea Sanitară din Turnu vă atrage atențiunea, domnule Ministru, asupra acestoru fapte, care pot servi ca urât exemplu și pot fi unu punctu de plecare al demoralisațiunei armatei și vă rog să ne comunicați ce demersuri sunt de luatut în această privință”.

Aceste acțiuni disperate apăreau, pe lângă motive personale invocate și de cea mai mare parte a soldaților dezertori care erau judecați și condamnați de Curțile Marțiale ale unităților militare din care făceau parte³⁷ și datorită condițiilor de viață foarte dure existente pe front, mai ales că începea o iarnă lungă și friguroasă. Lipsa resurselor materiale trimise din țară pentru aprovizionarea militarilor din armata activă ce luptau în Bulgaria devine o problemă serioasă, forurilor de conducere fiindu-le trimise

³⁶ Arhivele Naționale ale României, *Fond Ministerul de Război, Parte structurală Marele Stat Major. Marele Cartier General*, Dosar nr.11/1877, fila 345.

³⁷ Referitor la procesele intentate soldaților dezertori din armata română în perioada 1877 – 1878, a se vedea pe larg dosarele existente la Arhivele Naționale ale României, *Fond Ministerul de Război, Părți structurale Corpul de Observație, Marele Stat Major etc.*

numeroase semnalări privind deficiențele semnalate. Astfel, în octombrie 1877, comandatul Batalionului Activ din Regimentul 15 Dorobanți, printr-o telegramă adresată structurilor superioare arăta următoarele: „Am onorul a raporta că am primit 250 recruți. Acești oameni sunt cu totul slabi în instrucție, neavând trecut școala de campanie. Tragerea instituită cu armele n-au făcut-o.

Instrucția am început dela încărcări focuri și ochirea și voi căuta a le da instrucția necesară câtu mai în grabă.

Îmbrăcămintea le este Cămașă și Mantalele vechi din care mare parte rupte de tot – încălțați cu opinci fără obele....Armele sunt din cele cu distanțieru mic ce bate numai până la 400 metri....Batalionu după cum știți nu are prezenți de câtu doi ofițeri de front...”³⁸.

Dincolo de marile greutăți întâmpinate, în această perioadă s-a creat, prin eforturi organizatorice și materiale considerabile un sistem militar cu o structură adecvată situației României, instruit și dotat în conformitate cu posibilitățile limitate ale țării, dar, foarte important, cu un moral ridicat determinat de perspectiva împlinirii idealului independenței. „Numai grație sistemului original – avea să declare generalul Grigore Crăiniceanu într-o ședință solemnă a Academiei Române – armata română a putut, în 1877, să pretindă cooperarea și alianța cu armata rusă, în loc de supunere și apoi să intre în război și să câștige acele nepieritoare victorii care ne-au dat independența țării”³⁹.

Concluzii

Pornind de la experiența participării la Războiul de Independență, autoritățile politice și militare au impus schimbări majore la nivelul conducerii și administrației armatei, precum și în fizionomia structurilor militare. Începând cu anul 1882, odată cu înființarea Marelui Stat Major, structura informativă a armatei capătă mai multă coerență și consistență iar activitatea informativă din armată intră în etapa a doua de evoluție în care, informațiile și contrainformații militare, vor avea un caracter întrunit. Prin Înaltul Decret Regal din 29 noiembrie 1882, Statul Major General a devenit organul permanent de conducere al armatei, având în compunere trei secții:

³⁸ Arhivele Naționale ale României, *Fond Ministerul de Război, Parte structurală Marele Stat Major. Marele Cartier General*, Dosar nr.11/1877, fila 349.

³⁹ Maria Georgescu, *Armata României în timpul domniei lui Carol I*, în *Revista de Istorie Militară*, nr. 1-2/2008, p. 59.

Secția I (personal, mobilizare, operații), Secția a II-a (*informații*) și Secția a III-a (comunicații și transporturi)⁴⁰.

În 1884, prin Decretul nr. 158 este aprobat Regulamentul serviciului de stat major în care este inclus și cadrul normativ intern al Secției a II-a, iar din 1897, secția se va numi *Secția a II-a – Statistică militară, studiul armatelor străine, informații, transporturi, telegrafie, misiuni și chestiuni internaționale* și va fi organizată în două birouri⁴¹.

O dată cu înființarea *Școlii Superioare de Război*, în 1889 s-a introdus și un curs de specialitate, care la capitolul VI prezenta „Serviciul informațiilor”. Din argumentațiile acestui curs reieșea faptul că serviciul de informații are un rol capital în conducerea războiului. Semnificativă era și prezentarea mijloacelor prin care, în epocă se puteau culege informațiile absolut necesare forurilor superioare militare: 1) hărțile și documentele adunate din timp de pace; 2) documentele găsite sau luate de la inamic; 3) interogarea locuitorilor, prizonierilor și dezertorilor; 4) spionajul (în sensul recurgerii de către M.St.M. la serviciul agenților rezidenți în rândurile inamicului, în vremuri de pace ori de război; 5) informații procurate de cavalerie; 6) recunoașterile prin atașați militari; 7) recunoașterile topografice etc⁴².

Deceniile următoare vor avea o deosebită importanță pentru tot ce va însemna, ulterior, informații și contrainformații militare în armata română, iar transformările survenite vor conduce la deținerea, de către aceasta, a unei structuri militare de informații relativ moderne, cu misiuni precise și cu un set coerent de norme interne de funcționare. Astfel, anul 1883 va aduce un element nou în activitatea structurilor de informații militare prin trimiterea în străinătate, la Berlin, a primului atașat militar român, colonelul Iacob Lahovari.

Dacă din punct de vedere teoretic se poate afirma că exista o racordare la evoluțiile înregistrate pe plan european, practic, însă, organizarea unui serviciu secret de informații cu caracter militar în România, care să corespundă nevoilor armatei, întâmpina și în continuare mari greutăți, datorită atât unor cauze obiective (resursele limitate) cât și celor legate de mentalitatea existentă în rândurile elitei militare.

⁴⁰ Cristian Troncotă, *România și frontul secret*, Editura ELION, București, 2008, p.29.

⁴¹ Lenuța Nicolescu, *Secția a 2-a Informații a Marelui Stat Major*, în revista „Document”, nr. 2(6)/1999, p. 57, <http://www.mapn.ro/smg/SIA/document1.html>

⁴² Cristian Troncotă, op. cit., p.29-30.

Reforma edificiului securității țării a înregistrat multe sinuozități ca urmare a anilor de criză financiară de la sfârșitul secolului al XIX-lea; eforturile guvernărilor nu au avut eficiența scontată, pe de o parte din cauza resurselor alocate, care nu au putut elimina lipsurile deja acumulate, iar pe de altă parte datorită proastei gestionări a fondurilor sau neînțelegerii adevăratelor priorități în domeniu.

Viitorul prim-ministru interbelic Gheorghe Tătărescu evidențiază faptul că, în această perioadă „activitatea economică a țării, întărirea ei financiară apăreau mai utile decât activitatea militară, decât întărirea ei prin armata națională; construirea de căi ferate mai urgentă decât construirea de cazărmi și exportul grânelor mai hotărâtor decât importul armelor”⁴³.

Cu toate eforturile întreprinse, modernizarea s-a făcut mult prea lent, astfel explicându-se, pe lângă factorii care țin de relațiile cu aliații franco-anglo-ruși, campania dezastruoasă din anul 1916. „Cele mai multe din proiectele ce s-au făcut atunci au rămas însă, din nenorocire, după multă vorbărie și după fraze sforăitoare, tot proiecte” – relatează, cu amărăciune, un martor lucid al acelor ani, viitorul general Radu R. Rosetti. De altfel, chiar conducerea armatei, prin generalul Dumitru Iliescu, recunoștea că la „1 ianuarie 1914 armata se găsea în cea mai mare lipsă de tot ce-i era neapărat trebuincios pentru a intra în campanie”⁴⁴.

Bibliografie

1. Academia Română, *Istoria Românilor*, vol. VII, tom I, coord. Dan Berindei, Editura Enciclopedică, București, 2003.
2. Arhivele Naționale ale României, Fond *Ministerul de Război. Parte structurală Marele Stat Major*.
3. Bobocescu Vasile, *Momente din istoria Ministerului de Interne*, vol. I, Editura Ministerului de Interne, București, 2000.
4. Densușianu Nicolae, *Istoria militară a poporului român*, Editura Vestala, București, 2002.
5. Georgescu Maria, *Armata României în timpul domniei lui Carol I*, în *Revista de Istorie Militară*, nr. 1-2/2008.
6. Georgescu Maria, *Crearea Statului Major General (1859)*, în revista

⁴³ Gheorghe Tătărescu, *Mărturii pentru istorie*, București, 1996, p. 3.

⁴⁴ *România în timpul Primului Război Mondial. Mărturii documentare*, vol. I, 1914 – 1916, Editura Militară, București, 1996, p. 217.

„Document”, nr. 3(45)/2009, <http://www.mapn.ro/smg/SIA/document1.html>.

7. *Memoriile regelui Carol I*, volum III (1876 - 1877), Editor Stelian Neagoe, Editura Machiavelli, București, 1994.

8. Nicolescu Lenuța, *Secția a 2-a Informații a Marelui Stat Major*, în revista „Document”, nr. 2(6)/1999, <http://www.mapn.ro/smg/SIA/document1.html>.

9. Platon Gheorghe, *Istoria modernă a României*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1985.

10. *România în timpul Primului Război Mondial. Mărturii documentare*, vol. I, 1914 – 1916, Editura Militară, București, 1996.

11. Scorpan Costin, *ISTORIA ROMÂNIEI. Enciclopedie*, Editura Nemira, București, 1997.

12. Spânu Alin, *Serviciul de Informații al României în Războiul de Întregire Națională*, Editura Militară, București, 2012.

13. Ștefănescu Paul, *Istoria serviciilor secrete române*, Editura ANTET, București, 2007.

14. Tătărescu Gheorghe, *Mărturii pentru istorie*, București, 1996.

15. Troncotă Cristian, *România și frontul secret*, Editura ELION, București, 2008.

16. Verrinder Crowe John Henry, *PLEVNA*, Encyclopedia Britannica, 11th Edition, vol. 21, <http://www.xenophon-mil.org/rushistory/battles/plevna2.htm>.

Ioan-Codruț Lucinescu (n. 1972) – licențiat în istorie (1997), doctor în economie (2007) al Academiei de Studii Economice, București, cercetător științific în cadrul Academiei Române (1997-2006). Autor și coautor al mai multor cărți care abordează studii de securitate și intelligence, relații internaționale și geopolitică. De asemenea, autor al unor studii și articole având ca subiect istoria serviciilor secrete, publicate în reviste de specialitate și la conferințe naționale.

INSTRUCȚIUNI PENTRU AUTORI

Pregătirea materialelor pentru publicare și criteriile de evaluare

Editorii și redactorii *Revistei Române de Studii de Intelligence (RRSI)* selectează materialele transmise de autori¹ și, acolo unde este cazul, le ameliorează prin dialog constructiv, doar cu acceptul acestora din urmă, asigurând astfel corectitudinea și valoarea științifică a materialelor ce urmează a fi publicate. *RRSI* acceptă doar editoriale, articole și recenzii care nu au fost anterior publicate.

Evaluarea calității academice a materialelor se face conform procesului *double blind review*, corespondența dintre evaluatori și autori realizându-se prin intermediul e-mailului rrsi@sri.ro.

RRSI garantează că lucrările nu sunt respinse / modificate pentru că ideile exprimate sunt contrarii altor studii publicate anterior sau pozițiilor evaluatorilor, ci doar în cazul în care nu fac dovada cercetării științifice.

Colectivul de redacție asigură confidențialitatea pentru materialele respinse de la publicare, precum și pentru modificările aduse acestora, iar autorul își asumă întreaga responsabilitate pentru ideile exprimate în articol, pentru documentarea invocată și sursele citate.

Redacția revistei nu-și asumă responsabilitatea pentru opiniile exprimate de autori în articolele trimise spre publicare și-și rezervă dreptul de a face modificări editoriale, cu condiția ca acestea să nu afecteze nici înțelesul și nici originalitatea textului.

Articolul nu trebuie să conțină conotații politice de partid.

În vederea unei cât mai facile prelucrări și integrări a materialelor transmise, vă rugăm să respectați următoarele **criterii de redactare**:

- dimensiunile articolului pot varia între minim 8 și maxim 15 pagini (inclusiv note de subsol și bibliografie, eventual tabele și / sau grafice), paginile nu se numerotează;
- articolul trebuie să aibă o structură logică, respectiv introducere, capitole (subcapitole), concluzii;
- textul trebuie redactat cu caractere Times New Roman de mărimea 12, diacritice, la un rând, Word Microsoft Office 2003/2007, format fișier „.rtf”;
- prima pagină trebuie să conțină titlul lucrării (Times New Roman de mărimea 14, bold, centrat) și afilierea autorului (Times New Roman de mărimea 12, nume și prenume, titlu

¹ Autorii interesați de publicarea unor lucrări în *Revista Română de Studii de Intelligence* vor trimite propunerile de articole în format „word” pe adresa de e-mail rrsi@sri.ro, cu mențiunea „Propunere de publicare în RRSI”.

științific, apartenența la o instituție / asociație / organizație, statut de masterand / doctorand, precum și adresa de e-mail);

- articolul va fi însoțit de un rezumat / abstract (de până la 100 de cuvinte) și de cuvinte-cheie (keywords), ambele într-o limbă de circulație internațională (Times New Roman de mărimea 11);

- sursele bibliografice se vor preciza sub forma notelor de subsol (Times New Roman de mărimea 10, la un rând), după cum urmează: nume (cu majuscule), prenume autor (i), *titlul lucrării*, volumul / ediția, editura, localitatea, anul, pagină / pagini, iar trimerile Internet se citează cu linkul întreg și data la care a fost acesta accesat. Pentru citarea unui articol se vor preciza următoarele elemente: autor (i), titlul între ghilimele, *publicația*, volumul, numărul, zi / lună / an apariție, p./pp. Dacă lucrarea nu are autor, se trec trei steluțe liniare (***) sau numele instituției sub egida căreia a apărut lucrarea;

- pentru citate se folosesc ghilimele („ – pentru deschidere și ” – pentru închidere);

- tabelele se numerotează, iar titlul acestora se scrie cu un corp mai mic cu 2 puncte decât textul de bază, justify și centrat deasupra tabelului. Numerotarea tabelului se face deasupra titlului. Titlul tabelului se scrie cu un corp mai mic decât textul de bază. Dacă există tabele care cuprind note, acestea se vor scrie imediat după tabel, nu la piciorul paginii și nici în interiorul tabelului;

- figurile se numerotează. Titlul figurii se scrie cu un corp mai mic cu 2 puncte decât textul de bază, justify și centrat, imediat sub aceasta, fără spații, după care se dă explicația figurii, respectiv a graficului și se precizează sursa, dacă este cazul;

- bibliografia (Times New Roman de mărimea 11, la un rând) se plasează la sfârșitul articolului, după anexe. Lucrările se scriu în ordinea alfabetică a numelor autorilor, numerotându-se cu cifre arabe urmate de punct; când sunt doi sau mai mulți autori pentru o lucrare, regula privitoare la ordinea alfabetică este valabilă doar pentru primul nume. Ordinea datelor este următoarea: numele și prenumele autorului, titlul lucrării, volumul / ediția, editura, localitatea, anul.